

Marja Kokko

SISARET, TOVERIT

Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA 57

Marja Kokko

Sisaret, Toverit

Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus
ja kansalaistuminen Jyväskylässä
1800-luvun lopulta 1930-luvulle

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Historican salissa H320
marraskuun 21. päivänä 1998 klo 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1998

Sisaret, Toverit

Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus
ja kansalaistuminen Jyväskylässä
1800-luvun lopulta 1930-luvulle

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA 57

Marja Kokko

Sisaret, Toverit

Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus
ja kansalaistuminen Jyväskylässä
1800-luvun lopulta 1930-luvulle

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1998

Editors

Toivo Nygård

Department of History, University of Jyväskylä

Kaarina Nieminen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover pictures

The Committee of The Women Days of Central of Finland

(Keski-Suomen Naistenpäivien toimikunta) Keski-Suomen kuva-arkisto, K 225:1514

The Women's Social Democratic Association. Keski-Suomen kuva-arkisto, K 225:4756

ISBN 951-39-0354-0

ISSN 0081-6523

Copyright © 1998, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä and

ER-Paino Ky, Lievestuore 1998

ABSTRACT

Marja Kokko

SISTERS, COMRADES. The Organization of Women, Group Consciousness and the Culture of Citizenship in Jyväskylä from the end of the 19th century to 1930s

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1998, 249 p.

(Studia Historica Jyväskyläensia, ISSN 0081-6523;57)

ISBN 951-39-0213-7

Diss.

This study deals with women's rise to citizenship as a part of the formation process of the civil society. The point of departure is that of organization. The study concentrates on women's party political organization, on their diverse organization in formally public associations promoting general utility, and on women's activities in local government in Jyväskylä, a provincial town in central Finland. Jyväskylä does not, however, represent a typical Finnish town at the turn of the century but the local society is regarded as a key to study a particular historical context.

Organization is studied mainly in three women's societies. They are the Women's Society in Jyväskylä (founded in 1899), Women's Social Democratic Association (1906) and the Jyväskylä branch of the Finnish Women's Federation (1907).

The main result of the study was that the organization of women of different social classes took place in different times and ways. Bourgeois women retained the corporate model of organization characteristic to the estates system until the 20th century. The image of citizen and its culture was based on the idea of natural hierarchy in society; this provided the opportunity to assume a morally superior status in comparison to other population groups. These women's societies supported by their activities the political, social and cultural values of *fennomane intelligentsia*. The women attached to the common front of the working class strived for enhancing the hegemonic status of the working class movement among the lower strata of the society. Within the organization of women, group consciousness was also a basic element in the image of citizen and in their social programme.

The argument concerning the close relationship of women's societies with party organizations amounts to implying that 'women's movement' loses its analytical significance and its meaning as a power that brought women together in the way previous studies have led us to believe.

Key words: organization, politization, rise to citizenship, civil society.

SAATTEEKSI

Tämän tutkimuksen juuret juontavat 1980- ja 1990-lukujen vaihteeseen, jolloin Suomen historian professori Mauno Jokipii ehdotti teemaa pro gradu -työkseni. Professori Erkki Lehtisen osoittama tuki oli jatkotyön käynnistämisen kannalta ensisijaisen tärkeää. Työn valmistumisen on varmistanut professori Toivo Nygård osoittamallaan luottamuksella. Parhaimmat kiitokseni heille kaikille. Väitöskirjani esitarkastajia professori Raimo Salokangasta ja dosentti Aura Korppi-Tommolaa halua kiittää saamastani arvokkaista huomioista.

Taloudellisesti työtäni ovat tukeneet Ellen ja Artturi Nyyssösen Säätiö, Keski-Suomen Kulttuurirahasto ja Jyväskylän yliopiston humanistinen tiedekunta. Viimeisessä vaiheessa Jyväskylän yliopiston tutkijakoulutettavan virka on tarjonnut erinomaiset puitteet työn loppuun saattamiseksi. Näistä parhaimmat kiitokseni.

Väitöskirjaani olen saanut valmistella Jyväskylän yliopiston historian laitoksen henkilökunnan keskuudessa. Laitoksen väki on muodostanut sen yhteisön, jonka suojissa tutkimustyölle on tarjoutunut parhaimmat edellytykset onnistua. Heille ja niille ystäväilleni, jotka ovat auttaneet ja nähneet vaivaa työn painokuntoon saattamisessa, halua lausua parhaimmat kiitokseni. D.Phil. Anssi Halmesvirralle kiitos englanninkielisestä käännöksestä. Lämpimin kiitos kotiväelle, joka on jaksanut seurata ja kannustaa työtäni valmistumista.

Jyväskylässä 20.10.1998

Marja Kokko

SISÄLLYS

I	JÄRJESTÄYTYMINEN	11
	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	11
1	Tutkimusongelma ja lähteet	11
2	Käsitteet	21
2.1	Kansalaiskulttuuri	21
2.2	Kansalaisyhteiskunta	25
2.3	Naisten järjestäytyminen	31
2.4	Kaupunki	34
II	SUOMALAISUUS KANSALAI SJÄRJESTÄYTYMISEN SUUNNANNÄYTTÄJÄNÄ	41
	JÄRJESTÄYTYMINEN SÄÄTYLÄISTEN EHD OILLA	41
1	Yhdistystoiminta säätyläistön kulttuurikuvan tukena	41
2	Säätyläisväen ja rahvaan kohtaaminen	49
	MURROSAIKA	53
3	1800-luvun ja 1900-luvun vaihteen kansalaisadressiliike . .	53
4	Vuoden 1905 suurlakko ja vuoden 1906 eduskunta uudistus	59
4.1	Suurlakko työväestön ryhmätietoisuuden herättäjänä	59
4.2	Jyväskyläläisnaisten suhde äänioikeuskeskusteluun .	64
4.3	Vuoden 1906 äänioikeusuudistus	66
III	NAISTEN PUOLUEPOLIITTINEN JÄRJESTÄYTYMINEN	72
	SUKUPUOLI POLIITTISEN TOIMINNAN ULOTTUVUUTENA	72
1	Politisoituminen osana kansalaiskulttuurin muotoutumista	72

2	Naisten poliittisen järjestäytymisen lähtökohdat	78
	NAISYHDISTYKSET POLIITTISESSA JÄRJESTÖVERKOSTOSSA	83
3	Porvarillisten naispiirien poliittinen järjestäytyminen	83
3.1	Suomalaisen puolueen ja Kansallisen kokoomuksen naisjärjestöt	83
3.2	Nuorsuomalaisen puolueen ja Kansallisen edistyspuolueen naispiirit	91
3	"Ylös naiset äänestämään"	100
4	Sosiaalidemokraattisten naisten poliittinen järjestäytyminen	102
4.1	Työläisnaisten suhde sosialidemokraattiseen puolueeseen	102
4.2	Piirijärjestäytyminen naisten erillisaseman vakiinnuttajana	110
4.3	Yksi puolue, kaksi sukupuolta	120
IV	NAISTEN ERILLISJÄRJESTÄYTYMINEN	126
	PORVARILLISET NAISJÄRJESTÖT	126
1.	Kristillinen etiikka ja hierarkkinen sisarusjärjestelmä kansalaiskuvan aineksina	126
2	Jyväskylän Naisyhdistys	132
2.1	Hyväntekeväisyys kansalaisvelvollisuutena ja sosiaalisena ryhmätunnusmerkkinä	132
2.2	Moraalinen ylemmyys kansalaiskuvan kulmakivenä	142
2.3	Koti naisten yhteiskunnallistumisen perustana . . .	146
3	Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosasto	151
3.1	Ompeluseura vai naisasiayhdistys?	151
3.2	Valistus ja vaikuttaminen naisten kansalaistehtävänä	156
4	Keski-Suomen Naistenpäivät porvarillisten naispiirien sisarverkostona	164

TYÖLÄISNAISTEN JÄRJESTÄYTYMINEN	174
5 Jyväskylän työläisnaisyhdistys	174
5.1 Työläisnaiset "köyhälistön armeijassa"	174
5.2 Työläisnaisyhdistyksen suhde työväenyhdistykseen ja työläisnaisliittoon	180
5.3 Toveruus työläisnaisten ryhmätunnuksena	185
5.4 Akkala	189
V NAISJÄRJESTÖT JA PAIKALLINEN ITSEHALLINTO ...	191
KANSANVALTAISTUMINEN PAIKALLISENA ILMIÖNÄ ..	191
1 Kunnallishallinnon uudistus yhteiskunnallisen muutoksen edellytyksenä	191
2 Sukupuoli ja luokka suoran harvainvaltaisen kunnallishallinnon ajanjaksolla	193
2.1 Säätyläisnaisten armeliaisuustyö paikallishallinnon rinnakkaisjärjestelmänä	193
2.2 Työläisnaisosasto rahvaannaisten eturyhmänä	197
3 Demokratian läpimurto kunnallishallinnossa 1917	203
3.1 Kunta kansalaistensa palvelijaksi	203
3.2 Naisjärjestöjen suhde demokratisoituneeseen kunnallishallintoon	206
3.3 Feminiininen kunnallispolitiikka Jyväskylässä	212
VI NAISTEN JÄRJESTÄYTYMINEN JA KANSALAISSYHTEISKUNNAN SYNTY	218
SUMMARY	226
LÄHTEET	230
LIITTEET	249

I JÄRJESTÄYTYMINEN

TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

1 Tutkimusongelma ja lähteet

Työn aiheena on naisten kansalaistumisprosessi 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuoliskon Suomessa. Tutkimuskohteena on Jyväskylän kaupunki ja teemaa tarkastellaan erityisesti naisjärjestöjen näkökulmasta. Kansalaistumisella tarkoitetaan sitä historiallista tapahtumaa, jonka kuluessa eri väestöryhmien kesken erilaisin oikeuksin ja velvollisuuksin määritelty alamaisuusasema muuttui demokraattiseksi kansalaisuudeksi. Kysymys on siis siitä, miten ja millaiseksi eri väestöryhmien suhde moderniin kansalaisyhteiskuntaan muotoutui sääty-yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan murrosvaiheessa.

Demokraattisen kansalaisuuden muotoutuminen liitetään tavallisesti puoluelaitoksen syntyyn. Eri väestöryhmien suhdetta yhteiskuntaan onkin pohdittu pääasiassa poliittisen käyttäytymisen näkökulmasta. Kansalaiskulttuurin kokonaiskuvan hahmottaminen kuitenkin edellyttää, että poliittisten oikeuksien ohella tarkastelun kohteena ovat sekä sosiaaliset että yksilölliset kansalaisoikeudet.¹

---

¹ Tutkimuksessa sovelletaan T.H. Marshallin 1950-luvulla esittämiä huomioita kansalaisuuskäsitteen kolmesta eri ulottuvuudesta. Marshallin mukaan poliittiset oikeudet antavat mahdollisuuden osallistua poliittiseen vallankäyttöön esimerkiksi kansanedustuslaitoksessa ja paikallishallinnossa. Kansalaisuuden sosiaalisilla aineksilla Marshall tarkoittaa oikeutta kohtuulliseen taloudelliseen hyvinvointiin ja turvallisuuteen, oikeutta päästä osalliseksi sosiaalisesta perinnöstä ja elää yhteiskunnassa vallitsevien ihanteiden mukaista elämää. Yksilöllisiä oikeuksia ovat henkilökohtainen vapaus, puheen-, ajatuksen- ja uskonnonvapaus, omistusoikeus, oikeus tehdä sopimuksia ja yhdenvertaisuus lain edessä. Kts. Marshall T.H., *Citizenship and Social Class*. T.H. Marshall and Tom Bottomore.

Kansalaisuuden eri ulottuvuuksia tarkastellaan yhdistyselämän näkökulmasta siksi, että järjestölaitoksen laajentuminen ja kansanvaltaisen yhteiskunnan hahmottuminen olivat samanaikaisia ilmiöitä ja niiden yhteenkietoutuminen näkyi siinä, että kansalaiskulttuurin sisällön määrittäminen oli keskeinen osa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun järjestöelämää.² Yhdistysten valinta tutkimuskohteeksi on perusteltua myös siksi, että yhdistystoiminta oli säännöllistä ja yhdistystoimintakulttuuriin liittyi pöytäkirjan pitäminen ja vuosikerromusten laatiminen. Tällä tavoin tutkimuksessa tavoitetaan kansalaistumisprosessista sen "arkinen" puoli.³ Yhdistystoiminnan tarkastelu tarjoaa lisäksi mahdollisuuden analysoida kansalaiskulttuurin muotoutumista tapahtumien ja henkilöiden näkökulmasta. Tällä tavoin voidaan osoittaa ilmiön sisäiset rakenteet ja vuorovaikutussuhteet, ja se miten ne toimivat.⁴

Naisten yhdistystoiminta alkoi Jyväskylässä 1800-luvun puolivälissä säätyläisnaisten hyväntekeväisyystyönä. Vuosien 1905 ja 1906 murrosaikana järjestötoiminta sekä monipuolistui että politisoitui. Jyväskylän kohdalla tämä tarkoitti sitä, että kaupungista tuli todellinen yhdistysten luvattu paikka. Vuoden 1916 osoitekalenterin mukaan kaupungissa toimi liki 70 yhdistystä ja 12 laulu- ja soittokuoroa. Asukkaita Jyväskylässä oli samana ajankohtana hieman alle 5000.⁵ Tarkasteluajanjakso päättyy vuoteen 1939⁶, sillä Suomen ajautuminen toiseen

---

London. Pluto 1996, 8; T.H. Marshallin muotoilemaa kansalaisuuskäsitettä on suomalaisessa tutkimuksessa käyttänyt esimerkiksi Haavio-Mannila Elina, Suomalainen nainen ja mies. Asema ja muuttuvat roolit. Porvoo 1970, 1-2.

² Historiantutkimus ei ole keskittynyt pohtimaan kollektiivisen toiminnan teoreettisia lähtökohtia. Tässä tutkimuksessa oletetaan järjestölaitoksen synnyn taustaksi yleiseurooppalaisen muutoksen, jonka ytimenä oli totaalisten alistussuhteiden järkkäminen. Tämä loi edellytykset nk. porvarilliselle julkisuudelle. Vastaavalla tavalla yhdistystoiminnan kautta alamaiset tulivat vuorovaikutussuhteeseen julkisuuden kanssa. Kollektiivisen toiminnan edellytyksenä oli ainakin jonkinlaisen tasa-arvoisen yhteydenpidon hyväksyminen yhteistoiminnan perusteeksi. Alapuro & Stenius 1987, 8-49; Kollektiivisen toiminnan teoreettista luonnetta ovat selittäneet Raimo Blom ja Martti Siisiäinen teoksessa Poliitiikan sosiologia. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 52. Jyväskylän yliopisto 1992.

³ Arjesta ja arjenkulttuuri -käsitteistä Bo Lönnqvist, Etnologia ja historiallinen antropologia. Teoksessa "Toinen" sivilisaatio. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000. Toim. Junkala Pekka & Kiuru Elina. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 36. Jyväskylä 1998, 23-31. Lönnqvistin määritelmän mukaan arkielämä on laaja inhimillisen toiminnan kenttä, jonka keskipisteenä on yhteisesti koettujen sekä rutiinien että rituaalien, toisaalta toistuvuuteen, toisaalta keskeytykseen (katko, häiriö, pysähdys) perustuvat merkityskentät, joiden avulla ihmisten oletetaan luovan symmetriaa elämäänsä. Tätä kulttuurista symmetriaa on eri aikoina luotu ja hahmotettu erilaisena. Se on milloin kulkenut esimerkiksi järjen, milloin järjettömyyden eli taikauskon nimellä.

⁴ Davis Natalie Zemon, Sosiaalishistorian haasteet. Teoksessa Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä. Toim. Rahikainen Marjatta. HArk. 107. Helsinki 1996, 10-12.

⁵ Tommila Päiviö, Jyväskylän kaupungin historia II 1837–1965. Jyväskylä 1970, 248; Mönkkönen Mauri, Sivistyselämä. Teoksessa Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyteen. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1988, 546.

⁶ Varsinainen tarkasteluajanjakso päätetään vuoteen 1939. Koska tutkimuskohteena on yhteiskunnallinen ilmiö, voidaan olettaa, että eräät ajanjaksolle tyypilliset naisten kansalaistumista koskevat piirteet olivat jo aikaisemmin esillä. Toisaalta voidaan myös olettaa, että tarkasteluajanjakson aikana alkoi vasta muotoutua sellaisia kansalaiskulttuu-

maailmansotaan merkitsi järjestötoiminnassa erikoistilanteen alkua. Ryhmätietoisuus järjestäytymisen perusteena menetti väliaikaisesti merkityksensä, ja vapaaehtoinen kansalaistoiminta kanavoitiin kotirintaman huoltoon.⁷ Koska työn rajauksena ovat paikallisyhteisö, järjestöelämä ja sukupuoli, tutkimusotteessa pyritään säilyttämään tietty liikkumavapaus mikrohistorian, sosiaalishistorian, aatehistorian ja poliittisen historiaan sekä sukupuoliproblematiikkaan liittyvän tarkastelutavan välillä.

Järjestäytymisellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa puoluepoliittisen ja muodollisesti sitoutumattoman järjestötoiminnan lisäksi osallistumisesta julkiseen hallintoon, mikä käytännössä tarkoittaa kunnallishallintoa. Näille kolmelle eri ulottuvuudelle annetaan työssä keskeinen asema, jonka avulla alamaisuuden muuntumista kansalaisuudeksi tulkitaan. Taustanäkemyksenä on, että edellä mainitut elementit yhdessä muodostavat sen kokonaiskulttuurisen muutoksen, mikä oli demokraattisen kansalaiskäsitteen muotoutumisen edellyksenä. Tätä kutsutaan järjestäytymiseksi. Järjestäytymisen eri ulottuvuudet olivat yhteenkietoutuneita ilmiöitä, joita on vaikea selittää toisistaan irrallisina. Tämä on vaikuttanut osaltaan tutkimuksen rakenteeseen. Työssä tarkastellaan naisten puoluepoliittista järjestäytymistä ennen erillisjärjestäytymistä, vaikka jälkimmäinen oli ensin mainittua sekä varhaisempi että laajempi ilmiö. Jäsenystapaan sisältyy ajatus, että politisoituminen oli laajempi ilmiö kuin muodollinen puoluepoliittinen järjestäytyminen, jolloin tarkastelu etenee erityisilmiöstä kohti laajempaa politiikan kulttuuri -käsitettä.⁸ Tutkimusteema asetetaan ensimmäisessä käsittelyluvussa suomalaisuusliikkeen viitekehukseen. Suomalaisuusliikkeellä oli keskeinen asema jyväsyläläisessä paikalliskulttuurissa, mikä peilautui myös väestönosien keskinäiseen vuorovaikutussuhteeseen.

Työn painopiste on naisten erillisjärjestäytymisen⁹ tarkastelussa, jolloin tutkimuksen rungon muodostavat naisyhdistykset. Tutkittavat yhdistykset ovat vuonna 1899 perustettu Jyväsylän Naisyhdistys, vuonna 1906 perustettu Jyväsylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys ja vuonna 1907 perustettu

---

rin elementtejä, jotka tulivat selvemmin esille vasta tarkasteluajanjakson jälkeen.

⁷ Vuotta 1939 on myös aikaisessa tutkimuksessa pidetty varhaisen kansalaisjärjestäytymisvaiheen tarkastelun takarajana, sillä maailmansodan aiheuttaman murrosvaiheen on katsottu katkaisseensa sen yhtenäisen vaiheen, joka suomalaisessa järjestölaitoksessa ulottuu 1800-luvun puolenvälistä vuoteen 1939. Kts. esim. Heikkilä Markku, Kirkollisen yhdistysaktiivisuuden leviäminen Suomessa. Virallisen jäsenorganisaation kehitys 1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 112. Helsinki 1979; Norrena Leevi, Talonpoika, pohjalainen - ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järviseludun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Hist. Tutk. 178. Tampere 1993.

⁸ Kulttuuri -käsitettä selvitetään tarkemmin kappaleissa 2.1. ja 2.2; Lähtökohtana on, että puoluepoliittinen organisoituminen on vain yksi osa politiikan kulttuurin aluetta.

⁹ Naisten erillisjärjestäytymis -käsitettä käytetään erottamaan toisistaan käsitteet naisyhdistykset ja naisten yhdistystoiminta. Jälkimmäisessä ovat mukana myös ne järjestöt, jotka eivät rajanneet jäsenistöään sukupuolen mukaan.

Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosasto.¹⁰ Kaksi jälkimmäistä edustavat uusia, vuoden 1905 suurlakon ja siihen liittyneen yhteiskunnallinen liikehännän seurauksena syntyneitä yhteenliittyviä. Jyväskylän Naisyhdistys perustettiin ajankohtana, jolloin viitteitä yhteiskunnallisesta käymistilasta ja myöhemmin muovaantuneesta uudesta sosiaalisesta järjestyksestä oli jo ilmassa. Yhdistys edusti kuitenkin säätyjakoon perustuvaa ihmis- ja yhteiskuntakäsitystä. Jyväskylässä naisten erillisjärjestäytyminen oli nimenomaan vuosien 1905-1906 jälkeinen ilmiö. Tätä varhaisempaa naisten järjestäytymistä tarkastellaan tässä työssä pääasiallisesti osana suomalaisuus- ja kansanvalistuspainotteista yleistä yhdistystoimintaa.

Tutkimuksessa ei käsitellä naisten ammatillista järjestäytymistä eikä esimerkiksi liikuntaseuratoimintaa, koska Jyväskylässä kyseiset yhdistykset eivät osallistuneet kansalaiskeskusteluun siinä määrin kuin tutkimuskohteeksi valitut yhdistykset. Esimerkiksi vuonna 1928 perustettu Jyväskylän Akateemiset Naiset -yhdistys toimi ensisijaisesti paikkakunnan akateemisen oppiarvon suorittaneiden naisten yhdyssiteenä. Perustamisvuonna yhdistykseen liittyi 12 jäsentä. Yhdistys koetti varsin maltillisen ohjelman turvin edistää naisten yhteiskunnallista asemaa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että jäsenet muodostivat keskuudessaan keskustelu-, esitelmä- ja lukupiirejä. Jyväskylän yhdistys oli ensimmäinen pääkaupungin ulkopuolelle perustettu Suomen Akateemisten Naisten Liiton haaraosasto, ja sen perustamisen liittyi Helsingin yliopiston kieliriitoihin.¹¹ On kuitenkin syytä huomauttaa, että palkkatyön yleistyminen ja naisammattien professionaalistuminen olivat osa kansalaistumista. Tutkimuksessa on osoitettu, että ammattinimikkeistön vakiintuminen peilautui yksilön identifioitumiseen ja sitä kautta kansalaiskuvan muovaantumiseen. Vastaavalla tavalla naisvoimistelulla on voitu osoittaa olleen merkittävä asema naiskansalaiskuvan muotoutumisessa.¹²

Työssä kiinnitetään huomiota yhdistyksiin, jotka liittyivät ennen kaikkea henkilösuhdeverkoston kautta tutkittaviksi valittuihin yhdistyksiin. Nämä ovat vuonna 1855 perustettu Jyväskylän Naisseura¹³ ja vuonna 1895 perustettu

¹⁰ Katso kaavio 1, 249.

¹¹ Kts. Katajainen Johanna, Jyväskylän Akateemiset Naiset 1928–1998. Jyväskylä 1998, 6-21.

¹² Naisammattiryhmien muodostumista ja naisten palkkatyötä Jyväskylässä on tutkinut Heli Valtonen. Neiti ja neuvoja, vaimo ja vaatetustyöntekijä. Ammattinimike jyvaskyläläisnaisten identifioitumismuotona 1900-luvun alkupuolella. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1996; Jyvaskyläläistä naisvoimistua on puolestaan tutkinut Sanna Eskelinen teoksessa Jyväskylän naisvoimistelijat 80 vuotta 1917–1997. Jyväskylä 1997; Vrt. Laine Leena, Käsi kädessä siskot veikot? Naiset ja työläisurheiluliike. Teoksessa Tunteaton työläisnainen. Toim. Laine Leena & Markkola Pirjo. Mänttä 1989.

¹³ Perustamisvaiheessa yhdistyksestä käytettiin nimeä Rouvasväenyhteys. Tämän jälkeen se muutettiin Rouvasväenyhtiöksi ja myöhemmin Rouvasväenyhdistykseksi. Yhdistyksen nimi muutettiin vielä kerran ja se vakiintui muotoon Jyväskylän Naisseura. Vehvilä Salme, Jyväskylän Naisyhdistys. Keski-Suomi 5. Keski-Suomen museon julkaisuja. Jyväskylä

Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys. Jyväskylässä toimi muun muassa vuonna 1924 perustettu Marttayhdistys¹⁴, vuonna 1919 perustettu Lotta Svärd -yhdistys sekä lukuisia pienempiä, lähinnä ompeluseurojen kaltaisia hyväntekeväisyystyötä harrastavia yhteenliittymiä. Työn taustanäkemyksenä on, että edellä luetellut yhdistykset vahvistivat naisten kansalaisyhteiskunnan muotoutumista, mutta niiden toiminta ei kiinnittynyt suoranaisesti naisten kansalaiskeskustelun ylläpitämiseen. Esimerkiksi naisten suurimmat joukkojärjestöt NNKY ja Lotta Svärd olivat ensisijaisesti uskonnollisia ja maanpuolustuksellisia järjestöjä. Jyväskylän Marttayhdistys keskittyi 1920- ja 1930-luvuilla lähinnä kotitaloudelliseen kurssitoimintaan. Yhdessä muun muassa Jyväskylän Raittiusseuran kanssa edellä mainitut yhdistykset muodostivat tiiviin ja varsin laajan jäsenverkoston porvarillisten naispiirien keskuudessa.¹⁵

Keskeisenä tutkimuskysymyksenä on, muotoutuiko eri naisryhmien kesken käsitys sukupuolen mukaan määräytyneistä kansalaisvelvollisuuksista, vai säilyttivätkö eri yhteiskuntaryhmiä edustaneet naispiirit toisiinsa nähden etäisyyden niin, että sukupuoli naisten yhteisen kansalaiskulttuurin ulottuvuutena häviää luokkaorientaation varjoon.¹⁶ Naisyhdistyksien roolia naisten yhteiskunnallistumisen ja kansalaistumisen tukijana tarkastellaankin niistä sosiaalisen kohtaamisen tilanteista käsin, joissa eri yhdistykset joutuivat vuorovaikutussuhteeseen keskenään.¹⁷ Naisyhdistyksien välittämää kansalaiskulttuuria lähesty-

---

1956, 235-236.

¹⁴ Jyväskylässä toimi marttayhdistyksen asiamiestoimisto 1900-luvun alussa. Asiamiestoiminto lähetti muun muassa matkapuhujia kaupunkia ympäröivälle maaseudulle. Jyväskylässä vuosisadan vaihteen marttatyön tavoitteena oli maaseudun nuorten naisten siveellisen tilanteen kohottaminen. Esim. Keski-Suomi 20.5.1902.

¹⁵ SARK. Jyväskylän Lotta Svärd -yhdistyksen arkisto. Henkilökorttiluettelo 1919–1939; JyMa. Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 1987–1939; JyMa. Jyväskylän Marttayhdistyksen arkisto. Johtokunnan ja vuosikokousten pöytäkirjat 1928–1939; JyMa. Jyväskylän Raittiusseuran arkisto. Jäsenluettelot 1883–1939; Sisä-Suomi 1924–1939.

¹⁶ Vrt. Davis 1996, 10.

¹⁷ Naisjärjestöjen omissa historioissa ja tutkimuksissa, joissa keskitytään yksinomaan naisyhdistyksien tarkasteluun, on naisyhdistykselle annettu huomattavan suuri yhteiskunnallisen toimijan rooli. Esimerkiksi naisia, lapsia ja perhettä koskevat lakiuudistukset on usein nimetty naisyhdistyksien voitoiksi. Tutkimuksessa on kuitenkin vaikea osoittaa, mikä naisyhdistyksien lopullinen merkitys oli esimerkiksi lainsäädännössä. Tutkimuksessa ei ole selvitetty systemaattisesti, millaisista yhteiskunnallisista kysymyksistä naisjärjestöt tekivät lakialoitteita tai antoivat lausuntoja, ja millainen merkitys näillä oli lopputuloksen kannalta. Poikkeuksen tästä tekee Ritva Hokkasen laatima Suomalaisen Naisliiton historia, josta käy ilmi, että järjestö pyrki vain muutamissa tapauksissa vaikuttamaan viralliseen päätöksentekojärjestelmään. Sen sijaan Naisliitto toimi aktiivisesti naisjärjestöjen muodostamissa epävirallisissa komiteoissa. Työssä lähdetäänkin liikkeelle siitä, että naisyhdistykset olivat yhtenä osapuolena julkisessa keskustelussa. Osallistuminen kansalaiskeskusteluun oli eri naisryhmille keskeinen kansalaiskulttuurin elementti. Kts. Kilpi Sylvi-Kyllikki, Suomen työläisnaisliikkeen historia. Pori 1953; Alfthan Märta von, Seitsemän vuosikymmentä Naisasialiitto Unionin historiaa. Joensuu 1966; Tuulio Tyyni, Suomen Naisyhdistyksen yhdeksän vuosikymmentä. HArk. 67. Forssa 1975; Jallinoja Riitta, Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteiden muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. Juva 1983; Hokkanen Ritva, Suomalainen Naisliitto 1907–1987. Helsinki 1987.

tään puolestaan kysymällä, millaista kansalaistoimintaa eri naisryhmät harrastivat.¹⁸ Naisyhdistyksien asettamat tavoitteet poikkesivat siitä, millaiset käytännön mahdollisuudet niillä oli toteuttaa ohjelmaansa. Tämän vuoksi työssä kiinnitetään huomio yhdistyksien tunnusomaiseen toimintaan, käytäntöihin, arvomaailmaan ja muun muassa retoriikkaan, jotka välittävät tietoa niistä elementeistä, joihin niiden ryhmätietoisuus perustui.¹⁹

Yhteiskuntaelämän politisoituminen 1900-luvun alkupuolen värittä ei-poliittista yhdistystoimintaa. Koska politisoituminen oli osa kansalaiskulttuurin muotoutumista, naisten erillisjärjestäytymistä on tarkasteltava puoluepoliittisesta näkökulmasta. Tutkittavista naisyhdistyksistä vain yksi, Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys, oli varsinainen puoluejärjestö. Järjestäytyneiden työläisnaisten puoluepoliittiseksi toiminnaksi on tässä työssä määritelty ensisijaisesti vaaliپیritoiminta ja yhdistyksen harjoittama agitaatio. Esimerkiksi kesäsiirtolatoimintaa tarkastellaan osana naisten erillisjärjestäytymistraditiota. Porvarillisten naispiirien poliittinen järjestäytyminen oli kaksijakoinen ilmiö, mikä näkyy myös työn käsittelyssä. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosasto oli muodollisesti sitoutumaton sivistysjärjestö, mutta se oli aatteellisesti ja käytännön toiminnassa lähellä Nuorsuomalaista puoluetta ja vuodesta 1918 lähtien lähellä Kansallista edistyspuoluetta. Nuorsuomalaisella ja edistyspuolueella ei ollut erillisiä naisorganisaatiota. Suomen Naisyhdistyksen paikallisosasto Jyväskylän Naisyhdistys oli myös muodollisesti sitoutumaton, mutta yhdistys oli henkilösuhdeverkon kautta lähellä Suomalaista puoluetta ja vuodesta 1918 lähtien lähellä Kansallista kokoomusta. Jyväskylässä toimi lisäksi suomalaisen puolueen ja kokoomuspuolueen naisosastot.

Tutkimuksen eri yhteyksissä toistuvat eräät avainhenkilöt. Heidän rooliaan ei kuitenkaan erityisemmin painoteta, koska työssä kansalaistumista tarkastellaan nimenomaan kollektiivisena ilmiönä.²⁰ Näillä avainhenkilöillä oli kuitenkin kiistattomasti merkitystä ennen kaikkea henkilösuhdeverkostojen rakentumi-

¹⁸ 1970- ja 1980-luvuilla virinneen naistutkimuksen olemukseen kuului itsestään selvyytensä emansipatorisuus. 1990-luvun lopulla naistutkimuksen kenttä on hajaantunut siinä määrin, että vastaavanlaista yhteisestä tutkimusintressistä ei ole enää olemassa. Esimerkiksi historiantutkimuksessa on väistynyt ensisijaisena tavoitteena tehdä naisten menneisyys näkyväksi. Tässä työssä sukupuoli-problematiikka on hyvin lähellä nk. uutta sosiaalishistoriaa, jossa mielenkiinnon kohteena ovat erilaiset ryhmittymät. Ryhmittymiä tarkastellaan kysymällä, miten nämä ryhmittymät ovat rakentuneet, miten näiden ryhmätietoisuutta vahvistetaan ja ylittyvätkö ryhmittymien rajat. Emansipaatiotavoitteiden muotoileminen ja julkilausuminen on aikaisemmassa tutkimuksessa liitetty ennen kaikkea porvarillisten naisasiayhdistyksen toimintaan. Tässä työssä ei naisempansipaatiota hyväksytä ennakkolta määrittelyksi ilmiöksi. Työssä tarkastellaankin sitä, millaiseksi kansalaiskulttuuria muovaavaksi elementiksi naisempansipaatio muotoutui naisyhdistyksille. Vrt. Davis 1996, 10.

¹⁹ Ryhmätunnetta ja ryhmätunnusmerkkien merkitystä on analysoinut Erkki Lehtinen tutkimuksessaan "Kielestä suomalaisten ryhmätuntemerkkinä Ruotsin vallan kaudella". Lehtinen 1967. HAIK. 1967/1.

²⁰ Näkökulmaa, jossa korostuvat arjenhistoria ja "tavallisen ihmisen" ymmärrys on selvittänyt esim. Heinonen Visa, Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Helsinki 1998, 8-9.

nessa, joihin myös yhdistykset nivoutuivat sekä paikallisyhteisössä että laajemmin valtakunnallisessa järjestöverkostossa. Jyväskyläläisten naisten henkilöhistoria ja elämänkokemukset heijastavat aikakauden yhteiskuntaa. Ne myös osoittavat, kuinka suuresti eri yhteiskuntaryhmien naisten elämänkohtalot poikkesivat toisistaan.²¹ Järjestötutkimuksen kannalta oli tärkeää, että nämä henkilöt olivat alttiita uusille innovaatioille, joita he myös välittivät edelleen. Henkilösuhdeverkostot perustuivat paikallisyhteisössä ennen kaikkea sosiaaliseen asemaan, sukulaissuhteisiin ja ammattiasemaan. Vastaavalla tavalla muodostuivat laajemmat henkilösuhdeverkostorakenteet. Tässä työssä korostuu Jyväskylän seminaarin merkitys henkilösuhdeverkoston rakentajana, sillä täällä opiskelleilla ja opettaneilla henkilöillä oli ystävyys- ja sukulaissuhteita ympäri maata.²²

Tutkimuksen peruslähteenä ovat kyseessä olevien naisyhdistysten ja niitä vastaavien keskusjärjestöjen asiakirja-aines, poliittisten järjestöjen asiakirjat, Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset, kaupunginvaltuuston pöytäkirjat ja eräiden valtuuston alaisten lautakuntien pöytäkirjat. Porvarillisten puolueiden asiakirja-aineisto on puutteellisesti säilynyt, mikä on johtanut siihen, että porvarillisten naisjärjestöjen suhdetta puolueorganisaatioiden eri tasoihin ei ole voitu systemaattisesti tarkastella. Tätä ongelmaa ei ole sosiaalidemokraattisen naisyhdistyksen kohdalla, sillä sosiaalidemokraattisen puolueen ja Suomen Työläisnaisliiton sekä näiden alaisten organisaatioiden asiakirjat ovat säilyneet. Toisen keskeisen tutkimusaineistoryhmän muodostavat Jyväskylässä ilmestyneet sanomalehdet, joista tärkeimmät ovat Keski-Suomi, Keskisuomalainen, Suoma-

---

²¹ Vastaavalla tavalla ovat aikaisemmassa tutkimuksessa Miina Sillanpää, Mandi Granfelt ja Martta Salmela edustaneet elämänkokemuksiensa kautta aikansa ja sosiaaliryhmänsä naisia. Kts. Sulkunen Irma, Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Juva 1989; Sulkunen Irma, Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita. Hämeenlinna 1995; Lähteenmäki Maria, Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–1930-luvun Suomessa. Saarijärvi 1995.

²² Vrt. Lehtonen Eeva-Liisa, Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. Hist. Tutk. 184. Vammala 1994, 20.

lainen ja Sisä-Suomi sekä Sorretun Voima ja Työn Voima.²³ Käytössä ovat olleet myös naisjärjestöjen pää-äänenkannattajat.

Tutkimusta, jossa lähtökohtana on tarkastella rinnakkain yhteiskunnalliselta orientaatioltaan erilaisia naisjärjestöjä, ei Suomessa ole aikaisemmin tehty. Esimerkiksi Aino Saarisen tutkimuksessa tamperelaisnaisten varhaisesta järjestäytymisestä tarkastellaan ainostaan filantropiatyöhön keskittyneitä porvarillisia naisten yhteenliittymiä. Saarinen samaistaa naisten varhaisen yhteiskunnallisen osallistumisen poliittiseksi toiminnaksi, jonka hän sijoittaa sukupuolen mukaisen vallanjaon muuntumiseen. Tamperelaisnaisten säätyidonnaisuus ja säätyjakoon kietoutuva yhteiskunnallinen ajattelutapa on tutkimuksessa sivuutettu.²⁴ Nancy R. Reagin on tutkinut saksalaista porvarillista ei-poliittista naisliikettä vuosilta 1880–1933.²⁵ Reagin on rajannut tutkimuksensa Hannoverin kaupunkiin. Paikallishistoriallista lähtökohtaansa hän perustelee sillä, että Hannoverissa tiivistyivät ne keskeiset piirteet, joista saksalainen porvarillinen naisliike sai hahmonsaa. Reaginin mukaan Hannover oli tyypillinen urbaania, protestanttinen ja preussilainen kaupunkiyhteisöä. Reaginin kysymyksenasettelussa on keskeisessä asemassa luokan ja sukupuolen välinen problematiikka. Hän osoittaa, että porvarillisten naisjärjestöjen omaksumat arvot, "moraalisuus", "henkinen äitiys" ja "naisten arvot"²⁶, nivoutuivat osaksi konservatiivista liikettä, jonka tarkoituksena oli ylläpitää ja vahvistaa porvarillista politiikkaa ja kulttuurista hegemoniaa.²⁷ Reaginin tutkimus tukee tämän työn taustahypoteesia, jonka mukaan muodollisesti ei-poliittisissa naisjärjestöissä sukupuolikysymys oli sidoksissa ensisijaisesti yhdistyksiä edustamaan yhteiskuntaryhmään ja -käsitteisiin.

²³ Ennen 1880-luvun loppua ei Keski-Suomessa voi puhua erilaisista poliittista näkemyksistä. Maakunta oli täysin suomenkielinen ja siten fennomaanisen näkemyksen taattua aluetta, ja tätä näkemystä edustivat myös Jyväskylän sanomalehdet. Keski-Suomen sanomalehdistön vaiheissa valtiollinen itsenäistymisen ja itsenäisen Suomen ensimmäisten vuosien sisäpoliittiset tapahtumat merkitsivät syvällistä muutosta. Autonomian aikana ilmestyneet nuorsuomalainen Keski-Suomi (perustettu vuonna 1871. Vuodesta 1890 nuorsuomalaisuuden kannattaja), suomalaisen puolueen äänenkannattaja Suomalainen (vuodesta 1889) ja sosiaalidemokraattinen Sorretun Voima (vuodesta 1906) lakkasivat ilmestymästä. Vuonna 1918 perustettu Keski-suomalainen pyrki edustamaan porvarillisia puolueita, mutta hanke epäonnistui. Syynä oli lähinnä se, että suomalaiset puolueet eivät ehtineet löytää yhteistä linjaa ennenkuin valtiomuutokysymys jakoi niiden kannattajakunnan. Keski-suomalainen muutti edistyspuoleen lehdeksi ja kokoomuspuoluetta edustamaan perustettiin vuonna 1924 Sisä-Suomi. Sosiaalidemokraattista liikettä edustaneen Sorretun Voiman tilalle perustettiin vuonna 1919 Työn Voima. Vaikka Keski-suomalainen edusti edistysmielisiä piirejä, se oli kiistatta Jyväskylän suurin lehti ja sitä luettiin puolueisiin katsomatta. Kts. Tommila Päiviö & Raitio Tuire, Keski-Suomen sanomalehdistön historia 1-3. Jyväskylä 1970, 1973, 1976; Tommila 1972, 521.

²⁴ Saarinen Aino, Naiset sosiaalisena vapaapalokuntana. Filantropia 1800-luvun lopun Tampereella. Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994.

²⁵ Reagin R. Nancy, A German Women's Movement. Glass and Gender in Hannover, 1880–1933. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press 1995.

²⁶ "Morality", "Spiritual Motherhood", "Women values". Reagin 1995, 256.

²⁷ Reagin 1995, 4-5, 256-257.

Jyväskylä ei ollut 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa tyypillinen suomalainen kaupunki, joten tutkimuksen taustahypoteesina ei ole paikallisyhteisön edustavuus. Jyväskyläläisnaisten yhdistystoimintaa ei pyritä myöskään vertailemaan muihin kaupunkeihin. Natalie Zemon Davisin ajattelua seuraten Jyväskylän kaupunki voi silti olla tutkimuksessa avain kyseiseen ajankohtaan olematta kuitenkaan edustava. Jyväskylä ei siten edusta tässä tapauksessa suomalaista kansalaisjärjestäytymistä pienoiskoossa, vaan on paikallinen valtakeskittymä, joka otti vastaan innovaatioita ja välitti niitä edelleen.²⁸ Paikallisuus ymmärretään ennen kaikkea mahdollisuusrakenteena, jossa eri yhteiskuntaryhmien naispiirit hahmottivat kansalaisuuttaan. Taustanäkemyksenä on, että jyväskyläläisten naisryhmien elämäntilanne ja esimerkiksi heidän nauttimansa sosiaalinen arvostus eivät olleet ainutlaatuisia, paikallisyhteisöön sidottuja ilmiöitä.

Tutkimusaineistosta nousevat havainnot ja niistä seuraavat kysymykset tukevat tarkastelun rajaamista yhteen yhteisöön. Historialliset tapahtumat ja ilmiöt saivat paikallisyhteisössä erilaisen ilmeen kuin millaisiksi ne on yleisesti luonnehdittu. Yleisestä poikkeavaa paikallista ilmiötä ei ole sivuutettu satunnaisena tai yleisilmeen kannalta merkityksettömänä tapauksena, vaan se on johtanut tarkastelemaan järjestäytymistä ja kansalaistumista uudesta näkökulmasta. Tässä mielessä tutkimus liittyy 1990-luvulla yleistyneeseen tulkintatapaan, jossa paikallisen näkökulma merkitsee ennen kaikkea metodista mahdollisuutta ilmiön systemaattiseen ja syvälliseen tarkasteluun.²⁹

Naisten järjestäytymisen ja suomalaisen yhteiskunnan muutoksen suhdetta on tutkittu aikaisemmin pääasiassa vain jonkin erillisen naisjärjestön näkökulmasta.³⁰ Koska suomalainen järjestölaitos oli organisoitunut muodollisen hierarkkisesti, aikaisemman tutkimuksen painopiste on ollut järjestöeliittiin kuuluneiden henkilöiden toiminnan ja heidän aatteellisten näkemyksiensä tarkastelussa. Näkökulman laajentaminen keskusjärjestön ja sen haaraosastoverkoston suhteen tarkasteluun ja analysointiin on osoittautunut lähes mahdot-

---

²⁸ Davis 1996, 14.

²⁹ Kts. Haapala Pertti, *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereellä 1820–1920*. Hist. Tutk. 133. Vammala 1986, 12; Ollila 1993, 14–15; Markkola, 1994, 11; Alapuro Risto, *Suomen synty. Suomen synty paikallisena ilmiönä*. Porvoo 1994, 12; Aalto Seppo, *Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijana. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700*. Helsinki 1996, 23–24.

³⁰ Kts. Kilpi Sylvi-Kyllikki, *Suomen työläisnaisliikkeen historia*. Pori 1953; Alfthan Märta von, *Seitsemän vuosikymmentä Naisasialiitto Unionin historiaa*. Joensuu 1966; Sulkunen Irma, *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Juva 1989; Palmunen Ritva, *Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toimintaa 1906–1985*. Iisalmi 1992; Ollila Anne, *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. Hist. Tutk. 173. Tampere 1993; Katainen Elina, *Akkain aherruksesta aatteen hyväksi. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944–1990*. Tampere 1994; Lähteenmäki Maria, *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa*. Saarijärvi 1995.

tomaksi.³¹ Aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole juurikaan pohdittu sitä, mikä merkitys haaraosastoilla oli keskusjärjestöille ja päinvastoin. Tässä tutkimuksessa aikaisempi tarkastelutapa käännetään pääläelleen. Mielenkiinnon kohteena on paikallisyhdistys ja sen suhde keskusjärjestöön.

Anne Ollila on marttatoimintaa koskevassa tutkimuksessaan osoittanut, että paikallinen järjestäytyminen sai muotonsa kunkin yhteisön edellytysten ja ehtojen mukaan. Yhdistyksen perustamisen ja toiminnan käynnistämisen edellytyksenä oli paikkakunnan väestön valmius hyväksyä yhteenliittymän edustama aatemaailma tai käytännöllinen toiminta. Paikallisyhdistyksen säännöt muotoiltiin keskusjärjestön sääntöjä vastaavaksi, mutta käytännön toiminta muokkaantui paikallisia tarpeita vastaavaksi.³² Ollila on lisäksi selvittänyt niitä ongelmia, jotka vaikeuttavat järjestöelämän kokonaiskuvan hahmottamista. Tämän työn kannalta ovat mielenkiintoisia ne huomiot, jotka liittyvät järjestöeläimiin ja rivijäsenistön keskinäisiin suhteisiin. Ollilan mukaan kansa voidaan nähdä valtaapitävien passiivisen ohjailun kohteena. Toisaalta kansan kulttuuri on voinut elää ainakin osittain itsenäisessä suhteessa valtakulttuuriin. Alemmilla kansanluokilla on voinut olla myös oma toimintatapansa, jota valtaapitävät eivät ole voineet ymmärtää. On myös mahdollista, että kansankulttuuri ja hallitseva kulttuuri ovat voineet elää rinnakkain vuorovaikutussuhteessa.³³ Eliitin ja kansan välisiä vuorovaikutussuhteita voidaan hyödyntää, kun tarkastellaan toisaalta eri naisyhdistyksien ryhmätunnusmerkkien muodostumista ja toisaalta eri sosiaaliryhmien hegemoniatavoitteita.

Kansalaistumista ja kansalaiskuvan muodostumista tarkasteltaessa sukupuoli ei ole sellaisenaan riittävä tutkimuskategoria. Se on yhdistettävä ensisijaisesti sosiaaliryhmään, sillä varsinkin tutkimusajanjakson alkupuolella sääty ja luokka olivat inhimillistä elämää pitkälle sääteleviä tekijöitä. Tässä tutkimuksessa sukupuoli, luokka ja sosiaalinen kohtaaminen paikallisyhteisössä ymmärretään toisiinsa kietoutuviksi ja toisiaan selittäviksi elementeiksi.³⁴

---

³¹ Tästä esim. Ollila 1993, 14-16. Tutkijan ongelmana ovat toisaalta paikallisyhdistysten aineiston puutteellisuus ja toisaalta käytettävissä olevan aineiston typologisointiin liittyvät kysymykset.

³² Anne Ollilan mukaan marttajärjestäytymistä on ollut vaikea jakaa toimintansa perusteella tietyn tyyppiin osastoihin. Paikallisyhteisöjen sisäisten järjestelmien erojen vuoksi tyyppillistä marttayhdistystä ei oikeastaan ollut olemassakaan. Ollila 1993, 15-16.

³³ Ollila 1993, 14.

³⁴ Vrt. Markkola Pirjo, Miehet, naiset ja historiallinen muutos: sukupuoli historiantutkimuksessa. HAik. 4/1995, 361.

2 Käsitteet

2.1 Kansalaiskulttuuri

Kansallisvaltion ja kansalaisyhteiskunnan synty sekä demokraattisen kansalaiskuvan hahmottuminen ovat olleet keskeisimpiä suomalaisen historian tutkimuksen teemoja viimeisten vuosikymmenien aikana.³⁵ 1800-luvun puolivälin jälkeen käynnistyneeseen yhteiskunnalliseen murrokseen on todettu sisältyneen modernin kansalaisuuden siemen. Vaihdannan, mielipiteen ja valinnan vapauden lisääntyminen muuttivat ihmisten käsitystä oman asemansa ennaltamääräytyneisyydestä, mitä voidaan pitää staattisen sääty-yhteiskunnan perusolemuksena. Erityisen tärkeänä on pidetty sitä, että perinteiset uskonnolliset ajattelutavat ja kirkon asema muuttuivat ihmisten elämässä.³⁶ Ennen varsinaisten tasa-arvoisuuden perustuvien kansalaisoikeusvaatimusten kiteytymistä alamaisasema muuttui, kun säätyjärjestelmää ylläpitäneitä privilegioita alettiin purkaa. Palkollissääntö kumottiin vuonna 1865. Seuraavaksi lakkautettiin ammattikuntalaitos, ja elinkeinovapaus toteutettiin vuonna 1879. Nämä toimenpiteet eivät merkinneet yhteiskunnan tasa-arvoistumista, mutta ne olivat välttämättömiä edellytyksiä muutoksille, joiden seurauksesta yhteiskunta joutui "liikkeeseen".³⁷

Yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa on 1990-luvun aikana havaittu, että kansalaisuus on vaikeasti määriteltävä käsite, etenkin kun sitä tarkastellaan sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta. Aikalaisille vuoden 1906 valtiollinen äänioikeusuudistus merkitsi demokraattisen kansalaisuuden toteutumista. Suomalaisen kansallisvaltion aseman vakiintuminen johti tilanteeseen, jossa

³⁵ Esim. Heikkilä Markku, Kirkollisen yhdistysaktiivisuuden leviäminen Suomessa. Virallisen jäsenorganisaation kehitys 1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 112. Helsinki 1979; Sulkunen Irma, Raittiuskansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Hist. Tutk. 134. Jyväskylä 1986; Latikka Olavi, Järjestäytyminen ja yhteiskunnan muutos. Järjestötoiminnan alkuvaiheet ja laajentuminen suomenkielisellä Etelä-Pohjanmaalla vuoteen 1908. Studia Historica Jyväskylänseia 35. Jyväskylä 1987; Liikanen Ilkka, Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Hist. Tutk. 191. Jyväskylä 1995.

³⁶ Mikko Juva on osoittanut, miten uskonnollinen vapaamielisyys tavoitti suomalaisen sivistyneistön 1800-luvun puolivälissä. Juvan tutkimuksessa korostuu herätysliikkeiden merkitys yksilökeskeisen uskonnollisen ajattelutavan vahvistumisessa. Uskonto alettiin ymmärtää yksilön ja Jumalan väliseksi asiaksi. Juva Mikko, Suomalainen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848–1869. Helsinki 1950, 331; Myös Alapuro Risto & Stenius Henrik, Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro Risto & al. Vaasa 1987, 20.

³⁷ Jutikkala Eino, Sääty-yhteiskunnan hajoaminen. Teoksessa Suomen talous- ja sosiaalishistorian kehityslinjoja. Toim. Jutikkala Eino. Porvoo 1968, 174-183; Alapuro & Stenius 1987, 30; Sulkunen 1989, 32-36.

valtio yhteisen hyvän turvana ja legitiiminä jakajana ymmärrettiin kiistattomaksi yhteiskuntaelämän peruselementiksi.³⁸ 1990-luvun alkupuolen taloudellinen lamakausi kuitenkin osoitti, että yhteistä ymmärrystä siitä mitä ja millaisia arvoja kansalaisuuteen tulisi edes vähimmäisoletuksena sisältyä, ei välttämättä ollutkaan olemassa.³⁹

Tässä työssä kansalaisuuden määrittämisen ongelmaa lähestytään ajatuksesta, että lait muodostavat yhteiskunnan hyväksymän arvoluettelon, mutta yhteiskunnan eri väestöryhmille myöntämät kansalaisuuden arvot vaihtelevat. Eino Jutikkala on todennut, että sääty-yhteiskunnalle oli tunnusomaista, että valtiolta ja voimakaat yleiset katsomustavat myönsivät toisille kansalaisille suurempia oikeuksia kuin toisille.⁴⁰ Säätyprivilegioiden purkaminen ei merkinnyt sitä, että sääty- ja luokkarajat olivat menettäneet merkityksensä ihmisten välissä suhteissa. Vuoden 1906 eduskuntauudistus kyllä takasi kaikille väestöryhmille yhtäläiset poliittiset oikeudet valtiollisissa vaaleissa, mutta sosiaalisen tasa-arvoisuuden lisääntyminen oli huomattavasti myöhäisempi ilmiö. Pertti Haapalan mukaan suomalaisen yhteiskunnan hajoamisen osasyynä vuonna 1918 oli, että väestö oli jakautunut herroihin ja kansaan. Näiden väestöosien kesken kulki nimenomaan sosiaalinen, ei poliittinen raja. Haapalan mukaan jako perustui omaisuuteen, koulutukseen, ammattiin, tuloihin, kieleen, sukupuoleen, perheoloihin ja asuinpaikkaan.⁴¹ Ilmiönä tasa-arvoisuuteen perustuva kansalaisuus on siten historiallisesti muuttuva.

Aikaisemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että 1900-luvun alussa vahvistunut naiskansalaiskuva kietoutui koti- ja äidillisyyssideologiaan.⁴² Tämä nais-

³⁸ Valtion ja yksilön suhdetta on tarkastellut esimerkiksi Pauli Kettunen tutkimuksessaan työsuojelua määritelleistä ajattelu- ja toimintatavoista teollistuvassa yhteiskunnassa. Kettusen mukaan teollistumisen alkuvaiheessa valtiolla katsottiin olevan velvollisuus asettaa työnantajan vallalle sosiaaliset rajat. Valtion tehtäväksi nähtiin yhteisen hyvän turvaaminen, joka puolestaan ymmärrettiin keskeiseksi kansallisvaltion rakentumisen periaatteeksi. Kettunen Pauli, Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisessa ajattelu- ja toimintavoissa. Hist. Tutk. 189. Vammala 1994, 12, 16.

³⁹ Katso Hagman Lucina, Muistelmia äänioikeuteni ensiajoilta. Teoksessa Muistoja ja kokemuksia II. Porvoo 1918, 67; Korhonen Arvi, Suomalaisen kansanvallan juuret. Teoksessa Suomalaisen kansanvallan kehitys. Toim. Renvall Pentti. Porvoo 1954, 14; Saari Juho 1994, 217-220. Mistä puhumme kun puhumme kansalaisuudesta? Janus 1994/2; Osmo Kivinen, Keskustelua kansalaisuudesta ja valtiosta. Tiedepoliittikka 3/1996.

⁴⁰ Kts. Jutikkala 1968, 174.

⁴¹ Kuopion kaupungin väestön elinolosuhteita 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa tutkineen Ilkka Nummela mukaan teollistumisen myötä tapahtunut yleinen varallisuuden kasvu laski kurjaliston suhteellista määrää olennaisesti. Tästä huolimatta Kuopiossa eri väestöryhmien sijoittuminen sosiaalisen viitekehänsä mukaiselle tyypilliselle alueelle säilyi varallisuustason noususta huolimatta. Näin Kuopioon syntyi suomalaisille kaupungeille tyypillisiä työläiskortteleita. Jutikkala 1968, 182-188; Haapala Pertti, Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914-1920. Helsinki 1990, 97-99; Nummela Ilkka, Kuopion historia 3. Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875-1918. Kuopio 1989, 180-187.

⁴² Sulkunen Irma, Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro Risto & al. Vaasa 1987a, 157-169; Sulkunen Irma, Retki naishistoriaan. Helsinki 1991, 31-44.

kuva vastasi ennen kaikkea porvarillisten naisjärjestöjen yhteiskuntakäsitystä. Näin määritelty naiskansalaiskuva, sen ideologiset perusteet ja sisältö on omaksuttu keskeiseksi elementiksi suomalaisen kansalaisyhteiskunnan rakentumisesta.⁴³

Tässä työssä ei keskitytä naisjärjestöjen tuottaman ideologisen kansalaiskuvan määrittämiseen, vaan mielenkiinnon kohteena on, millaiseksi naiskansalaisuus käytännössä muotoutui 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien aikana.⁴⁴ Kansalaiskulttuuria tarkastellaan tässä työssä ennen kaikkea naisyhdistyksien toiminnan ja niiden käymän julkisen keskustelun tuloksena. Yhteistä eri sosiaaliryhmien naisille oli, että naisten kansalaistumisprosessi oli 1900-luvun alussa suorastaan epälooginen. Naisille tunnustettiin muodollinen tasa-arvoisuus avioliitossa aviopuolison rinnalla vasta parikymmentä vuotta myöhemmin kuin he äänioikeuden ja oikeuden asettua ehdokkaiksi valtiollisissa vaaleissa. Keskustelua, joka päättyi vuonna 1929 hyväksytyyn avioliittolakiin, on aikaisemmassa tutkimuksessa vain sivuttu, vaikka lakiuudistuksen on katsottu vakiinnuttaneen tasavertaisten puolisoitten toveriavioliittoihanteen.⁴⁵ Kokonaan uudemman naistutkimuksen ulkopuolelle ovat jääneet sellaiset, lähinnä sosiaalisii oikeuksiin luettavat muutokset, kuten naisten aseman muuttuminen kirkon piirissä.

Yleiskuva naisten kansalaiskulttuurin hahmottumisesta mutkistuu edelleen kun sitä tarkastellaan eri yhteiskuntaryhmien näkökulmasta. Naishistorian tutkimusta on vaivannut lineaariseen historiakäsitykseen viittaava ajatusmalli naisemansipaatiosta.⁴⁶ Tässä työssä kansalaistumista ei kuitenkaan ymmärretä "voitokulkuna" epäoikeudenmukaisesta alistuksesta kohti tasa-arvoa.⁴⁷ Eri naispiireillä oli erilainen yhteiskunnallisen toimijuuden tausta, mikä puolestaan heijastui siihen, miten naiset suhtautuivat esimerkiksi poliittisiin kansalaisoikeuksiinsa. Esimerkiksi Jyväskylän porvarillisissa naisjärjestöissä eli pitkälle 1900-luvun alkuvuosikymmenille ajatus, että sääty-asema, sivistys ja "henkinen kehittyneisyys" olivat edellytyksenä täysarvoiselle kansalaisuudelle.

---

⁴³ Katso esim. Ollila Anne 1993, 12; Markkola 1994, 232-233; Kaarninen Mervi, Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920-luvun ja 1930-luvun Suomessa. Helsinki 1995, 19-20; Haapala 1995, 44.

⁴⁴ Kansalaiskulttuuri -käsitettä ei tule ymmärtää synonyymiksi kansalaisidentiteetti -käsitteelle, joka viittaa pikemminkin psykologiseen, kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan. Kansalaisidentiteetikäsite on kuitenkin yleisemmin tutkimuksessa käytetty käsite. Esim. Sulkunen 1987a, 169; Sulkunen 1991, 59.

⁴⁵ Esim. Ollila Anne, Perhe - ura vai vankila. Teoksessa Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Toim. Immonen Kari. Keuruu 1994, 282.

⁴⁶ Naishistoriantutkimuksen alkuvaiheessa 1970- ja 1980-luvuilla kiinnitettiin runsaasti huomiota lainsäädäntöön. Yhteiskunnallisen normiston ja nk. arkielämän välistä problematiikkaa ei juurikaan pohdittu. Esim. Mustakallio Sinikka, Naisten itsenäisyshistoriaa Suomessa. Vantaa 1988, 6; Lineaarisen historiankäsitteen kritiikistä Sulkunen 1991, 56-57.

⁴⁷ Kts. Jutikkala 1968, 174.

Porvarillisissa naisjärjestöissä 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien aikana omaksuttu ideologia hierarkkisesta sisaruusjärjestelmästä, mikä merkitsi eri yhteiskuntaryhmien naisille erilaisia tehtäviä, heijastaa pikemminkin sääty-yhteiskunnan perintöä kuin demokraattisen kansalaiskäsityksen sisäistämistä. Sen takia sosiaaliryhmän, säädyn, huomioiminen on tärkeää, sillä sääty-yhteiskunta ja kansalaisyhteiskunta olivat päällekkäisiä ilmiöitä. Saman aikaisesti kun historialliset neljä säätyä menettivät merkitystään, syntyi uusia "säätyjä", jotka omaksuivat säätyryhmiä vastaavalla tavalla ryhmätunnusmerkkejä identiteettinä vahvistamiseksi.⁴⁸

Kansalaiskulttuuri -käsite on tässä työssä ensisijaisesti tutkimuksen apuväline, jolla lähestytään kansalaisuutta ja kansalaistumisen problematiikkaa. Ajatus naisten järjestäytymisen, kansalaiskulttuurin hahmottumisen ja mikrohistoriallisen lähestymistapojen yhteensovittamisesta on lainattu Juhani Myllyltä, joka on määritellyt kulttuuri -käsitteen sisällön tutkimuksessaan Suomen poliittisesta kulttuurista 1800- ja 1900-luvuilla. Ensinnäkin kulttuuri on järjestelmällinen kokonaisuus, mikä tarkoittaa sitä, että kulttuuriin liittyy yhteisöllisyyden idea ja organisaation ajatus. Kulttuurin eri osa-alueilla on oma tietty autonomiansa, mutta samalla ne ovat keskenään vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Toiseksi kulttuuri -käsitteen ulottuvuudeksi Mylly esittää, että se on keskeisesti sosiaalinen ilmiö, joka edellyttää paitsi yhteisömuodon ja sosiaalisen vuorovaikutuksen olemassaoloa myös yhteisen vaikutushistorian ulottuvuutta. Tähän kuuluu se, että elämän kulku luo runsaasti yhteisiä ongelmia, joukkotoimintoja, kokemuksia ja traditioita. Lisäksi Mylly huomauttaa, että kulttuuria luova ihminen on ensisijaisesti rationaalinen olento, joka tiedostaa, järkeilee, oivaltaa uutta, asettaa tavoitteita ja liittyy samalla traditioon. Kolmanneksi Mylly toteaa, että kulttuuri on historiallinen ilmiö. Tämä tarkoittaa sitä, että kulttuuri ilmiönä syntyy, kasvaa, luo traditioita ja tapoja, ja kuolee. Näiden lisäksi kulttuuri luo arvoja ja merkityssisältöjä. Kullakin kulttuurilla on sille tyypillinen arvomaailmansa, moraalinsa, normistonsa ja tapansa, jotka antavat asioille merkitystä yhtä lailla kuin niiden ulkoiset tunnusmerkitkin.⁴⁹ Edellä esitetyt kulttuuri -käsitteen eri ulottuvuudet edustavat tässä erilaisia tarkastelutapoja ja -mahdollisuuksia, jotka auttavat sijoittamaan naisten järjestäytymisen osaksi yleistä yhteiskuntaelämää.⁵⁰

---

⁴⁸ Jutikkala 1968, 174.

⁴⁹ Mylly Juhani 1989, Traditio, järjestelmä, symbolit. Tutkielma Suomen poliittisesta kulttuurista 1800- ja 1900-luvuilla. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C 76. Turku 1989, 14-18.

⁵⁰ Poliittisen kulttuurin piirteistä esim. Nousiainen Jaakko, Suomen poliittinen järjestelmä. Juva 1980, 18-25.

2.2 Kansalaisyhteiskunta

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan synty ja kansanvallan vahvistuminen on mielletty sysäyksittäiseksi tapahtumasarjaksi, jossa murrokset ajoittuvat merkittäviin poliittisiin käännekohtiin. Murrosvaihteet on nähty tapahtumaketjuna, jonka seurauksena staattinen, eri sosiaaliryhmien eriarvoisuuteen perustava sääty-yhteiskunta murentui ja suomalainen kansallisvaltio sai hahmonsaa. Sääty-yhteiskunnan hajoaminen oli pitkälinen prosessi, joka tiivistyi Suomessa 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuvuosikymmeniin. Yhteiskuntaelämässä tapahtuneiden muutosten edellytyksenä oli säätyvaltiopäivätoiminnan alkaminen 1860-luvulla, talouselämän vapautuminen, kunnallishallinnon uudistus, vuoden 1906 eduskuntauudistus, vuonna 1917 toteutunut valtiollinen itsenäistyminen ja kunnallinen äänioikeusuudistus.

Järjestötoiminnan on havaittu olleen keskeisellä sijalla siinä prosessissa, jossa alamaisuus alkoi muuttua kansalaisuudeksi ja jossa eri väestöosien sosiaaliset ja poliittiset valtasuhteet joutuivat käymistilaan.⁵¹ Risto Alapuro ja Henrik Stenius ovat esittäneet yhteiskunnan muutoksen yhdeksi tärkeimmäksi edellytykseksi eri väestöosien tasa-arvoisen yhteydenpidon mahdollisuuksien laajentumisen. Heidän tarkastelutavassaan korostuu juuri yhdistystoiminnan yhteiskunnan tasa-arvoistumista välittävä vaikutus.⁵²

Vaikka vapaaehtoisen järjestäytymisen merkitys suomalaisessa yhteiskuntahistoriassa on tunnustettu, kansalaisyhteiskunta käsitteellä ei ole vakiintunutta sisältöä. Käsitettä käytetään eri merkityksissä eri tieteenaloilla. Esimerkiksi taloushistoriallisesta näkökulmasta tarkasteltuna sääty-yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan murros voidaan kiteyttää käsittepareihin sääty - yksilö ja sosiaaliaseman edustaja - veronmaksaja. Näillä dikotomioilla viitataan muutokseen, jossa hyvinvoinnin mittari keskittyi vanhemmassa yhteiskunnassa omistamiseen ja uudemmassa vertailujaksossa tuloihin ja kulutukseen.⁵³ Yhtä hyvin käsitettä on voitu käyttää osoittamaan niitä yhteiskuntaelämän rakenteellista tilaa, jolla sääty-yhteiskunta erotetaan modernista demokraattista yhteiskunnasta.⁵⁴

Kansalaisyhteiskunta - käsitteen keskeisin ongelma liittyy kysymykseen, miten kansalaisyhteiskunnan ja valtion ero tulisi määrittää. Kansalaisyhteiskunta

---

⁵¹ Esim. Liikanen 1995, 42-43.

⁵² Alapuro & Stenius 1987, 20.

⁵³ Nummela 1995, Keski-Suomen varallisuuskuva autonomian ajan lopulla. Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämätkuvaajina. Toim. Heikki Roiko-Jokela, Timo Pitkänen. Jyväskylä 1995, 78; Myös Valtonen 1996.

⁵⁴ Esim. Markkola 1994, 11.

on ymmärretty valtion ulkopuolella tapahtuvaksi kansalaisten vapaaehtoiseksi kollektiiviseksi toiminnaksi.⁵⁵ Kapeaan kansalaisyhteiskunta - käsitteeseen nojaavaa tulkintatapaa edustaa mm. Pertti Haapala. Haapalan määritelmän mukaan kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan vain vapaan kansalaistoiminnan aluetta. Esimerkiksi kirkkoa ei olisi tämän tulkinnan mukaan osa kansalaisyhteiskuntaa, koska se on ollut Suomessa perinteisesti likellä valtiota. Tämä tulkintatapa sivuuttaa sen, että etenkin maaseutupaikoilla papit osallistuivat näkyvästi kansalaisten vapaaehtoiseen kollektiiviseen toimintaan, josta on ennen muuta mainittava raittiusjärjestäytyminen. Simo Heinisen ja Markku Heikkilän mukaan käytännön tilanteissa kristillinen maailmankatsomus oli kiinteä osa esimerkiksi raittiusliikkeen toimintaa. Heinisen ja Heikkilän näkemys saa tukea myös jyvaskyläläisestä paikallisjärjestäytymisestä. Jyvaskylässä kaupungin pastori johti virkatyönsä ohella muun muassa Keski-Suomen Raittiusseuraa yhdistyksen perustamisesta lähtien vuoteen 1894.⁵⁶ Raittiusseurojen lisäksi hengellisesti sävyttyneitä järjestöjä olivat nuorisoseurat, naisyhdistykset ja vapaaehtoista maanpuolustustyötä harrastavat yhteenliittymät.

Kansalaisjärjestäytymisen johtoon asettui 1800-luvun puolivälissä suomenmielinen sivistyneistö, joka samaan aikaan vahvisti asemaansa valtion hallinnon piirissä. Tämän on tulkittu tarkoittaneen sitä, että poliittinen eliitti myös ohjasi kansalaisten järjestäytymistä eri organisaatiotasolla.⁵⁷ Suomen oloissa keskusjohtoisuutta on selitetty valtion myöhäsyntyisyydellä verrattuna vanhoihin kansallisvaltoihin nähden, joissa näkyy edelleenkin suomalaisesta käytännöstä poikkeava traditio.⁵⁸ Kansallisliikkeen asema korostui näin ollen muihin aate- ja ajatusvirtauksiin nähden siinä määrin, että yleisen joukkojärjestäytymisen ja kansallisliikkeen rajaa ei voida edes selväpiirteisesti määritellä.⁵⁹ Kansalaistoiminnan pitäminen ohjaksissa oli osa eräiden yhteiskunnallisten vaikuttajahahmojen strategista ajattelua. Tarkoituksena oli muun muassa välttää sitä, että viranomaisilla olisi ollut aihetta epäillä järjestöjä yhteiskuntarauhaa häiritsevästä toiminnasta.⁶⁰

⁵⁵ Stenius 1987, 18; Alapuro 1994, 13-15; Haapala 1995, 41-45.

⁵⁶ Jyvaskylässä Keski-Suomen Raittiusyhdistyksen puheenjohtajana toiminut kaupungin-saarnaaja G. O. Schöneman oli kuuluisa siitä, että hän liitti raittiuspuheisiin saarnan osia. Schönemanin muutettua pois paikkakunnalta vuonna 1894 pastorin virkaan valittiin F. E. Cleve, joka oli näkyvästi mukana muun muassa juomalakkoliikkeessä. Raittiusliikkeen merkityksestä suomalaisen kansalaisyhteiskunnan syntyyn esim. Sulkunen 1986; Heininen Simo & Heikkilä Markku, Suomen kirkkohistoria. Helsinki 1996, 199; Tommila 1972, 534-535.

⁵⁷ Kts. Haapala 1995, 41.

⁵⁸ Alapuro & Stenius 1987, 11-12, 18; Haapala 1995, 41.

⁵⁹ Alapuro & Stenius 1987, 12-14.

⁶⁰ Vrt. esim. Sulkunen 1986, 249.

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan luonnetta selittää suomalaisen joukkojärjestäytymisen keskusjohtoisuus, joka oli seurausta lainsäädännön asettamista rajoituksista. Lainsäädännön vaikutus järjestäytymiseen näkyi siinä, että viranomaiset eivät suhtautuneet suopeasti alamaisten joukkotapahtumiin etenkin jos ne saivat yhteiskuntakriittisiä sävyjä. Ennen vuotta 1849 vapaa kansalaistoiminta ei ollut Suomen suuriruhtinaskunnassa ongelma, koska sitä ei käytännössä ollut. Euroopan "hullun vuoden" seurauksena yhdistyslaitokseen alettiin kiinnittää huomiota. 1880-luvulla yhdistysten lukumäärä kasvoi nopeasti, sillä vuonna 1883 annetulla asetuksella seurojen ja yhdistyksien perustamislupien myöntäminen sekä sääntöjen vahvistaminen siirrettiin senaatin talousosastolle. Vuonna 1892 senaatin oikeuksia hyväksyä uusia lakeja kavennettiin siten, että sen tuli ensiksi neuvotella kenraalikuvernöörin. Tiukimmillaan luvan saanti oli vuosina 1899-1917 eli joukkojärjestäytymiskauden huippuaikana. Yhdistyksen perustaminen oli käytännössä mahdollista vain siten, että sen ilmoitettiin toimivan jonkun jo vanhemman yhteenliittymän haaraosastona. Suomalaisen järjestölaitoksen muotoon, ylhäältäpäin ohjattuun joukkojärjestäytymiseen, vaikutti siis enemmän viranomaisten suhtautuminen kuin väestön vapaa organisoitumistarve. Yhdistymisvapautta koskeva manifesti annettiin maaliskuussa 1917.⁶¹

Valtion ulkopuolisen toimintafäärin määrittämisen ongelmallisuus paljastuu erityisen hyvin valtiokirkon ja herätysliikkeiden vuorovaikutussuhteessa. Markku Heikkilä ja Juha Seppo ovat korostaneet, että herätysliikkeiden luonnehtiminen yhteiskunnallisiksi protestiliikkeiksi on vahvasti liioiteltua. Niiden toimintaan ei Heikkilän ja Sepon mukaan liittynyt sellaista yhteiskunnallista sanomaa, joka olisi ollut kulttuuriympäristölleen vierasta.⁶² Tästä huolimatta herätysliikkeillä on osoitettu olleen tärkeä rooli siinä kehityskulussa, jossa yksilön käsitys omasta yhteiskunnallisuudestaan alkoi hahmottua. Herätysliikkeiden on tulkittu murtaneen kollektiivista ihmiskuvaa yksilökansalaisuuden tieltä.⁶³

Esimerkiksi Sulkusen mukaan kansalaisyhteiskunnan ja valtion erottaminen toisistaan ei ole mielekästä, koska sääty-yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan muutoksessa oli kysymys kokonaiskulttuurisesta murroksesta, joka kosketti koko suomalaista yhteiskuntaa sen kaikkine osa-alueineen.⁶⁴ Irma Sulkusen kanssa samoilla linjoilla on Ilkka Liikanen, joka on pohtinut kansalaisyhteiskunnan ja valtion suhdetta teoksessaan *Fennomania ja kansa*. Hänen

⁶¹ Smeds Kerstin & Stenius Henrik, *Yhdistymisvapauden rajat*. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toim. Alapuro & al. Vaasa 1987, 69; Stenius Henrik, *Suurimmat joukkojärjestöt*. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toim. Alapuro & al. Vaasa 1987, 50-51.

⁶² Heikkilä Markku & Seppo Juha, *Uskonnollinen liike, esivalta ja "maailma"*. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toim. Alapuro Risto & al. Vaasa 1987, 70.

⁶³ Sulkunen 1991, 59-61.

⁶⁴ Sulkunen 1991, 58.

mukaansa kansalaisyhteiskunnan ja valtion suhteen määrittäminen on yhteydessä tutkimusajankohtaan. Liikasen mukaan sosiologiselle yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukselle on ollut tunnusomaista määritellä kansalaisyhteiskunta yksiselitteisesti vastakohtana valtiolle. Tämä näkökulma korostuu erityisesti, kun tarkastelun kohteena ovat uudet kansalaisliikkeet. Poliittisen historian tutkijana Liikanen kuitenkin huomauttaa, että valtion ja kansalaisyhteiskunnan yksiselitteinen erottaminen toisistaan johtaa tilanteeseen, jossa poliittinen kulttuuri ja poliittisen järjestelmän alueet jäävät käsitteellistämättä. Tutkiessaan fennomanian luonnetta poliittisena liikkeenä Liikanen on lähtenyt siitä, että kansalaisyhteiskunta ja valtio ovat toisiinsa limittyneitä kenttiä, joiden välityksenä syntyy poliittinen alue. Tämä ymmärretään historiallisesti muuttuvaksi ilmiöksi. Moderni politiikka on siten kansalaisyhteiskunnan ja valtion suhteen jatkuvaa organisointia.⁶⁵

Kokonaan toisen tyyppisen selitysmallin yhteiskunnallisen muutoksen tutkimukseen tarjoaa feministiseen tietoteoriaan nojautuva naistutkimus. Tässä sukupuolijärjestelmän - käsitteen avulla yhteiskuntaa ja sen menneisyyttä tutkitaan analysoimalla naisten ja miesten suhteiden jäsentymistä. Yhtenä keskeisenä tavoitteena tämän suuntaisessa tutkimuksessa on ollut kyseenalaistaa aikaisempi menneisyyden periodisointitapa. Myös historiantutkimukselle on esitetty vaatimus, että tutkimuksen tulisi keskittyä nimenomaan sukupuolijärjestelmän tutkimiseen.⁶⁶ Sukupuolijärjestelmällä pyritään ymmärtämään naisten ja miesten yhteiskunnallinen asema sekä biologinen ja sosiaalinen rooli kulloisessa historiallisessa tilanteessa. Lähtökohtana on patriarkaattiteoria, mikä sukupuolijärjestelmän tutkimuksessa on tulkittu tarkoittavan sitä, että naisten menneisyys on ollut alistuksen historiaa.⁶⁷ Koska feministinen selitysmalli hylkää tavanomaisen historiallisen periodisoinnin, kansalaisyhteiskunnan "synty" tulisi sijoittaa huomattavasti myöhäisemmäksi ilmiöksi kuin mitä konventionaalisessa tutkimuksessa on tavattu tehdä.

Historiantutkijoiden keskuudessa sukupuolijärjestelmä -käsitteen käyttökelpoisuus on kuitenkin osoittautunut kiistanalaiseksi siihen sisältyvän historia-

⁶⁵ Liikasen käyttämä modernin politiikan käsite on peräisin Kyösti Pekoselta. Liikanen 1995, 70-71. Poliittisessa historiantutkimuksessa sovelletaan usein Charles Tillyn esittämiä huomiota kapinoinnin muodoista. Kapinoinnin muodoilla Tilly on pyrkinyt osoittamaan vallankäytön ja väestön vuorovaikutussuhteen muuntautumsvaihtoehtoja. Kollektiivisen toiminnan luonne muuttui Tillyn mukaan kapitalististen kansallisvaltioiden myötä, koska keskitetyissä olosuhteissa ihmiset eivät enää pyri vaikuttamaan olosuhteisiinsa paikallisin keinoin. Tästä Haapala Pertti, *Sosiaalishistoria*. Johdatus tutkimukseen. Jyväskylä 1989, 108.

⁶⁶ Esim. Koivunen Anu & Liljeström Marianne, *Kritiikki, visiot, muutos - feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti*. Teoksessa *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Koivunen Anu & Liljeström Marianne. Tampere 1996.

⁶⁷ Katso esim. Rosenhaft Eva, *Kaksi sukupuolta - yksi historia?* *Naistutkimus* 2/1997, 16-17; Liljeström Marianne, *Sukupuolijärjestelmä*. Teoksessa *Avainsanat*. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere 1996, 111-113.

käsityksen vuoksi. Feministiseen ajattelutapaan sitoutunutta lähestymistapaa ja sen soveltamista on kritisoinut ennen muuta Irma Sulkunen. Hänen kritiikkinsä perusajatus pohjautuu näkemykseen, että feministinen tietoteoria pitää sisällään merkittäviä historianfilosofisia valintoja, joilla on vaikutusta tutkimuksen tuloksiin.⁶⁸ Sukupuolijärjestelmän käsite sisältää historiantutkimuksen kannalta sellaisia valintoja, jotka myös käsitteen käyttökelpoisuutta korostaneen Marianne Liljeströmin mukaan peittävät tai naamioivat tiettyjä eroja ja moninaisuuksia.⁶⁹

Liljeström ei kuitenkaan hylkää käsitettä siihen sisältyvien vaikeuksien vuoksi. Hänen esittämänsä vaihtoehdon mukaan valitun lähestymistavan rinnalla harrastetaan järjestelmäperspektiiviä. Tämän avulla vältetään kiinteistä käsityksistä aiheutuvat vaikeudet. Järjestelmäperspektiivin avulla säilytetään tutkimuksessa tietty herkkyys havainnoida erot ja malliin sopimattomuudet, samalla kun sukupuolijärjestelmä -käsitteeseen sisäänrakennettu ymmärrys säilytetään.⁷⁰

Vaikka historiantutkimuksessa sukupuolijärjestelmän käsitettä ei ole otettu käyttöön samassa laajuudessa kuin feministisessä tutkimuksessa⁷¹, huomio siitä, että sukupuolen merkityksen määrittäminen tarvitsee biologisen sukupuolen tunnistuksen lisäksi tuekseen tietoa kunkin kulttuuriyhteisön ominaisista sosiaalisista lisämääritelmistä, on osoittautunut historian tutkimuksen kannalta mielekkääksi. Pirjo Markkola on tiivistänyt historiantutkijoiden tavan ymmärtää sukupuolijärjestelmä -käsitteen käyttökelpoisuus. Hänen mukaansa käsite on hyväksytty pikemminkin tutkimuksen apuvälineeksi, joka "muistuttaa sukupuolten suhteiden yhteiskunnallisesta ja historiallisesta luonteesta, jossa sukupuoli sekä määrittyy ja määräytyy."⁷²

Historiantutkimuksessa yhteiskunnan rakentumisen periaatteen tunnistamisessa on sukupuolta ensisijaisempana määreenä pidetty säätyä ja sosiaali-ryhmää.⁷³ Sukupuoli voi olla siinä missä mikä tahansa heterogeeninen ryhmä tutkimuksen kohteena, mutta analyysin perusteissa on huomioitava menneisyyden moninaisuus ja ristiriitaisuus. Tämän työn taustanäkemyksenä on, että

---

⁶⁸ Sulkunen 1991, 22.

⁶⁹ Liljeström 1996, 129.

⁷⁰ Liljeström 1996, 130; myös Liisa Rantalaiho on esittänyt huomiota järjestelmä -käsitteen heikkouksista. Hänen mukaansa "järjestelmä ymmärtää ihmiset kokonaisuudesta käsin ja kokonaisuuden osina, jolloin toiminnan ja subjektiviteetin analyysi niiden omilla ehdoilla vaatii muita käsitteitä. Rantalaiho Liisa, Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994, 13-18.

⁷¹ Poikkeuksen tästä tekee Arja-Liisa Räisänen, joka on tutkinut sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessia suomalaisessa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920 teoksessaan Onnellisen avioliiton ehdot. Räisänen 1995.

⁷² Markkola 1994, 14-15.

⁷³ Kts. esim. Markkola 1995, 362.

tutkimuksessa on erotettava toisistaan käsitykset naisesta oikeussubjektina ja puolestaan ne olosuhteet joissa naiset elivät ja toimivat.

Lähinnä yhteiskuntahistoriallisen tulkintavan rinnalle voidaan esittää aatehistoriallinen näkökulma, jonka avulla voidaan selventää ja syventää valittua tarkastelunäkökulmaa. Tuija Pulkkinen mukaan suomalaisten sovellutus kansalaisyhteiskunnan ja valtion riippuvuussuhteesta toisiinsa nähden on peräisin saksalaiselta filosofilta Hegeliltä. Hegelin muovaama näkemys poikkeaa merkittävästi englantilaisesta, erityisesti John Stuart Millin edustamasta traditiosta, minkä mukaan kansalaisyhteiskunta tarkoitti täydellistä vapautta valtios- ta. Huolimatta siitä, että sekä englantilainen että saksalainen traditio esiintyivät 1800-luvulla suomalaisen sivistyneistön keskustelussa, vaikuttavamman aseman sai juuri hegeliläinen perintö. Hegelin oppilas Johan Wilhelm Snellman omaksui opettajaltaan käsityksiä valtion olemuksesta ja muovasi ne suomalaisen kansa- kunta-ajattelun perustaksi. Suomalaista kansalaisjärjestäytymistä osana kansa- laisyhteiskuntaa leimasi Snellmanin vaikutuksesta kuuliaisuus lakeja ja asetuksia kohtaan. Puhtaimmillaan snellmanilainen kansalaisyhteiskunta tarkoitti siis prosessia, jossa yksilön suhde normeihin on totteleva. Yksilötahto on yleisestä tahdosta erillään ja toimii omien päämääriensä puolesta. Yleinen tahto eli normit ovat yksityiselle tahdolle rajoittavia esteitä, jotka hänen kuitenkin otettava toimiessaan huomioon.⁷⁴

Tämän työn lähtökohta on, että sääty-yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskun- nan ratkaiseva ero näkyy siinä, että kansalaisyhteiskunnassa kaikilla väestöryh- millä oli samanlaiset mahdollisuudet järjestäytymiseen, mikä puolestaan ymmärretään laajaksi, koko yhteiskuntaa läpäiseväksi ilmiöksi.⁷⁵ Kansalaisyh- teiskunta ja valtio ovat siis limittyviä alueita. Sääty-yhteiskunnan ja kansalaisyh- teiskunnan murrosvaihetta ei ole syytä tarkasti määritellä. Vaikka sääty-yhteis- kunnan sosiaalista järjestystä ylläpitäneet säätyprivilegiot purettiin 1900-luvun alkuun mennessä, yhteiskunnan eri väestöryhmille myöntämä sosiaalinen arvostus vaihteli. Järjestäytymisessä ja kansalaisyhteiskunnan "synnyssä" olikin pitkälle kysymys siitä, millä tavoin eri väestöryhmät saavuttivat tasa-arvoisen sosiaalisen arvostuksen.

---

⁷⁴ Pulkkinen Tuija, *Kansalaisyhteiskunta ja valtio*. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toim. Alapuro & al. Vaasa 1987, 54-68.

⁷⁵ Vrt. esim. Sulkunen 1986, 14.

2.3 Naisten järjestäytyminen

Naisliike on ymmärretty samanlaiseksi historialliseksi ilmiöksi kuin työväenliike tai raittiusliike. Näin ajateltuna naisliikkeen tehtävänä on ollut muiden liikkeiden tavoin murtaa sääty-yhteiskunnan normeja, asenteita ja käytäntöjä ja edistää siten yleistä liberalisoitumista.⁷⁶ Tästä on ollut seurauksena, että naisjärjestöjen toimintaa on pidetty tavallaan itsestäänselvyytenä. Suomalaisen naisliikkeen kasvualustaksi on nähty naisten oikeudeton asema, mikä oli seurausta patriarkaalisista yhteiskunnallisista normeista ja käytännöistä. Tämän katsantokannan mukaan naisliike nousi taisteluun sukupuolen oikeudettoman tilanteen korjaamiseksi.⁷⁷

Naisliike - käsitteen käyttö ei ole kuitenkaan ongelmattonta. Aikaisemmassa tutkimuksessa on pohdittu naisasialiikkeen merkitystä naisten järjestäytymisen kuvaajana. Riitta Jallinoja on esittänyt, että suomalaiset naisasiajärjestöt olivat yhteiskunnallisia protestiliikkeitä, sillä ne halusivat muuttaa vallitsevaa naisten elämäntilannetta, joka miellettiin epäoikeudenmukaiseksi.⁷⁸ Tämän työn tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että ne kysymykset, joita paikalliset naisasiayhdistykset käsittelivät, koskettivat hyvin harvoin naisten epäoikeudenmukaista asemaa yhteiskunnassa. Sulkusen naisten järjestäytymistä ei voida tarkastella yksinomaan naisasiayhdistyksen näkökulmasta, sillä naisasiajärjestöt olivat jäsenmääriltään marginaalisia muihin naisten suosimiin järjestöihin nähden.⁷⁹ 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun naisliike onkin sijoitettavissa parhaiten raittius- ja nuorisoseuraliikkeisiin, silloin kun tarkoitetaan jäsenmääriltään merkittävintä järjestötoimintaa. 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä suurimmiksi naisjärjestöiksi kasvoivat Suomen sosialidemokraattinen puolue, Marttajärjestö, suomenkielinen nuorisoseuraliike ja raittiusliike.⁸⁰ Todettakoon, että keskustelu naisliikkeen kapeasta tai laveasta tulkinnasta ei vaivaa ainostaan

---

⁷⁶ Sulkunen 1991, 31-32.

⁷⁷ Esimerkiksi Gripenberg Aleksandra, Naisasian kehitys eri maissa 4. Suomi. Porvoo 1909; Wilkama Sisko, Naissivistuksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvuilla. Pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus. Hist. Tutk. 23. Helsinki 1938; Rajainen Maija, Yleiset äänioikeusteorioiden ja naisten äänioikeusliike Suomessa. HAik. 1/1959; Rajainen Maija, Maamme varhaisimman järjestäytyneen naisliikkeen suhtautumisesta kirkollisiin kysymyksiin. Teoksessa Aate ja yhteiskunta. Mikko Juvalle omistettuja tutkielmia. Keuruu 1978a; Halila Anja, Naisen asema ja naisasialiike Suomessa. Teoksessa Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. Toim. Linkomies Edwin. Helsinki 1962; Korppi-Tommola Aura, Fighting together for freedom, Nationalism, Socialism, and Womens's Suffrage in Finland 1906. Scandinavian Journal of History 1990. Vol 3/15, 181-191.

⁷⁸ Jallinoja 1983, 15.

⁷⁹ Sulkunen 1991, 32-37.

⁸⁰ Sulkunen 1991, 40.

suomalaista naistutkimusta, vaan vastaavaa linjausta harrastetaan kansainvälisessäkin tutkimuksessa.⁸¹

Naisasiajärjestöjen ja naisliikkeen määrittämisen eräs keskeinen ongelma on, miten erottaa ne toisistaan sisällöllisesti. Tutkimuksessa on haluttu korostaa, että 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun naisasiajärjestöt "taistelivat" naisten tasa-arvon tunnustamisen puolesta. Tämän tulkinnan mukaan emansipatorinen naiskäsitys rakennettiin individualististen oikeuksien varaan. Vaikka useat 1900-luvun alussa ansiotyössä käyvät naimattomat naiset käytännössä vastasivat esimerkiksi sukulaistensa muodostaman "perheen" toimeentulosta⁸², tutkimuksessa on 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun naisten tasa-arvotavoitteet mielletty nykypäivän individualismia korostavia vaatimuksia vastaaviksi. Tämän tulkinnan mukaan yhteiskunnan tuli turvata kaikille naiselle oikeus ansiotyöhön. Erityisen tärkeää oli, että naimattomille naisille turvattiin sosiaalinen ja taloudellinen asema.⁸³ Naisliike sen sijaan sijoittuu mitä erilaisimpiin järjestömuotoihin, joista tuli naisten suosimia.⁸⁴

Jyväskyläläisten naisten 1900-luvun alun järjestötoimintaan ja sen luonnetta ei ole mielekäästä analysoida, jos naisasiayhdistykset erotetaan naisten yleisestä yhdistystoiminnasta. Sellaista emansipatorista naisasiatoimintaa, mitä pääkaupungin naisasiayhdistykset harrastivat, ei paikkakunnalla juurikaan ollut.⁸⁵ Syynä oli yksinkertaisesti se, että 1900-luvun alussa kysymys yhteiskunnallisesta tasa-arvosta sijoittui sosiaaliryhmien ei sukupuolten suhteisiin. Jyväskyläläiset naisjärjestöt ei olleet tässä suhteessa poikkeuksellisia. Esimerkiksi Suomen Naisyhdistyksessä suunniteltiin vuonna 1907 sääntömuutosta, koska järjestön toiminnallinen painopiste oli siirtynyt kaupungeista maaseudulla. Maaseudulla Suomen Naisyhdistyksen toiminta ja tavoitteet poikkesivat merkittävästi muun muassa pääkaupungissa toimivasta keskusyhdistyksestä. Maaseudulla Suomen

⁸¹ Esim. Moving on. New Perspectives on Women's Movemet. Toim. Andreasen Tayo & al. Acta Jutlandica LXVII:1. Humanities Series 66. Aarhus. Aarhus University Press 1990, 8-10.

⁸² Esimerkiksi Lucina Hagmanilla ja Miina Sillanpäällä oli huollettavinaan sukulaisia. Kts. Mäkikossa Oma, Yhteiskunnalle omistettu elämä. Miina Sillanpään elämän ja työn vaiheita. Helsinki 1947; Ollila Anne, Naimaton perheellinen nainen: Lucina Hagmanin perhe. Teoksessa Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Viljo Rasilan täyttäessä 60 vuotta. Tampereen yliopisto 1986. Tampere 1986.

⁸³ Jallinoja 1983, 70-99.

⁸⁴ Sulkunen 1987a, 164; Sulkunen 1991, 36-37.

⁸⁵ Riitta Jallinonoja on aikaisemmin esittänyt saman huomion. Hänen mukaansa etenkin vuosina 1917–1919 naisasiatoiminta jakaantui. Jallinoja erottaakin Suomen Naisyhdistyksen ja Suomalaisen Naisliiton keskusorganisaation ja pääkaupungin ulkopuoliset haaraosastot toisistaan. Pääkaupungin keskusorganisaatiot edustivat naisasialiikettä ja haaraosastot ompeluseuratoimintaa. Ongelmana on, että tarkastellessaan järjestöjen jäsenmäärän kehitystä Jallinoja kuitenkin yhdistää keskusorganisaation ja haaraosastot yhdeksi ja samaksi ilmiöksi. Jallinoja 1983, 114-115.

Naisyhdistys järjestikin pääasiassa kotitalous- ja puutarhanhoitovalistusta, jolloin varsinainen naisasia, naisten ja yhteiskuntaelämän suhteen pohdinta jäi väistämättä taka-alalle. Suomalaisen naisasialiikkeen yleisluonnetta kuvaa se, että kun Jyväskylän Naisyhdistys perustettiin vuonna 1899, naisasia oli kokonaan vieras asia yhdistyksen jäsenille. Paikkakunnalla toimi jo entuudestaan kristillinen naisjärjestö, minkä vaikutus näkyi siinä, että Jyväskylän Naisyhdistyksen johto ei ollut varma siitä, millaista maallisen naistoiminnan tulisi olla.⁸⁶

Järjestölaitoksen mieltäminen keskusjohtoiseksi ja hierarkkisesti organisoituneeksi on johtanut siihen, että kokonaiskäsite suomalaisen järjestölaitoksen luonteesta on jäänyt hämäräksi. Edellä esitetyt esimerkiksi viittaavat siihen, että naisliike - käsite vaatii tarkennusta. Käsitteen käytön tekee ongelmalliseksi se, että tutkimuksessa naisliike on yleisnimike hyvin erilaisille ilmiöille. Siihen sisältyvä ongelma voidaan kiteyttää seuraaviin kysymyksiin: Onko naisliike neutraali synonyymi naisten järjestäytymiselle? Sisältyykö käsitteeseen ymmärrys naisten järjestäytymisen kollektiivisesta luonteesta, yhtenäisestä "sisarusliikkeestä"? Toisin sanoen naisliike - käsitteen käyttö tutkimuksen analyttisena apuvälineenä sisältää vaaran, että naisten järjestäytymiseen kuuluvat sisäiset jännitteet unohtuvat.⁸⁷ Naisten järjestäytymistä koskevassa tutkimuksessa tulisi säilyttää lähtökohtana, että naisyhdistykset olivat aikaansa sidottuja sosiaalisia yhteenliittymiä, joiden jäsenistö edusti kussakin tapauksessa suhteellisen homogeenistä väestönosaa. Tämän vuoksi voidaan myös olettaa, että eri naisyhdistyksien ryhmätietoisuus perustui ennen kaikkea edustamaansa sosiaaliryhmään kuin sukupuoleen ja että naisyhdistyksien keskinäinen hegemoniakamppailu oli osa naisjärjestöjen historiaa.

Käsite naisten kansalaisjärjestäytyminen nivoutuu vaivattomammin osaksi kansalaisyhteiskuntaproblematiikkaa, mistä sitä ei voi eikä tule eristää. Keskustelun herättäminen naisten yhteiskunnallista asemasta on liitetty naisasiayhdistyksiin, ja tällä tavoin naisten erillisjärjestäytyminen on erotettu muusta yleisivistävästä kansalaistoiminnasta. Kuitenkin on todettava, että naisten kansalaistoiminta palveli mitä suuremmassa määrin suomalaisen kansallisvaltion rakennusprojektia, johon siis myös suomalainen naisasialiike yhtyi.⁸⁸ Aikaisemmassa tutkimuksessa on huomioitu se, että kansallisuusliike toimi luokkapohjaista järjestäytymistä vastaan. Tämän työn taustanäkemyksenä on, että se toimi myös sukupuoliproblematiikkaan keskittynyttä järjestäytymistä vastaan.⁸⁹

⁸⁶ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 6.12.1907; HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1901, 1902.

⁸⁷ Tästä esim. Sulkunen 1987a, 165-167; Kaarninen 1995, 13.

⁸⁸ Samaan huomioon on päätyneet myöskin saksalaista naisliikettä tutkinut Nancy R. Reagin. Reagin 1995, 256-257.

⁸⁹ Vrt. Liikanen 1995, 330.

Naisten erillistoiminnan taustan selvittämiseksi on tarkasteltava sitä, miten eri sukupuolten sosiaalinen toiminta oli paikkakunnalla ylipäättänsä jäsentynyt. Paikalliset olosuhteet muodostavat sinänsä liian ahtaan näkökulman, sillä ihmisten käytöstä säätelevät ja säätelevät tietysti edelleenkin yleisesti hyväksytyt, vaikkakaan ei jokaisen yksilön henkilökohtaisesti hyväksymät, peruseriaatteen. Kuitenkin paikalliset olosuhteet vaikuttivat siihen, missä määrin normit joustivat.

2.4 Kaupunki

Kaupunkihistoriantutkimus voidaan ymmärtää mikrohistorian tavoin, jolloin paikallisuus merkitsee tutkimuskysymyksen konkretisoimista ja tarkastelun laajentamista sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti.⁹⁰ Se on myös oma tieteenalansa, joka on vakiinnuttanut asemansa Manner-Euroopassa, Englannissa ja Yhdysvalloissa. Kaupunkihistoriantutkimus on leimallisen moni- ja poikkiteollista, mikä on merkinnyt tieteellistä liikkumavapautta ja metodologista monipuolisuutta. Tutkimusalana se käsittelee inhimillisen elämän mitä moninaisempia alueita ja on siksi pääpainotuksiltaan ollut empiiristä.⁹¹

Kaupunkihistorian yksi keskeinen lähtökohta on ollut sen edustama fyysinen ja mentaalinen vastakohta maaseudulle, mikä on johtanut tutkijoita tarkastelemaan kaupunkimaisen elämäntavan psykologista ja kulttuurista vaikutusta. Historiatieteiden alalla kiinnostus kaupunkitutkimukseen on uutta. Esimerkiksi kansatieteessä kaupunkitutkimus vakiintui 1960-luvulla työväentutkimuksen kanssa. Kansatieteellisestä kaupunkitutkimusta on kuitenkin vaivannut uusien lähestymistapojen puuttuminen. Tutkimuksessa on lähdetty liikkeelle maaseutukulttuurin muuntautumisesta ja sopeutumisesta uusiin olosuhteisiin.⁹² Sekä etnologista että historiallista kaupunkitutkimusta on leimannut uskomus, että kaupunkimainen elämäntapa vaikutti ihmisten välisiin suhteisiin haital-

⁹⁰ Esim. Ahtiainen Pekka & Tervonen Jukka, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat*. Matka suomalaisen historiankirjoitukseen. Vammala 1996, 168-170.

⁹¹ Kolbe Laura, *Kaupunkihistorian uusia tuulia Euroopassa - ja Helsingissä*. HAik 3/1993, 229.

⁹² Lappi Tiina-Riitta, *Mielikuvia kaupungista. Ympäristösuhteen etnologista tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa*. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 32. Jyväskylä 1997, 22-23; Lönnqvist Bo & Junkala Pekka, *Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000*. Teoksessa "Toinen" sivilisaatio. Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000. Toim. Junkala Pekka & Kiuru Elina. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 36, 11.

lisesti. Aivan viimeaikaista tutkimusta lukuunottamatta itse kaupunki urbaanina, sosiaalisena kohtaamispaikkana on jäänyt tutkimuksen sivuhaaraksi.⁹³

Suomen kaupunkilaitoksen historiasarjaa voidaan pitää lähtökohdiltaan kaupunkitutkimuksena.⁹⁴ Selkeämmin kaupungin urbaanin olemuksen tarkasteluun paneudutaan teossarjassa "Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917 1-3".⁹⁵ Helsinkiä tarkastellaan teossarjassa nimenomaan kansainvälisten innovaatioiden näkökulmasta. Aivan viime vuosien aikana kaupunkihistorian tutkimuksesta on ilmestynyt lukuisia aihetta koskevia artikkeleita ja teoksia, joissa kaupunkikulttuuria tarkastellaan useiden eri alojen asiantuntijoiden näkökulmasta.⁹⁶

Järjestöverkosto on esimerkki siitä, kuinka innovaatiot leviävät paikkakunnalta ja jopa maasta toiseen. Eurooppalainen kansalaisjärjestäytymistraditio oli yhteydessä nk. porvarillisen julkisuuden laajentumiseen. Myös suomalaisen järjestäytymistradition taustalla on eurooppalaisille yhteisiä aatevirtauksia. Vaikka suomalaisen naisjärjestökentän kasvualustana nähtäisiinkin yleiseurooppalaiset valistusihanteet ja liberaalisoitumista, ne eivät selitä kansallista järjestäytymisprosessia. Tutkimuksen lähtökohdaksi on asetettava suomalaisen kansallistalon myöhäsyntyisyys verrattuna Euroopan vanhoihin valtiojärjestelmiin. Koska Suomessa järjestölaitos oli osa kansakunnan rakennusprojektia, kansalaisyhteiskunnan ja valtion välinen suhde oli läheisempi kuin vanhoissa kansallisvaltioissa. Kansainvälisten järjestäytymistraditioiden vertailussa tulisi aikaisempaa vakavammin huomioida myös uskonnon, ennen kaikkea katolilaisuuden ja protestanttisuuden edustaman erilaisen ihmiskäsityksen, merkitys.⁹⁷

Viimeaikaisessa etnologisessa keskustelussa on kaupunki on ymmärretty paikaksi, jossa asuvilla ja elävillä ihmisellä on oma erityinen vuorovaikutussuhde. Tutkimuksen mielenkiinnon kohteena on siis kaupungin edustama erityisyys, ei niinkään kaikkien kaupunkien yhtäläiset piirteet.⁹⁸ Bo Lönnqvist on määritellyt kaupungin hierarkianäyttämöksi, joka tuottaa mielikuvia. Näillä on merkitystä kaupungin asukkaille. Edelleen Lönnqvistin mukaan kaupungissa on luonnostaan moniarvoisuutta ja erilaisuutta.⁹⁹

⁹³ Kolbe 1993, 236-237; Lappi 1997, 22-23.

⁹⁴ Suomen kaupunkilaitoksen historia 1-3. Keskiajalta itsenäisyyden aikaan. Päätoim. Tommila Päiviö. Suomen kaupunkiliitto. Helsinki 1981, 1983, 1984.

⁹⁵ Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. Historiallinen Arkisto 99: 1–3. Helsingin kaupungin tietokeskuksen Tutkimuksia 1992:5:1–3. Jyväskylä 1992.

⁹⁶ Esim. Kaupunki. Elämän kohtauspaikka. Toim. Kajaste Kimmo. Tampere 1992; Elävä kaupunki. Toim. Knuutti Liisa. Espoo 1996.

⁹⁷ Vrt. Rahikainen Marjatta, Giovanni Levi ja todellisuuden moninaisuus. HAik. 4/1996.

⁹⁸ Lappi 1997, 24-25.

⁹⁹ Lönnqvist Bo, Kaupunki käsitteenä ja näyttämönä. Teoksessa Kaupunki. Elämän kohtauspaikka. Toim. Kajaste Kimmo. Suomen kaupunkiliitto. Tampere 1992.

Jyväskylän kaupunki perustettiin vuonna 1837. Jyväskylä oli viimeinen sananmukaisesti tyhjästä perustettu kaupunki. Ennen kaupungin perustamista paikalla oli ollut markkinapaikka. Kaupungin perustaminen oli lähinnä kauppa-poliittinen toimi, ja se liittyi laajemmin sisämaan kaupallisiin yleisjärjestelyihin.¹⁰⁰

Kaupunkikansatieteellisiä tutkimuskysymyksiä seuraten Jyväskylän kaupunkia tarkastellaan sosiaalisena kohtaamispaikkana. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa kaupungin sosiaaliseen elämään vaikutti vuonna 1863 ensimmäinen koko autonomisen suuriruhtinaskunnan tarpeisiin perustettu kansakoulunopettajia valmistava suomenkielinen seminaari. Koulukaupungin leimaa vahvistivat seminaarin ohella vuonna 1857 perustettu ensimmäinen suomenkielinen yläalkeiskoulu (vuodesta 1873 lähtien lyseo) ja vuonna 1864 perustettu ensimmäinen suomenkielinen tyttökoulu. Oppilaitoksia ei perustettu yksinomaan kaupungin tarpeita varten, vaan laitoksiin hyväksytyt opiskelijat olivat kotoisin eri puolilta maata.¹⁰¹ Kaupungin perustamisen jälkeen Jyväskylään oli muuttanut elinkeinonharjoittajia eri puolilta Suomea, mikä merkitsi sitä, että Jyväskylässä alkoi näkyä urbaaneille yhteisöille tyypillinen liikkuvien ja samalla innovaatioita mukanaan tuovien väestöryhmien vaikutus. Jyväskylä teollistui hitaasti, mikä puolestaan heijastui kaupungin taloudelliseen kehitykseen ja sosiaalirakenteeseen. 1800-luvun lopun Jyväskylää on luonnehdittu lehtoreiden ja piikojen kaupungiksi.¹⁰²

Kaupungin sijoittaminen Jyväsjärven ja Harjun väliin johti siihen, että Jyväskylä säilytti pikkukaupungin luonteensa, koska asemakaavoitetun alueen laajentaminen oli hankalaa. Jyväskylä oli siten vielä 1900-luvun alussakin leimallisesti maaseutumainen pikkukaupunki.¹⁰³ Itsenäistymisen aikoihin kaupungin sosiaalirakenne oli normalisoitunut niin, että työväestö oli kasvanut suhteellisesti suurimmaksi sosiaaliryhmäksi.¹⁰⁴ Työväestön suhteellisen osuuden kasvua ei tule Jyväskylän kohdalla tulkita merkiksi alenevasta sosiaali-

¹⁰⁰ Tommila Päiviö, Jyväskylän kaupungin historia I 1873–1965. Jyväskylä 1972, 15-24.

¹⁰¹ Tommila 1972, 122-144, 134-140.

¹⁰² Tommila 1972, 47; Laitinen Erkki, Väestö ja yhteiskunta. Teoksessa Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäistymiseen. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1988, 133.

¹⁰³ Jyväskylän ongelmana oli 1800-luvun lopulta lähtien kaupunkialueen pienuus. Jyväskylässä oli vuonna 1875 1453 asukasta ja vastaavasti vuonna 1918 6022. Kaupungin väkilukua nosti vuonna 1914 Mäki-Matin alueen liittäminen kaupunkiin. Kaikesta huolimatta Jyväskylän väkiluku kasvoi hitaasti 1920–1930-luvuilla. Laitinen 1988, 133; Laitinen Erkki, Väestö. Teoksessa Keski-Suomen historia 3. Keski-Suomi itsenäisyyden aikana. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1993, 45, 48.

¹⁰⁴ Jyväskylän kaupungin sosiaalirakenteesta esim. Laitinen 1988, 133-135.

kierrosta, vaan kysymyksessä oli ennen muuta olojen normalisoituminen ja Jyväskylän muuttuminen maan yleistä kaupunkikuvaa vastaavaksi.¹⁰⁵

Ennen liki asuttamattomalle markkinapaikalle rakennettiin aikakaudelle tyypilliseen tapaan klassisismista periytyvään ruutukaavaan suunniteltu kaupunki.¹⁰⁶ Kyläkaudelta peräisin olleet asumukset purettiin uusien tieltä. Jyväskylän keskustan kaavoitettu alue käsitti idyllisen kaistaleen Harjun ja Jyväsjärven välissä, jossa tontit olivat loppuunmyyty vuoteen 1863 mennessä. Tonttien jäsentely, rakennusten pohjakaava ja julkisivu luotiin uuden mallin mukaan, eikä vanhasta jätetty jäljelle mitään.¹⁰⁷ Rakentamisen innovaatioiden on osoitettu kulkeutuneen Mikkelistä, Kuopiosta ja Heinolasta, ei niinkään Helsingistä ja Turusta. Jyväskyläläinen kaupunkirakentaminen oli yksinkertaista ja kaupungista puuttuivat monumenttirakennukset. Jyväskylän yleispiirteen on sanottu muistuttaneen ympäröivän maaseudun kansanomaista rakennuskulttuuria.¹⁰⁸

Väestö oli asettunut kantakaupungin alueelle säätyjärjestyksessä. Kaarlo Wirilanderin määritelmä sääty-yhteiskunnan kerrostuneisuudesta¹⁰⁹, mikä tarkoitti sitä, että eri väestöryhmien välisiä suhteita leimasi sulkeutuneisuus, toisistaan eriytyminen ja toisiaan vieroksuminen, peilautui Sirkka Valjakan mukaan Jyväskylän kaupungin asuinjärjestyksessä. Rakennusten sijainti, koko, ulkoasu ja huoneiden sisustaminen heijastivat kaupungin sisäistä hierarkiaa, eikä jättänyt epäilyä asukkaiden sosiaalisesta asemasta. Parhaimmilla tonteilla asui varakkain väki, virkamiehet ja varakkaat kauppiaat. Keskustan tonttien nurkilla ja asemakaava-alueen reunoilla sijaitsivat pääasiassa pieneläjien ja työläisten asumukset sekä vaatimattomampien käsityöläisten asunnot ja verstaat.¹¹⁰ Säätyeroa korostivat asuinpaikan ja -rakennuksen rinnalla luonnollisesti myös muut ulkoiset tekijät kuten vaatetus. Pukeutumisella osoitettiin, millaista sosiaalista arvostusta saattoi nauttia. Esimerkiksi 1900-luvun alussa hattu oli osoitus kuulumisesta säätyläisiin. Työläisnaiselle kuului huivi. 1920-luvun aikana työläisnaisten lehdissä alkoi ilmestyä muotia ja pukeutumista koskevia artikkeleita, mitä on pidetty osoituksena taloudellisten ja sosiaalisten olojen muuttumisena.¹¹¹

¹⁰⁵ Nummela 1995, 92-94.

¹⁰⁶ Valjakka Sirkka, Jyväskylän kaupungin rakennukset ja asukkaat 1837–1880. Keski-Suomen museoyhdistyksen julkaisu 10. Jyväskylä 1971, 20.

¹⁰⁷ Valjakka 1971, 199.

¹⁰⁸ Valjakka 1971, 199-209.

¹⁰⁹ Wirilander Kaarlo, Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870. Hist. Tutk. 93. Helsinki 1974, 395-398; Tässä tutkimuksessa säätyjaosta käytetään käsitteitä säätyläiset ja rahvas. Säätyläisistä käytetään myös käsitettä sivistyneistö, koska Jyväskylässä herrasväestä suuri oli oppisivistyksen saanutta väkeä. Vrt. Jufikkala 1968, 183.

¹¹⁰ Vrt. Nummela 1989, 204-213.

¹¹¹ Valjakka 1971, 199-209; Lähteenmäki 1995, 233-237.

Väestön sosiaalisen kerrostuneisuuden erikoispiirre oli, että Jyväskylästä puuttui lähes kokonaan säätyläisväen ylin kerrostuma. Työväestöä sellaisena sosiaalisena ryhmänä kuin se esiintyi teollisuuspaikkakunnilla ei Jyväskylässä ollut vasta kuin itsenäistymisen aikoihin. Jyväskyläläinen rahvas oli ns. esiteollista työväestöä.¹¹²

Jyväskylän kaupungilla oli muiden suomalaiskaupunkien tavoin oma takapihansa, pieneläjien ja työväestön asuttama asemakaavaton ja kaupungin järjestyssäännön ulkopuolinen Mäki-Matti, joka liitettiin kaupunkiin vuonna 1914. Mäki-Matti oli hökkelikylä, eikä siellä asuvien taloudellisesta ja sosiaalisesta asemasta ollut epäselvyyttä. Tämä todettiin myös tohtori K. Rikalan vuonna 1908 teettämässä tutkimuksessa, jossa kävi ilmi, että erot kanta- ja esikaupungin asumustasossa olivat huomattavat.¹¹³

Jyväskylän kaupungissa varallisuuserot olivat vuosisadan vaihteessa suuremmat kuin kaupungeissa keskimääräisesti. Varakkainta väkeä olivat kauppiaat ja heidän jälkeensä tulivat ylemmät ja alemmat virkamiehet. Työväestö vaurastui vasta 1900-luvulla, samaan aikaan, kun se alkoi kasvaa suhteellisesti suurimmaksi sosiaaliryhmäksi.¹¹⁴

Kaupunkihistorian tutkimuksessa on keskeisenä huomiona korostettu kaupunkia julkisen vallan näyttämönä. Tämä tarkoittaa kaupungin fyysisessä olemuksessa julkisia rakennuksia ja niiden sijoittumista asemakaavaan. Jyväskylässä julkisille rakennuksille oli varattu paikka jo kaupungin ensimmäiseen asemakaavaan, mutta ne jäivät rakentamatta. 1880-luvulta lähtien kaupungin olemus muuttui, kun kasarmityyliset seminaarin rakennukset ja uusgotiikan tyylinen kirkko valmistuivat. 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa kaupungin olemukseen toi näyttävän lisän Lyseon kivirakennus, jossa heijastui uusgotiikasta lainattuja piirteitä. Samoihin aikoihin valmistui Kunnallistalo, jota voidaan luonnehtia tyyliltään uusrenessanssiseksi. Kunnallistalo ei ollut yksinomaan paikallishallinnon keskus. Sen tilat olivat myös kaupungissa toimivien yhdistysten käytössä. Kunnallistalosta ja sen edessä sijaitsevasta toriaukeamasta tuli myös keskeinen kansalaiskokousten ja -tapahtumien näyttämö. Työväestön hegemoniatavoitteita tuki oman arvovaltaisen talon rakentaminen. Vuonna 1925 valmistunut monumentaalinen Jyväskylän Työväentalo oli arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema.¹¹⁵

Jyväskylälle laadittu ruutukaavamainen asemakaava ja kaupungin hierarkianäyttämön rakentaminen merkitsivät urbanisoitumista ja kaupunkimaisen kulttuurin syntyä Sisä-Suomen vaatimattomalle markkinapaikalle. Jyväskylän

¹¹² Laitinen 1988a, 133-135.

¹¹³ Tapiola Hannu, Jyväskylän Työväenyhdistys 80-vuotta. 1888–1968. Tampere 1968, 44-45.

¹¹⁴ Nummela 1995, 90-94.

¹¹⁵ Valjakka 1971, 208; Tommila 1972, 175-176; Tapiola 1968, 254-255.

julkisuuskuva rakentui kiistatta 1850- ja 1860-luvuilla perustettujen oppilaitosten ja niiden myötä kaupunkiin muuttaneen oppisivistyneistön varaan. Ensimmäisenä seminaaripaikkakuntana Jyväskylä sai itseoikeutetusti toimia kansanvalistushenkisen ja kansallismielisen sivistyneistön vuosittaisena kohtaamispaikka. Jyväskylän merkitystä ja mainetta kasvatti se, että Kansanvalistusseura perustettiin Jyväskylässä 1875. Vuonna 1884 Jyväskylä sai paistatella kansallisessa julkisuudessa, kun kaupunki sai järjestääkseen ensimmäiset suomalaiset laulu- ja soittojuhlat. Lounaispuistoon juhlia varten rakennettu laululava oli suomalaisuuden ylevä näyttämö.¹¹⁶

Vaikka kaupungin perustaminen oli osa Sisä-Suomen kauppapoliittisia järjestelyjä, Jyväskylästä ei kehittynyt talouskeskusta, vaan sen merkitys korostui ennen muuta henkisen elämän alalla. Jyväskylää kutsuttiin 1800-luvulla Suomen Ateenaksi. Perimätiedon mukaan Jyväskylästä tätä nimitystä käytti ensimmäisenä Elias Lönnrot. Seminaaria ei sijoitettu sattumalta Jyväskylään. Laitoksen taustavoimat, suomalaisen kansakoululaitoksen isäksi nimitetty Uno Cygnaeus ja Laukaan piirilääkäri, Turun romantikoilta vaikutteita saanut Wolmar Storbjörn Schildt¹¹⁷, näkivät paikkakunnan sijainnissa ja luonnonkauniissa maisemassa edellytykset, joita aidolta suomalaisen Suomen keskukselta vaadittaisiin. Jyväskylä oli lisäksi maantieteellisesti riittävän kaukana Helsingistä, jossa yliopistollinen politikointi ja kieliriidat uhkasivat turmella ihanteellisen kansallisaatteen.¹¹⁸

Seminaari aiheutti muutoksia kaupungin sosiaaliseen rakenteeseen ja sitä kautta monella tapaa henkiseen ja kulttuuriseen vireyteen. Vaikka Jyväskylä

¹¹⁶ Mönkkönen 1988, 521-522; Tommila 1972, 273-276; Simpanen Marjo-Riitta, Suomalaisuuden kipinät. Teoksessa Maailmannavan elämää. Keski-Suomen merkitys suomenkielisen kansallisen kulttuurin ja taiteen muotoutumisvaiheessa vuosina 1880-1917. Toim. Mäkinen Marketta. SKS. Jyväskylä 1994, 30-33.

¹¹⁷ Laukaan piirilääkäri Wolmar Storbjörn Schildtiä voidaan pitää kiistattomasti keskeisenä avainhenkilönä, kun tarkastellaan Jyväskylän kaupungin muovaantumista suomenkielisen sivistyksen keskuksiksi. Schildt oli opiskellut 1820-luvulla Turussa, jossa hän oli ollut yhteydessä nk. Turun romantikkoihin. Schildtin elämäntyössä kansallisromantiikka muuttui käytännön toteutuksiksi. Schildtin toiminnan punaisena lankana oli suomenkielen aseman vahvistaminen ja suomalaisen sivistyselämän kehittäminen. Schildt vaikutti henkilökohtaisesti lyseon ja tyttökoulun perustamiseen ja oli innokas seminaarin puolestapuhuja. Hän perusti Jyväskylään säästöpankin, jonka yhtenä tarkoituksena oli koota varoja suomenkielisen alkeisopetuksen aloittamista varten. Schildt oli myös sanomalehtimies ja suomenkielen kehittäjä. Perimätiedon mukaan Jyväskylässä ei ollut 1890-luvulle mennessä aloitettu yhtään yhteiskunnallisesti merkittävää hanketta, johon Schildt ei olisi tuonut omaa panostaan. Simpanen 1994, 22, 25-26; Pöykkö Kalevi, Suomalaisen Suomen sivistyselämän kehto. Teoksessa Maailmannavan elämää. Keski-Suomen merkitys suomenkielisen kansallisen kulttuurin ja taiteen muotoutumisessa vuosina 1880-1917. Toim. Mäkinen Marketta. SKS. Jyväskylä 1994; Jokipii Mauno, Wolmar Schildtin asema suomalaisuusliikkeessä. Jyväskylän yliopiston maisteri- ja tohtoripromootio. 2. kesäkuuta 1984. Jyväskylä 1984.

¹¹⁸ Jyväskylässä kieliristiriidat olivat toisen luokan kysymyksiä, koska paikkakunnalta puuttui vaikutusvaltainen ruotsinkielinen eliitti ja aatelistöä valtiopäivillä edustanut piirilääkäri Schildt oli tunnettu muun muassa tavoitteestaan kehittää suomen kirjakieltä. Katso esim. Simpanen 1994, 26-29.

menetti erityisasemansa seminaarikaupunkina sitä mukaa kun vastaavia laitoksia perustettiin eri puolille maata¹¹⁹, se säilytti maineensa suomalaisuuden keskuksena. Sisä-Suomen keskuksen mainetta suomalaisen kulttuurin pääkaupunkina vahvisti se, että maan johtavat taiteilijat rakensivat Keski-Suomessa kuvaa alkuperäisestä ja aidosta suomen kansasta.¹²⁰ Merkittävää oli se, että paikkakunnalle perustettiin useita kirjapainoja. Oppikirjatuotanto, kansavalistusjulkaisut ja suomenkielinen sanomalehdistö välittivät kansallisuusaatteen sanomaa ympäri maata.¹²¹ Jyväskylässä fennomania ei ollut yksinomaan ideologinen ilmiö. Suomalaisuus sovitettiin käytännön ratkaisuihin. Kaupunginhallinnossa suomi omaksuttiin pöytäkirjakieleksi jo 1800-luvun puolivälin tienoilla.¹²²

Järjestötutkimuksen kannalta tärkeää on, että seminaari ja muut oppilaitokset muodostivat merkittävän henkilösuhdeverkoston, jonka eri haarat ulottuivat laajalle suomalaiseen yhteiskuntaan. Henkilösuhdeverkko oli tärkeä sekä aatteiden ja ajatusten välittäjä että järjestäytymismallin kanava.

---

¹¹⁹ Seminaarien perustamisjärjestyksestä katso Aimo Halila, Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo 1963, 358.

¹²⁰ Simpanen 1994, 10-26.

¹²¹ Tommila 1972, 253-269; Simpanen 1994, 33-37.

¹²² Tommila 1972, 164-167.

II SUOMALAISUUS KANSALAI SJÄRJESTÄYTYMISEN SUUNNANNÄYTTÄJÄNÄ

JÄRJESTÄYTYMINEN SÄÄTYLÄISTEN EHDOKSILLA

1 Yhdistystoiminta säätyläistön kulttuurikuvan tukena

Jyväskylälle oppilaitokset merkitsivät sitä, että paikkakunnalla oli jatkuvasti kansalaistoiminnasta kiinnostunutta väkeä. Opettajien ammattilehtien kautta peilautuvaa kansalaiskuvaakin tutkineen Päivi Naumasen mukaan ammattikuvaan liitettiin heti alusta pitäen ajatus kansalaiskasvatuksesta. Ajatuksen oli esittänyt seminaarin johtaja Uno Cygnaeus. Hänen näkemyksensä mukaan yhteiskunta oli luovuttanut opettajille oikeuden ja tehtävän määrittellä kansalaiskompetenssi. Kasvatus oli tunnepohjaista, mikä perustui usein toistettuun ihanteeseen kristillis-siveellisestä elämänasentoitumisesta. Menestyksellisen kansalaiskasvatuksen tuli olla ankaraa ja säännöllistä. Rahvas, joka ymmärrettiin lapsen kaltaiseksi, sai siten osakseen aikuiskasvatusta harrastavien joukkojärjestöjen kokouksissa samanlaisen kohtelun kuin lapset kouluissa. Kansalaisidealeina oli Päivi Naumasen mukaan alamaisuus ja alistuvuus sekä taipuminen "kohtalon" määräykseen.¹

Jyväskylän seminaarissa vaalittiin strategiaa "oikean" tiedon jakamisesta.

---

¹ Naumanen Päivi, Kansalaiskuva Suomessa. Kansalaista koskevat käsitykset opettajien ammattilehdessä 1880-luvulta 1980-luvulle. Koulutussosiologian tutkimusyksikön tutkimusraportteja 6. Turun yliopisto 1990, 83-85; Katso myös Halila Aimo, Suomen vanhin kansakouluopettajisto. Yhteiskunta-historiallinen tutkimus. Helsinki 1949, 119; Halila 1963,13.

Sekä opettajakunnalta että opiskelijoilta odotettiin uskonnollista ja poliittista "normaaliutta".¹ Jyväskylän seminaari oli instituutio, joka tuotti käsityksiä kultivoitumisen elämänmallista. Seminaarin opettajakasvatusta tutkineen Helena Hännisen mukaan opetusta ohjannut uskonnollisuus oli osa itsekонтроloitua elämäntapaa, jolla opettajakunta legitimoiti oman yhteiskunnallisen asemansa. Samalla sivistyneistö omaksui velvollisuudekseen käyttää valtaansa yli rahvaan viedäkseen uutta kansalaismallia eteenpäin. Seminaari oli instituutio, jolle uskottiin merkittävä tehtävä sivilisaatioprosessin eteenpäin viejänä; kansan kultivoimisen ns. nousevan keskiluokan elämäsideaaliin.²

Jyväskylään 1800-luvun puolella välissä muuttanut sivistyneistö oli usein sukujuuriltaan ruotsalaista. Mielenkiintoista onkin, että tämä ryhmä omaksui suomalaisuuden sosiaalisen kanssakäymisen ja kulttuurielämän peruselementiksi. Kulttuurintutkimuksen lähtökohtia soveltaen suomalaisuudesta muovaantui tälle ruotsinkieliselle opettaja- ja opiskelijakunnalle sosiaalinen representaatio, tulkinta maailmasta, joka perustui yhteisössä elävälle ja siellä jalostuvalle kollektiiviselle muistille.³ Seminaarin opettajilta vaadittiin suomen kielen hallintaa, joka oli määrätty oppilaitoksen opetuskieleksi. Kielitaidon kohentamiseksi paikkakunnalle perustettiin vuonna 1865 Suomalainen Iltaseura, jossa äidinkieltään ruotsalaiset opettajat ja virkamiehet saattoivat harjoittaa suomen kieltä luontevassa yhteydessä, muun sosiaalisen kanssakäymisen lomassa. Suomalaisuudesta tuli oppilaitosten ympärille rakentuneen henkilöverkoston kollektiivista ajattelutapaa, mielenmaisemaa, joka sijoittui luonnonkauniiseen kaupunki-idylliin.

Jyväskyläläiselle sivistyneistölle suomalaisuus oli siis tapa käsittää itsensä osaksi yhteisöelämää. Suomalaisuudelle ei haettu kaukupohjaa muinaisuudesta Kalevalaa lukuunottamatta. Fennomaanisen liikkeen tarkoituksena oli nostaa suomalainen kansakunta sivistyskansojen joukkoon. Tässä projektissa ei ollut tilaa oppimattomalle kansalle ja kansanomaisille uskomuksille. Suomalaisuuden syvärakennetta olivat kristillis-siveelliset arvot.⁴ Kansalliselle sivistyneistölle suomalaisuus oli siten osa tietoista maailmankuvan rakentamista. Kansanopetuksen tehtävänä oli sosiaalistaa "yhteinen kansa" sivistyneistön määrittelemiin kansallisiin arvoihin.⁵

---

¹ Halila 1949, 119; Halila 1963,13.

² Hänninen Helena. Kultivoitumisen tiellä. Näkökulma Jyväskylän seminaarin opettajakasvatukseen. Lisensiaatin tutkielma. Tampereen yliopisto. Kansanperinteen laitos 1994; Nousevan keskiluokan käsitteestä ja keskiluokan hegemonia-asemasta Häggman 1994, 23.

³ Katso Jorma Anttila, Käsitykset suomalaisuudesta, traditonalisuus ja modernisuus. Teoksessa Mitä on suomalaisuus. Suomen Antropologinen Seura. Toim. Korhonen Teppo. Helsinki 1993, 108-111.

⁴ Anttila 1993, 108-111.

⁵ Naumanen 1990, 209.

Naisille, jotka avioitumisen sijaan hakeutuivat koulutyöhön, opetustyöllä oli aivan erikoinen merkitys. Virkansa velvoittamina opettajat antautuivat suomalaisen kansakunnan palvelukseen. Kansanvalistajantehtävää on verrattu kuvainnollisesti lähetyssaarnaajan työhön. Aimo Halilan määritelmän mukaan opettajan tuli olla taitava, siveellisesti luja ja korkeatasoinen, jotta hän kykeni viemään valoa "huonommalle kansalle".⁶ Kansanvalistajalta edellytettiin asettumista Jumalan ja isänmaan palvelukseen.⁷ Huomattavaa on, ettei naisten edes odotettu luopuvan naisellisuudestaan. Kansanvalistajina naiset saattoivat soveliaalla tavalla tuoda oman naisellisen panoksensa siihen rakennustyöhön, jolla suomalaista kansaa valmennettiin nousemaan muiden sivistyneiden kansakuntien joukkoon. Se vakavuus, jolla koululaitoksen palvelukseen tulleet naiset tehtäväänsä asennoituivat, näkyi myös jyvaskyläläisissä yhdistyksissä. Esimerkiksi Suomalaiseen Iltaseuraan liittyi koko seminaarin naispuolinen opetushenkilökunta. Vuosikymmenien kuluessa suomalaisuusaatteen eteenpäinvieminen lankesi yhdistykseen kuuluneiden naisten tehtäväksi. Esimerkiksi vuonna 1884 yhdistyksen kokouksista todettiin useamman kerran, että paikalle oli saapunut pääasiallisesti naispuolista väkeä.⁸

Kaupunkilaisten elämässä ulkoiset puitteet sanelivat sosiaaliselle elämälle tarkat rajat. Elämä kaupungin keskustassa oli määritelty erilaisten sopivaisuuskäsitysten nojalla. Kaupunkilaisille ei ollut yhdentekevää kummalla puolen Kauppakatua oli sopivaa kulkea. Vastaavalla tavalla kaupungin huvielämä oli säätyisidonnaisuuden jäsentämää.⁹ Rahvas huvitteli omissa nurkkatansseissaan ja säätyläisväelle oli tarjolla teatteriesityksiä, laulu- ja soittokonsertteja ja pano-raamaa. Säätyläisten huvittelu seuraili Jyvaskylässä kaupungin perifeerisyydestä huolimatta maailman metropolien muoti-ilmiötä.¹⁰ Paikkakunnalla vieraili vuonna 1878 "dansläräre" A. Leopold Eurénin, joka lupasi opettaa Pariisissa parhaillaan tanssittavan Lancier-Quadriill'in askeleet.¹¹ Jyvaskylässä ei kuitenkaan ollut tarjolla yhtä paljon maksullisia huvitilaisuuksia kuin esimerkiksi Vaasassa tai Kuopiossa. Jyvaskylä oli ennen rautatien rakentamista hankalien liikenneyhteyksien päässä. Toisaalta seminaari loi kaupungille vakavamielisen leiman, mikä tarkoitti sitä, että huvituksillakin tuli olla rajansa.¹²

⁶ Halila 1949, 117-119.

⁷ Vrt. Siltala Juha, Fennomaaninaisten siveellinen kilvoitus ja haudatut toiveet. HAik. 1/1996.

⁸ JyMa. Jyvaskylän Suomalaisen seuran arkisto. Jäsenluettelo 1865; Keski-Suomi 22.3.1884, 11.9.1884.

⁹ Erkki Fredrikson on tutkinut jyvaskyläläistä ravintolatoimintaa pro gradu- tutkielmassaan Ravintolatoiminta Jyvaskylässä 1800-luvulla. Pro gradu -tutkielma. Jyvaskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1978.

¹⁰ Kts. Lehtonen 1994, 31-45.

¹¹ Keski-Suomi 14.2.1878.

¹² Mönkkönen 1988, 541-542.

Jyväskylässä varhaisinta järjestäytymisvaihetta voidaan kaikella syyllä luonnehtia sääty- ja aatesidonnaiseksi. Sosiaalinen sidonnaisuus näkyi vapaaehtoisen kansalaistoiminnan alkuvaiheessa siinä, että eri sosiaaliryhmien keskinäinen kanssakäyminen ja ennen kaikkea tasavertainen jäsenyys yhdistyksessä, eivät olleet edes järjestäytymistä johtavan säätyläistön tavoitteena. Kansalaistoiminnan varhaisvaiheessa, 1850-1870-lukujen aikana, järjestäytymistä leimasi säätyläistön ja erityisesti kulttuurihegemonisen johtoaseman vallanneen oppisivistyneistön tarve vahvistaa toisaalta omaa asemaansa porvariston hallitsemassa kaupungissa ja toisaalta kaupungin mainetta suomalaiskansallisena kulttuurikeskuksena.

Tässä tarkoituksessa Jyväskylään perustettiin edellä mainitut Suomalainen Iltaseura ja Kansanvalistusseura sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura haaraosasto vuonna 1865.¹³ Näissä yhteenliittymissä ei kaivattu rahvaan läsnäoloa. Joukkojärjestäytymiskaudelle tyypillisiä yleisöiltamia eivät kaikki edes arvostaneet, vaikka niiden tarkoituksena olikin yhteisön yhteinen hyvä.¹⁴ O.J. Brummerin mukaan säätyläisrouvien Aurora Hirnin ja Gustava Gummeruksen varattomien koululaisten tukemiseksi järjestetyistä arpajaisista muodostui *"vuoden arvokkain kaupungissa vietetty juhla ja niissä vallitsi kodikas - ja sanoisinko - hienostunut henki, jota saa monesti kaivata myöhemmän ajan ohjelmarikkaissa ja komeissa juhlatilaisuuksissa"*.¹⁵ Suomalaisuus ei ollut säätyläisille yksinomaan sosiaalinen ohjelma, vaan ensi vaiheessa kulttuurinen kannanotto, jossa myöhemmin korostui poliittinen ulottuvuus.

Säätyläistön ja ennen kaikkea oppisivistyneistön tahdittama vapaaehtoinen järjestäytyminen oli määrätietoinen projekti. 1870- ja 1880-luvuilla fennomaaninen sivistyneistö tarkensi kansallista ohjelmaansa siten, että kansallisen kulttuurikuvan eheyttämisen katsottiin vaativan myös aikaisemmin vähemmälle huomiolle jääneelle rahvaan huomioimista ja heidän roolinsa määrittämistä. Jyväskylässä valjastettiin kaikki mahdollinen yhteisöllinen toiminta juuri tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Paikallisyhteisössä järjestäytymisestä tuli säätyläistölle yhteisöelämän hallintaa. Joukkojärjestöissä keskenään tasa-arvoisten jäsenten kollektiivista toimintaa, jota on pidetty tärkeimpänä elementtinä kansalaisyhteiskunnan synnyn kannalta¹⁶, ei pidetty jyväskyläläisessä herrasväen johtamassa yhdistystoimissa kovinkaan merkittävänä.

¹³ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Jyväskylän haaraosaston perustamisesta ja yhdistyksen jäsenistöstä tarkemmin Fredrikson Erkki, Wolmar Schildt ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Jyväskylän haaraosasto 1865–1871. Teoksessa Keski-Suomi 18. Keski-Suomen museon julkaisuja. Saarijärvi 1986.

¹⁴ Vrt. Lehtonen 1994, 79-83.

¹⁵ Brummer O.J., Jyväskylän kaupungin historia 1837–1912. Jyväskylä 1916, 686.

¹⁶ Katso Alapuro & Stenius 1987, 20.

Kun suomalainen kansallismielinen sivistyneistö kokoontui vuonna 1875 Jyväskylään viettämään kansakoulukokousta ja Kansanvalistusseuran ensimmäistä juhlakokousta, Minna Canth kirjoitti sanomalehti Keski-Suomessa: *”Kansakoulukokous ja valistusseuran kokous on huuto, joka kaikuu ympäri Suomen maata, joka saattaa jok’ainoan isänmaan ystävän, jok’ainoan totuutta rakastavan sydämmen ilon ja hartauden tunteista väräilemään.”*¹⁷

Näiden isänmaan ystävien oli vaikea mieltää jyväskyläläinen markkinarahvas suomalaisuuden kulttuurikeskukseen kuuluvaksi elementiksi. Suomalaista kansaa mielellään kuvanneelle Minna Canthille jyväskyläläinen markkinarahvas oli kaiken kurjuuden, irvokkuuden ja sivistymättömyyden ruumiillistuma.¹⁸ Tällä väellä ei ollut mitään tekemistä taitelijoiden kuvaaman itsenäisen, työtehtiään luterilaisen nöyrän talonpojan kanssa. Alemman kansanosan kokoontuminen syys- ja kevätmarkkinoilla Jyväskylään sai Minna Canthin ryhtymään raivoisaan lehtikirjoitteluun, joka huipentui juuri vuoden 1875 Kansanvalistusseuran ensimmäisen juhlakokouksen alla. Canthin päättäväisen raittiusohjelman tuloksena syntyi Suomen oloissa erikoinen nk. naisten väkijuoma-adressi, joka luovutettiin saatekirjelmän kanssa kenraalikuvernöörille heinäkuussa 1876. Adressin allekirjoitti liki 1500 pääasiassa säätyläis- ja porvarisnaista eri puolilta maata. Vaikka naisten raittiusadressi ei johtanutkaan allekirjoittajien toivomiin uudistuksiin, se osoitti valveutuneelle sivistyneistölle kollektiiviseen toimintaan liittyvät mahdollisuudet.¹⁹

Ne keinot, joilla sivistyneistö ohjasi rahvaan järjestäytymistä, tulevat esille Keski-Suomen Raittiusseuran perustamisvaiheisiin liittyvissä tapahtumissa. Vuonna 1883 perustetun Keski-Suomen Raittiusseuran²⁰ avainhenkilö oli Asikkalasta kotoisin oleva räätäli Gustaf Adolf Koskinen, joka ennen asettumista Jyväskylään oli asunut eri puolella Suomea. Perimätiedon mukaan Koskinen oli saanut raittiusherätyksensä sanomalehtiartikkelista, joka käsitteli alkoholin aiheutumia fyysisiä ongelmia.²¹ Räätäli Koskisen Jyväskylässä käynnistämä raittius toiminta ei ollut lajissaan ainutkertainen, sillä myös muualta maasta tunnetaan käsityöläisten ja työväestön johtamia raittius hankkeita. On myös mahdollista, että Koskinen olisi ollut ennen Jyväskylään muuttoaan kosketuksissa

¹⁷ Keski-Suomi 12.6.1875.

¹⁸ Minna Canth erotettiin sanomalehti Keski-Suomesta liiallisen raittiusintoilunsa vuoksi. Hän jatkoi taisteluaan ”viinan kiroja” vastaan sanomalehti Päijänteessä. U. Waljakka, Piirteitä Minna Canthin Jyväskylän-ajasta. Keski-Suomi 3. Jyväskylä 1939, 30-31.

¹⁹ Suomen naisten raittiusadressista Kokko 1995, 72-84.

²⁰ Jyväskylässä oli raittiusasia ollut esillä jo vuonna 1846, jolloin renqvistiläisen raittiusherätyksen kokenut kauppias Peter Smirnoff oli perustanut raittiusyhdistyksen. Yhteenliittymän harrastaman raittiusasian luonnetta kuvaa se, että sen jäsenenä oli vain vähän raittiusvakaumuksen omaksuneita. Katso esim. Kokko Marja, Edistysuskoa ja ennakkoluuloja. Naisliike Jyväskylässä vuoteen 1905. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1995, 28.

²¹ Suomalainen 7.1.1901.

tämän tyyppisen raittiusasian kanssa. Tieto siitä, että räätäli Koskisen yhdistykseen olisi kuulunut vain "koulua käymätöntä työkansaa", heijastaa lähinnä seminaarikaupungin henkeä ja kirjassivestyksen merkitystä sosiaalisen arvotuksen mittarina. Koskinen itse oli yrittäjä, jolla oli useita alaisia. Hän oli myös kaupunginvaltuutettu ja esimerkiksi aktiivinen jäsen paikallisessa VPK:ssa.²²

Erikoisen Koskisen johtamasta raittiusharrastuksesta tekee sen, että yhdistys liitettiin muutaman vuoden päästä perustamisestaan toiseen raittiusyhdistykseen, jonka taustahahmoina olivat uuden yhdistyksen puheenjohtajan pastori G. O. Schönemanin mukaan "*muutamit jalot naiset*".²³ Merkittävää on, että Schönemanin laatimassa Keski-Suomen Raittiuden Ystävät yhdistyksen ensimmäisessä vuosikertomuksessa ei räätäli Koskisen johtamaa raittiusharrastusta mainita lainkaan. Säätyläisjohtoisen yhdistyksen perustaminen ei kuitenkaan kiinnostanut kaikkia vanhan yhdistyksen jäseniä, sillä sen 65 jäsenestä vain 17 ilmoittautui uuden yhdistyksen jäseneksi. Vaikka raittiusyhdistyksissä jäsenistön vuosittainen vaihtuvuus olikin yleistä, suhteellisesti näin monen jäsenen menetys oli epätavallista paikalliselle raittiusyhdistykselle.²⁴ Keski-Suomen Raittiuden Ystävien tarkoituksena ei ollut yksinomaan jäsenen oman raittiusvakaumuksen vahvistaminen räätäli Koskisen raittiusaloitteen tavoin. Ensimmäisinä töinään yhdistys ryhtyi keräämään raittiusadressia, jolla pyrittiin vaikuttamaan senaatin toimenpiteisiin "viina tulvan" estämiseksi maassa. Kyseinen adressi ei ollut ilmeisesti kuitenkaan jyvaskyläläisten oma hanke, sillä marraskuun lopulla 1883 ilmoitettiin sanomalehti Keski-Suomessa, että kaupunginvaltuustolle oli jätetty Oulun naisten kansalaisadressi.²⁵

Keski-Suomen Raittiusseurassa 1880-luvun puolivälissä esille nostettu kysymys täysraittiuudesta peilaa oivallisesti säätyläisväen käsitystä omasta roolistaan joukkojärjestäytymisessä. Julkisuuteen ristiriita eri sosiaaliryhmille esitetyistä täysraittiusvaatimuksista tuli sanomalehti Keksi-Suomessa julkaistun artikkelin kautta. Kirjoituksessa nimimerkki "raitis" kysyi, oliko raittiusasia tarkoitettu vain työväestön raitistamiseksi.²⁶ Artikkelissa esitettyjen väitteiden taustalla oli käytäntö, jonka mukaan täysraittiutta vaadittiin ainoastaan varsinaisen raittiusseuran jäseniltä. Ne, jotka eivät alkoholinkäytön vuoksi ainakaan julkisesti kohdanneet taloudellisia tai sosiaalisia ongelmia, saattoivat liittyä Kohtuuden Ystävät -osastoon. Tarkoituksena oli, että nämä jäsenet tukivat henkilökohtaisella esimerkillään raittiustyötä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä,

²² Tommila 1970, 362; Repo Onni A. A., Jyvaskylän vapaaehtoisen palokunnan vaiheita (V.P.K.) 1878–1928. Jyvaskylä 1978, 62.

²³ Keski-Suomi 21.11.1883.

²⁴ Vrt. Kokko 1995, 106-107.

²⁵ Keski-Suomi 24.11.1883; Kokko 1995, 96-100.

²⁶ Keski-Suomi 18.2.1886; Kohtuuden Ystävien osaston perustamisesta Keski-Suomi 26.4.1884.

että rahvaan raitistumista vaatineelle säätyläisväelle täysraittius ei merkinnyt keinoa hallita oman elämänsä.

Sanomalehdessä käydyin julkisen keskustelun johdosta Raittiusseura joutui lakkauttamaan Kohtuuden Ystävien -osaston vuonna 1887. Alunperin osaston perustamista ei oltu pidetty moraalisesti arveluttavana, sillä jyvaskyläläisen joukkojärjestäytymisen dynamiikan olennainen piirre oli säätyläisten ja oppisivistyneiden läsnäolo ja esimerkillisyys. Jyvaskylässä raittiudesta ei tullut "kansalaisuskontoa"²⁷ mahdollisesti siksi, että oppisivistyneistön ylivoimaisesti hallitsema sosiaalinen elämä vieroksutti rahvaan pois yleishyödyllisistä riennoista. 1900-luvun alussa Keski-Suomen Raittiusseura oli ensisijaisesti seminaarin opiskelijoiden ja muun oppisivistyneistön ja käsityöläisten ja kauppiaiden yhteenliittymä. Seura menetti kokonaan kosketuksensa palkkatyöväestöön lukuunottamatta eräitä palvelijattaria. Samaan aikaan raittiusharrastus naisvaltaistui.²⁸

Samankaltainen tilanne vallitsi vuonna 1888 perustetussa Jyvaskylän Työväenyhdistyksessä. Vuoden 1896 vuosikokouksessa todettiin, että yhdistyksellä ei ollut sellaista ohjelmaa, jota työväenyhdistyksellä yleensä odotettiin olevan. Lisäksi yhdistyksestä puuttui työväestö. Syynä arveltiin olevan yhdistyksen liian kalliit jäsenmaksut.²⁹ Vuoden 1905 suurlakkoon saakka Jyvaskylän Työväenyhdistystä on luonnehdittu kristillis-siveelliseksi, nuorsuomalaisten sanomalehtimiesten johtamaksi ja keskivauraan käsityöläisväestön suosimaksi suomettelaiseksi, periwrightiläiseksi yhteenliittymäksi.³⁰ Yhdistyksen valitushenkisessä toiminnassa oli liian vähän rahvaan arkea koskettavia aineksia.

Työväenyhdistyksen taustavoimina olivat nuorsuomalaiset sanomalehtimiehet, joiden idealistiseen yhteiskuntäkäsitykseen reformistinen työväenjärjestäytyminen sopi. Työväenyhdistys oli 1880- ja 1890-lukujen vaihteessa myös naisten suosima yhdistys. Erityisesti kaupungin nuoret neidit hakeutuivat työväenyhdistyksen jäseniksi tohtorinna Naemi Starckin³¹ vetämän laulukoron saaman julkisuuden innoittamina.³²

Sivistyneistölle järjestäytyminen oli saman aikaan väylä ja metodi, jonka avulla uskottiin voitavan vaikuttaa muutoksen suuntaan. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna käsite vapaaehtoinen kansalaisjärjestäytyminen vaatii tarkistamista. Yhteiskuntaelämän kannalta ajatus kokoontumisesta ja yhdistyksen kautta

²⁷ Kts. Sulkunen 1986.

²⁸ JyMa. Keski-Suomen Raittiuden Ystävät arkisto, vuodesta 1903 Jyvaskylän Raittiusseura. Jäsenluettelo 1886-1910; Vert. Kokko 1995, 65-66, 106-112.

²⁹ Keski-Suomi 2.4.1896.

³⁰ Mönkkönen 1988, 560.

³¹ Kts. tarkemmin Tommila 1972, 273.

³² Tapiola 1968, 51.

suhteen määrittämisestä yhteisöön ja yhteiskuntaan oli uutta. Jyväskylässä sivistyneistö määritteli yhdistystoiminnan sisällön aina vuoden 1905 suurlakoon saakka. Vaikka järjestäytyminen oli vapaaehtoista, sillä oli rajansa. Mikä tahansa järjestömuoto ei ollut mahdollinen.

Järjestäytyminen sai käyttövoimansa voimakkaasta sivistysoptimismista. Yhteiskunnallisiin ongelmiin etsittiin vastausta henkisistä arvoista. Suomalaisuus kietoutui osaksi suomalaisen kulttuurin syvärakennetta, vanhaluterilaista uskontoa. Järjestäytymiseen ei sisällynyt yhteiskuntakriittisiä elementtejä, koska vanhaluterilaisessa etiikassa esimerkiksi yhteiskunnan eriarvoisuus oli luonnollista, osa Jumalan luomaa järjestystä. Seminaarin henkilökunnalle muunlainen ajattelutapa tai pikemminkin sen julkituominen ei ollut edes mahdollista, sillä esimerkiksi teosofististen tai sosialististen ajatusten esittäminen merkitsi virkauran päättymistä.³³

Jyväskylässä järjestäytymisen perussävy, kansallishenkinen kansanvalistus, säilyi muuttumattomana 1800-luvun puolesta välistä vuoteen 1905 saakka. Syykin on aivan ilmeinen. Säätyläistö ja ennen kaikkea oppisivistyneistö hallitsivat kaupungin näkyvää sosiaalista elämää, minkä vuoksi heidän kulttuurihegemoniansa oli kiistaton. Oppisivistyneistön levittämän kansallisen sanoman tukena oli paikallinen suomenmielinen sanomalehdistö, jonka merkittävimpinä omistajaosakkaina ja toimittajina olivat juuri seminaarin lehtorit.³⁴

Kansanvalistusajatuksen ympärille kehkeytynyt vapaaehtoinen kansalaisjärjestäytyminen oli kaksijakoinen ilmiö. Yhtäältä sen tarkoituksena oli vahvistaa kansallisliikkeen tunnusomaisia arvoja säätyläistön omassa keskinäisessä kanssakäymisessä. Oppisivistyneistö ohjauksessa säätyläisväen tehtävä oli rahvaan opastaminen pois sivistymättömyyden ja siveettömyyden kuilusta. Kansallisten arvojen ytimeä tuskin löytyi vastausta arkipäivän käytännöllisten tehtävien ratkaisuun. Maailmankuvan jäsenyyksen perusteeksi se riitti, koska seminaari oli muusta yhteiskuntaelämästä varsin tarkkaan eristetty yhteisö.³⁵

Kansalaiskasvatuksen keskeinen sanoma oli, että ihmisen henkilökohtaista suhdetta yhteiskuntaan määrittä siveellisyys, joka tarkoitti ennen kaikkea kansalaiskuntoisuutta. Sivistyneistön tavoitteena oli kasvattaa vajavaisin hengenhahjain varustetusta rahvaasta kuuliaisiksi kansalaisia, joiden kansalaisuutta määrittä ennen kaikkea säätyläisten edustama siveellisyys. Siveellisyyteen

³³ Halila 1963, 177, 312, 331.

³⁴ Kts. Tommila 1972, 253-260.

³⁵ Jyväskylän seminaarista tehtiin internaattioppilaitos osittain sen vuoksi, että nais- ja miesseminaarin yhdistäminen koetteli aikalaisten siveellisyyksikäsitysten rajoja. Nais- ja miesosastot erotettiin tällä tavoin kokonaan toisistaan. Seminaarin ensimmäisen johtajan Uno Cygnaeuksen mielestä internaatti vastasi parhaiten sitä perustaa, jolle opetus voitaisiin rakentaa. Eristämällä oppilaitos muusta yhteisöstä ja yhteiskuntaelämästä oppilaiden kehitys ihanteelliset kansalaisarvot sisäistäneiksi kansanpalvelijoiksi saattoi tapahtua häiriintymättä. Halila 1963, 11-18, 144.

kiteytyivät kaikki ne käsitykset, tavat ja tottumukset, jotka yksityisen kansalaisen tuli hallita voidakseen ansaita osallisuutensa suomalaiseseen kansakuntaan. Kansanvalistushengen sävyttämä kansalaiskäsitelmä ei liittynyt mitenkään demokraattiseen kansalaisihanteeseen. Fennomaanisessa ideologiassa eri yhteiskuntaryhmiä erottava sosiaalinen ja taloudellinen tasa-arvottomuus puettiin luonnonmukaisuuden asuun, minkä seurauksena epätasa-arvo argumentaatioperusteena menetti merkityksensä. Tässä katsomustavassa ei voinut olla taloudellista, henkistä ja viime kädessä sosiaalista epätasa-arvoa, koska erot ihmisten välillä oli osa luonnon järjestystä. Oliko oikein vai väärin asettaa ihmiset erilaiseen arvojärjestykseen, ei suomalaisuuden nimissä pohdittu.³⁶

2 Säätyläisväen ja rahvaan kohtaaminen

Aina vuoden 1905 suurlakkoon saakka Jyväskylässä sivistyneistö hallitsi julkista keskustelua, yhteisen hyvän määrittelyä.³⁷ Kun työväestö alkoi 1900-luvun alussa yhä äänekkäämmin vaatia tasa-arvoisia yhteiskunnallisia oikeuksia, sivistyneistö näki vaatimuksissa uskonnonvastaisuutta, joka puolestaan oli epäsiiveellisen elämän siemen.³⁸ Vaikka sivistyneistö sääteli järjestäytymistä, se ei tarkoita sitä, että kaupungin sosiaalinen elämä olisi kulkenut sen toivomaa rataa. Rahvas ei ollut vielä järjestäytynyt, mutta eräät 1800-luvun loppuvuosikymmenten ja 1900-luvun ensimmäisten vuosien tapahtumat osoittavat, että sivistyneistö ei ollut saanut otetta rahvaaseen mieleisellään tavalla.

Eräs keino johdattaa rahvas siiveellisille elämäntavoille oli järjestää tilaisuuksia, joissa säätyläiset ja rahvas saattaisivat kohdata toisensa luontevalla tavalla.³⁹ Jyväskylässä tätä järjestäytymisstrategiaa koetettiin 1880-luvulla perustetuissa VPK:ssa. Vapaaehtoisia palokuntia on pidetty uudenlaisen, yli luokkarajat ylittävän yhdistystoiminnan edelläkävijöinä. Vapaapalokuntien toimissa toteutui ainakin muodollisesti kollektiivinen päätöksentekotapa, sillä jokaisella jäsenellä oli yhdistyksien yleiskokouksessa yksi ääni. Vapaapalokunnista muodostui merkittäviä kulttuuripalveluiden tuottajia paikallisyhteisöissä, sillä ne olivat useasti edelläkävijöitä kirjastojen, kuorojen, orkestereiden ja teattereiden perustamisessa.⁴⁰

³⁶ Esim. Halila 1963, 328-329; Haapala 1995, 97-99.

³⁷ Vrt. Jyväskylän sanomalehdistön vaiheet 1890-luvulta vuoteen 1906. Tommila 1973, 37-42.

³⁸ Kts. Naumanen 1990, 85.

³⁹ Vrt. Lehtonen 1994, 154-158.

⁴⁰ Alapuro & Stenius 1987, 31-33.

VPK:ssa eri sosiaaliryhmistä koostuvasta jäsenistöstä tuli Jyväskylässä eräänlainen kokeilu, jossa tavoitteena oli rahvaan ja säätyläisväen lähentäminen toisiinsa. Vaikka aikaisemmassa tutkimuksessa on korostettu sitä, että vapaapalokunnissa säätyläiset ja rahvas saattoivat toimia tasavertaisesti⁴¹, Jyväskylässä eri kansankerrosten kohtaaminen oli vaikeaa. Sosiaalisen kohtaamisen mahdottomuus karahti siihen, että toisilleen vieraat ja toisistaan eriytyneet yhteiskuntapiirit eivät ymmärtäneet toistensa käytösnormeja. Sanomalehti Keski-Suomessa vuonna 1880 julkaistussa kirjoituksessa rohkaistiin säätyläisväkeä uhraukseen kansansivistyksen nimissä seuraavasti: *"...Sentään on syytä ilolla mainita yllämainituissa iltahuveissa olleen usein arv. rouvia ja neitejä sekä herroja, jotka vapaalla vaikka arvokkaalla ja kohteliaalla käytöstavallaan ovat olleet hyödynä esimerkkinä monelle, jolta kykyä siihen on puuttunut. Tällainen käytöksensä halvempia kohtaan ei ole heitä rahtuakaan alentanut vaan ansaitsevat he päinvastoin jokaisen ajattelevan kansalaisen kunnioituksen."*⁴²

VPK:n tanssiaisten tavoitteena oli lakkauttaa rahvaan omat nurkkatanssit, joissa säätyläisväelle tulleen tiedon mukaan *"epäsiveellisyys ja irstaus olivat johtavana henkenä"*.⁴³ Rahvaasta ei ollut kuitenkaan lunastamaan siltä edellytettyä ihanteellista alamaisasennoitumista eikä VPK:sta lähentämään toisiaan vieroksuvia kansankerroksia. Erään epäonnistuneen illanvieton kulusta kertoo sanomalehti Keski-Suomessa vuonna 1880 julkaistu artikkeli: *"...huviin on tullut henkilö palvelevasta väestä, niin ei ole ollenkaan harvinaista nähdä yhden ja toisen arvohenkilön luovan heihin halveksivan silmäyksen, ikäänkuin tahtoisivat sanoa, kuinka sinä kurja olet uskaltanut tänne tulla. Ja jos herra X on niin vapaamielinen, että kutsuu jonkun ujon palvelustytön kanssaan tanssimaan, niin mahdollisesti kyllä sen johdosta kuiskutellaan yhtätoista. Jos taas sälli eli hänen arvoisensa on niin uhka rohkea, että uskaltaa pyytää kanssaan jotakin naishenkilöä, joka on astetta tai puolta häntä ylempänä, niin vähemmän sopivana pidetään semmoista menettelyä"*.⁴⁴

Paria vuosikymmentä myöhemmin jyväskyläläinen säätyläisväki joutui kohtaamaan vielä vakavamman ongelman kuin rahvaan elämän tavat. Ensimmäiset sosialistiset agitaattorit saapuivat 1800-luvun lopussa paikkakunnalle. Heidän puheensa pelästyttivät valistukselliseen yhteiskuntaohjelmaan luottaneen sivistyneistön. Kansanvalistuksen olemukseen kuului, että rahvas oli määritelty lapsen asemaan, jolta puuttui edellytykset ajatuksia jalostavaan toimintaan. Jos rahvaalle annettaisiin lupa toimia omin päin, seuraukset saattaisivat olla kohtalokkaat. Vaara oli olemassa, sillä maata ympäri kiertävät socialistiagitaattorit olivat vieraita ja siten paikallisen säätyläistön hallitsemattomissa.

⁴¹ Alapuro & Stenius 1987, 33.

⁴² Keski-Suomi 7.2.1880.

⁴³ Keski-Suomi 7.2.1880.

⁴⁴ Keski-Suomi 7.2.1880.

Sosialistisilla aatteilla ei ollut Jyväskylässä ennen vuoden 1905 suurlakkoa juurikaan jalansijaa. Sosialistien ja suomenmielisen sivistyneistön kohtaamisten dramaattiset piirteet tulivat esille tyrmistymistä heijastavista sanomalehtikirjoituksista. Runoilija Irene Mendelinin⁴⁵ Matti Kurikkaa vastaan osoittamassa kirjoituksessa kiteytyi säätyläisväen kokema hämmennys: *"Matti Kurikan esitelmää kuulemaan oli toissa iltana Harjulla kokoontunut vähäinen joukko kaiken säätyistä ja kaiken ikäistä kansaa. Useat olivat tulleet uteliaisuuttaan kuuntelemaan tuota surullisen kuuluisaksi tullutta miestä. Ja mainettaan hän näkyi täysin vastaavan. Sielun sisimpään loukkasi kuulijaa se raaka tapa, jolla hän tuontuosta käytti sitä pyhää nimeä, jolle kaikki polvet pitää notkistaman...joku, joka ei esitelmän sisältöä ymmärtänyt taputti käsiään...Ikävään vaikutuksen teki tämä esitelmä ja olen vakuuttunut siitä, että jokainen janosi kuulla jotakin puhtaampaa, jotakin jossa on elämän voima. Silloin astui kirkkoherra Cleve esille ja pani vakaasti ja liikutetuin mielin ankaran vastalauseen äsken pidettyä esitelmää vastaan."*⁴⁶

Työläisnaisten aktivoitumiseen suhtauduttiin yksinomaan alentuvasti. Aseina työväenaatteen leviämistä vastaan käytettiin nimenomaan oppisivistyksen mukanaantuomaa ylemmyyden tuntoa: *"Työväenpuoleen naisagitaattori Mandi Ahlstedt piti kunnallistalolla muka puheen työläisnaisten tilan parantamisesta. Esitelmä, joka kesti 1 1/2 tuntia oli sangen hajanainen ja heikosti perusteltu. Sen pääsisältö, mikäli oikein saattoi käsittää oli seuraava: kapitalismi sortaa työväkeä, kirkko ja papisto yrittää pitää kansan pimeydessä. Mutta työväestön, naiset mukaan lukien on noustava sitä vastaan. Työläisnaistenkin on saatava suuremmat palkat, lyhyemmät työpäivät ja vapautta... Jyväskyläläinen yleisö, jolla on toki ollut arvokkaampaakin kuunneltavaa, otti esitelmän vastaan hyvän tahtoisella hymyllä ja luikki, ainakin naiset, hiljalleen tiehensä, kun esitelmän pitäjä kehotti esitelmän pidettyään asiasta keskustelemaan"*.⁴⁷

Sanomalehtikatkelmassa heijastui aikaisemmin tehty huomio fennomaanisen kansanvalistusohjelman luonteesta. Se oli perustunut pitkälti uskoon luterilaisen yhtenäiskulttuurin säilymisestä. Siihen sisältyneeseen hierarkkisyyteen oli liittynyt, että rahvaalle kuului sille vakiintunut asema eikä sitä pitänyt opettaa vaatimaan sitä, mikä ylemmille kuului "laillisen aseman" perusteella. Si-

⁴⁵ Neiti Irene Mendelin oli kaupungin tullikamarin rahastonhoitaja 1893–1929. Hänet tunnetaan myös toimittajana, runoilijana, kääntäjänä ja yhteiskunnallisesti erityisen aktiivisena henkilönä. Mendelin kuului muun muassa Jyväskylän raittius-, eläinsuojelu-, ja marttayhdistyksiin sekä Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraoston johtohahmo. Mendelin oli Nuorsuomalaisen Puolueen Vaasan l. it. piirijärjestön piiritoimikunnan jäsen vuosina 1906–1909. Tommila 1972, 142; Veijola Jorma, Nuorsuomalainen Puolue ja Kansallinen Edistyspuolue Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä 1907–1939. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1981. Liite 9a; Naisten Ääni 40/1914.

⁴⁶ Suomalainen 8.7.1899.

⁴⁷ Suomalainen 21.9.1900.

vistyneistön toive oli ollut, että suomalaisen kansakunnan rakennusprojektissa rahvaan rooli oli olla kuuliainen virkavaltaa, kirkkoa ja ylempiään kohtaan.

Työväestön suhdetta säätyläisten ohjaamaan kansalaisjärjestäytymiseen on vaikea tavoittaa. Sanomalehdistä voidaan vain päätellä, että säätyläisten ja rahvaan kohtaaminen ei sujunut aina ilman välikohtauksia. Selvittämättömäksi jää esimerkiksi, vaikuttivatko säätyläisjohtoiset illanvietot rahvaan käsityksiin sosiaalisesta tasa-arvosta. Erään näkökulman tarjoaa kirjaltaja Aino Takalan⁴⁸ muistelmat järjestötoimintansa vaiheista. Ennen Jyväskylän Työväenyhdistyksen alaisen naisosaston perustamista Takala oli kuulunut Jyväskylän Naisyhdistykseen. Naisyhdistys toimi ilmoituksensa mukaan "työhön kytkettyjen naisten henkisen herättämisen ja elämänharrastusten jalostamiseksi".⁴⁹ Takalan mukaan naisyhdistys rekrytoi jäseniä paikallisesta talouskoulusta, lakkitehtaalta ja muun muassa kirjapainosta ja -sitomoista. Työläisnaisia nimitettiin yhdistyksessä "tytöiksi". Heidän roolinsa naisyhdistyksen jäsenenä oli totutella käytännölliseen työhön. Tämä tarkoitti kokoushuoneen siivousta ja tarjoiluastioiden tiskausta.⁵⁰

Aino Takalan nuoruuden yhdistystoimintakokemuksissa lienee kuitenkin eräs muisto vaikuttanut hänen omiin valintoihinsa. Tapaus sattui kirjapainotyöntekijöiden ja työnantajan yhteisessä illanvietossa.⁵¹ Illan aikana harmittoman leikin lomassa toimittajan rouva oli nimittäin tokaissut hänelle: *"Miksi verhoot ruumiisi kuin sivistystä sielussasi ei olisi"*.⁵²

Säätyläisväen ja rahvaan yhteiset tilaisuudet eivät aina johtaneet kiusallisiin yhteentörmäyksiin. Yhdistykset järjestivät kaupunkilaisille vapaa-ajanviettohetkiä, joilla ei ollut välttämättä mitään vaikutusta osallistujan yhteiskuntanäemyksiin. Esimerkiksi vuonna 1887 pastori Schönemanin johtamalle Keski-Suomen Raittiusseuran kesäiselle huvimatkalle osallistui yli 400 kaupunkilaista⁵³, joiden joukossa oli todennäköisesti runsaasti kaupunkilaisrahvasta. Väkeä raittiusiltamaan veti ilmoituksessa luvattu torvisoitto ja tanssi ja lisäksi

⁴⁸ Aino Takala (os. Seppäläinen) oli kirjaltaja ja Jyväskylän työväenliikkeen johtohahmo. Takala oli kansanedustaja vuonna 1917. Kansalaissodan Takala pakeni Ruotsiin, josta hän palasi takaisin Suomeen. Hänet tuomittiin valtiopetoksesta. Jyväskylän kaupunginkunnallisvaltuuston jäsen vuosina 1934–1945, Vaasan l. it. vaalipiirin sos.de. piiritoimikunnan jäsen ja Sorretun Voima -lehden hallinnon jäsen. Hän oli lukuisissa kunnallisissa ja työväenliikkeen luottamustoimissa. Tommila 1970, 74; Suomen kansanedustajat 1907–1982. Helsinki 1982.

⁴⁹ Keski-Suomi 8.5.1900.

⁵⁰ JyMa. Onni Tuomen arkisto. Aino Takala. Isoäidin muistio.

⁵¹ Jyväskylässä kirjapainotyöntekijät olivat järjestäytyneet vuonna 1896. Sen jäsenistö koostui pääasiassa ammattityöntekijöistä, mutta joukossa oli rouvina ja neiteinä liittyneitä henkilöitä. Tämä ei ollut poikkeuksellista, sillä esimerkiksi Kauppalaisseurassa ja Kauppiasyhdistyksessä oli varsinaisen ammattiväen lisäksi etenkin toimihenkilöiden puolisoita ja tyttäriä. Katso Kokko Marja, Yhdistysten kautta yhteiskuntaan. Naisten osallistuminen yhdistys- ja kunnalliselämään 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1939. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1992, 37-43.

⁵² JyMa. Onni Tuomen kokoelma. Aino Takala. Isoäidin muistio.

⁵³ Keski-Suomi 17.8.1887.

Schönemanin puhe, johon tunnetusti sekoittui tavallisen sunnuntaisaarnan elementtejä. Pastori Schöneman hoiti tehtävänsä raittiusseuran puheenjohtajana ja palkkatyönsä sulassa sovussa. Esimerkiksi vuonna 1893 hän ilmoitti, että (kirkkolain määräämää) iltasaarnaa ei pidettäisi, mutta yleisö oli tervetullut kuulemaan raamatun selitystä raittiusseuran laivaretkellä.⁵⁴ Vastaavalla tavalla 1900-luvun alussa VPK:n järjestämät juhlat tunnettiin Jyväskylässä koko kansan tilaisuuksina. Palokunnan juhlissa oli erilaisia taito- ja voimistelukilpailuja ja ajanhengen mukaisesti isänmaallisia puheita, runonlausuntaa ja laulua. Muistitiedon mukaan *”palokunnanjuhlat oli suuri tilaisuus, kaikki mukana. Isot ja pienet. Kaikista säädyistä ja suvuista”*.⁵⁵

MURROSAIKA

3 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteen kansalaisadressiliike

Kansalaistuminen oli ollut 1800-luvulla pitkälti ideologinen prosessi, joka sai käyttövoimansa sanomalehtien välittämästä julkisesta keskustelusta, järjestötoiminnasta ja kansalaistapahtumista. Laajoille joukolle yhdistystoiminta säännöllisine kokouksineen saattoi olla ainut väylä oman yhteiskuntasuhteen ja -näkemyksen hahmottamiseen.⁵⁶ Vaikka vuoden 1905 suurlakkoa tarkasteltaisiin Venäjän sekavasta sisäpoliittista tilanteesta liikkeelle lähteneenä äkillisenä tapahtumasarjana, niin etenkin alkuvaiheessa sillä oli runsaasti yhtäläisiä piirteitä edellisten vuosien joukkotapahtumiin. Suurlakolla ja vuosisadan molemmin puolin järjestetyillä kansalaislakoilla oli yhteistä se, että järjestäytyminen kohdistui raittiusasiaan ja kieltolakivaatimukseen. Vuoden 1905 suurlakko oli aikaisemmista kansalaistapahtumista poikkeuksellinen siksi, että seurauksineen se ravisteli suomalaista yhteiskuntaelämää perusteellisesti, ja useilla paikkakunnilla tapahtumien johtoon nousi työväestö.⁵⁷

Jyväskyläläiset olivat jo vuosikymmenien ajan esittäneet eriasteisia viinan valmistusta, myyntiä ja anniskelua koskevia vetoomuksia sekä oman kaupungin päättäjille että kaupungin valtiopäivämiesten kautta senaatille. Nämä kansa-

⁵⁴ Toivainen Kalevi, G.O. Schöneman ja hänen seurakuntansa. Jyväskylä 1975, 21-22.

⁵⁵ KSM. Jyväskylän kaupungin kulttuuritoimiston perinnekselyt. Arkista elämän menoa; Tommila 1972, 276-277.

⁵⁶ Sulkunen 1991, 42.

⁵⁷ Sulkunen 1986, 253-254; Alapuro & Stenius 1987, 40;

laiskampanjat kulkeutuivat kaupungista toiseen yleisten innovaatioiden ta-
voin.⁵⁸

Kansalaisadressien sarja tiivistyi 1800-luvun ja 1900-luvun vaihteessa. Vuosien 1898 ja 1899 kerättiin mittavat juomalakkoadressit. Keväällä 1899 koottiin nk. "maan surun" aikana suuri addressi, jolla vastustettiin helmikuun manifestia. Samana syksynä koottiin vielä nk. jättiläisaddressi, jolla mitattiin kansalaisten suhtautumista kieltolakiin. Näiden lisäksi järjestettiin vuonna 1901 asevelvollisuusaddressi, jota seurasivat kutsuntalakot. Tässä työssä edellä mainittuja hankkeita nimitetään yhteisnimellä kansalaisadressiliikkeeksi, sillä Jyväskylässä kaikkia adressitapahtumia leimasi yhtenäinen isänmaallinen ja uskonnollinen henki.

Vaikka kansalaisadressiliikettä ei voida luonnehtia yhteiskunnalliseksi protestiliikkeeksi, siihen sisältyi elementtejä, jotka ennakoivat sääty-yhteiskunnan hajoamista. Kansalaiskokoukset ja niissä esitetyt kansalaisvaatimukset merkitsivät yhtä aikaa muutosta sekä alamaisten suhteessa yhteiskunnan ylärakenteeseen että väestöryhmien keskinäiseen sosiaaliseen jäsentymiseen. Esivallan näkökulmasta tarkasteltuna sääty-yhteiskunnassa yleinen anomusoikeus oli tarjonnut riittävät mahdollisuudet alamaisille tahtonsa ilmaisemiseen.⁵⁹ Raittiusvaatimuksineen hallitsijaa lähestyneet kansalaisryhmät eivät aikaisempien vuosisatojen valituksia esittäneen rahvaan tavoin pyytäneet oikaisua vääryydelle, vaan vaativat muutosta lainsäädäntöön. Toisaalta kansalaisadresseissa jokaisen allekirjoittajan nimi oli käytännöllisesti katsoen yhtä arvokas, koska hankkeen onnistumisen kannalta merkittävää oli se, kuinka monta allekirjoittajaa adressissa lopulta oli.⁶⁰

Vaikka joukkojärjestöt kokosivat yhteen eri kansankerroksia, niiden päätöksentekojärjestelmä perustui hierarkkisesti järjestäytyneisiin jäsensuhteisiin. Käytännössä Jyväskylässä eri kansankerrosten välinen tasavertainen kollektiivinen toiminta oli vuosisadan vaihteessa vähintäänkin vaillinaista, koska adresseja organisoimaan ilmoittautuneet yhdistykset olivat selvästi sivistyneistö-

⁵⁸ Esim. nk. Suomen naisten raittiusaddressi vuodelta 1875; Vuonna 1883 kerätty "Oulun naisten raittiusaddressi"; Vuonna 1887 täydellistä kieltolakia ajava kaupungeissa kerätty raittiusaddressi. Keski-Suomi 24.11.1883; Keski-Suomi 10.11.1887.

⁵⁹ Alapuro & Stenius 1987, 20.

⁶⁰ Vuosina 1898-1899 kerätyt adressit poikkesivat toisistaan jonkun verran. Muihin paitsi vuoden 1899 jättiläisaddressiin kelpuutettiin kaikki 15 vuotta täyttäneet kaupunkilaiset. Periaatteessa allekirjoitukseksi ei kelvannut puumerkki, mutta myös niitä esiintyi. Vastavalla tavalla allekirjoitusten kerääjiä oli neuvottu hankkimaan jokaiselta henkilökohtainen allekirjoitus. Suuressa adressissa ja jättiläisadressissa, jotka ovat tätä työtä varten olleet alkuperäisessä muodossa käytettävissä, on kuitenkin useita peräkkäisiä nimi, jotka on kirjoittanut yksi ja sama henkilö. Tällaisia tapauksia oli yhtä lailla esimerkiksi opettajasisarusten keskuudessa kuin saman työpaikan ja talouksien jäsenten keskuudessa. Allekirjoituksia kerättiin eri hankkeiden aikana eri pituisina aikoina, millä on mahdollisesti ollut merkitystä. Tässä työssä tarkasteltujen kansalaisadressien lisäksi vastaavantyyppinen kansalaishanke oli vuonna 1901 kerätty asevelvollisuusaddressi. Tästä tarkemmin Laitinen 1988, 339.

johtoisia, ja työväestön omat yhteenliittymät puuttuivat kokonaan. Tämä merkitsi sitä, että jyvaskyläläisestä kansalaisadressiliikkeestä puuttui työväestön määrittelemä ohjelma. Esimerkiksi juomalakkoliikkeen aikana järjestetyt kansalaiskokoukset olivat tiukasti paikkakunnan sivistyneistön kontrollissa.⁶¹

Ensimmäisen juomalakon järjestelyihin liittyivät Keski-Suomen Nuorisoseuran kutsusta Jyvaskylän Työväenyhdistys, Keski-Suomen Raittiuden Ystävät ja NMKY. Mukaan kutsuttu Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys jättäytyi aikaisempaa periaatetta noudattaen lakkojärjestelyiden ulkopuolelle. NNKY ei tehnyt periaatteellisista syistä yhteistyötä maallisten yhteenliittymien kanssa. Juomalakkoon osallistuminen jätettiin kuitenkin jokaisen jäsenen oman harkinnan varaan.⁶²

Kansalaisadressiliike osoittaa lisäksi sen, miten monisärmäisestä ilmiöstä hierarkkisesti järjestäytyneessä joukkojärjestäytymisessä oli kysymys. Kansalaiskokouksissa puhuttiin kansalaisista ja kansalaisuudesta. Joukkokokouksissa ei kuitenkaan vedottu kansaan siten, että kansalaisilla olisi tarkoitettu keskenään tasavertaisia yksilöitä. Puhumalla kansalaisista fennomaaninen sivistyneistö vahvisti mielikuvaa yhtenäisestä ja ennen kaikkea yksimielisestä kansakunnasta, omaa hegemonia-asemaa unohtamatta. Kansalaisadressiliike osoitti kuitenkin sen, että fennomaanisen eliitin ote paikallisyhteisön organisaattoreista ei ollut loppujen lopuksi kovinkaan pitävä.

Vuonna 1898 alkaneesta juomalakkoliikkeestä tiedetään, että Raittiuden Ystävien puheenjohtaja A.A. Granfelt⁶³ ei hyväksynyt raittiusväen spontaaneita raittiustapahtumia, jotka uhmasivat liikkeen edustamaa yhtenäisyysideologiaa.⁶⁴ Jyvaskylässä paikallinen sivistyneistö ei ollut kuuliainen Granfeltille, vaan ryhtyi johtamaan kansalaisadressiliikettä. Tämä merkitsi käytännössä sitä, että lakkoliikkeen luonne määräytyi hyvin pitkälle sen tarpeista ja tavoitteista käsin. Juomalakkokomiteaan valittiin muun muassa kirkkoherra Cleve, seminaarin johtaja Anna Lilius⁶⁵ ja lehtori Jalkanen, ja adressin allekirjoitti valtaosa kaupungin oppilaitosten opettajakunnasta.⁶⁶

Paikallisyhteisössä lakkoliikkeeseen osallistunut fennomaaninen sivistyneistö halusi vahvistaa kaupunkilaisten siveellistä vastustuskykyä. Toiminnalla asetettiin vastustamaan venäläistämistoimenpiteitä ja sosialistiagitaattoreita.

⁶¹ Sellaisia työväestön juomalakkomarsseja, joita järjestettiin esimerkiksi Helsingissä ja Tampereella, ei Jyvaskylässä ollut. Helsingiläiset ja tamperelaiset työläiset yhdistivät raittiusvaatimukset äänioikeusuudistukseen. Kts. Sulkunen 1986, 230.

⁶² JyMa. Jyvaskylän NNKY:n arkisto. Pöytäkirjat. Johtokunnan kokous 9.4.1898; Jäsenkokous 16.4.1898; Keski-Suomi 5.4.1898.

⁶³ Kts. Sulkunen 1986, 47-67.

⁶⁴ Sulkunen 1986, 220-221.

⁶⁵ Johtaja Anna Liliuksen elämäntyöstä tarkemmin Halila 1963, 71-73; Liliuksen raittiusharrastuksesta esim. "Naisten suhtautuminen raittiusliikkeeseen". Naisten Ääni 19/1911.

⁶⁶ Jyvaskylän Juomalakko kesäkuun 1. p:nä 1898.

Kansalaisadressiliike saikin Jyväskylässä muusta maasta poiketen korostetun isänmaallisen ja uskonnollisen luonteen. Ensimmäiseksi yleiseksi juomalakon aloittamispäiväksi ilmoitettiin työväen juhlapäivä, vuoden 1898 vappupäivä. Jyväskylässä kyseinen vappuaamu aloitettiin pastori Cleven johtamalla jumalanpalveluksella. Kaupunkilaisia oli hyvissä ajoin sanomalehden kautta valistettu siitä, että kysymyksessä oli nimenomaan isänmaata ja yhteiskuntaa puolustava liike.⁶⁷ Teollisuuspaikkakunnilla järjestäytynyt työväestö oli sen sijaan ottanut lakon ohjaket käsiinsä ja esimerkiksi Tampereella Järvensivun Harjulle kokoontunut lakkoväki lähti liikkeelle tunnuksenaan *"Taistelu on alkanut"*.⁶⁸ Tamperelaiset lakkolaiset liittivät raittiusasian ja työväenasian yhteen. He perustelivat yleistä äänioikeusvaatimustaan sillä, että vasta se toisi lopullisen ratkaisun väkijuomataisteluun.⁶⁹

Keväällä 1899 julkaistiin sanomalehti Keski-Suomessa valtakunnalliseksi juomalakkorunoilijaksi nimetyn Irene Mendelinin⁷⁰ artikkeli, jonka tarkoituksena oli vahvistaa lakkomieliä nimenomaan paikkakunnan sivistyneistön keskuudessa. Artikkelissaan Mendelin vaati, että *"Kansalaiset on saatava valveutuneeksi ja ymmärtämään että olemme yhtenäinen kansa, suomalaisia, suomalaisen isänmaan kansalaisia"*. Hän varoitti *"pimeässä vaeltavista veltoista ja tietämättömistä kierteleivistä lakkolaisista, jotka valheellisesti antavat ymmärtää ettei vieraan vallan alla tarvitse ylläpitää kouluja ja kunnallisia laitoksi"*. Mendelin vaati sivistyneistöä ottamaan *"käteensä valosoihdun ja viemään valoa pimeille perukoille"*.⁷¹

Kansalaisadressiliikkeen merkityksen tulkinnassa olennaista ei ole se, mikä vaikutus anomuksilla lopulta oli. Esimerkiksi nk. suuri adressi on epäonnistumisestaan huolimatta saanut keskeisen sijan alamaisten varhaista mobilisaatiota kuvaavana tapahtumana. Erityisesti juomalakkoliike näytti toteuttavan sosiaaliryhmien erilaisia tarpeita, mitä osoittaa hankkeen saama kannatus. Kahden kotkalaisen työmiehen raittiuslupauksesta liikkeelle lähtenyt lakkoliike levisi ympäri maata ja ensimmäisen vuoden aikana siihen on arvioitu kuuluneen liki 70 000 suomalaista. Seuraavan vuoden aikana liikkeen kannatus putosi rajusti. Suuri adressi ja saman vuoden syksyllä koottu kieltolakiin tähtäävä ns. jätti-

⁶⁷ Keski-Suomi 23.4.1898; Suomalainen 20.4.1898.

⁶⁸ Alanne Kauko, Raittiusliike joukkoliikkeenä. Teoksessa Politisoituva Tampere 1899-1905. Tampereen yliopisto. Historian laitos. Monistesarja B n:o 1. Tampere 1972, 56.

⁶⁹ Alanne 1972, 56-58; Juomalakkoliikkeen ja työväenjärjestäytymisen yhteyksistä Sulkunen 1986, 226-236.

⁷⁰ Irene Mendelin ja Hilja Pärssinen nimettiin valtakunnallisiksi raittiusrunoilijoiksi juomalakkoliikkeen aikana. Karpio Vihtori, Vuoden 1898 "yleinen juomalakko" Suomessa. Vammala 1938, 14.

⁷¹ Keski-Suomi 9.3.1899.

läisadressi saivat jälleen kansan liikkeeseen. Suuren adressin allekirjoitti noin puoli miljoonaa ja vastaavasti väkijuoma-adressin yli 150 000 suomalaista.⁷²

Jyväskylässä juomalakkoliike poikkesi tapahtuman yleisestä luonteesta myös kannatuksensa ja kestoensa vuoksi. Vaikka juomalakkoliike lopetettiin virallisesti lokakuun 20. päivänä vuonna 1900, jyväskyläläiset viettivät vuoden loppuun saakka juomalakkoiltamien nimellä kutsuttuja juhlia. Lakkoinnostus ei laimentunut tähän, vaan vuonna 1902 paikkakunnan raittiusseura kaavaili erillisen juomalakko-osaston perustamista yhdistyksen yhteyteen. Pisimpään Jyväskylässä juomalakkoliikettä jatkoi ja ylläpiti leskirouva Gustava Gummerus. Leskirouva tarjosi vielä vuonna 1903 sukunsa kirjapainon työntekijöille mahdollisuuden ansaita ylimääräiset kymmenen markkaa sillä ehdolla, että työntekijä sitoutui tekemään vuoden kestävän raittiuslupauksen.⁷³

Jyväskylässä allekirjoitusten kokoaminen oli hyvin organisoitua ja paikkakunnalla tavoitettiin runsaasti allekirjoittajaksi kelpaavia kaupunkilaisia. Juomalakkoadressien allekirjoittajien paikallistaminen kortteleittain osoittaa liikkeen sosiaalisen sijainnin. Nimen kirjoittaminen adresseihin näyttäisi olleen yleisempää keskikaupungin kadunvarsien asukkaiden keskuudessa kuin syrjäkujilla. Vuoden kestävän raittiuslupauksen tekeminen oli yleisempää, jos esimerkiksi koko pihapiiri teki yksimielisen päätöksen. Myönteistä ilmapiiriä edesauttoi myös useiden samassa työpaikassa olevien työntekijöiden yhteinen päätös. Vaikuttaa siltä, että esimerkiksi käsityömasterin raittiuskanta peilautui kisällien ja oppipoikien suhtautumiseen. Itsestään selvää oli, että seminaarilaiset, opettajakunta ja vaikutusvaltainen virkamiehistö lupasivat omalta osaltaan taistella viinan kiroja vastaan.⁷⁴ Alemmista sosiaaliryhmistä palvelijattaret, ompelijat ja rautatietyöläiset osoittivat muita ammattiryhmiä enemmän kiinnostusta henkilökohtaisen raitistumispäätöksen tekemiseen.⁷⁵ Miehet ja naiset olivat keskimääräisesti yhtä aktiivisia adressien allekirjoittajia. Vuoden 1899 juomalakko ja saman vuoden nk. jättiläisadressi innostivat naisia kansalaisaktiivisuuteen kuitenkin hieman enemmän kuin esimerkiksi nk. suuri adressi.⁷⁶

⁷² Alanne 1972, 59; Virtanen Teuvo, Tamperelaisten Venäjän-poliittinen mielipidekehitys vuosina 1899 ja 1901 kirjoitettujen vastalauseadressien valossa. Teoksessa poliittinen Tampere 1899–1905. Tampereen yliopisto. Historian laitos. Monistesarja B n:o 1. Tampere 1972, 88; Sulkunen 1986, 222.

⁷³ Keski-Suomi 6.11.1900; Suomalainen 9.5.1902; Suomalainen 1.5.1903; Sulkunen 1986, 225.

⁷⁴ Myös Aimo Halila mainitsee, että Jyväskylän seminaarin väki tuki vuoden 1899 suurta adressia osallistumalla sen allekirjoittamiseen. Tämä oli mahdollista siksi, että venäläinen virkamiehistön huomio oli kiinnittynyt ensisijaisesti Sortavalan seminaariin. Kenraalikuvernööri Bobrikovin aikana Sortavan seminaari oli uhattu lakkauttaa kokonaan. Halila 1963, 312.

⁷⁵ JyMa. Laukaan kihlakunnan henkikirjoittajan arkisto. Jyväskylän kaupungin henkikirja 1898; Jyväskylän juomalakko kesäkuun 1:p:nä 1898. Jyväskylä 1898.

⁷⁶ Jyväskylän Juomalakko kesäkuun 1 p:nä 1898. Jyväskylä 1898; Jyväskylän Juomalakko syyskuun 1 p:nä 1899. Jyväskylä 1899; Suuri adressi, nide 20, kortti 201, Vaasan lääni, Jyväskylän kaupunki. Jyväskylän yliopiston mikrofilmikokoelma. EK. Jättiläisanomus

Kieltolaki oli nk. jättiläisadressin mukaan kansan yhteinen toive. Vastustajia ei ollut, mutta sen sijaan osa tavoitetuista henkilöistä jätti vastaamatta kysymyksen. Vaikuttaisi siltä, että eräät henkilöt kiersivät henkilökohtaisen kannan julkilausumisen ilmoittamalla olevansa tavoittamattomissa.⁷⁷

Nimen kirjoittaminen ei vielä kuitenkaan paljasta sitä, oliko adressihankkeiden tausta kaikille selvillä. Selvittämättä jää, jakoivatko alemmat sosiaaliryhmittä säätyläisväkeä kalvavan huolen kansan hajoamisesta erimielisiksi ryhmittymiksi. Nimen kirjoittaminen adressiin ei välttämättä osoita henkilökohtaista vakaumusta. On syytä pohtia, oliko allekirjoituksen raapustaminen vaivattomampi ratkaisu kuin perustella toimenpiteen tekemättä jättämistä. Esimerkiksi palvelijattaret olivat muita ammattiryhmiä yleisemmin mukana adressihankkeissa. Tämä ei kuitenkaan vielä viittaa siihen, että palvelijattarien keskuudessa olisi ollut hahmottumassa oma ryhmäidentiteetti, jonka perustana oli raittius. Kansalaislakkoon osallistumisalttiutta saattoi edistää palvelusuhde lehtori-virkamiesperheeseen. Esimerkiksi ompelijoiden kohdalla kysymyksessä oli mahdollisesti tarve todistaa arvostavansa siveellisiä elämäntapoja, joiden laiminlyönneistä heitä ajoittain epäiltiin.⁷⁸

Jyväskylällä oli keskisuomalaisen kansalaisadressiliikkeen keskuspaikka, jossa sivistyneistö näytti kansalaistoiminnan suunnan. Juomalakkoliikkeessä paljastui, että ainoan varsinaisen protestin tätä sivistyneistön ohjausta vastaan esittivät rautatieläiset, jotka eivät enää toisena vuonna allekirjoittaneet juomalakkolupausta. Rautatieläisten käyttäytymiseen saattoi vaikuttaa Matti Kurikan Harjulla pitämä puhe, jonka tarkoituksena oli Kurikalle tyypillisellä hyökkäävällä tavalla herättää työväki irrottautumaan ylempien ohjuksesta.⁷⁹

Ensimmäisen sortokauden aiheuttaman valtiollisesti epävarman ajan henkinen tilanne heijastui kansalaisadressiliikkeessä. Jyväskylässä etenkin sivistyneistön naiset osoittivat kantavansa vastuu kansan yhtenäisyyden säilymisestä. Kuvaavaa on se, että jatkuessaan juuri juomalakkoliike naisvaltaistui ja keskiluokkaistui. Ensimmäisenä vuonna lakkotoimikunnassa oli ollut kaksi naista ja vuonna 1900 heitä oli jo puolet. Saman aikaisesti työväestön edustajat olivat

---

väkijuomakieltolaki- ja kunnalliskieltolakiasiassa. Nide 6, Vaasan lääni, Jyväskylän kaupunki; Katso lisäksi Kokko 1995, 145-167.

⁷⁷ EK. Jättiläisanomus väkijuomakieltolaki- ja kunnalliskieltolakiasiassa. Nide 6, Vaasan lääni, Jyväskylän kaupunki.

⁷⁸ Kts. Oittinen Riitta, Ompelu naisten työnä ja naisten työn symbolina. Teoksessa Tunte-maton työläisnainen. Toim. Laine Leena & Markkola Pirjo. Mänttä 1989, 70-72.

⁷⁹ Jyväskylän Juomalakko kesäkuun 1 p:nä 1898. Jyväskylä 1898; Jyväskylän Juomalakko syyskuun 1 p:nä 1899. Jyväskylä 1899; Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen. Porvoo 1961, 60; Ehrnrooth Jari, Sanan voimalla, vihan vallassa. Sosialistiset vallanku-mousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905-1914. Hist. Tutk. 167. Jyväskylä 1992, 291-292.

väistyneet toiminnasta ja ylemmät toimihenkilöt olivat vahvistaneet asemansa.⁸⁰

Joukkomielenosoitukset ja -adressit olivat keskeisiä elementtejä fennomaanisen sivistyneistön ryhmäfantasiassa⁸¹ suomalaisesta kansakunnasta, Suomesta valtiollisena ja kansallisena kokonaisuutena. 1800-luvun luvun lopussa ja 1900-luvun alussa sivistyneistö oli osittain tunnustanut rahvaan tasavertaiseksi neuvottelukumppaniksi. Tunnustus jäi kuitenkin puolitiehen, sillä vaikka rahvas kelpuutettiin kansalaisadressien allekirjoittajaksi, heidän roolinsa rajoittui vain osallistumiseen, ei vaikuttamiseen.⁸²

4 Vuoden 1905 suurlakko ja vuoden 1906 eduskuntauudistus

4.1 Suurlakko työväestön ryhmätietoisuuden herättäjänä

Suurlakko alkoi Jyväskylässä 31. lokakuuta 1905, josta merkinä oli se, että paikalliset rautatieläiset lakkauttivat junaliikenteen ja valitsivat lakkokomitean.⁸³ Jyväskylän Työväenyhdistys liittyi lakkoon samana päivänä ja kehotti myös muita kaupunkilaisia seuraamaan rautatieläisten esimerkkiä. Työväenyhdistyksen johtokunnan aloitteesta kunnallistalolla järjestettiin yleinen kansalaiskokous, johon osallistui tuhansia kaupunkilaisia. Yleisöä kerääntyi paikalle niin paljon, että kokous jouduttiin siirtämään kunnallistalon sisätiloista ulos torille. Työväenyhdistyksen toimintaan aktiivisesti osallistunut opettaja Oskar Reino selosti kokousyleisölle ajankohtaista tilannetta. Hän ei saanut ehdottamilleen ponsilauseille kokouksen luottamusta, vaan voitolle pääsi nuorsuomalaisia edustanut insinööri K. Snellman. Snellmanin laatimien ponsilausemien mukaan Jyväskylän Työväenyhdistyksen koolle kutsuma kansalaiskokous *”ei enää voi kärsiä sitä sietämätöntä ja laitonta tilaa, jonka viime vuosien hallitus Suomessa on aikaan saanut...”*⁸⁴

⁸⁰ Jyväskylän Juomalakko kesäkuun 1 p:nä 1898. Jyväskylä 1898; Jyväskylän Juomalakko syyskuun 1 p:nä 1899. Jyväskylä 1899, Suomalainen 2.5.1900.

⁸¹ Ryhmäfantasia käsitettä on käyttänyt Ala Juha, Äänioikeus kansallisen ihanteen palautusyrityksenä. Naistutkimus 1/1997, 22.

⁸² Alapuro & Stenius 1987, 38.

⁸³ TA. Suurlakkokokoelma; kansio P 4 1905-1906. Jyväskylä.

⁸⁴ KA. Vuoden 1905 suurlakkoa koskeva aineisto. Maikki Fribergin kokoelma/ Jyväskylä. Jyväskylässä pidetyille kolmelle ensimmäiselle kansalaiskokouksille esitetyt ponnet; Tapiola 1968, 93; Tommila 1972, 501.

Lähinnä suomalaista puoluetta edustava sanomalehti Suomalainen selosti lakkoliikkeen tavoitteena olevan valtiopäivätoiminnan käynnistäminen sekä laillisten ja vapaamielisten olojen palauttaminen. Lehden mukaan jyvaskyläläiset halusivat, että santarit poistuisivat paikkakunnalta ja että poliisikunta riisuisi "muukalaiset" virkapukunsa. Kaupunkilaisten toiveena oli Suomalaisen mukaan edelleen, että myös ravintolat, väkijuomaliikkeet ja olutkauppa suljettaisiin.⁸⁵

Yleiseen kansalaiskokoukseen osallistuneet naiset laativat oman erillisen ponsilausemansa. Siinä vaadittiin kaikkien niiden rajoitusten poistamista, jotka asettavat naiset yleis- tai yksityisoikeudellisessa suhteessa ala-arvoisempaan asemaan kuin miehen. Lisäksi naiset vaativat täydellistä kieltolakia. Naisten vaatimuslistan laatijoista ei ole tietoa. Todennäköistä kuitenkin on, että ponsilauseiden takana olivat samat porvarilliset naispiirit, jotka järjestivät nk. naisten äänioikeuskokouksia.⁸⁶

Vaikka ensimmäisessä kansalaiskokouksessa nuorsuomalaiset näyttivät saaneen lakon johdon käsiinsä, he eivät saaneet työväestöä puolelleen. Opettaja Reinon laatimat ponsilauseet hyväksyttiin jo seuraavassa työväenyhdistyksen omalle väelleen järjestämässä kokouksessa työväestön viralliseksi kannanotoksi.⁸⁷ Tämä ennakoi jo tulevaa, sillä lakon kestäessä työväenyhdistyksen ja perustuslaillisten edustajien välit kiristyivät entisestään. Suomettarelaiset pyrkivät vaikuttamaan tilanteeseen liittoutumalla ensin työväenyhdistyksen edustajien kanssa. Lakon loppuvaiheessa kävi jo selville, että porvarillisten ja työväestön edustajien näkemykset lakkoliikkeen sisällöstä ja tavoitteista olivat erilaiset. Tamperelaisten lakkolaisten esimerkin mukaan Jyvaskylän Työväenyhdistys hyväksyi Yrjö Mäkelinin laatiman nk. punaisen julistuksen, jossa esitettiin kansalliskokouksen koollekutsumista, mikä puolestaan olisi käytännössä merkinnyt tsaarin sivuuttamista.⁸⁸

Jyvaskylässä 1880-luvun laulu- ja soittojuhlien näyttämö Lounaispuisto sai toimia taas näyttävänä kohtaamispaikkana, kun työväenyhdistys järjesti lakko- viikon loppupuolella kansalaiskokouksen, joka lähti liikkeelle torilta ja päättyi puistoon. Kokous oli siinä mielessä merkittävä, että siinä viimeistään nousivat esille eri yhteiskuntaryhmien toisistaan poikkeavat käsitykset lakon päämääristä. Työväestö ja porvaristo ryhmittivät omiksi leireikseen.⁸⁹ Yleislakkoviikon aikana oli käynyt selväksi, että sosiaalidemokraateilla, vanhasuomalaisilla ja

⁸⁵ Suomalainen 1.11.1905.

⁸⁶ TA. Suurlakkokokoukset. Kansio P4 1905-1906. Jyvaskylä; Kts. naisten äänioikeuskokouksista kappaleesta 2.2.

⁸⁷ Tapiola 1968, 93.

⁸⁸ Jyvaskylän suurlakkotapahtumista tarkemmin Tapiola 1968, 92-98; Keski-Suomi 9.11.1905; Tommila 1972, 500-504.

⁸⁹ Tapiola 1966, 95-96.

perustuslaillisilla oli erilaiset näkemykset siitä, millaisiin yhteiskunnallisiin uudistuksiin yleislakolla ensisijaisesti tähdättiin.

Lakon päättäjäksi Jyväskylän Työväenyhdistys järjesti hotelli Wahlmanissa iltamat, joista sanomalehden mukaan muodostui juhlallinen loppukohaus lakkoviikon tapahtumille. Juhlaväki sai nauttia kertomuksesta, runonlausunnasta ja torvisoitosta.⁹⁰ Aikaisemmin päivällä pidetyssä kansalaiskokouksessa oli lakon päättymisen kunniaksi laulettu niin ikään torvien säestyksellä Maamme laulu, kirkkoherra oli lukenut rukouksen ja kansa oli veisannut virsiä.⁹¹ Lakkoliike päättyi Jyväskylässä viikon kuluttua sen alkamisesta. Sanomalehti Keski-Suomessa todettiin, että lakon aikana paikkakunnalla *”ilmassa liikkui innostava ja velvoittava vapauden henki...”*⁹²

Jyväskylässä työväestön poliittinen itsenäistyminen alkoi suurlakosta. Paikallisen työväestön herättäjänä toimi piirin agitaattori Emil Lehén, joka oleskeli paikkakunnalla vuoden 1906 kevääseen saakka. Hänen lähtönsä jälkeen työväenyhdistys menetti suurlakossa omaksumansa kielteisen asennoitumisen porvariston kanssa käytävään yhteistyöhön. Lehénin tilalle ei ilmaantunut ketään luokkatietoista työväenjohtajaa.⁹³

Suurlakkoviikko muistutti 1900-luvun alun kansalaisadressiliikettä siinä, että kansalaiskokouksissa pyrittiin herättämään kansallisen yhteenkuuluvaisuuden tunnetta kaupunkilaisten keskuudessa. Esimerkiksi toistakymmentä seminaarilaista liittyi isänmaallisen innostuksen valtaama työväenyhdistykseen, vaikkakaan pitkäaikaisia jäseniä yhdistys ei heistä saanut.⁹⁴ Sama toiveikas ilmapiiri välittyi heti suurlakon jälkeen Kunnallistalolla järjestetystä perustuslaillisten kokouksesta, jossa toivottiin, että kaikki kansalaiset ryhtyisivät yhteistyöhön saavutetun laillisuuden ja takaisin voitettujen oikeuksien pohjalta. Uudistuslinjaa toivottiin jatkettavan kansanvaltaisuuden hengessä. Perustuslailliset päätti ryhtyä toimenpiteisiin vuorovaikutussuhteen aikaansaamiseksi myös ympäröivän maakunnan kanssa. Julistuksen tavoite oli toive, että kansa liittyisi tarmokkaaseen ja yhteistunteen elähdyttämään yhteistyöhön kansanvaltaisten uudistusten aikaansaamiseksi takaisin voitettun laillisuuden pohjalta.⁹⁵

Jyväskylässä suurlakko kansalaiskokouksineen osoitti sen, että luokkatietoisuuteen heräävä työväestö ja sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista hegemoniaa hallitseva porvaristo olivat tulleet yhteisen tiensä päähän. Tämä ei ollut kuitenkaan ensimmäinen kerta, kun sosiaalidemokraattisen liikkeen ja paikallis-

⁹⁰ Keski-Suomi 13.11.1905.

⁹¹ Suomalainen 8.11.1905.

⁹² Keski-Suomi 9.11.1905.

⁹³ Tapiola 1968, 102.

⁹⁴ JyMa. Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto. Jäsenluettelot 1905–1906.

⁹⁵ Keski-Suomi 11.11.1905.

ten porvarillisten piirien maailmankatsomukselliset erot johtivat yhdistystoiminnan uudelleen organisointiin. Aikaisemmat tapahtumat liittyivät Jyväskylän Työväenyhdistyksen alaisuuteen vuonna 1899 perustetun naisosaston vaiheisiin. Osaston taustahahmo oli tohtorinna Tilma Hainari⁹⁶, jonka toiveena oli aikaansaada työläisnaisille wrightiläishenkinen yhdistys. Perustamisasiakirjassa todettiin, että osaston tarkoituksena oli tarjota työläisnaisille sivistystä ja henkistä ohjausta. Jäseniksi kelpuutettiin hyvämaineiset naiset. Työväenyhdistyksen 20:stä naisjäsenestä hieman yli puolet (12) liittyi uuteen naisosastoon.⁹⁷ Naisosasto lopetti toimintansa kuitenkin jo saman vuoden aikana. Tähän oli syynä Suomen Työväenpuolueen perustaminen. Tilma Hainarin johdolla osaston porvarisnaiset totesivat, etteivät he voi yhtyä nk. Turun puoluehallintoon. He kääntyivätkin Suomen Naisyhdistyksen puoleen ja naisosasto hyväksyttiin vielä samana vuonna Suomen Naisyhdistyksen haaraosastoksi.⁹⁸

Jyväskylän Naisyhdistyksen perustaminen merkitsi sitä, että Jyväskylän Työväenyhdistys menetti valtaosan naisjäsenistään. Tämä puolestaan peilasi sitä, että työväenyhdistys ei vielä tässä vaiheessa edustanut varsinaista työväestöä eikä sillä ollut sellaista ohjelmaa, joka olisi vetänyt puoleensa työläisnaisia. Viimeisetkin porvaristoa edustaneet naisjäsenet irrottautuivat Jyväskylän Työväenyhdistyksestä, kun tämä vuonna 1901 liittyi työväenpuolueeseen.⁹⁹

Suurlakon aikainen yhteiskunnallinen käymistila aiheutti myös muita muutoksia paikkakunnan yhdistystoimintaan. Vanhoissa yhdistyksissä murrosaika saattoi merkitä koko toiminnan lamaantumista, kun samanaikaisesti syntyi uusia yhdistyksiä. Suoraan lakon seurausta oli, että paikkakunnalle perustettiin sosiaalidemokraattinen työläisnaisosasto. Jyväskylän Naisyhdistyksestä irrottautui selkeämpää naisasia-ajattelua vaatinut ryhmittymä. He perustivat Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston. Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen yleisötoiminnan todettiin keskeytyneen yleisen lakon ja rauhatomuuden vuoksi koko vuodeksi. Jäsentoimintansa puolesta samanlaisen hiljaiselon vuoden vietti myös Jyväskylän Naisyhdistys.¹⁰⁰

⁹⁶ Tilma Hainarin puoliso toimi vuosina 1882–1900 Jyväskylän lyseon lehtorina. Jyväskylän jälkeen Hainarit muuttivat Sortavalaan ja sieltä Helsinkiin. Tilma Hainari oli vuonna 1905 Suomen Naisyhdistyksen varapuheenjohtaja ja sihteerinä vuosina 1906–1908. Hainari oli vuonna 1911 perustetun Suomen Naisten Kansallisliiton puheenjohtaja vuosina 1911–1937. Alfthan von 1966, 213; Tuulio 1975, 353; Tommila 1970, 51.

⁹⁷ JyMa. Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto. Jäsenkirjat 1899.

⁹⁸ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Jyväskylän Työläisnaisosaston pöytäkirjat 30.9.1899, 28.11.1899.

⁹⁹ JyMa. Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto. Jäsenkirjat 1900-1905.

¹⁰⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Perustamispöytäkirja; JyMa. Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillisen yhdistyksen arkisto. Vuosikertomus 1905; HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1907; HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomus 1905.

Vuoden 1905 suurlakko muutti suomalaista yhteiskuntaa. Millaiseksi murrosaika ymmärrettiin, ei ole tyhjentävää selitysmallia. Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että paikallisessa työväenyhdistyksessä wrightiläinen kausi päättyi suurlakkoon.¹⁰¹ Millaisin perustein samaistuminen työväenluokkaan tapahtui, on vaikeampi selvittää. Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen pitkäaikainen puheenjohtaja ja perustajajäsen kirjaltaja Aino Takala muisteli, että tutustuminen työväestön aatemaailmaa lähellä oleviin ajatuksiin tapahtui seminaarin opiskelijan Jalmari Kirjarinnan vaikuttavien suurlakon aikaisten puheiden välityksellä. Takalalle oli tärkeää myös se, että työväenliike oli julkisuudessa vaatinut kielto lakia, koska hän oli omassa lähipiirissään joutunut kohtaamaan alkoholin aiheuttamat inhimilliset kärsimykset. Kun kirjapainon omistaja, seminaarin lehtori Länkelä tiedusteli Takalan kantaa suurlakkokokouksissa tapahtuneeseen työväestön ja porvarillisten piirien hajaantumiseen, Takala oli todennut yksikantaan olevansa työläinen, joten hän myös kannatti työväenliikkeen edustamia vaatimuksia.¹⁰² Vaikuttaisi siltä, että kirjaltaja Aino Takalan kohdalla suurlakon aikana järjestäytyneen työväestön rooli yhteiskunnallisena suunnannäyttäjänä peilautui ratkaisevalla tavalla hänen henkilökohtaiseen maailmankuvan jäsentymiseen. Takala oli ollut vielä keväällä 1905 Jyväskylän Naisyhdistyksen jäsen.¹⁰³

Vuoden 1905 suurlakko vaikutti myös seminaarin sisäisiin asioihin, vaikka sen johto oli pyrkinyt eristämään laitoksen yhteiskunnan ulkopuolelle. Seminaarin opiskelijat ryhtyivät omaan lakkoonsa. He esittivät laitoksen johdolle kahdeksan kotoisen listan, jossa vaadittiin opiskelijoille enemmän liikkumatilaa, postin ja huvimatkaohjelmien sensuroinnin poistamista ja esimerkiksi vapautta osallistua kaupungin yhdistystoimintaan. Seminaarin ilmapiiri vapautui jonkun verran, mutta niin pitkälle laitoksen johto ei katsonut voivansa mennä, että opiskelijat olisivat saaneet tilata nuorsuomalaisuutta edustavaa Helsingin Sanomia. Suurlakon aiheuttaman kansallisen innostuksen seurausta oli myös se, että naiskonventtilaiset päättivät tervehtiä miespuolisia opiskelijoita. Tällä päätöksellä pääosin säätyläispiireistä tulleet naisopiskelijat tunnustivat seminaarin miesopiskelijat, joista useimmat olivat maalaispoikia, jossain määrin tasavertaisiksi opiskelutovereikseen.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Kts. Tapiola 1966, 98-104.

¹⁰² JyMa. Onni Tuomen kokoelma. Isoäidin muistio.

¹⁰³ Aino Seppänen myöh. Takala oli vielä huhtikuussa 1905 Jyväskylän Naisyhdistyksen valitsemassa toimikunnassa, joka jakoi Anniskeluosakeyhtiön voittovaroista saatuja rahoja työläisnaisille kesälepoa varten. KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 19.4.1905.

¹⁰⁴ Halila 1963, 295, 313-314.

4.2 Jyväskyläläisnaisten suhde äänioikeuskeskusteluun

Pääkaupungista johdettu äänioikeuskeskustelu ei ollut tuntematon jyväskyläläisille järjestönaisille. Jyväskylässä järjestettiin Helsingin mallin mukaan naisten äänioikeuskokouksen nimellä tunnettuja kansalaiskokouksia suurlakon jälkeen loppuvuonna 1905 ja seuraavan vuoden alussa.¹⁰⁵ Tietoa äänioikeusasian kulusta saapui Jyväskylään sanomalehtien ja niiden paikkakunnan järjestöaktiivisten välityksellä, jotka vierailivat pääkaupungissa järjestetyissä naisten äänioikeuskokouksissa. Jyväskyläläiset eivät itse osallistuneet naisten äänioikeusvaatimusten muotoiluun, vaan paikkakunnalla järjestettyjen äänioikeuskokousten tehtäväksi ilmoitettiin asian valvonta.¹⁰⁶

Jyväskylän Naisyhdistyksen jäsenistö ei ollut keskuudessaan aikaisemmin pohtinut, minkä laajuista äänioikeusuudistusta se kannatti. Päivää ennen ensimmäistä kaupungissa järjestettyä naisten äänioikeuskokousta Jyväskylän Naisyhdistys ilmoitti yhtyvänsä Suomen Naisyhdistyksen laatimaan ponsiehdotukseen, jonka mukaan *"Suomen Naisyhdistys, jonka ohjelmassa on aina ollut valtiollisten oikeuksien myöntäminen naisille, katsoo oikeuden ja kohtuuden vaativan, että naisille, niin naineille kuin naimattomille, myönnetään valtiollinen äänioikeus ja vaalikelpoisuus samoilla ehdoilla kuin miehille"*. Samassa kokouksessa asetettiin valiokunta, joka saattaisi ponsilauseen kaupungista seuraaville valtiopäiville valittavan edusmiehen tietoon.¹⁰⁷

Jyväskylässä naisten äänioikeuskokouksien nimellä kulkeneissa kansalaiskokouksissa ei keskusteltu ainostaan mahdollisesta äänioikeudesta. Esimerkiksi helmikuussa 1906 keskustelun aiheena oli elänsuojeluasia, jonka johdosta kokous päätti kääntyä paikkakunnan elänsuojeluyhdistyksen puoleen pyynnöllä, että yhdistys antaisi tehokasta apua Kevät-yhdistysten uudelleen herättämiseksi. Sanomalehtitietojen mukaan kokouksessa oli myös soololaulua ja lausuntoa.¹⁰⁸ Maaliskuussa kunnallistalolla kokoontunut naisten keskustelukokous sai kuulla raittiusesitelmän ja huhtikuussa selvitettiin kysymystä "rahanarvo".¹⁰⁹

¹⁰⁵ Naisten äänioikeuskokoukset olivat kaikelle yleisölle tarkoitettuja tilaisuuksia. Tilaisuuksien organisaattoreina toimineet tilapäiset äänioikeuskomiteat eivät tiettävästi edustaneet mitään erityistä yhdistystä. Komiteoiden kokoonpanon perusteella voidaan todeta, että niiden jäsenet olivat aktiivisesti naisjärjestötoiminnassa mukana olleita henkilöitä. Esim. Keski-Suomi 28.11.1905; 20.2.1906; 8.3.1906; 5.4.1906.

¹⁰⁶ Naisten äänioikeuskokouksisarja käynnistyi Jyväskylässä Naisialiitto Unioninilta lähteestä kehotuksesta. Keski-Suomi 23.11.1905.

¹⁰⁷ Keski-Suomi 28.11.1905.

¹⁰⁸ Keski-Suomi 20.2.1906.

¹⁰⁹ Keski-Suomi 8.3.1906; 5.4.1906

Jyväskyläläisnaiset eivät tehneet eroa Suomen Naisyhdistyksen ja Naisasialiitto Unionin esittämille äänioikeusesityksille. Äänioikeuskeskusteluilla oli kuitenkin se merkitys, että paikkakunnan naisten järjestäytymisperiaatteet tarkentuivat. Jyväskylän Naisyhdistys sai kilpailijakseen Helsingissä järjestetyssä naisten äänioikeuskokouksessa herätyksen saaneiden henkilöiden ryhmittymän. Selostaessaan pääkaupunkilaisnaisten järjestämän äänioikeuskokouksen kulkua Jyväskylässä rouva Betty Lagerblad¹¹⁰ ja neiti Irene Mendelin innostuivat vaatimaan uuden, varsinaista naisasiaa ajavan Naisasialiitto Unionin haaraosaston perustamista kaupunkiin. Tämän Jyväskylän Naisyhdistyksen puheenjohtaja Ada Ojala¹¹¹ mielsi moitteeksi johtamaansa yhdistystä kohtaan. Syntynyt riita johti katkeransävyyseen sanomalehtikirjoitteluun, jossa molemmat osapuolet puuttuivat suuntaristiriitojen lisäksi henkilökohtaisuuksiin. Mendelin moitti Ojalan johtamaa naisyhdistystä ahtaaksi ja rajoitetuksi. Yhdistyksen toiminta oli Mendelinin mukaan käynyt monelle vastenmieliseksi. Syynä tähän oli yhteenliittymässä vallinnut silmiinpistävä säätyerotelu.¹¹²

Naisasialiitto Unionilla ei kuitenkaan ollut haaraosastoja pääkaupungin ulkopuolella muulla kuin Turussa, eikä sillä ollut tarkoitus laajentaa järjestökenttäänsä. Jyväskylään perustettiinkin vuonna 1907 vahvasti nuorsuomalaiseksi naisjärjestöksi mainostettu Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosasto. Sen perustajajäsen oli Irene Mendelin, joka oli läheinen ystävä Suomalaisen Naisliiton perustajan, entisen Naisasialiitto Unionin jäsenen johtajan Lucina Hagmanin¹¹³ kanssa.¹¹⁴

¹¹⁰ Rouva Betty Lagerblad oli Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston ensimmäinen puheenjohtaja ja Nuorsuomalaisen puolueen Vaasan läänin itäisen piirijärjestön piiritomikunnan jäsen vuonna 1908. Rouva Lagerbladin puoliso oli ylimetsänhoitaja F.H. Lagerblad, joka kutsuttiin Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston kunniavieraksi vuonna 1909. Herra Lagerblad oli tunnettu naisasian ja naisliiton asian harrastaja. Lagerbladit muuttivat pois Jyväskylästä vuonna 1909. HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1909; Veijola 1981. Liite 9a.

¹¹¹ Rouva Ada Ojala oli Jyväskylän seminaarin johtajan Nestor Ojalan puoliso. Ada Ojala oli Jyväskylän Naisyhdistyksen puheenjohtaja vuoteen 1909 saakka. Ojala oli myös Suomalaisen puolueen Jyväskylän naisvaliokunnan ja myöhemmin Kansallisen kokoomuspuolueen Jyväskylän naisjärjestön puheenjohtaja. Halila 1963, 206-208.

¹¹² Keski-Suomi 12.12.1905; 15.12.1905; 21.12.1905. Suomalainen 15.12.1905.

¹¹³ Lucina Hagman oli syntynyt Kälviällä vuonna 1853. Hän valmistui Jyväskylän seminaarista vuonna 1875. Hagmanin kerrotaan saaneen ensimmäiset vaikutteensa yhteiskunnalliseen ajatteluunsa juuri seminaarista. Valmistumisensa jälkeen Hagman toimi Hämeenlinnan valmistavan koulun johtajana. Vuosina 1886–1899 hän toimi Helsingin Suomalaisen yhteiskoulun johtajana. Hagman oli eräs ensimmäisistä yhteiskouluajatuksen puolestapuhujia Suomessa. Vuosina 1899–1938 Hagman toimi Helsingin Uuden yhteiskoulun johtajana. Hagman oli Naisasialiitto Unionin perustajajäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja. Hagmanin ansioiksi katsotaan Marttayhdistyksen ja Suomalaisen Naisliiton perustaminen. Hagman oli nuorsuomalaisen puolueen kansanedustajana vuosina 1907–1908 ja 1916–1917. Hagman sai professorin arvonimen vuonna 1928. Heikinheimo, 1955.

4.3 Vuoden 1906 äänioikeusuudistus

Naiset eivät käyneet Jyväskylässä äänioikeustaistelua. Esimerkiksi Jyväskylän Naisyhdistys ei ottanut kertaakaan kantaa naisten kunnalliseen tai valtiolliseen äänioikeusasiaan. Äänestäminen ei silti ollut paikkakunnan naisille vieras asia. Vuoden 1899 nk. jättiläisadressiin merkittyjen äänioikeustietojen mukaan Jyväskylässä oli lukuisasti sellaisia naimattomia veroa maksavia naisia, joilla jo oli kunnallinen äänioikeus.¹¹⁵ Äänestämistä ei pidetty mielekkäänä osallistumis- ja vaikutusmuotona. Jyväskyläläisnaiset eivät olleet poikkeustapauksia, sillä ennen vuoden 1905 suurlakkoa ei naisten äänestämisestä puhuttu Suomen Naisyhdistyksessä kuin kerran. Toukokuussa 1900 luettiin yhdistyksen kokouksessa rouva Topeliuksen laatima periaatteellinen ohje, jossa kehoitettiin niitä kaikkia naisia, joilla oli kunnallinen äänioikeus, myös sitä käyttämään.¹¹⁶

Jyväskylässä naisten suhtautumisessa yleiseen äänioikeuskeskusteluun vaikutti mahdollisesti se, että naisten erillisjärjestäytymisen perinteet olivat erilaiset kuin pääkaupungissa. Siinä missä pääkaupunkilaisnaiset olivat järjestäytyneet naisasiayhdistyksiin, Jyväskylässä naiset toimivat ennen kaikkea rouvasväenyhdistyksessä ja NNKY:ssä. Järjestäytymisperinteen eroja voidaan selittää tarkastelemalla kaupunkien sosiaalista elämää. Jyväskylästä puuttuivat ne ristiriidat, jotka olisivat toimineet "äänioikeustaistelun" käyttövoimana. Jyväskylä oli korostetusti kansallisuusajattelulle vihkiytynyt koulukaupunki, jossa etenkin seminaarin ja muiden oppilaitoksen yhteydessä eläville naisille yhteiskunnallinen osallistuminen oli määritelty kansalaisvelvollisuudeksi.¹¹⁷ Kansanvalistustehtäviin vihkiytyneille naisille sukupuoli ei merkinnyt sellaista kysymystä, että se olisi johtanut vahvasti emansipatoriseen naisasiajärjestäytymiseen. Nimenomaan naisille sukupuoli ja osallistuminen olivat toisiinsa kietoutuneita elementtejä, joiden välityksellä yleisesti uskottiin "*tulevan paljon siunausta koteihin*".¹¹⁸

Sen sijaan pääkaupungissa, poliittisen toiminnan ja vallankäytön keskipisteessä naisten oikeudellisen aseman epäkohdat olivat useammin esillä ja selvemmin esteenä naisten yhteiskunnallistumiselle. Lucina Hagmanin mukaan äänioi-

¹¹⁴ Jyväskylän Suomalaisen Naisliiton perustava kokous oli 19.7.1907. Keski-Suomi 18.7.1905; Lucina Hagmanin ja Irene Mendelin ystävyysuhteesta esimerkiksi Lucina Hagmanin muistelemasta matkasta Jyväskylään vuonna 1906. Hagman Lucina, Muistelmia äänioikeuteni ensiajoilta. Teoksessa Murrosajoilta. Muistelmia ja kokemuksia II. Porvoo 1918, 452-457.

¹¹⁵ EK. Jättiläisanomus väkijumakieltolaki- ja kunnalliskieltolakiasissa. Nide 6, Vaasan lääni, Jyväskylän kaupunki.

¹¹⁶ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 7.5.1900.

¹¹⁷ Kts. Halila 1949, 117-152.

¹¹⁸ Halila 1949, 117-118.

keustaistelua olivat käyneet ne yhteiskunnallisesti valveutuneet naiset, jotka *”jo pitkien aikojen kuluessa olivat tunteneet sitä mielen katkeruutta, joka herää jokaisessa ihmisessä, keneltä toiset, vallassa olevat ihmiset kieltävät ne oikeudet, jotka he itse omistavat ja joita he käyttävät aseinaan noiden toisten syrjällä pysyttämiseksi”*.¹¹⁹

Suomalaiselle ”naisten äänioikeustaistelulle” oli leimaavaa se, että naisasiayhdistyksissä oli pitkin 1900-luvun alkua esitetty vaatimus äänioikeudesta, mutta ei vaalikelpoisuudesta. Naiset luottivat omien säätyjensä edustajiin, valtiopäivämiehiin, joiden kautta toivottiin voitavan vaikuttaa naisten asemaan. Osittain tässä myös onnistuttiin, sillä juuri ennen vuoden 1897 valtiopäivien päättymistä ritaristo ja aatelisto hyväksyivät ehdotuksen valtiollisen äänioikeuden myöntämisestä niille naisille, jotka täyttivät perustuslaissa vahvistetut äänioikeuden kelpoisuuden ehdot. Anomus lähetettiin lakivaliokuntaan, joka ei kuitenkaan ehtinyt sitä käsitellä.¹²⁰

Vaatimus naisten vaalikelpoisuudesta esitettiin vasta vuonna 1904. Tärkeää on myös huomata, että sekä Naisasialiitto Unioni että Suomen Naisyhdistys esittivät aina vuoteen 1905 saakka äänioikeutta naisille samoilla ehdoilla kuin miehillä oli ollut.¹²¹ Tämän vaatimuksen toteutuminen olisi merkinnyt sitä, että suuri osa naisista olisi jäänyt vaille valtiollista äänioikeutta. Voidaankin todeta, että äänioikeustaistelua kävi pieni elitistinen ryhmä, joka puhui oman sosiaaliryhmänsä naisten puolesta. Valtiollisen äänioikeuden vaatiminen kaikille naisille olisikin ollut erikoista tilanteessa, jossa yhteiskunnallista keskustelua ohjanneen sivistyneistön mielessä rahvas samaistettiin henkisiltä voimavaroiltaan lapseen.

Arvioit naisasiayhdistysten aktiivisuudesta naisten äänioikeusasiassa ovat vaihdelleet jopa aikalaisten keskuudessa. Esimerkiksi Lucina Hagmanin mukaan kysymys oli *”rauhallisen, henkivoimaisen kehityksen johdonmukainen tulos, jonka saavuttamiseksi heränneet valionaiset ovat raskasta työtä tehneet ja jota viimeisten sortovuosien yhteiskärsimykset voimakkaasti ovat jouduttaneet”*.¹²² Sen sijaan Naisasialiitto Unionin ensimmäisen sihteerin, Helene Westermarkin mukaan yhdistyksessä ei varsinaisesti toimittu naisten valtiollisen äänioikeuden puolesta, vaan keskustelut käytiin hyvin periaatteellisella tasolla. Naiset eivät Helena Westermarkin mukaan edes ensimmäisten naisten äänioikeuskokousten aikana ajatelleet, että äänioikeuskysymys ratkeaisi lähitulevaisuudessa.¹²³ Vuoden 1905 suurlakon ja seuraavan vuoden eduskuntareformin välistä aikaa arvioitaessa ei

¹¹⁹ Hagman 1918, 443.

¹²⁰ Esim. Gripenberg Aleksandra, Naisasian kehitys eri maissa 4. Suomi. Porvoo 1909, 104-107.

¹²¹ Kts. esim. Hagman 1918, 443-445; Westermark Helena 1913. Aamunkoitteessa. Teoksessa Murrosajoilta. Muistoja ja kokemuksia I. Porvoo 1913, 301-304.

¹²² Hagman 1906a, 6.

¹²³ Westermark 1913, 304-305.

myöskään tulisi sivuuttaa sitä, että yleisen ja yhtäläisen valtiollisen äänioikeuden toteutuminen oli yllätys, joka ei miellyttänyt kaikkia julkisuudessa naisten äänioikeiden puolesta puhuneita.¹²⁴

Selvyyttä äänioikeusreformin taustoihin ja tarkoitukseen ei ole vielä tyhjentävästi esitetty. Tämän vuoksi tapahtuma on säilynyt "paradoksaalisena mysteerinä".¹²⁵ Lucina Hagman uskoi, että naisten valtiollinen äänioikeus oli seurausta miesten naisia kohtaan tunteman solidaarisuudesta. Hagmanin mukaan miehet olivat joutuneet kohtaamaan sortovuosien aikana samankaltaista alistusta venäläisen virkamiehistön taholta, jota naiset olivat saaneet tuntea aina yleisen lainsäädännön vuoksi. Näin ollen suurlakon jälkeen *"Suomen miehillä ei ollut sydäntä työntää pois sisartansa niitten kalliitten oikeuksien osallisuudesta, joiden omistajaksi hän itse pääsi"*.¹²⁶

Historiantutkimuksen on ollut vaikea osoittaa päätökseen johtaneen historiallisen tilanteen tausta ja päätöksen tekijöiden motiivit. Eri selitysmalleissa vaihtelee näkemys päätöksen taustalla vaikuttaneista toisaalta pitkäkestoisista historiallisista prosesseista ja toisaalta äkillisistä, ennalta arvaamattomista tilanteista. Joka tapauksessa vuoden 1906 eduskuntareformin erikoisuus oli siinä, että suomalaiset naiset saivat ensimmäisinä maailmassa yhtä laajat poliittiset oikeudet valtiollisissa vaaleissa kuin miehet. Etenkin naistutkimuksessa juuri naisille myönnetty kansalaisyhteisyys on noussut keskeiseksi uudistuksen dramaattisuutta peilaavaksi ilmiöksi. Lakia valmistelleelle komitealle, jossa vain sen puheenjohtaja valtio-oikeuden professori Hermanson vastusti loppuun saakka naisten äänioikeutta, asia oli kuitenkin toisen luokan kysymys.¹²⁷

Irma Sulkunen on lähtenyt liikkeelle näkemyksestä, että äänioikeus uudistuksen läpimeno taustasyitä on tarkasteltava ennen muuta sen väestöosan maailmankuvasta käsin, joka muuttui hitaimmin. Tämä tarkoittaa sitä, että maan

¹²⁴ Osalle naisasianaisista äänioikeuden myöntäminen kaikille naisille oli suuri järkytys. Aleksandra Gripenbergin tiedetään Wienissä vuonna 1907 todenneen, että Suomen eduskunnassa ei ollut ainostaan sivistymättömiä naisia, vaan kamalaa sanaa, myös palvelijatar, pesijätär ja plebeijinaisia. Hentilä Marja-Liisa, Maa jossa piiatkin saivat äänestää. Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdistössä 1906-1914. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Laine Leena & Markkola Pirjo. Mänttä 1989, 174-175.

¹²⁵ Irma Sulkunen on julkaisut useita artikkeleita, joissa hän on pohtinut vuoden 1906 eduskuntareformia juuri naisten kannalta. Katso esim. Sulkunen Irma, Kvinnans rösträtt och medborgarorganiseringen. Historisk Tidskrift för Finland. 3/1987b; Sulkunen Irma, Paradoksien äänioikeus. Teoksessa Boken om vårt land 1996. Festskrift till professor Matti Klinge, Juhlakirja professori Matti Klingelle. Helsinki 1996; Sulkunen Irma, Naisten äänioikeus meillä ja muualla. Teoksessa Yksi kamari, kaksi sukupuolta. Toim. Lähtenmäki Maria & al. Helsinki 1997.

¹²⁶ Hagman 1906a, 6.

¹²⁷ Eduskuntauudistusta valmistelleesta komiteasta ja sen työskentelystä tarkemmin esim. Palmunen, 1992, 51-53; myös Mustakallio 1988, 45-63; Koskinen Pirkko K., Äänioikeuden lainsäädäntöhistoriaa. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähtenmäki Maria & al. Helsinki 1997, 34-36.

agraarisuus ja vanhakantainen hallintotapa on nostettava uudistusta selittäviksi tekijöiksi. Juuri edellä mainittujen tekijöiden vuoksi suomalaisen yhteiskuntaelämän sukupuolittuminen ei ollut vielä näkyvillä.¹²⁸ Tämä selitysmalli asettaa kyseenalaiseksi ne esitykset, joissa naisasiayhdistykset nähdään vähintäänkin painostusryhminä, joiden toiminnalla oli vaikutusta lain lopulliseen laajuuteen. Naisasiayhdistyksiä suoranaista osuutta eduskuntareformin sisältöön on painotettu mielellään järjestöjen toimintaa dokumentoivissa historioissa.¹²⁹ Naisten järjestäytymistä ja äänioikeusuudistusta koskevissa tutkimuksissa naisasiayhdistyksille ei ole annettu yhtä vahvaa roolia.

Psykohistoriallisessa tutkimuksessa on esitetty, että naisiin ulotetun äänioikeusuudistuksen taustalla toimi suomalaisen fennomaanisen sivistyneistön ryhmäfantasia, jossa ihmisen kokema perusahdistus projisoitui alaikäisiin kohdistuneisiin siveellisyysrikoksiin, jotka nousivat julkisen keskustelun kohteeksi juuri vuosisadan vaihteessa. Sortovuosien aikana valtiolliseen ahdinkoon joutuneet kansallismieliset näkivät Suomen kansallisen olemassaolon joutuneen uhatuksi. Uhkaa symbolisoi Suomi-neidon joutuminen venäläistämistoimenpiteissä siveellisyysrikoksen kohteeksi.¹³⁰

Edellisiin selitysmahdollisuuksiin voidaan lisätä ainakin se, että naisten erillisjärjestäytymisessä kunnostautuneet porvarisnaiset eivät olleet missään vaiheessa 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa toiminnallaan aiheuttaneet säröä fennomaanisen sivistyneistön nk. ryhmäfantasiaan Suomesta omalautuisena kansallisena ja valtiollisena kokonaisuutena. Kuten aikaisemmin on todettu, esimerkiksi Jyväskylässä naiset olivat juuri kansallisuusliikkeen varmin tukiryhmä. Tästä näkökulmasta tarkasteluna naisten mukaanotto uudistuksen piiriin oli lähinnä symbolinen tunnustus niille naisryhmille, jotka olivat tukeneet venäläistämistoimenpiteiden vastustamista. Uudistuksen ajankohtana keskeisiä poliittisia kysymyksiä olivat suhteiden rakentaminen Venäjään, työväenkysymys, torpparikysymys ja kielikysymys, joiden ratkaisemiseen vaikutusvaltainen fennomaaninen sivistyneistö tuskin odotti naisten tuovan uutta.

Vuoden 1906 eduskuntauudistusta ei tulisi tarkastella yksinomaan sukupuolinäkökulmasta, sillä se oli yhteiskunnalliselta ulottuvuudeltaan huomattavasti laajempi. Näkökulman laajentaminen ei kuitenkaan helpota äänioikeus "mysteerin" ratkaisemista. Tulkintaa, jonka mukaan suurlakko oli nimenomaan työväestön voimannäyttö ja että tällä esiintymisellään työväestö vaikutti äänioikeuden laajentamiseen, on kritisoitu. Työväenliikkeelle ei ollut niin ratkaisevaa

¹²⁸ Kts. Sulkunen 1991, 70-73.

¹²⁹ Vrt. Tuulio 1975, 348-350; Tarvanen Eila, Suomen Naisyhdistys 100 vuotta. Helsinki 1984, 6; Hokkanen Ritva, Suomalainen Naisliitto 1907-1987. Helsinki 1987, 2; Alfthan Märta von, Seitsemän vuosikymmentä naisasialiitto Unionin historiaa. Joensuu 1966, 189-203; Jallinoja 1983, 99; Mustakallio 1988, 65-72.

¹³⁰ Ala 1997, 22-23.

roolia, koska liike oli hajanainen. Hajanaisuus oli seurausta siitä, että työväenjärjestöt olivat lähempänä kulttuurista kuin poliittista liikettä.¹³¹ Tulkintaa, jonka mukaan suurlakko oli yhtenäisen suomalaisen kansan voimannäyttö venäläistämistoimia vastaan, on koetettu laimentaa sillä, että lakkoliike levisi Venäjältä Suomen suuriruhtinaskuntaan ajankohtana, jolloin tsaarin mahdollisuudet kansalaisten liikehännän tukahduttamiseksi olivat vähäiset.¹³²

Erään selityksen antavat lainopin professorin valtiopäivämies R.A. Wreden¹³³ muistelmat. Hän mukaansa uudistus oli tarkoitettu väliaikaiseksi ja tilanne olisi korjattu, kun sisäpoliittinen tilanne olisi vakiintunut. Mielenkiintoista on se, että naisten äänioikeudesta puhunut ja kirjoittanut Lucina Hagman varoitti naisia liiallisesta äänekkydestä uudistuksen hyväksymisen jälkeen, koska tilanne saattoi muuttua naisten kannalta epäedulliseksi ja naiset menettäisivät saavutetun oikeuden.¹³⁴

Seitsemän vuotta äänioikeusreformin jälkeen julkaistussa kirjoituksessa Wrede selvittää uuden edustuslaitoksen työhön liittyviä ongelmia. Varsinainen lainvalmistus suoritettiin Wreden mukaan nopeasti ja hätiköiden, mikä vuoksi lopputulos oli osin epäonnistunut.¹³⁵ Wrede myönsi, että edustuslaitoksen kansanvaltaistaminen oli sortotoimenpiteiden ja vuoden 1905 suurlakon jälkeisessä tilanteessa pakollinen. Suomen valtiollisen aseman vahvistaminen ja yhteiskuntajärjestyksen ylläpitäminen ei olisi ollut muuten mahdollista, koska edustamatta jääneiden kansankansankerrosten piirissä oli vaarallisen paljon patoutunutta tyytymättömyyttä. Wreden mukaan äänioikeusuudistusta valmisteltiin siinä ymmärryksessä, että tulevassa eduskunnassa eri puolueiden *huomattavimmat edustajat* olisivat maltillisesti keskustelleet yhteiskunnallisista oloista. Äänioikeusuudistusta valmistellut komitea ei ottanut lainkaan huomioon mahdollisuutta, että äänestäjät antaisivat tukensa muille kuin aikaisemmin kansalaistoimintaa johtaneelle sivistyneistölle.¹³⁶

Ongelmana uudessa eduskunnassa oli se, että säätyvaltiopäivämiehenä toimineen juristin oli vaikea hyväksyä kansanvaltaisuudesta seuranneita muutoksia valtiollisessa toiminnassa. Wreden mukaan liian demokraattisesti valitun yksikamarisen eduskunnan ongelma oli, että valtiopäivillä käsiteltiin aloitteita, jotka eivät hänen käsityksensä mukaan sinne kuuluneet. Edustuslaitosuudistuksen keskeisin ongelma oli, että sosiaalidemokraateilla liian vaikutusvaltainen

---

¹³¹ Alapuro & Stenius 1987, 40-43.

¹³² Esim. Haapala 1986, 302-303; Alapuro & Stenius 1987, 40.

¹³³ Wrede 1913.

¹³⁴ Hagman 1906a, 7.

¹³⁵ Wrede 1913, 25-26.

¹³⁶ Wrede 1913, 26-27.

asema.¹³⁷ Wreden mukaan kansanvaltaisuus oli ymmärretty väärin siinä, että jokainen kansalainen olisi yhtä pätevä ymmärtämään valtiollisia asioita. Eduskuntauudistuksen heikkous oli siinä, että se kansanosa, joka oli lukumääräisesti suurin mutta sivistysmäärältään pienin, sai hallitsevan aseman. Työväenpuoleen edustajien suurimmaksi puutteeksi Wrede mainitsi vastuuntunteen puuttumisen ja sitovien lupauksen pettämisen.¹³⁸

Wreden näkemyksen mukaan uudistuksen keskeinen kompastuskohta oli se, että kuka tahansa sai asettua ehdokkaaksi. Wreden mukaan: ” *Että kansaneduskunta, silloinkin kun se on valittu yleisillä vaaleilla, kuitenkin voi olla verrattain korkealla sivistystasolla näyttää useiden Euroopan kehittyneempien sivistyskansain esimerkki. Valitsijain suuri joukko on niissä havainnut välttämättömäksi äänestäjä henkilöitä, joilla on korkeampi sivistystaso sekä enemmän tietoja ja kokemusta kuin useilla heistä. Meillä on asialaita toinen. Suomalainen kansanluonne on epäluuloinen, ja se on tullut sellaiseksi vielä suuremmissa määrässä sen johdosta että kansaan vuosikymmenien kuluessa on kylvetty vihaa ja epäluuloja herroja vastaan. Syvien rivien mies ei senouoksi mielellään anna luottamustaan henkilölle, joilla on toinen yhteiskunnallinen asema kuin hänellä, ellei heitä henkilökohtaisesti tunne. Myöskään heillä ei ole kylliksi sivistystä käsittääkseen ettei kuka hyvänsä hänen vertaistaan täytä kansaneduskunnan jäsenille asetettavia vaatimuksia*”.¹³⁹

Vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksen ja vaalilain muuttaminen ei Wreden mukaan ollut vuoden 1913 tienoilla mahdollista. Laajaa kannatusta muutosten aikaansaamiseksi ei ollut. Sen sijaan Wrede kuulutti porvarillisten piirien yhteistyön perään.¹⁴⁰

Siirtyminen yleisellä ja yhtäläisellä äänioikeudella valittuun yksikamariseen eduskuntaan oli joka tapauksessa käännekohta Suomen poliittisessa elämässä. Eduskuntareformilla ja modernin puoluelaitoksen rakentumisella oli merkitystä kansalaisyhteiskunnan muotoutumisen kannalta. Sen sijaan uudistuksella ei ollut ennen Suomen valtiollista itsenäistymistä merkitystä ylimmän vallanjoon kannalta. Valtiopäivät edustivat korkeinta valtaa, mutta senaatti ei ollut riippuvainen valtiopäivän luottamuksesta. Senaatti toimi Pietarin keskushallinnon ohjeiden mukaisesti. Ensimmäisen maailmansodan aikana valtiopäivätoiminnalla ei ollut merkitystä ja senaatti muuttui entistä selvemmin venäläisvoittoiseksi instituutioksi.¹⁴¹

¹³⁷ Wrede 1913.

¹³⁸ Wreden näkemykset eduskuntauudistuksen liiallisesta demokraattisuudesta eivät olleet leimallisia yksinomaan vanhan valtiopäivien edustajille. Esimerkiksi tohtori Maikki Friberg vaati vuonna 1908, että kansanedustajaehdokkailla olisi vaadittava jonkinlainen tutkinto. Keski-Suomi 10.5.1908.

¹³⁹ Wrede 1913, 48.

¹⁴⁰ Wrede 1913, 48-52.

¹⁴¹ Tuominen Uno, Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta 1907–1916. Suomen kansanedustuslaitoksen historia 5. Helsinki 1958, 291, 408-411.

III NAISTEN PUOLUEPOLIITTINEN JÄRJESTÄYTYMINEN

SUKUPUOLI POLIITTISEN TOIMINNAN ULOTTUVUUTENA

1 Politisoituminen osana kansalaiskulttuurin muotoutumista

Vuoden 1905 suurlakon jälkeen muotoutuneelle puoluelaitokselle on annettu kansalaisyhteiskunnassa keskeisen instituution arvo. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että puoluejärjestöt saivat alusta alkaen etuaseman asettaa ehdokkaat eduskuntavaaleissa.¹

Kansalaisten poliittista aktiivisuutta tarkastellaan tavallisesti äänestämiskäyttäytymisen ja puoluepoliittisen järjestäytymisen näkökulmasta. Naisten politisoitumisen on - tällä tavoin tarkasteluna - todettu tapahtuneen hitaasti verrattuna miehiin. Naiset ovat olleet heikosti edustettuina poliittisissa puolueissa ja sitä kautta kansanedustuslaitoksessa ja kunnallishallinnossa.² Syytä tähän on etsitty ajatusmallista, jonka mukaan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun yhteiskuntaelämän on oletettu rakentuneen yksityisen ja julkisen elämänalueiden jakoon. Naisten elämänpiiri muodostui yksityisestä eli kodista. Toiminta ensisijaisesti miehille varatulla julkisella elämänalueella, oli mahdollista vain kristillis-siveellisen järjestötoiminnan puitteissa. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa naisten hitaasta politisoitumisesta on käytetty käsitettä keskeneräinen

---

¹ Alapuro ja Stenius 1987, 37-40.

² Kts. esim. Sulkunen 1987a, 171-172; Ollila 1994, 62; Lähtenmäki 1995, 167-170; Kesken-eräinen kansanvalta. Teoksessa Naiset Pohjoismaiden politiikassa. Toim. Haavio-Mannila Elina & al. Oslo 1983. Tässä erityisesti artikkelit Naiset parlamentissa ja Naiset ja kunnallispolitiikka.

kansanvalta. Tämä selitysmallin mukaan naisille kuului ennen kaikkea yksityinen elämän alue ja miehet ovat toimineet julkisuudessa. Työnjaon ohella kysymyksessä on malli vallankäytön jaosta, jonka mukaan naisilla ei ole yhtäläisiä vaikutusmahdollisuuksia kuin vastakkaisella sukupuolella.³

Historiantutkimuksessa on esitetty, että nopea politisoituminen 1900-luvun alussa johti yhteiskuntaelämän sukupuolittumiseen, mikä tarkoitti sitä, että naisten kohdalla kristillis-siveellisistä järjestöistä tuli 1900-luvun alussa puolueaktivoitumisen käänteis- tai rinnakkaisilmiö.⁴

Vaikuttaisi siltä, että tutkimuksessa on liian voimakkaasti erotettu toisistaan toisaalta naisten suhde poliittisiin puoluejärjestöihin ja toisaalta naisten yleishyödyllinen järjestäytyminen. Tutkimuksessa ei ole sijoitettu naisjärjestöjä suomalaisen poliittisen kulttuurin kenttään, vaikka esimerkiksi muodollisesti ei-poliittisten naisjärjestöjen johtohahmojen poliittiset sitoutumukset tunnetaan. Työväenliikkeessä aktiivisesti mukana olleiden naisten poliittinen sitoutuminen on ollut tietystä miehestä itsestään selvää, mikä on näkynyt myös heidän yhteiskunnallista toimintaa koskevissa tutkimuksissa. Näissäkin tapauksissa mielenkiinto on ollut naisten erillisjärjestäytymisessä, ei varsinaisessa puoluetoiminnassa.⁵ Porvarillisten puolueiden naisaktivistien yhteiskunnallinen työ on tullut esille lähinnä ei-poliittisten järjestöhistorioiden yhteydessä.⁶ Tässä mielessä Kaarle Sulamaan kansanedustaja Hilja Riipisen poliittista toimintaa käsittelevä tutkimus on poikkeustapaus.⁷ Naisjärjestöjen edustaman poliittisen kulttuurin tarkastelun niukkuus johtunee siitä, että nämä eivät missään vaiheessa muodostaneet "vastakulttuuri" yleiselle poliittiselle kulttuurille, jonka perusarvoja olivat itsehallintoperiaatteen kunnioitus, luterilainen uskonto, kapitalismi, nationalismi, byrokratia ja legalismi.⁸ Toisaalta poliittisen kulttuurin muodostaman viitekehyksen sivuuttaminen on johtanut siihen, että naisjärjestöt on nähty mielummin poliittisen järjestelmän rinnakkais- kuin osajärjestelmä.

Saman aikaisiksi ilmiöksi kuvatut yhteiskunnallinen aktivoituminen ja hidas politisoituminen ovat ainakin näennäisesti ristiriitaisia johtopäätöksiä. Tulkintatavan ongelmana on käsitys politiikan alueesta, joka on tässä tapauksessa varsin kapea. Poliittinen toiminta on rajattu puoluejärjestelmään ja yhteis-

³ Keskenänsä kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa. Toim. Haavio-Mannila Elina & al. Oslo 1983; Naiset ja valta. Toim. Saarinen Aino & al. Jyväskylä 1987; Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994.

⁴ Sulkunen 1987a, 172.

⁵ Esim. Kilpi 1953; Sulkunen 1989; Kalemaa Kalevi, Sylvi-Kyllikki Kilpi. Sörnäisten tyttö. Poliittinen elämäkerta. Juva 1992; Lähteenmäki 1995; Katainen Elina, Äkkain aherruksesta aatteen hyväksi. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944–1990. Tampere 1994.

⁶ Esim. Ollila 1993; Heinonen 1998.

⁷ Sulamaa Kaarle, "Enemmän oikealle" - Hilja Riipinen Suomen poliittisessä historiassa. Helsinki 1995.

⁸ Nousiainen 1980, 18-25.

kunnallisen vallankäytön instituutioihin. Poliitiikan tutkimuksessa poliittinen kulttuuri ja poliittisen järjestelmän alueet tulkitaan kuitenkin laveammaksi.⁹ Tässä työssä naisten politisoitumista tarkastellaankin politiikan alueen lavean tulkintavan mukaan, mikä tarkoittaa sitä, että lopullisia johtopäätöksiä naisten politisoitumisesta ei voida tehdä, jos tutkimuksen kohteena ovat ainoastaan puoluejärjestöt. Samalla muistutetaan siitä, että naisten puoluepoliittisen toiminnan sivuttaminen johtaa tutkimustulosten vääristymiseen. Kokonaiskuvaa naisten politisoitumisesta osana kansalaiskulttuurin muotoutumista 1900-luvun alussa lähestytään kysymällä, rakentuiko naisten kansalaiskulttuuri sellaisin perustein, että äänestäminen ja ehdokkaaksi asettuminen eivät merkinneet tarkoituksenmukaista kansalaiskäyttäytymistä.¹⁰

Naisten kohdalla politiikan kulttuurin ja poliittisen järjestelmän alueen määrittelyssä on otettava huomioon, että yleiset käsitykset siitä, mitkä asiat ovat poliittisia, ovat vaihdelleet.¹¹ 1900-luvun alussa naisten osallistumista puoluepoliittiseen toimintaan hankaloitti se, että ne asiat, joita naiset olivat käsitelleet omissa järjestöissään, olivat miesvaltaisten puoluejärjestöjen mielestä usein epäpoliittisia. Ensimmäiset naiskansanedustajat joutuivat kohtaamaan arvostelua siitä, että he käyttivät puheenvuoroja, jotka eivät eräiden edustajien mielestä asiansa puolesta kuuluneet valtiopäiväille. Vastaavanlainen asetelma oli eduskuntatyötä vasta aloittavien sosiaalidemokraattisten edustajien ja vanhaan säätyvaltiopäiväjärjestelmään tottuneiden edustajien kesken.¹² Lisäksi erityisesti porvarillisten puoluejärjestöjen hajanaisuus peilautui myös naisten poliittiseen mobilisaatioon, ryhmätietoisuuden muotoutumiseen ja poliittiseen ryhmäsidonnaisuuden muotoutumiseen.

Naiset eivät myöskään tulleet yhtenä kollektiivisena ryhmänä "säätöyhteiskunnasta kansalaisyhteiskunnan kynnykselle". Työläisnaisten yhdistystoiminnan käynnistymisvaiheessa yhteiskunnallisesti aktiivisilla säätyläisnaisilla saattoi olla taustanaan monen vuosikymmen aikainen järjestäytymistraditio ja -kokemus. Vaikka kysymys ei ollut puoluepoliittisesta järjestäytymisestä, naisjär-

⁹ Vrt. Liikanen 1995, 70-71.

¹⁰ Tarkoituksenmukainen käyttäytyminen liittyy maailmankuvan rakennukseen. Maailmankuvan rakentumisen ja kokemuksen ja kulttuurin suhteesta esim. Keskinen Esko, Maailmankuvan rakennusaineet: kokemukset ja kulttuuri. Teoksessa Maailmankuvaa etsimässä. Toim. Jan Rydman. Helsinki 1997, 42-43; Tarkoituksen mukaiseen käyttäytymiseen liittyy politiikan kulttuuri -käsitteeseen määrittelyssä esitetty ajatus, että kulttuuria luova ihminen on ensisijaisesti rationaalinen olento. Kts. Mylly 1989, 14-18; Esimerkiksi Maria Lähteenmäki on tutkimuksessaan työläisnaisten ja yhteiskunnan suhteesta 1910-1930-luvulla viitannut erään työläisnaisen muistelmiin. Tämä ei ollut kiinnostunut yhteiskunnallisista kysymyksistä, koska ajatteli niiden asioiden olevan lähinnä miesten ajanvietettä. Kyseisen työläisnaisen oma arki kiinnittyi työhön ja rahan ansaitsemiseen. Katso Lähteenmäki 1995, 141.

¹¹ Vert. Mylly 1989, 14-18.

¹² Kts. R.A. Wrede, Vaikutelmia yksikamarisesta eduskunnasta. Teoksessa Murrosajoilta. Muistoja ja kokemuksia I. Porvoo 1913; Sulkunen 1989, 44.

jestöjen toimintaan liittyi selvästi yhteiskunnallisia kannanottoja. Pohtimalla naisten yhteiskunnallisia oikeuksia ja velvollisuuksia nämä muodollisesti sitoutumattomat järjestöt liittivät toimintaansa poliittisia ulottuvuuksia.¹³ Yhteiskuntaelämän politisoituminen heijastui myös naisille suunnattuun aikakausikirjallisuuteen. Tarkasteluajanjaksolla useilla naisjärjestöillä oli omat äänenkannattajansa. Lisäksi puoluelehdet julkaisivat erityisiä naisten numeroita ja naisten laatimia yhteiskunnallisia kirjoituksia.¹⁴

Kysymystä puoluepoliittisen käyttäytymisen tarkoituksenmukaisuudesta lähestytään tässä tarkastelemalla keskustelua, jonka käynnistäjänä oli johtaja Lucina Hagman.¹⁵ Hagman kirjoitti naisten yhteiskunnallisesta roolista ja velvollisuuksista juuri ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja.¹⁶ Ohjelma oli osoitettu porvarillisten naisjärjestöjen retoriikan mukaisesti kaikille naisille yhteiskuntaryhmään tai maailmakatsomukseen katsomatta.¹⁷ Vaaliohjelman julkaisemisen jälkeen Lucina Hagman teki laajan vaalikierroksen ympäri Etelä- ja Keski-Suomea, ja vieraili muun muassa Jyväskylässä.¹⁸

Hagmanin yhteiskunnallisen ohjelman keskeinen ajatus oli, että naisia varten muodostettaisiin eräänlaisen korporatiivinen edustusjärjestelmä, joka korvaisi miesvaltaiset puoluejärjestöt. Tämä tarkoitti sitä, että naiset olisivat muodostaneet eduskunnassa oman poliittisen toimijapiirin, jossa he olisivat olleet edustettuina ryhmänä vailla poliittisia tunnusmerkkejä. Käytäntö osoitti, että myös naisten oli edettävä edustustehtäviin poliittisten puolueorganisaation ehdoilla. Näyttäisi kuitenkin siltä, että korporatiivinen edustusmalli liittyi erityisesti porvarillisten järjestöjen ajatusmalliin edustuksellisuudesta. Ajatusmalliaan Hagman perusteli sillä, että naisten ei ollut hyvä osallistua poliittiseen toimintaan miesten tavoin. Mielenkiintoista on, että Hagman pohti erillisen naispuolueen mahdollisuuksia, mutta epäili sen hajoavan erimielisyyksiin. Sen sijaan Hagman luotti, että naiset saattoivat puoluesitoumuksistaan huolimatta esiintyä eduskunnassa kollektiivisena ryhmänä.¹⁹ Olennaisinta Lucina Hagmanin

---

¹³ Kts. Sulkunen 1991, 43.

¹⁴ Kts. esim. Suomen poliittisten puolueiden julkaisuja filmikorteilla 1880-1994. Helsingin yliopiston kirjasto 1994; Vapaus - sisarus - tasa-arvo. Valikoima naisasiakirjallisuutta filmikorteilla. Helsingin yliopiston kirjasto 1989.

¹⁵ Lucina Hagmanin yhteiskunnallisen ajattelun taustasta enemmän esim. Ollila Anne, Vahvojen naisten puolestapuhujat: Lucina Hagman ja Alli Nissinen. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen Eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähtenmäki Maria & al. Helsinki 1997, 262-270.

¹⁶ Hagman kirjoitti naisten äänioikeuskysymyksestä ensimmäisen kerran jo vuonna 1889; Lucina Hagman, Naisten äänioikeudesta. Keskustelun perusteeksi. Helsinki 1889; Lucina Hagman, Naisten ohjelma tulevilla vaaleilla. Porvoo 1906a.

¹⁷ Hagman 1906a, 9.

¹⁸ Jyväskylä oli osa Lucina Hagmanin vaalikierrosta, joka käsitti kaikkiaan 18 paikkakuntaa. Hagman 1918, 449-477.

¹⁹ Hagman 1906a, 8-9, 20-21.

yhteiskuntavisiassa oli, että vuoden 1906 äänioikeusuudistus toi naiset virallisti yhteiskunnan jäseniksi, kansalaisiksi, mutta ei politiikoiksi.

Hagman ei esittänyt vaatimuksia politiikan sisältöön, vaan näki naisten poliittisten puolueiden ulkopuolella suorittaman sisarellisen siveellisen työn johtavan yhteiskunnallisiin parannuksiin. Naisasia politiikassa oli yhtä kuin *”uusien ihmishenkien ja ihmisvoimien voittamista siveelliselle kehitystyölle”*.²⁰ Naisten kompetenssi yhteiskunnallisten asioiden hoidossa mitattaisiinkin juuri siveellisellä kypsytyksellä. Hagman ei epäillyt naisten kykyä hoitaa vaativia yhteiskunnallisia tehtäviä, koska naiset olivat usean vuosikymmenen aikana kautta maan tehneet työtä *”isänmaallisen ja kansallisen valistuksen levittämiseksi ja kansalaisten itsetunnon herättämiseksi”*. Hagmanin muotoilema näkemys yhteiskunnallisesti aktiivisen naisen perusolemuksesta ei merkinnyt loppujen lopuksi suurtakaan muutosta siihen yksilön ja yhteiskunnan suhteeseen, joka oli jo muovaantunut useiden vuosikymmenien aikana. Itse asiassa Hagman asetti demokraattisen naiskansalaisuuden perusteeksi fennomaanisen sivistyneistön yhteiskuntanäkemyksen, jonka perusta oli J.V. Snellmanin yhteiskuntafilosofiassa. Uusi naiskansalainen oli Hagmanin visiossa lähempänä sääty-yhteiskunnalle tyypillistä kuuliaista alamaista kuin modernia demokraattista kansalaisuutta. Snellmanille ja myös Lucina Hagmanille valtio ja siveellisyys oli yhteiskuntanäkemyksen perustava käsitepari. Hagmanin yhteiskuntavisiassa naiset kykenivät jopa miehiä paremmin ylläpitämään *”siveellisiä hyönteitä ja siten kohottaa kansan siveyskantaa”*.²¹

Hagman tähdensi, että oikein käytettynä äänioikeus merkitsisi naisten yhteiskunnallisen aseman määrittämistä siten, ettei naisten varsinainen tehtävä kodinhoitajana ja lasten kasvattajana olisi yhteiskunnallisen osallistumisen kanssa ristiriidassa. Hagmanille naisten kotityö oli sekä yhteiskunnallista että julkista. Hän maalaili naisen ja yhteiskunnallisten velvollisuuksien vuorovaikutussuhteen seuraavasti: *”Kodissa oli äiti opettanut pojillensa sukupuolisen puhtauden hyövyttä, kunnioitusta sisarelle, rehellisyyttä kaikille, mutta kun poika astui yhteiskuntaan, jonka järjestämisessä ei äiti ollut muassa ollut, niin tapasi hän siinä toisen siveysopin nautintohimon, kaksinaismoraalin ja -prostitutionin muodossa.”*²² Hagman uskoi, että ymmärtämällä toistensa harrastukset miehet ja naiset saattaisivat yhdessä toimia yhteiskunnan parhaaksi.

Lucina Hagman oletti, että eduskuntaan valituksi tulevat naiset edustaisivat yhteiskunnalliselle työlleen vihkiytynyttä ihanteellista naiskansalaisuutta. Hän hahmotteli naisten edustukseksi sääty-yhteiskunnan käytäntöihin sovelletun korpóraatiomallin, joka oli hänelle lähempänä ylevää naiskansalaisihan-

²⁰ Hagman 1906a, 28.

²¹ Hagman 1906a, 9; Ala 1997, 26; Pulkkinen Tuija, Tavallinen elämä, valtio ja patrioottisuus J. V. Snellmanin ajattelussa. Teoksessa Patriotismi, historia ja sosialireformismi. Historiallisen Yhdistyksen julkaisuja n:o 2. Helsinki 1985, 2-7.

²² Hagman 1906a, 18.

netta kuin yksilökeskeinen puolue-edustus, mikä puolestaan ”herättää ja kehittää ihmisten alhaisia ja moitittavia intohimoja”. Korporatiivisuus merkitsi sitä, että naisten erillisjärjestöt toimisivat naiskansanedustajien ensisijaisena sidosryhmänä.²³

Hagman ei ohjelmassaan tehnyt eroa eri yhteiskuntaryhmien naisten kesken. Hänelle oli itsestään selvyys, että eri yhteiskuntaryhmien naisten siveellinen kypsyystaso asetti eri naisryhmät eri tehtäviin. Tasa-arvo tarkoitti sitä, että vain osa, nk. *valionaiset*, paneutuisivat monimutkaisiin yhteiskunnallisiin asioihin.²⁴ Yhteiskunnallisesti aktiivisilla naisilla oli taustakokemusta kunnallisista toimista, jotka koskivat erityisesti alempien yhteiskuntaryhmien naisten ja lasten asioiden käsittelyä. Nämä toimialat olisivat naisten valtiollisen edustuksellisen toiminnan perusta.

Lucina Hagman perusti näkemyksensä naisten asemasta modernissa yksikamarisessa edustuslaitoksessa siihen ymmärrykseen ja niihin yhteiskunnallisiin käytäntöihin, jotka vallitsivat nelisäätyisen edustusjärjestelmän aikana. Siirtyminen kertaheitolla yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden kautta valittuun yksikamariseen eduskuntaan tuli yllätyksenä. Mahdollisuutta hahmottaa kokonaisnäkemystä tulevasta yhteiskuntaelämästä ja siihen liittyvistä käytännöistä ei ollut. Heti vuoden 1906 eduskuntareformin jälkeen puoluelaitos järjestäytyi ja puolueet saivat etuaseman kansanedustajaehdokkaitten asettamisessa. Hagmanin näkemyksien kaltainen eduskunnassa järjestäytynyt naiskorporaatio toteutui käytännössä vain osittain. Porvarilliset ja sosiaalidemokraattiset naiskansanedustajat kykenivät lähentymään toisiaan joissakin naisia ja lapsia koskevissa kysymyksissä huolimatta siitä, että näkemys uudistuksiin johtavista keinoista oli erilainen.²⁵

Ensimmäisiä kansanedustajanaisia käsittelevästä teoksesta ”Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset” käy yksittäisten artikkeleiden perusteella selvästi ilmi, että erityisesti porvarilliset järjestöaktivistit eivät yksityishenkilöinä olleet lainkaan vakuuttuneita naisten äänioikeuden edistyksellisyydestä.²⁶ Ongelmana oli äänioikeuden laajuus ja se, että naisjärjestöillä ei ollut vaikutusmahdollisuuksia uudessa edustusjärjestelmässä. Porvarillisten naisjärjestöjen yhteiskunta-ajattelussa säilyi käsitys korporatiivisesta

²³ Lucina Hagman ei käytä itse käsitettä korporatio. Hagman 1906a, 10-11, 66-67.

²⁴ Hagman 1906a, 22-23.

²⁵ Innala Aune, Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä. Joensuu 1967.

²⁶ Esim. Hinkkanen Merja-Liisa & Lintunen Maija, Aleksandra Gripenberg - Taistelija ja kansainvälinen naisasianainen, 208-210; Pohls Maritta, Eveliina Ala-Kulju ja Hilma Räsänen - Kaksi maalaisnaista eduskunnassa, 251; Kaikki aikaisemmin naisasiatoiminnassa mukana olleet porvarilliset naisedustajat eivät pettyneet eduskuntatyöhön. Poikkeuksena mainittakoon esimerkiksi Hilda Käkikoski. Katso Ahtisaari Eeva, Hilda Käkikoski: Opettaja, puhuja ja poliitikko naisen asialla, 226-228. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähteenmäki Maria & al. Helsinki 1997.

edustusjärjestelmästä pitkälle 1900-luvun ensimmäisille vuosikymmenille. Kyseisten naisjärjestöjen käsitys kaikkia naisia koskevasta yhteiskunnallisesta edustustehtävästä oli niin syvälle juurtunut, että sen syrjäyttäminen oli hidas ja vaivalloinen prosessi. Tämä välittyi myös porvarillisten naisjärjestöjen poliittisessa toiminnassa.

Lucina Hagmanin näkemys naisten erityistehtävästä yhteiskunnassa voidaan rinnastaa säätypapiston käsitykseen asemastaan vuosisadan vaihteen yhteiskunnallisessa muutoksessa. Hannu Mustakallion tutkimus papiston poliittis-yhteiskunnallisen roolin hahmottumista vuosien 1905–1907 murrosvaiheessa²⁷ osoittaa, kuinka itseoikeutettu sääty papisto, jonka yhteiskuntakäsitys perustui eriytymättömyydelle, hengellisen ja maallisen vallankäytön nivoutumiselle toisiinsa, mukautui kansalaisyhteiskunnan käytäntöihin. Mustakallio selvittää tutkimuksessaan, kuinka politiikkaa vieroksuva papisto omaksui yhteiskunnan demokratisoitumisvaiheessa näennäisesti ei-poliittisen suomalaisuusaatteen yhteiskunnallisen roolinsa tueksi. Kirkon ja fennomaanisen eliitin yhteistoiminnalle loi pohjan fennomanian ei-poliittinen, sivistyksellisestä osallistumista tähdentävä itsetulkinta, jonka mukaan se ei ollut tavallinen puolue, vaan *Suomen kansan ääni*.²⁸

Tutkimustulos on oivallinen esimerkki siitä, kuinka ei-poliittinen saa poliittisen luonteen. Naisten kansalaiskulttuurin tutkimuksessa tämä tarkoittaa sitä, että naispiirien yleishyödyllistä sivistystyötä voidaan tarkastella osana yhteiskuntaelämän politisoitumista. Mustakallion tutkimuksen kanssa rinnasteinen ilmiö on porvarillisten naisasiayhdistyksien politisoituminen. Sekä papisto että johtavat porvarilliset naispiirit menettivät eduskuntauudistuksen yhteydessä itseoikeutetun aseman yhteiskunnallisena keskustelijana. Liittoutumalla suomalaisliikkeeseen kyseiset ryhmät pystyivät palauttamaan osan menetetyistä asemastaan. Myös porvarilliset naisjärjestöt korostivat retoriikassaan koko kansan ja eri yhteiskuntaryhmien naisten puolestapuhujan roolia.

2 Naisten poliittisen järjestäytymisen lähtökohdat

Suomessa poliittisen organisoitumisen kärkipuolueita olivat omia kutakuinkin homogeenisia väestöryhmiään edustaneet sosialisti- ja agraaripuolueet. Konser-

²⁷ Mustakallio Hannu, Säätyläispapista kansalaiseksi. Papiston poliittis-yhteiskunnallinen rooli demokratisoitumisen murrosvaiheessa 1905–1907. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura 126. Helsinki 1983.

²⁸ Mustakallio 1983, 469.

vatiivisissa ja liberaaleissa puolueissa tehokkaan järjestölaitoksen kehittyminen oli hitaampaa.²⁹ Paikallisyhteisössä poliittinen järjestäytyminen noudatti puoluejärjestöjen toiminnan vakiintumista. Sosialidemokraattinen puolue oli vuodesta 1903 lähtien ryhtynyt luomaan paikallisosastoverkoston puoluejärjestön tueksi. Sosiaalidemokraatit olivatkin ainoa puolue, joka perusti ensimmäisten eduskuntavaalien alla käydyn vaalikampanjan vaalipiiriorganisaatiojako. Ennen eduskuntauudistusta puolueella oli ollut mahdollisuus vaikuttaa vain yleiseen mielipiteeseen. Sen sijaan keinoja vaikuttaa valtiollisiin asioihin sillä ei säätyvaltiopäivien aikana ollut.³⁰

Politisoituminen merkitsi periaatteessa sitä, että puolueet edustivat yhteiskunnallisilta mielipiteiltään yhtenäisiä ryhmiä, kun sen sijaan aikaisemmat säädyt olivat olleet ennen muuta korporatiivisia edustusryhmiä. Eduskuntareformin ja ensimmäisten vaalien tienoilla poliittiset mielipiteet jakautuivat pääasiassa vain kolmen sisäpoliittisen pääkysymyksen mukaan: puolueita erotti myöntyvyys tai perustuslaillisuus, suomenmielisyys tai ruotsalaisuus, tukeutuminen porvarilliseen tai työväen maailmankuvaan.³¹

Naisten erillisjärjestäytymisellä alkoi olla poliittista merkitystä vasta 1940-luvulta lähtien. Toisen maailmansodan jälkeen naisten poliittiset organisaatiot aloittivat tiiviimmän yhteistyön puolueorganisaatioiden kanssa. Myös uusia poliittisia naisjärjestöjä perustettiin.³² 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien aikana naisten poliittinen järjestäytyminen oli monessa mielessä hajanaista. Esimerkiksi Jyväskylässä naisten puolueosastot toimivat aika ajoin epäsäännöllisesti. Lisäksi paikallisten puolueosaston suhde vaalipiirijärjestöön ja puoluehallintoon oli väljä.

Ilmeisesti siksi, että 1900-luvun alun eduskuntiin valittiin suhteellisen vähän naiskansanedustajia, naisten puoluepoliittinen organisointuminen on jäänyt tutkimuksessa taka-alalle. Sen sijaan huomio on kiinnitetty näiden harvojen naiskansanedustajien "saavutuksiin" ennen kaikkea lainsäätäjänä.³³ Toinen painopistealue on ollut näkyvien vaikuttajanaisten poliittisen ja muun yhteis-

²⁹ Hölttä Outi, Suomen puolueiden organisaatiot vuosina 1918–1939. Turun yliopisto. Poliittinen historia. Julkaisusarja C:17. Turku 1982, 5.

³⁰ Seitkari O. 1958, 4. Edustuslaitoksen uudistus 1906. Suomen kansanedustuslaitoksen historia 5. Helsinki 1958; Hölttä 1982, 5-6.

³¹ Tuominen 1958, 168.

³² Maalaisliiton naisjärjestön perustava kokous pidettiin vuonna 1941. Ruotsalaista kansanpuoluetta lähellä olleet naiset liittyivät puolueen alaosastoksi vuonna 1946. Palmunen 1992, 41, 188; esimerkiksi Keski-Suomessa kokoomuksen naisjärjestö muodosti oman piiriliiton vuonna 1947. Eliala Maija-Leena, Puoluejärjestöjen piiriorganisaatioiden kehitys Keski-Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1967, 92.

³³ Innala 1967; Keskenkäinen kansanvalta. Naiset Pohjoismaiden politiikassa. Toim. Haavio-Mannila Elina & al. Stockholm 1983; Kuusipalo Jaana, Emännät ja työläisnaiset 1930–1950-lukujen politiikassa. Oppaina Vieno Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson. Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994.

kunnallisen toiminnan tutkimuksessa.³⁴ Naisten kansalaiskulttuurin kokonaiskuvan hahmottamista haittaa tietojen hajanaisuus ja toisaalta tavoite nähdä naisten politisoituminen ja poliittinen kulttuuri sukupuolinäkökulmasta, mikä peittää luokkaristiriidat. 1990-luvulla tutkimuksessa on kuitenkin ollut entistä voimakkaammin tavoitteena nähdä naisten politisoituminen ja yhteiskunnallistuminen osana yhteiskuntaelämän ja arjen monimuotoisuutta.³⁵

Osasyynä naisten varhaisemman poliittisen toiminnan tutkimuksen niukkuuteen saattaa olla myös se, että Lucina Hagmanin tavoin eräät muutkin 1900-luvun alun vaikuttajanaiset olivat pettyneitä eduskuntauudistukseen. He edustivat naisryhmiä, jotka olivat jo vuosikymmeniä ennen eduskuntareformia olleet näkyvässä ja vaikutusvaltaisessa asemassa naisjärjestöissä. Järjestötoiminnassa heillä oli ollut hyvät vaikutusmahdollisuudet. Kansanedustajina eduskunnassa he toimivat puolueensa ehdoilla. Mahdollisuus esiintyä naisjärjestöjen ehdokkaina oli rajallinen. Tutkimuksen painottuminen muodollisesti ei-sitoutumattomaan järjestäytymiseen on ymmärrettävää myös siksi, että naisjärjestöille tärkeiden uudistuksien käynnistäminen lainsäädäntöteitse oli hidasta. Eduskuntareformin yhteiskunnallista merkitystä heikensi toisen sortokauden alkaminen, jolloin pitkäjänteinen eduskuntatyö on osittain mahdotonta. Keväällä 1914 valtiopäivätoiminta lakkasi kokonaan.³⁶

Vuoden 1906 eduskuntareformin jälkeen kaikissa puolueissa pohdittiin keinoja, joilla naiset saataisiin kiinnostumaan puolue toiminnasta. Naisten varhaista poliittista toimintaa tarkasteltaessa on syytä muistaa, että naisten jäsenyys puoluejärjestöissä ei ollut ongelma. Naisia tarvittiin vaalityöntekijöiksi, äänestäjiksi ja ylipäättänsä puolueohjelmaa toteuttaviksi yhteiskunnallisiksi toimijoiksi. Käytäntö osoitti, että puolueiden naisjärjestöt harjoittivat itsenäistä toimintaa, minkä puolestaan nähtiin hajoittavan yhteisrintamaa. Näyttäisikin siltä, että naisten erilliskysymysten hyväksyminen osaksi puolueen yleisiä tavoitteita oli sitä vaivattomampaa mitä heikommin naiset olivat organisoituneet omaksi erillisjärjestökseen. Poliittisissa naisjärjestöissä erillisjärjestäytyminen nähtiin tarpeelliseksi, koska naisten yhteiskunnallisen työn ymmärrettiin erottuvan miesten poliittisesta toiminnasta.³⁷

³⁴ Esim. Kuusipalo Jaana, Naisena politiikan huippupaikoilla. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen julkaisu. Sarja A. Tutkimuksia 13. Tampere 1989; Sulkunen 1989; Kalemaa 1992; Asikainen Sari, Me toivoimme ihannemaata. Hilja Pärssisen varhainen aatemaailma ennen kansanedustajuutta. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Naistutkimusyksikkö. Julkaisusarja N 9/1994. Tampere 1994; Sulamaa 1995; Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähteenmäki Maria & al. Helsinki 1997. Teoksessa on jokaisesta yhdeksästätoista ensimmäisestä naiskansanedustajasta lyhyt henkilöhistoria.

³⁵ Sulkunen 1989; Lähteenmäki 1995.

³⁶ Autonomian ajan eduskunnista Tuominen 1958, 173-225.

³⁷ Esim. Leino-Kaukiainen 1994, 50-51.

Naisten erillistä poliittista järjestäytymistä eivät kritisoineet yksinomaan miesvaltaiset puoluetoimikunnat. Esimerkiksi Suomen Naisyhdistyksen johtohahmo Ida Yrjö-Koskinen³⁸ vastusti Suomalaisen Puolueen naisvaliokunnan perustamista. Rouva Yrjö-Koskinen oli puolueen johdon linjoilla ja oli sitä mieltä, että erillinen naisjärjestö hajoittaisi puolueen rivejä.³⁹ Maalaisliittoa ensimmäisessä eduskunnassa edustanut Hilma Räsänen vastusti myös erillisjärjestäytymistä. Räsänen näkemys poliittisten naisjärjestöjen tarpeettomuudesta perustui sivistyneistön yleisesti omaksumaan käsitykseen tavallisen rahvaan kyvyttömyydestä muodostaa ja ilmaista omaa mielipidettään yhteiskunnallisissa asioissa. Maalaisliittolaisena ja maaseudun rahvaan edustajana itseään pitäneelle Räsäselle ajatus Maalaisliiton naisjärjestön perustamisesta olisi ollut vastuuton ja epäsiiveellinen teko. Räsänen kielteiseen suhtautumiseen olivat vaikuttaneet Lucina Hagmanin varoitukset naisten joutumisesta puolueiden talutushihnaan. Räsänen vastustuksesta huolimatta Maalaisliitossa toimi erillinen naisjärjestö.⁴⁰

Ensimmäisiin eduskuntavaaleihin valmistautui Jyväskylässä kaksi naisten poliittista puolueosastoa. Vuonna 1906 perustettu Työväenyhdistyksen Naisosasto oli Työväenyhdistyksen kautta Suomen sosialidemokraattisen puolueen alainen osasto. Samana vuonna paikkakunnalla aloitti toimintansa Suomalaisen Seuran Naisvaliokunta. Naisten 1900-luvun alkupuolen puoluepoliittinen toiminta keskittyi poliittisiin murroskausiin. Ensimmäisten eduskuntavaalien aiheuttama innostus laimeni 1910-luvun alussa. Itsenäistyminen, kansalaissota ja hallitusmuotokysymys aktivoivat uudelleen myös poliittisia naisjärjestöjä toimintaan. 1920-luvulla naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus kanavoitui muodollisesti ei-sitoutumattomiin järjestöihin. Eri yhteiskuntaryhmiä edustaneilla naisjärjestöillä näyttäisi kuitenkin olleen aste-eroja suhteessaan puoluepoliittiseen toimintaan. Aikaisemmassa tutkimuksessa esitetty oletamus, että keskiryhmiä naiset olisivat suhtautuneet johdonmukaisen pidättyväisesti kaikkinaiseen politisoitumiseen⁴¹, on virheellinen.

Poliittisista naisjärjestöistä ei muodostunut vaihtoehtoa yleishyödyllisin perustein toimiville naisjärjestöille tai naisenemmistöisille yleisyhdistyksille, kuten raittiusseuroille tai nuorisoseuroille. Kannatuksensa puolesta poliittiset järjestöt eivät kuitenkaan poikenneet merkittävästi naisten yleishyödyllisestä

³⁸ Rouva Ida Yrjö-Koskinen on sanottu saaneen herätyksen naisasiaan seminaari-aikanaan Jyväskylässä. Ida Yrjö-Koskinen oli Tampereen Naisyhdistyksen puheenjohtaja. Hän oli Suomalaisen Puolueen kansanedustaja 1909–1919. Yrjö-Koskinen kuului kotitalousopetus- ja avioliittolainsäädäntökomiteoihin. Ida Yrjö-Koskinen oli suosittu puhuja Jyväskylässä. Hän vieraili useaan kertaan esimerkiksi Keski-Suomen Naistenpäivillä. Kts. Heikinheimo, Suomen elämäkerrasto. Porvoo 1955.

³⁹ Leino-Kaukiainen 1994, 50.

⁴⁰ Palmunen 1992, 89-93.

⁴¹ Sulkunen 1987, 171-172.

erillisjärjestäytymisestä.⁴² Myös tämä huomio tukee sitä taustanäkemyksiä, että naisten kansalaiskulttuuri tarkastelu jää vaillinaiseksi, jos puoluepoliittinen toiminta jätetään sivuun.

Politisoituminen ja sisäpoliittisten rintamalinjojen hahmottuminen oli osa yhteiskuntaelämää, joka heijastui myös naisjärjestöjen toimintaan. Esimerkiksi Työväenyhdistyksestä vuonna 1899 irrottautunut Jyväskylän Naisyhdistys ilmoitti edelleenkin harrastavansa alempien sosiaaliryhmien naisten parissa tehtävää työtä, vaikka ero sosialistisen ohjelman hyväksyneestä työväenyhdistyksestä merkitsi sitä, että naisyhdistyksen jäsenille kuuluminen sosialistiseen järjestöorganisaatioon olikin mahdottomuus. Sen sijaan sellaiset sisäpoliittiset kannanotot, jotka liittyivät esimerkiksi myöntövyölyyn tai perustuslaillisuuteen, olivat Jyväskylän Naisyhdistykselle vieraita.⁴³ Erityisen vaikea on määrittää Sosiaalidemokraattiseen puolueeseen liittyneiden työväenyhdistyksiä alaisuuteen perustettujen naisosastojen poliittisuus tai yleishyödyllisyys. Työläisnaisyhdistykset toimivat julkisuudessa vahvasti puolueen päämääriin sitoutuneina, mutta niiden arki oli hyvin samankaltainen kuin yleishyödyllisissä yhdistyksissä.⁴⁴

Jyväskylän kaupunki oli Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä toimineiden puolueiden piiritoimikuntien kotipaikkana lähes poikkeuksetta koko tarkasteluajan ajan. Jyväskylä oli vaalipiirin ainut kaupunki ja kaupunkiväestöä lukuunottamatta valtaosa piirin asukkaista sai elantonsa maataloudesta. Vaalipiiri oli siten nimenomaan poliittinen käsite, eikä alueesta muodostunut taloudellista, hallinnollista tai maakunnallista kokonaisuutta.⁴⁵

Vaalipiiritoimikuntien ja paikallisosastojen vastaanottama, puoluehallinnon kautta levitettävä poliittinen agitaatio ei ole tässä yhtä mielenkiintoista kuin se, millä tavoin paikallisosastot järjestivät oman toimintansa, millaisia ryhmätunusmerkkejä eri ryhmittymät oman yhteisöllisyytensä vahvistamiseksi loivat ja millaisia arvoja ja ajatuksia osastot välittivät. Koska kysymyksessä on liki kol-

⁴² Poliittisten naisjärjestöjen kannatusta ei ole voitu seurata systemaattisesti vajavaisen lähdeaineiston vuoksi. Esimerkiksi Kansallisen kokoomuksen Jyväskylän naisjärjestöön kuului vuonna 1923 64 jäsentä. Vuonna 1925 Jyväskylän Naisyhdistyksessä oli 47 jäsentä. Vuonna 1938 vastaava suhdeluku oli 40/62. Kansalliseen edistyspuolueeseen kuului vuonna 1934 50 naista. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosastossa oli samana vuonna 53 jäsentä. PTA. Kansallisen kokoomuksen arkisto. Naisvaliokunta. Paikallisosastojen vuosikertomukset. Jyväskylä naisjärjestö. 1923, 1938; HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset 1925, 1938; KA. Kansallisen edistyspuolueen arkisto. Paikallisjärjestöjen vuosikertomukset 1934; HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1934.

⁴³ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 1899-1939.

⁴⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1906-1939.

⁴⁵ Vaasan läänin itäisestä vaalipiiristä esim. Veijola Jorma, Nuorsuomalainen puolue ja kansallinen edistyspuolue Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä 1907-1939. Suomen historian sivulaudaturtyö. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1981, 4-5.

menkymmenen vuoden mittainen tarkasteluajanjakso on lähtökohtana pidettävä sitä, että naisjärjestöjen poliittinen toiminta tuona aikana muuttui.

NAISYHDISTYKSET POLIITTISESSA JÄRJESTÖVERKOSTOSSA

3 Porvarillisten naispiirien poliittinen järjestäytyminen

3.1 Suomalaisen puolueen ja Kansallisen kokoomuksen naisjärjestöt

Päätös Suomalaisen puolueen perustamisesta tehtiin 28.6.1905. Vanhoja suomenmielisiä kehoitettiin perustamaan kansallisseuroja ja muodostamaan piiritoimikuntia. Helsinkiin päätettiin perustaa kansallisseura, joka hyväksyisi paikallisten seurojen säännöt.⁴⁶ Vanhasuomalaiset olivat joutuneet arvioimaan sisäpoliittiset tavoitteensa uudelleen, sillä aikaisempi vanhakantainen ja varovainen asennoituminen yhteiskunnallisiin uudistuksiin olisi johtanut eduskuntavaaleissa ilmiselvään vaalitappioon. Suomalaisen Puolueen vuoden 1906 puoluekokouksessa hyväksymä ohjelma olikin yhteiskunnallisesti huomattavan radikaali. Siinä vaadittiin muun muassa torpparien oikeudellisen aseman vahvistamista, työväestön aseman parantamiseen tähtäviä uudistuksia, progressiivista tulo- ja omaisuusverotusta, kieltolakia, yleistä ja yhtäläistä kunnallista äänioikeutta, naisten yhteiskunnallista tasa-arvoa ja kansanvaltaisuutta. Suomalaisen Puolueen yhteiskunnallista uudistusmielisyyttä selittää se, että kielikysymys oli samalla sosiaalinen kysymys. Ohjelma oli sekoitus konservatiivisia ja sosiaalireformistisia piirteitä, ja puoluetta kritisoitiinkin tarkoitushakuisesta vaalitaktiikasta ja laskelmoista.⁴⁷

Jyväskylän Suomalaisen seuran naisvaliokunta oli puolueorganisaation ensimmäinen naisjärjestö.⁴⁸ Naisvaliokunta ei kuitenkaan ryhtynyt organisoi-

⁴⁶ Leino-Kaukiainen 1994, 35.

⁴⁷ Borg Olavi, Suomalaiset puolueet ja puolueohjelmat 1880–1954. Porvoo 1965, 36-7; 40-64.

⁴⁸ Jyväskylän Suomalainen seura oli perustettu joulukuussa 1905. Laitinen Erkki, Hallinto ja poliittis-yhteiskunnallinen kehitys. Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1988, 354; Leino-Kaukiainen 1994, 51.

maan suomettarelaiten naispiirien toimintaa. Sen ensimmäisessä toimintakertomuksessa todettiin, että valiokunta ei ollut järjestänyt yhtäkään kokousta paikkakunnalla. Vaikka naisvaliokunnan puheenjohtaja Ada Ojala oli Suomalaisen Puolueen puoluevaltuuskunnan varajäsen, hän ei ilmeisesti saanut muita naisia mukaan puoluepoliittiseen toimintaan.⁴⁹ Sen sijaan Ojalan johtama Jyväskylän Naisyhdistys suunnitteli leikkivaalien järjestämistä naisten vaalikokouksessa, johon toivotettiin tervetulleeksi kaikki Keski-Suomen naiset.⁵⁰

Naiset olivat olleet mukana Suomalaisen puolueen toiminnassa vuoden 1905 puoluekokouksesta lähtien. Naisten aktiivista osanottoa pyrittiin laajentamaan siten, että puoluetta lähellä olevia naisjärjestöjä, ennen muuta Suomen Naisyhdistystä, kehoitettiin pohtimaan, millä tavoin naisten osallistuminen puolue toimintaan olisi muodollisesti järjestettävä. Vaihtoehtoina oli erillinen naisvaliokunta tai suora liittyminen puoluehallintoon. Ratkaisuksi tuli, että puolueen alaisuuteen perustettiin naisvaliokunta, joka valitsi kaksi edustajaa puoluevaltuuskuntaan. Naisvaliokunta oli myös taloudellisesti puoluejohdon alainen. Naisten järjestäytyminen oli osa valtakunnallista puolueorganisaation rakentamista ja naisvaliokunnan tarkoituksena oli toimia katto-organisaationa paikallisosastoille. Naisjärjestöille osoitettiin tehtäväksi toisaalta jäsenten itsekasvatus ja toisaalta puolueen aatteiden edistäminen. Suomalaisen puolueen naisjärjestöt eivät muodostaneet piiriorganisaatioita.⁵¹

Suomen Naisyhdistyksen entinen puheenjohtaja ja Suomalaisen puolueen puoluevaltuuskunnan jäsen Aleksandra Gripenberg kävi vuoden 1907 tammi-kuussa puhumassa Jyväskylän Suomalaisen seuran kokouksessa naisten yhteiskunnallisista velvollisuuksista.⁵² Vierailu osoitti ne suuntaviivat, joihin suomalaisen puoleen naistoiminta myöhemminkin perustui. Naisten yhteiskunnallinen osallistuminen kanavoitui Suomen Naisyhdistykseen ja sen paikallisosastoihin. Muodollisesta ei-poliittisuudestaan huolimatta järjestö tuki Suomalaisen puolueen edustamaa poliittista ja kulttuurista yhteiskuntakäsitystä.

Jyväskylän Suomalaisen seuran naisvaliokunnan perustaminen osoittaa hyvin sitä, kuinka nopeasta yhteiskuntaelämän politisoitumisesta ja polarisoitumisesta oli kysymys suurlakon jälkeisessä tilanteessa. Yhdistyksen perustamisella oli selvästi suurempi merkitys kuin varsinaisella puoluepoliittisella toiminnalla. Kuvaavaa oli, että puolueen naisosastolla ja muodollisesti sitoutumattomalla

---

⁴⁹ Leino-Kaukiainen 1994, 43.

⁵⁰ PTA. Suomalaisen puolueen arkisto. Naisvaliokunnan toimintakertomukset. Jyväskylän Suomalaisen puolueen naisvaliokunnan toimintakertomus 1906; Keski-Suomi 22.9.1906.

⁵¹ Leino-Kaukiainen 1994, 51.

⁵² Suomalainen 16.1.1907; Aleksandra Gripenberg oli eronnut Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtajuudesta, sillä hän halusi keskittyä puoluepolitiikkaan. Leino-Kaukiainen 1994, 43, 50.

naisyhdistyksellä oli sama puheenjohtaja, Ada Ojala.⁵³ Suomalaisen puolueen naisvaliokunnan ja Suomen Naisyhdistyksen ongelmallista suhdetta kuvaa, että esimerkiksi vuonna 1910 pohjalaiset naiset ilmoittivat Suomen Naisyhdistyksen johtokunnalle, että naisten asema sikäläisissä suomalaisissa puoluejärjestöissä oli heikko. Heidän mukaansa puolue ei tahtonut asettaa naisehdokkaita eikä naisten esittämiä kysymyksiä otettu käsiteltäväksi. Vastauksessaan Suomen Naisyhdistys lupasi lähettää vaalipuhujan paikkakunnille kiertämään. Suomen Naisyhdistys ei kuitenkaan kehottanut pohjalaisnaisia kääntymään suomalaisen puolueen naisvaliokunnan puoleen.⁵⁴

Varsin pian ensimmäisten eduskuntavaalien aiheuttaman innostuksen jälkeen poliittinen järjestäytyminen menetti mielekkyytensä.⁵⁵ Ensimmäisen toimetoman vuotensa jälkeen Jyväskylän Suomalaisen seuran naisvaliokunta alkoi kokoontua ompeluiltojen merkeissä. Puolueen näkökulmasta käytännöllinen työ sopi naisjärjestöille hyvin, ja siitä saadut tulot suunnattiinkin puolueutyöhön.⁵⁶ Vuoden 1909 syksyllä naisosasto ryhtyi omalta osaltaan piristämään paikkakunnan Suomalaisen Seuran toimintaa järjestämällä iltamatilaisuuksia. Ensimmäinen tilaisuus onnistui sanomalehtitietojen mukaan hyvin, mutta perheiltaman muodossa järjestettyyn toiseen ohjelmalliseen iltamaan osallistui vain naisia.⁵⁷ Tietoa siitä, missä vaiheessa Jyväskylän Suomalaisen seuran naisvaliokunta lopetti toimintansa ei ole. Kuitenkin vuonna 1913 se luovutti kirjastonsa rinnakkaisjärjestölleen, Jyväskylän Naisyhdistykselle.⁵⁸

Vaikka naisjärjestöille osoitettiin Suomalaisessa puolueessa lähinnä "varsinaista" puoluetyö tukeva rooli, naisilla oli suhteellisen vankka asema paikallisessa kansallisessa seurassa ja vaalipiiritoimikunnissa. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Suomalaisen Puolueen piiritoimikunnan kokouksissa oli useasti läsnä naispuolisia edustajia Jyväskylän Suomalaisesta seurasta. Eräs pitkäaikainen piirikokousedustaja oli opettaja Hilma Ihala.⁵⁹ Ihala oli orientoitunut puoluepo-

⁵³ PTA. Suomalaisen puolueen arkisto. Naisvaliokunta. Jyväskylän Suomalaisen seuran naisvaliokunnan toimintakertomus 1906; HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomus 1906.

⁵⁴ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Johtokunnan pöytäkirja 11.11.1910.

⁵⁵ Jyväskylän suomalaisen seuran naisjärjestön vähäinen toiminta ei ollut poikkeuksellista, sillä suomalaisen puolueen paikallisyhdistykset olivat luonteeltaan ennen kaikkea vaaliorganisaatioita ja siten niiden toiminta keskittyi vaalivalmisteluihin. Laitinen 1988b, 354.

⁵⁶ Vrt. Leino-Kaukiainen 1994, 51.

⁵⁷ Suomalainen 6.10.1909, 8.11.1909, 10.11.1909, 6.12.1909.

⁵⁸ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 7.4.1913.

⁵⁹ Hilma Ihala oli valmistunut Jyväskylän seminaarista kansakouluopettajaksi vuonna 1896. Hän toimi seminaarin harjoituskoulun yhdistetyn luokan opettajana vuosina 1896–1935. Hilma Ihala oli Jyväskylän NNKY:n pitkäaikainen toimihenkilö. Ihala oli kirkkovaltuutettu vuosina 1919–1941 ja kirkkoneuvoston jäsen vuosina 1925–1941. Hän oli edusti Kansallista kokoomusta Jyväskylän kaupunginvaltuustossa vuosina 1919–1920. Tommila 1970, 61; Paunu Eira, 85 vuotta kristillistä naistyötä. Jyväskylän NNKY ry vuosina 1897–1982. Helsinki 1986, 124–126.

liittiseen toimintaan siinä määrin, että hän kävi puolueen agitaatiokurssin vuonna 1908.⁶⁰

Venäjällä tsaarin erottamiseen johtanut maaliskuun vallankumous 1917 lähensi puolueita toisiinsa hetkellisesti. Yhteistoiminta kariutui nopeasti sosiaalidemokraattien varautuneeseen asennoitumiseen, sillä kommunikaatio porvarillisten ja sosiaalidemokraattien välillä kangerteli.⁶¹ Jyväskylässä porvarilliset puoluejärjestöt keskustelivat voimiensa yhdistämisestä, ja lokakuussa 1917 kokoontuikin toimikunta, jonka tarkoituksena oli lakkauttaa erilliset porvarilliset puolueet.⁶² Sanomalehti Keski-Suomessa julkaistun ilmoituksen mukaan kaikki huomattavat yhteiskunnalliset toimihenkilöt olivat kokoontuneet kirjastotalolle pohtimaan puolue- ja sanomalehtiolojen uudelleenjärjestämistä. Uuden puolueen nimeksi oli ehdotettu Kansanpuoluetta. Kokous katsoi, että kansallisten puolueiden väliset rajat oli poistettava hetken vaatiman välttämättömyyden nimissä. Kansanpuolueelle osoitettiin tehtäväksi "suomalaisten ja Keski-Suomen yhdistäminen".⁶³ Lokakuun 1. ja 2. päivinä vuonna 1917 toimitetuissa eduskunta-vaaleissa suomalainen ja nuorsuomalainen puolue esiintyivätkin yhdistyneenä Kansanpuolueena.⁶⁴ Muodollisesti puolueiden yhdistäminen toteutui joulukuun alussa 1917. Kunnallistalolla perustetun Kansallisseuran 13-henkiseen johtokuntaan valittiin kolme naista.⁶⁵ He olivat rouvat Klara Vänttinen⁶⁶, Marja Tommila sekä neiti Suoma Teivaala⁶⁷.

Kysymyksessä oli siis lähinnä sisäpoliittisesta tilanteesta johtunut porvarillisen yhteisrintaman tiivistyminen, jolla tahdottiin vahvistaa alkanutta uudenlaisten suhteiden järjestelyä Venäjän kanssa. Porvarillisten puolueiden yhteistoiminta haluja lisäsi se, että kesällä 1916 pidetyissä vaaleissa sosiaalidemokraatit olivat saaneet merkittävän vaalivoiton. Sosiaalidemokraatit olivat saaneet enemmistöasemaan eduskunnassa.⁶⁸ Porvarillisella taholla oltiin sitä mieltä, että

---

⁶⁰ JyMa. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Suomalaisen puolueen arkisto. Suomalaisen puolueen ja piiritoimikunnan kokouspöytäkirjat 26.5.1908; pöytäkirjat 1908-1916.

⁶¹ Lindman Sven, Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1919. Suomen kansanedustuslaitoksen historia 6. Helsinki 1968, 16, 19.

⁶² Katso Venäjän maaliskuun vallankumouksen ja vuoden 1918 kansalaissodan välisestä poliittis-yhteiskunnallisista vaiheista Jyväskylässä Laitinen 1988b, 365; Keski-Suomi 20.10.1917.

⁶³ Keski-Suomi 16.10.1917.

⁶⁴ Vaaleista tarkemmin Lindman 1968, 151-153.

⁶⁵ Keski-Suomi 8.12.1917.

⁶⁶ Klara Vänttinen oli lyseon rehtori Otto Vänttisen puoliso. Klara Vänttinen oli muun muassa Jyväskylän Naisseuran ja Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston jäsen. Tommila 1970, 54.

⁶⁷ Suoma Teivaala oli seminaarin naisosaston voimistelunopettaja vuosina 1909–1935. Halila 1963, 347.

⁶⁸ Tuominen 1958, 405-406.

vaalitulokseen oli vaikuttanut porvarillisten äänestäjien välinpitämättömyys ja puoluejärjestöjen riittämätön vaaliaktiivisuus.⁶⁹

Jyväskylässä vietettiin marraskuun 1917 suurlakko maltillisessa ilmapiirissä.⁷⁰ Vuoden 1918 tammikuussa Jyväskylässä kokoontui paikkakunnan naisjärjestöjen yhteisvaliokunta, joka päätti keskuudessaan järjestää yleisen esitelmän ja keskustelutilaisuuden Kunnallistalon juhlasalissa. Tilaisuudessa puhuivat entistä Suomalaista puoluetta edustanut opettaja Hilma Ihala ja vastaavasti nuorsuomalaisia edustanut johtajatar Hilma Hiilos⁷¹. Jälkimmäisenä mainittu selosti uutta kunnallislakia.⁷² Naiset kokoontuivat uudelleen jo seuraavana iltana. Tilaisuudessa päätettiin, että valtuustovaaleissa naiset yhtyisivät miesten kanssa äänestämään samaa listaa, jos saisivat asettaa kolme vakinaista ja kaksi varajäsentä edullisille paikoille. Vaalityötä varten asetettiin vaaliagitaatiotoimikunta. Lopuksi kokous esitti paheksuntansa, että naisia ei ollut asetettu ehdokkaaksi verotuslautakunnan vaaleissa.⁷³

Jyväskylän Kansallisseuran likellä toiminut naisjärjestöjen yhteisvaliokunta ei jatkanut toimintaansa enää vuoden 1919 eduskuntavaalien alla. Sanomalehti Keskisuomalaisessa julkaistiin vielä vuosina 1919-1920 kaksi laajempaa erityisesti porvarillisille naisille tarkoitettua artikkelia. Molemmat käsittelivät naisten osallistumista kunnalliselämään. Kumpaankin artikkeliin sisältyi moite, että porvarilliset naiset eivät olleet riittävän syvällisesti sisäistäneet uuteen kansalaisoikeuteen sisältyviä mahdollisuuksia. Lisäksi naisille huomautettiin, että he eivät olleet huolehtineet naisehdokkaiden sijoittumisesta edullisille paikoille vaalien ehdokaslistoille.⁷⁴

Suomalainen puolue ja Nuorsuomalainen puolue muuttivat järjestörakennettaan ja toimintatapojaan Suomen valtiollisen itsenäistymisen, kansalaissodan ja hallitusmuotokysymyksen seurauksena. Tavoitteena oli myös puoluejärjestötoiminnan tehostaminen. Entiset Suomalaisen puolueen jäsenet ja osa nuorsuomalaisista perustivat Kansallisen kokoomuksen. Suomalaisen puolueen lakauttamisen myötä tuli ajankohtaiseksi myös naisten toiminnan järjestäminen

⁶⁹ Lindman 1968, 14.

⁷⁰ Tommila 1972, 513-514; Laitinen 1988b, 369.

⁷¹ Hilma Hiilos oli Jyväskylän tyttökoulun johtaja vuosina 1917–1920. Tätä ennen hän oli toiminut usean vuoden ajan koulun historian opettajana. Hiilos oli sekä Jyväskylän Naisliiton että Jyväskylän Raittiusseuran puheenjohtaja. Hän oli Kansallisen Edistyspuolueen edustajana kaupunginvaltuustossa vuosina 1919–1920. Tommila 1970, 61; Veijola 1981, Liite 9b.

⁷² Keskisuomalainen 22.1.1918.

⁷³ Keskisuomalainen 24.1.1918

⁷⁴ Keskisuomalainen 23.10.1919; 1.12.1920.

kokoomuspuolueessa.⁷⁵ Joulukuussa 1918 kokoomuspuolueeseen liittyneet naiset järjestivät Helsingissä keskustelukokouksen, jonka yksimieliseksi päätökseksi tuli, että erityiset naisjärjestöt ovat hyödyksi sekä naisille itselleen että puolueelle. Helmikuussa 1919 päätettiin, että puolueen naisjärjestöt voivat olla joko täysin itsenäisiä yhdistyksiä tai yleisten yhdistysten alaosastoja. Molemmille järjestömuodoille perustettiin yhteiseksi katto-organisaatioksi Kansallisen Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liitto.⁷⁶ Naisille oli varattu myös oma edustus puolueen valiokunnassa. Naisvaliokunnan sääntöjen mukaan sen *"tarkoituksena oli herättää ja elvyttää naisten yhteiskunnallista ja valtiollista harrastusta sekä liittää jäsenet yhteistoimintaan puolueen tarkoituserien puolesta."*⁷⁷ Kokoomuspuolueen Naisjärjestöjen Liiton alaisia paikallisosastoja perustettiin lähinnä kaupunkeihin.⁷⁸

Jyväskylässä kokoomuksen naiset toimivat aluksi paikallisen puolueosaston naisjärjestönä. Kuitenkin jo vuonna 1919 perustettiin kokoomuslainen naisjärjestö, jonka puheenjohtajana jatkoi entisen suomalaisen puolueen naisvaliokunnan puheenjohtaja rouva Ada Ojala. Vuonna 1937 osasto muuttui virallisesti Jyväskylän Kokoomuksen Naiset -nimiseksi järjestöksi.⁷⁹

Naisjärjestön ensimmäisen toimintavuoden aikana johtokunta järjesti yhdessä puoluejärjestön kanssa perheiltaman, jossa naiset huolehtivat kahvitarjoilusta. Naiset olivat huolehtineet kahvitarjoilusta myös puolueen kokouksissa. Vaikka muuta toimintaa ei ollut, toimintakertomuksessa todettiin, että *"eteenpäin on elävän mieli"*.⁸⁰

Jyväskylässä kokoomuslaisten naisten kokoukset olivat 1920-luvun alussa ompeluiltoja. Käsitöiden ohella kokouksissa oli henkistä ohjelmaa, jonka sisällöstä ei ole tarkempaa tietoa. Esimerkiksi vuoden 1921 toimintakertomuksessa mainittiin, että Jyväskylän kokoomuspuolueen naisjärjestö katsoi ansiokseen sen, että puoluetta edustavia naisia valittiin kaupunginvaltuustoon.⁸¹ Tosin 1920–1930-luvuilla valtuuston naisedustajat olivat tosin kauttaaltaan paikkakun-

⁷⁵ Vanhan suomalaisen puolueen ja uuden kokoomuspuolueen "sukulaissuhteesta" tarkemmin Uino Ari, Kansallinen kokoomus 1918–1929. Teoksessa Suomalais-Kansallinen Kokoomus. Suomalaisen puolueen ja kansallisen kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929. Leino-Kaukiainen Pirkko & Uino Ari. Vammala 1994, 270-271.

⁷⁶ Eliala 1967, 92.

⁷⁷ Leino-Kaukiainen 1994, 280-281.

⁷⁸ Hölttä 1982, 58-59.

⁷⁹ PTA. Kansallisen Kokoomuspuolueen arkisto. Kokoomuksen naisvaliokunnan arkisto. Paikallisosastojen vuosikertomukset. Jyväskylän Kokoomuksen Naiset 1938. Järjestön perustamispäiväksi on merkitty 7.3.1937.

⁸⁰ PTA. Kansallisen kokoomuksen arkisto. Naisvaliokunta. Paikallisjärjestöjen vuosikertomukset. Jyväskylä 1919.

⁸¹ PTA. Kansallinen kokoomuksen arkisto. Naisvaliokunta. Kansallisen kokoomuksen naisjärjestöjen toimintakertomukset 1921.

nalla hyvin tunnettuja yhteiskunnallisesta harrastuneisuudestaan, ja heillä oli laajat sidosryhmät yhdistyselämässä puolue toiminnan lisäksi.⁸²

Vaikka kokoomuspuolueen erillinen naistoiminta näytti Jyväskylässä menettäneen julkisen mielenkiinnon 1920-luvun kuluessa, naiset eivät olleet puolue toiminnasta syrjässä. Naisten panosta tarvittiin edelleen erilaisten yleisötilaisuuksien järjestelytoiminnassa. Osa naisista toimi aktiivisesti myös "varsinaisessa" puolueosastossa.⁸³ Maaliskuussa 1920 kerrottiin sanomalehti Keskisuomalaisessa Jyväskylän kokouksen perhe-iltamasta, joka oli ollut *"...hauska ja onnistunut. Ohjelmapuolen aloitti runoilijatar Irene Mendelin runopukuisin tervehdyssanoin. Rouva Ada Ojala ja lehtori Vartia esittivät sitten Flodin, Backmanin ja Görensenin sävellyksiä, jotka samoin kuin rouva Saarialhon pianonsoitto miellyttävästi kohottivat juhlatunnelmaa. Seminaarin johtaja Nestori Ojala selosti asiallisesti ja valaisevasti kokoomusryhmän kantaa viime kuluneiden aikojen polttavissa kysymyksissä, jota selostusta seurattiin mielenkiinnolla. Rouva Ada Ojalan johtama tilapäinen laulukuoro kaiutteli illan kuluessa laulun toisensa jälkeen. Iloisessa ja tuttavallisessa seurustelussa kului ilta ja kukin lienee ajatellut, että tällaisia virkistäviä illatsuja on kerran alkuaan päästyään useamminkin toimitettava".*⁸⁴

Jyväskylässä kokoomuspuolueen naisjärjestön 1920-luvun hiljaiselon taustasyynä oli mitä ilmeisemmin selkeän, profiloituneen ohjelman puuttuminen. Esimerkiksi helmikuussa 1924 käyty eduskuntavaalikamppailussa Keski-Suomen kokoomusnaisten ehdokkaaksi asetettu johtaja Impi Sirkka⁸⁵ ei vaalipuheessaan viitannut erillisiin naiskysymyksiin.⁸⁶ Ne kysymykset, joita rinnakkain toimineet kokoomuspuolueen paikallisosaston naisjärjestö ja Jyväskylän Naisyhdistys olivat käsitelleet, eivät muotoutuneet poliittisiksi kysymyksiksi puolueen sisällä. Puolueen naisvaliokunta pyrki tehostamaan nimenomaan paikallista järjestäytymistä ja paikallisosastojen vaalitoimintaa, mutta esimerkiksi jyväskyläläiset naiset eivät anoneet avustusta tähän työhön.⁸⁷ Jyväskylässä toiminut kansallisen kokouksen naisjärjestö ei ollut suinkaan erityisen vaatimaton muuhun maahan verrattuna. Esimerkiksi naisjärjestöjen liiton 1930-luvun alussa järjestä-

⁸² Kokko 1992, 70-82.

⁸³ Esimerkiksi Sisä-Suomi 9.11.1924, 2.12.1928, 1.3.1929, 15.3.1929

⁸⁴ Keskisuomalainen 18.3.1920.

⁸⁵ Impi Sirkka oli Keski-Suomen kansanopiston johtaja ja puolisonsa O.V. Sirkkan kanssa eräs keskeinen vaikuttajahahmo Keski-Suomen Nuorisoseurojen Liitossa 1920-luvun puolivälistä lähtien. Impi Sirkka oli toimi aktiivisesti myös Keski-Suomen Naistenpäivien järjestelyissä vuodesta 1924 1970-luvun alkuun saakka. Mönkkönen 1993, 530; Paunu 1995.

⁸⁶ Sisä-Suomi 20.2.1924.

⁸⁷ PTA. Kansallisen Kokouksen arkisto. Kansallisen kokouksen naisvaliokunnan vuosikertomus 1923-1924.

missä valtakunnallisissa arpajaismyyjäisissä ja asiamieskilpailussa jyvaskyläläisnaiset sijoituivat hyvin.⁸⁸

Naisilla oli kokoomuspuolueessa samankaltaisia ongelmia kuin muissakin puolueissa. Naisjärjestöjen esittämät tavoitteet eivät saaneet vastakaikua yleisessä puolue toiminnassa. Tämä johti siihen, että sukupuolen mukaista järjestäytymistä ei oltu loppujen lopuksi valmiita häivyttämään. Naisjärjestöt saivat keskittyä rauhassa kotitalous- ja sivistyskysymyksiin, raittiustyöhön ja lastensuojeluun.⁸⁹ Jyväskylässä edellä mainitut toiminta-alat kuuluivat paikalliselle naisyhdistykselle mahdollisesti siksi, että voimavarojen jakaminen puoluejärjestön ja muodollisesti yleishyödyllisen järjestötoiminnan kesken olisi koitunut molempien järjestömuotojen kohtaloksi.⁹⁰ Joka tapauksessa etäisyyden säilyttäminen puoluejärjestöön nähden takasi naisjärjestöille niiden oman toimintavapauden. Kokoomuslaisten naisjärjestöjen sijoittumista osaksi puoluejärjestöä vaikeutti myös se, että muodollisesti sitoutumaton Suomen Naisyhdistys toimi ajoittain puoluejärjestön tavoin. Esimerkiksi vuonna 1922 Suomen Naisyhdistys ilmoitti, että se ryhtyisi edistämään kunnallisvaaliasiaa eri puolilla maata. Yhdistyksen johtokunta tosin totesi, että asia kuului kunkin paikkakunnan puolueosastolle. Tästä huolimatta yhdistys päätti sanomalehti-ilmoitusten välityksellä kehottaa porvarillisia naisia osallistumaan vaaleihin.⁹¹ Sen sijaan puolueen naisvaliokunta ei pyynnöistä huolimatta puuttunut vaalipiirien ehdokasasetteluun, joiden kerrottiin syrjivän naisehdokkaita.⁹²

Kokoomuspuolueen naisvaliokuntalaisten poliittisen toiminnan heikouteen saattoi vaikuttaa edelleen, että he jatkoivat tahoillansa naisille tärkeiden yhteiskunnallisten asioiden harrastusta muun yhdistystoiminnan puitteissa. Mainittakoon, että Jyväskylän Naisyhdistys pyrki heti itsenäistymisen jälkeen aktivoimaan jäsenistöön vaalien sen vuoksi, että se oli ottanut tehtäväkseen järjestää vaalikokouksien yhteyteen siveellisyysvalistustilaisuuksia.⁹³ Erillistoiminta oli tärkeää jo siksi, että naisten esille nostamia asioita miesvaltaisessa puolueorganisaatiossa harvemmin noteerattiin.⁹⁴ Naisvaliokunnan omaksumalla ohjelmalla oli vain sivuosa suomalaisen ja kansallisen kokoomuspuolueen tavoitteissa. Toisaalta naisvaliokunta ei ryhtynyt toimenpiteisiin hahmottaakseen sellaista puoluepoliittista ohjelmaa, joka olisi soveltunut käytännölliseksi ohjenuoraksi. Osasyynä saattoivat olla jo vakiintuneet toimintatavat, joita oli

⁸⁸ PTA. Kansallisen kokoomuksen arkisto. Naisvaliokunta. Vuosikertomukset 1931–1932; Sisä-Suomi 23.10.1931.

⁸⁹ Uino 1994, 281.

⁹⁰ Kts. tarkemmin luku IV.

⁹¹ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Johtokunnan pöytäkirjat 11.11.1910, 22.4.1922.

⁹² PTA. Kansallisen kokoomuksen arkisto. Naisvaliokunta. Vuosikertomukset 1924, 1929.

⁹³ Kts. tarkemmin luku IV.

⁹⁴ Uino 1994, 282.

vaikea muuttaa. Suomenmielisten järjestäytymistraditiossa naisten erillisjärjestäytyminen edusti juonnetta, jolla oli jo ennen eduskuntareformia maineikas traditio taustanaan.

3.2 Nuorsuomalaisen puolueen ja Kansallisen edistyspuolueen naispiirit

Nuorsuomalaisen puolueen rinnalla ei toiminut erillistä naisjärjestöorganisaatiota. Sen sijaan puolueen johtoryhmää lähellä olevat naiset Maissi Erkko, Hedvig Ståhlberg ja Tekla Hultin olivat kokoontuneet Nuorsuomalaisten Naisklubina vuodesta 1902 lähtien. Naisklubin tarkoituksena oli työskentely valtiollisen valistuksen levittämiseksi ja nuorsuomalaisen perustuslaillis-suomenmielisen puolueen ohjelman toteuttamiseksi. Naisklubi toimi läheisessä yhteistyössä nuorsuomalaisten yhdistysten keskustoimikunnan kanssa. Klubia johti 11 -henkinen johtokunta ja sen vuosikokouspäiväksi oli määrätty Minna Canthin syntymäpäivä 19. maaliskuuta. Naisklubi oli keskustelufoorumi ja se hajaantui lopullisesti vuonna 1924 samojen erimielisyyksien vuoksi, jotka johtivat Kansallisen kokoomuksen ja Kansallisen edistyspuolueen perustamiseen.⁹⁵ Naisklubilla ei ollut alaosastoja muualla maassa.

Jyväskylässä nuorsuomalaiset naiset kuuluivat paikalliseen nuorsuomalaiseen yhdistykseen. Naisten poliittisen aktivoitumisen kannalta puolueosastoa tärkeämmäksi osoittautui kuitenkin muodollisesti sitoutumaton naisjärjestö, joka oli perustettu ennen varsinaista puolueosastoa. Kyseisen naisjärjestön puoluepoliittinen sitoutuminen näkyi kuitenkin jo perustamiskokousilmoituksessa. Siinä toivotettiin nuorsuomalaiset naiset tervetulleeksi perustamaan Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosastoa.⁹⁶ Uuden yhdistyksen ilmoitettiin kuitenkin toimivan puolueetonana sivistysliittona.⁹⁷ Jyväskylän naisliittolaisten hämärä käsitys poliittisen ja ei-poliittisen toiminnan rajalinjoista ei ollut poikkeuksellista, sillä sama linjattomuus vaivasi myös Suomalaisen Naisliiton keskusorganisaatiota. Aikalaisille järjestötoiminnan kaksijakoisuus oli ennen kaikkea käytän-

⁹⁵ Kiiski Venla, Tekla Hultin, poliitikko. *Studia Historica Jyväskyläläensia* 15. Jyväskylä 1978, 123-125.

⁹⁶ Keski-Suomi 18.7.1907.

⁹⁷ Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän osasto perustettiin 23.3.1907; Nuorsuomalaisten puolueen paikallisyhdistys perustettiin Jyväskylään varsinaisesti tammikuussa 1908. Tätä ennen kaupungissa toimi Jyväskylän Nuorsuomalainen Seura. JyMa. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän osaston arkisto. *Historiikki*; Veijola 1981, 50.

nöllinen ongelma. Vaikuttaisi siltä, että asioiden kietoutuminen toisiinsa oli olennainen osa näiden ryhmittymisen yhteiskunnallista orientoitumista.

Suomalaisen Naisliiton perustaminen liittyi vuoden 1906 äänioikeusuu-
distukseen ja seuraavana vuonna järjestettyihin ensimmäisiin eduskuntavaaleihin. Ensimmäiset eduskuntavaalit olivat olleet pettymys monille naisasiayhdistyksissä toimineille naisille. Nuorsuomalaisesta puolueesta valittiin eduskuntaan vain kaksi naisedustajaa, Lucina Hagman ja Alli Nissinen. Nuorsuomalaisten naisten heikon menetyksen arveltiin johtuneen tehottomasta vaaliorganisaatiosta. Puolueeltahan puuttui varsinainen naisjärjestö. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna on perusteltua luonnehtia Suomalaista Naisliittoa nuorsuomalaisen puolueen naisten vaaliorganisaatioksi. Suomalaisen Naisliiton kokouksessa huhtikuussa 1908 käydyn keskustelun jälkeen kuitenkin päätettiin, että liitosta muodostettaisiin puolueeton naisten sivistysliitto. Päätös ei ollut yksimielinen. Osa kokousväestä oli sitä mieltä, että valtiollinen toiminta oli tärkeintä ja Suomalaisen Naisliiton olisi pitänyt järjestää suhteensa nuorsuomalaiseen puolueeseen. Tätä näkemystä vastusti järjestön perustaja Lucina Hagman, jolle naisten poliittinen sitoutuminen oli ollut jo alunperinkin vastenmielistä.⁹⁸

Nuorsuomalaisen puolueen piiritason organisaatio luotiin vuoden 1906 puoluekokouksessa. Kokous päätti, että maaseutukeskuksiin perustettaisiin keskustoimikunnat, joiden tehtävänä oli pitää huolta nuorsuomalaisten yhdistysten perustamisesta ympäristöön.⁹⁹ Jyväskylän nuorsuomalainen yhdistys perustettiin tammikuussa 1908 ja se oli vuoteen 1917 saakka vaalipiirin huomattavin nuorsuomalainen yhdistys.¹⁰⁰ Nuorsuomalainen puolue aloitti toimintansa varsin ylimalkaisen yhteiskunnallisen ohjelman turvin. Tämä johtui osoittain siitä, että puolue sai lopullisen ohjelmansa valmiiksi myöhemmin kuin muut puolueet. Ongelmana oli, että Maalaisliitto, Suomalainen Puolue ja sosiaalidemokraatit olivat jo esittäneet potentiaaliselle kannattajakunnalleen seikkaperäiset ohjelmat, joihin nuorsuomalaisten oli vaikea tuoda uusia ulottuvuuksia.¹⁰¹

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin nuorsuomalaisten ensimmäinen edustajakokous pidettiin Jyväskylässä 18.–19. lokakuuta 1906. Naisasiasta ja naisten järjestäytymisestä puhui Lucina Hagman.¹⁰² Vieraillessaan kaupungissa Hagman puhui sekä nuorsuomalaisen puolueen vaalitulaisuudessa että erityisessä naisten kokouksessa. Vaikka kysymyksessä oli poliittinen agitaatiomatka,

⁹⁸ Kts. Luku III, kappale 1; Hokkanen Ritva, *Suomalainen Naisliitto 1907–1987*. Helsinki 1987, 2-4.

⁹⁹ Veijola 1981, 10-12.

¹⁰⁰ Veijola 1981, 50.

¹⁰¹ Borg 1965, 36-39, 54-64.

¹⁰² Veijola 1981, 11-12; Hagman 1918, 452-457.

Hagman ei muistelmissaan mainitse paikkakunnan naisten poliittisen järjestäytymisestä. Hän toi esille keskisuomalaisten naisten ylevän aatteellisuuden, joka puhkesi kukkaan lauluna ja runonlausuntana.¹⁰³ Seminaarista yhteiskunnalliset vaikutteensa saaneille Hagmanin yhteiskunnallinen orientoituminen oli yhtä kuin kultivoitunut elämäntapa.

Vaikka Jyväskylässä nuorsuomalaiset naiset eivät järjestäytyneet pääkaupunkilaisten tavoin naisklubiksi, paikkakunnan naiset tiedostivat naisten poliittisen toiminnan erillistarpeet. Etenkin vaalien alla he toimivat puoluepoliittisen ryhmän tavoin. Tämä oli näkyvissä jo vuoden 1906 syyskuun puolivälissä, kun sanomalehti Keski-Suomessa julkaistiin Jyväskylän nuorsuomalaisille naisille tarkoitettu järjestäytymiskehottus: *”Aika menee arvellessa, päivät päätä käännellessä. Vaalipiirit tulevia eduskuntavaaleja varten on muodostettu, puolueet ryhmittäytyvät ja tuon tuostakin kuulee pidettävän jo leikkivaalejakin. Kuinka on Vaasan itäisen vaalipiirin naisten laita. Eikö olisi jo aika meidänkin kokoontua tuumimaan tulevia eduskuntavaaleja, että ajan tullen voisimme ehdokkaamme ja vaatimuksemme tuoda ilmi. Ei ole aikaa meille naisille nyt nukkua ja olla välinpitämättömiä asian menosta. On monta yhteiskunnallista kysymystä, jotka kipeästi vaativat parannusta. Meidän naisten velvollisuus on saada niin monta naista kuin suinkin uuteen eduskuntaan, sillä ainoastaan siten tulevat lait tasapuolisesti kun molemmatkin sukupuolet ovat tilaisuudessa oikeuksiansa valvomaan. Nuorsuomalaisten naisten äänioikeuslautakunta Jyväskylässä olisikin mielestämme sopiva yhdistys, jonka ympärille me maaseutunaiset voisimme ryhmittäytyä. Laskemme tämän asian yhdistyksen sydämelle”*.¹⁰⁴

Juuri ennen kevään 1907 eduskuntavaaleja nuorsuomalaisten naisten keskuskomitean nimellä esiintynyt ryhmä julkaisi paikallisessa sanomalehdessä vaaligitaatiokirjoituksen. Äänioikeuden käyttäminen sidottiin isänmaanrakkauteen. Äänestämällä kansalaisvelvollisuutensa suorittava Suomen nainen osallistui kansan siveellisen ja henkisen valmiuden lujittamiseen. Kirjoituksessa vedottiin nuorsuomalaisiin naisiin myös sillä perusteella, että kaikki maailman kanssasaret seuraavat suomalaisnaisten ensimmäisiä valtiollisia vaaleja.¹⁰⁵

Jyväskylän nuorsuomalaisten naisten järjestäytymistavoitteet tarkentuivat syyskuussa 1907, kun sanomalehti Keski-Suomi julkaisi rouva Betty Lagerbladin asiaa koskevan artikkelin. Lagerbladin agitaatiokirjoituksessa yhdistettiin naisten puolueeton yleishyödyllinen sivistystoiminta osaksi poliittista sitoutumista. Lagerblad korosti, että yhteiskunnallisen harrastuneisuuden herättäminen tuli tapahtua perustuslaillisessa, kansanvaltaisessa ja edistysmielisessä hengessä.

¹⁰³ Hagman 1918, 455.

¹⁰⁴ Keski-Suomi 13.9.1906.

¹⁰⁵ Keski-Suomi 12.3.1907.

Naisliiton paikallisosaston tehtäväksi hän asetti kansalaissivistyksen levittäminen ja kohottaminen naisten keskuudessa.¹⁰⁶

Naisten itsenäinen poliittinen toiminta ei miellyttänyt kaikkia. Tämä tuli selville viimeistään vuoden 1908 vaalien alla. Kesäkuussa 1908 oli sanomalehti Keski-Suomessa artikkeli *"Naiset puolueenako äänestämään"*, jonka oli allekirjoittanut nimimerkki "nuorsuomalaisia".¹⁰⁷ Artikkelissa paikkakunnan nuorsuomalaiset naiset kuvailtiin kiihkoilijoiksi, jotka pyrkivät erottamaan naiset valtiollista puolueista. Kirjoittajat olivat sitä mieltä, että naisten oli kuten miestenkin käytävä valtiollisiin vaaleihin kansalaisina, kuuluen jo olemassa oleviin puolueisiin, eikä suinkaan asettua hajoittajina erikoisasemaan. Artikkelin mukaan *"se kyllä on oikeutettua, että eduskuntaan tulee naisiakin, mutta kansanedustajiksi ei oikeuta sukupuoli, vaan päinvastoin sukupuolueen katsomatta ehdokkaan sopivuus, kansalaistunto ja kyky. Näillä perusteilla kansalaisina, eikä vain naisina, onkin naisehdokkaat vaaliliittoiin otettu"*.¹⁰⁸

Naisiin kohdistuneen kritiikin juuret olivat vaaliagitaatiossa, jota Jyväskylässä toimiva naisten keskuskomitea oli alkanut tehdä tohtori Maikki Fribergin hyväksi. Maikki Friberg¹⁰⁹ oli esiintynyt Jyväskylässä nuorsuomalaisten vaalilaisluudessa toukokuussa 1908. Sanomalehdessä Fribergin vaalipuhetta referoineen rouva Betty Lagerblad in mielestä oli tärkeää, että Friberg oli selittänyt, *"mikä oli naisten tehtävä politiikan alalla, miksi naisia valtiollisessa elämässä tarvitaan ja mitä isänmaa nykyhetkenä tyttäriltään odottaa"*.¹¹⁰ Friberg oli selostanut jyväskyläläisyleisölle myös ensimmäisen eduskunnan toimintaa. Vaikka Friberg ei itse ollut kansanedustaja, hän oli saanut tietoonsa, että ensimmäinen kausi eduskunnassa oli ollut naisille tuskallinen. Työ oli ollut Fribergin mukaan käsitteiden hämmentämistä, raakaa ja tietämättömien tunnotonta johdattamista. Moraali oli saanut siirtyä syrjään politiikasta. Friberg arveli, että naiset voisivat tehdä tämän asian parantamiseksi paljonkin. Lucina Hagmanin ajatuksia seuraten hän ehdotti, että naiset jättäytyisivät kokonaan puoluepolitiikan ulkopuolella. Naisten olisi kuljettava ihmisyyden tietä ja tehtävä niin kuin oikeus ja omatunto vaativat. Eduskuntaan valittavalta olisi vaadittava jonkinlainen tutkinto ja edustajan tulisi olla nuhteeton ja siveellisyyden kannattaja.¹¹¹

Maikki Fribergiä ei vastustettu Jyväskylän Nuorsuomalaisessa Seurassa yksinomaan hänen naisten poliittista toimintaa koskevien lausuntojensa vuoksi.

¹⁰⁶ Keski-Suomi 24.9.1907.

¹⁰⁷ Keski-Suomi 30.6.1908.

¹⁰⁸ Keski-Suomi 30.6.1908.

¹⁰⁹ Maikki Friberg oli Naisasialiitto Unionin johtohahmo. Hän oli orientoitunut lähinnä kansanvälisten kontaktien ylläpitämiseen. Kts. Maikki Fribergin elämästä esim. von Alfthan 1966, 42-53.

¹¹⁰ Keski-Suomi 18.6.1908.

¹¹¹ Keski-Suomi 10.5.1908.

Hänen asettamistaan vaalilistalle kritisoitiin siksi, että hän ei arvostelijoittensa mukaan täyttänyt nuorsuomalaisen puolueen kieliohjelman vaatimaa kohtaa.¹¹² Nuorsuomalaisten ohjelma keskittyi periaatteellisiin kannanottoihin; kieliohjelmaan ja Venäjän suhteeseen, jotka eivät sosiaalisten kysymysten rinnalla vedonneet laajaan äänestäjäkuntaan.¹¹³ Naisten erillistoimintaa arvosteltiin ennen kaikkea siksi, että sen pelättiin jakavan puolueen vaalitoimintaa vaalipiirissä. Pelkoon oli aihetta, sillä huolellisista vaalivalmisteluistaan huolimatta puolue oli epäonnistunut edellisissä vaaleissa Keski-Suomessa.¹¹⁴

Jyväskylässä naiset jatkoivat omaehtoista poliittista toimintaa ensivaiheen vaikeuksien jälkeenkin. Vuonna 1909 Jyväskylässä perustettu nuorsuomalaisten naisten valitsijayhdistys asetti Maikki Fribergin toistamiseen eduskuntavaaliedokkaakseen.¹¹⁵ Seuraavana vuonna naiset järjestivät erityisen naisten vaalikokouksen ja valitsivat vaalipiirikokoukseen edustajakseen rouva Elsa Hästesko-Heporaudan.¹¹⁶ Rouva Hästesko-Heporaudalla ei ollut kokouksessa virallisen edustajan statusta, mutta hänet valittiin piiritoimikunnan jäseneksi ja tämän lisäksi kolmihenkiseen neuvottelutoimikuntaan, jonka tarkoituksena oli selvittää mahdollinen vaaliyhteistyö Suomalaisen puolueen kanssa.¹¹⁷

Vaikka Jyväskylän Nuorsuomalaisen Seuran naispiirin välit näyttivät julkisen keskustelun perusteella olleen huonot kaupungin puolueosaston kanssa, ei tämä ainakaan vaikuttanut naisten menestykseen vaalipiirijärjestössä. Vuonna 1906 piirijärjestön piiritoimikunnassa oli kaksi jyväskyläläisnaista, nimittäin neidit Auer ja Mendelin.¹¹⁸ erimielisyydet ja suuntaerot hävisivät vähitellen 1910-luvulla. Naisten ryhmittyminen omien eduskuntaehdokkaattensa taakse heijastaa ennen kaikkea sitä, kuinka vakavasti juuri nuorsuomalaiset naiset suhtautuivat uuteen kansalaisoikeuteen sisältyviin yhteiskunnallisiin velvoitteisiin. Sitä mukaa, kun suurlakosta alkanut yhteiskunnallinen mobilisaatio laimeni, sukupuolierot hävisivät ja puoluetyö keskittyi Jyväskylän Nuorsuomalaiseen yhdistykseen. Naisten erillistoiminta siirtyi entistä selvemmin Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosastoon. Naisten rinnakkaisjärjestäytymistä kuvaa se, että Jyväskylän Nuorsuomalaisen yhdistyksen johtokuntaan valitut

---

¹¹² Keski-Suomi 16.5.1908.

¹¹³ Veijola 1981, 16.

¹¹⁴ Veijola 1981, 16-17.

¹¹⁵ Keski-Suomi 4.12.1909.

¹¹⁶ Elsa Hästesko-Heporauta oli Jyväskylän seminaarin lehtorin F.A. Hästesko-Heporaudan puoliso. Molemmat olivat muun muassa nuorisoseuraliikkeen aktivisteja. E. Hästesko-Heporauta oli Jyväskylässä asuessaan mukana usean eri järjestön toiminnassa, ja muun muassa Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Nuorsuomalaisen puolueen piirijärjestön piiritoimikunnan jäsen vuosina 1909–1916. Elsa Hästesko-Heporaudan elämästä tarkemmin Elsa Heporauta. Eräs elämänkaari. Toim. Hirvonen Maija. Porvoo-Juva 1983.

¹¹⁷ Keski-Suomi 10.11.1920; 11.11.1910; 13.11.1910.

¹¹⁸ Veijola 1981. Liite 9a.

naiset olivat Jyväskylän naisliiton johtohahmoja. Vahvimmillaan naisedustus oli puolueosastossa vuonna 1917, jolloin nuorsuomalaisen yhdistyksen varapuheenjohtaja, rahastonhoitaja ja sihteeri olivat naisia.¹¹⁹ Pitkäaikaisia puolueaktiivisteja olivat rouvat Elsa Hästesko-Heporauta, Marja Tommila ja Klaara Vanttinen. Viimeksimainittu valittiin lisäksi puolueosaston varapuheenjohtajaksi vuosina 1916–1917. Rouvat Vanttinen ja Tommila olivat muun muassa Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Nuorsuomalaisen puolueen vaalipiiritoimikunnan jäseniä.¹²⁰ Vuosina 1906–1917 puolueen vaalipiiritoimikuntaan valittiinkin säännöllisesti yksi tai useampi nainen, jotka olivat kaikki jyvaskyläläisiä.¹²¹

Naisten ja miesten yhteistoiminta puolueen kokouksissa oli luontevaa, sillä tilaisuudet eivät olennaisesti poikenneet niistä yleishyödyllisistä ja sivistävistä tilaisuuksista, joihin kaupungissa oltiin totuttu. Nuorsuomalaisen yhdistyksen kokousohjelmassa oli asiakysymysten ohella aina laulua, soittoa ja muuta viihdetaidetta, mikä myös esiteltiin laajasti kokousilmoitusten yhteydessä. Esimerkiksi vuoden 1916 syyskauden avajaisia koskevassa sanomalehti-ilmoituksessa huomautettiin, että *”paikkakunnan nuorsuomalaiset muistavat viimetalven virkistäväät yhdessäolot ja innostuvat yhteisten aatteiden elähdyttäminä työhön tässä omassa yhdistyksessään, joka on menneiden vuosien lamaannuksen jälkeen saatu merkittävään hyvään käyntiin”*.¹²² Puolueosaston kokouksista ei saanut kuitenkaan muodostua liian virkistäviä, jotta yhdistyksen edustamat siveellisyyssarvot eivät joutuisi kyseenalaistetuiksi. Vuonna 1916 keskusteltiin kokouspaikasta, sillä illanviettopaikaksi valittuun ravintola Monopoliin eivät kaikki jäsenet halunneet tulla, vaikka väkijuomia ei tarjoiltukaan puolueosaston kokousiltoina.¹²³

Nuorsuomalaisen puolueen paikallisosastoissa aktiivisinta poliittisen toiminnan aikaa olivat vaalien alusajat. Valtiopäivätoiminnan lakkauttamisen jälkeen Jyväskylän Nuorsuomalaisessa Seurassa poliittinen agitaatio vaihtui kollektiivista ryhmätunnetta ja yhteenkuuluvuutta tehostavaksi toiminnaksi. Esimerkiksi vuonna 1914 yhdistys järjesti vuosikokouksen yhteyteen perheiltaman. Kahta vuotta myöhemmin järjestetystä perheiltamasta kerrottiin sanomalehdessä, että kokous oli ollut *”voimakas ja virkistävä... väkeä oli kerääntynyt kokoustoimikunnan koristamien pöytien ääreen erittäin runsaasti. Kodikas sali viimeistä sijaa myöten täyteen”*.¹²⁴ Naisten ja miesten rinnakkaistoiminta oli jopa niin

¹¹⁹ Keski-Suomi 13.10.1917.

¹²⁰ Jyväskylän nuorsuomalaisen yhdistyksen vuosikokousilmoitukset Keski-Suomi 9.3.1909; 17.3.1914; 30.1.1915; 15.2.1916; 13.10. 1917. Vaalipiirikokoukset 4.5.1916; 21.8.1917.

¹²¹ Veijola 1981, Liite 9. Nuorsuomalaisen puolueen Vaasan läänin itäisen piirijärjestön piiritoimikunnan jäsenet ja jäseneksi valitsemisvuodet.

¹²² Keski-Suomi 23.9.1916.

¹²³ Keski-Suomi 24.10.1916.

¹²⁴ Keski-Suomi 2.11.1916.

lähekkäistä, että vuonna 1916 valittuun puolueosaston johtokuntaan kuului kaksi avioparia.¹²⁵

Porvarillisten puolueiden uudelleen järjestäytymisen yhteydessä pääasiassa entiset nuorsuomalaiset perustivat Kansallisen edistyspuolueen. Naisjärjestöjä puolueessa edusti seitsenhenkinen Naistenvaltuuskunta. Valtuuskunta valittiin puolueen puoluekokouksen yhteydessä ja sen valitsivat kokoukseen saapuneiden paikallisten naisosastojen edustajat. Naistenvaltuuskunnalla oli oikeus lähettää kaksi täysvaltaista edustajaa puoluekokouksiin, koska puolue arvosti suuresti Naistenvaltuuskunnan työtä.¹²⁶ Jyväskylän paikallisyhdistys aloitti toimintansa vuoden lopulla 1918.¹²⁷ Tietoa siitä, toimiko Jyväskylässä Kansallisen Edistyspuolueen naisyhdistys tai puolueosaston alainen naisosasto, ei ole voitu tarkistaa. Paikallisessa sanomalehdessä julkaistussa kokouskutsuissa naiset käyttivät muun muassa nimitystä "edistysmieliset naiset".

Jyväskylän edistyspuolueen naiset osallistuivat vuoden 1919 eduskunta-vaalikampanjaan omalla ehdokkaallaan. Edellisenä vuonna käytä kansalaissota näytti herättäneen naisissa tietoisuuden velvollisuudestaan toimia kahtia jakautuneen kansakunnan eheyttäjänä. Sanomalehti Keskisuomalaisessa julkaisussa artikkelissa vedottiinkin vaalipiirin edistysmielisiin naisiin, jotta nämä käyttäisivät tilaisuutta hyväkseen ja äänestäisivät yhteistä naisehdokasta. Puoluepoliittinen sitoutuminen edistyspuolueeseen ja vahva verkostoutuminen yleishyödyllisyyttään korostaneeseen Suomen Naisliiton paikallisosastoon välittyivät edellä mainitusta vaalikokouskutsusta, jossa todettiin, että *"me emme tahdo pitää silmämääränämme minkään erikoisen kansanluokan etua, vaan koko kansan parasta. Me tahdomme rakentaa sovinnolla ja rakkaudella siellä, missä tavalliset poliittiset kiihottajat yrittävät pukea joukkovoimalla ja vihalla"*.¹²⁸ Jyväskyläläisten edistysmielisten naisten eduskuntaehdokkaaksi valittiin filosofian maisteri Hilma

¹²⁵ Keski-Suomi 14.3.1914; 15.2.1916.

¹²⁶ Naisten aseman tarkentamista käsiteltiin edistyspuolueessa vuonna 1948. Edellisenä vuonna oli edistyspuolueen puoluetoimintakunta asettanut komitean pohtimaan kysymystä, onko naisten erillistoiminta tarpeen ja jos on niin miten toiminta tuli tarkoituksemukaisesti järjestää. Naisten järjestäytymistä pohtinut komitea tuli mietinnössään siihen tulokseen, että naisten toiminta puolueessa oli erittäin tärkeää ja suureksi hyödyksi puolueelle. Komiteamietinnön mukaan oli pyrittävä siihen, että naiset saataisiin paljon suuremmassa määrin puoluetoimintaan. Naiset kuitenkin liittyivät mieluummin naisjärjestöihin kuin miesten kanssa yhteisjärjestöihin. Komitea esitti, että naisosastot olisi säilytettävä puolueessa ja niiden toiminta olisi järjestettävä säännölliseksi. Kansallisessa edistyspuolueessa oli jo aikaisemmin toiminut naisten valtuusto, jonka toiminta oli määrätty ohjesäännössä. Tämä ohjesääntö olisi myös tulevan toiminnan perusteena, mutta sen sisältö olisi saatava sopusointuun puolueohjelman kanssa. KA. Kansallisen Edistyspuolueen arkisto. Mf 50. Naiskomitean mietintö 1948; Hölttä, 1982, 76.

¹²⁷ Hölttä 1982, 7; Nuorsuomalaisen puolueen ja kansallisen edistyspuolueen välisistä yhteyksistä tarkemmin Veijola 1981, 54; Jyväskylän kansallisseuran perustamisesta Veijola 1981, 63,

¹²⁸ Keskisuomalainen 28.2.1919.

Hiilos. Kansanvalta ja sorrettujen oikeus olivat sanomalehtiartikkelin mukaan ne asiat, joista ehdokas oli yleisesti tunnettu.¹²⁹

Kansallisen edistyspuolueen paikallisyhdistykseen kuuluvien naisten erillistoiminnasta ei ole myöhemmin mainintoja lukuunottamatta vuosia 1922 ja 1924, jolloin sanomalehdessä julkaistuissa ilmoituksissa kutsuttiin kokoon edistysmieliset naiset kahvila Santalaan. Vuonna 1922 pidetyn kokouksen tarkoituksiksi ilmoitettiin eduskuntaehdokkaan asettaminen. Vuonna 1924 naispiirin kokoonkutsumisen taustasyynä saattoi olla niin ikään eduskuntavaalit, jotka jouduttiin järjestämään ennen aikaisesti kommunistien pidättämisestä seuranneen tilanteen vuoksi.¹³⁰ Edellä mainittuja naiskokouksia ei seurannut vaaliagitaatiokampanjaa oman ehdokkaan puolesta. Vaalien alla eivät jyvaskyläläiset edistyspuolueen naiset keskustelleet myöskään naisten erillisasemasta politiikassa. Vaikka porvarilliset puolueet tehostivat puolueorganisaatioitaan kansalaissodan jälkeen, ei esimerkiksi Jyvaskylän edistysseuran toiminta välttämättä muuttunut yhtään poliittisemmaksi kuin se oli ollut 1910-luvulla. Toiminnassa säilyi keskeisellä sijalla edelleenkin jäsenkunnan ja sitä lähellä olevan yleisön viihdyttäminen.

Naisten erillistoimintaan ei 1920- ja 1930-luvulla ollut Jyvaskylän Edistysseurassa ollut välttämätöntä tarvetta, sillä naisten toiminta keskittyi Jyvaskylän naisliittoon, joka oli ottanut johtakseen Jyvaskylän ja tietyissä mielessä myös koko Keski-Suomen porvarillisten naispiirien toimintaa. Esimerkiksi syyskuussa 1920 naisliiton kokouksessa käsiteltiin teemaa "Naiset ja politiikka". Seuraavassa kuukausikokouksessa oli puolestaan aiheena naisten osallistuminen kunnallisvaaleihin.¹³¹ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että naiset olisivat väistyneet puoluetoiminnasta. Itseasiassa näyttäisi siltä, että naisilla oli sekä Jyvaskylän Edistyspuolueen yhdistyksessä että vaalipiiritoimikunnassa 1920-1930-luvuilla varsin vakiintunut asema, mitä kuvaa esimerkiksi myös se, että naisen asettaminen puolueosaston varapuheenjohtajaksi ei ollut tavatonta. 1920-luvun alussa puolueosaston varapuheenjohtajana oli rouva Agnes Sipola¹³² ja 1930-luvun

¹²⁹ Keskisuomalainen 28.2.1919.

¹³⁰ Keskisuomalainen 28.4.1922; 16.2.1924.

¹³¹ Keskisuomalainen 7.9.1920, 28.10.1920; Suomalaisen Naisliiton Jyvaskylän haaraosastoa voidaan pitää johtavana yhdistyksenä Keski-Suomen Naistenpäivä -organisaatiossa. Ensimmäiset naistenpäivät järjestettiin vuonna 1924. Kts. tarkemmin luku IV.

¹³² Rouva Agnes Sipola oli kansakoulutarkastaja Kaarle Sipolan puoliso. A. Sipola valmistui Jyvaskylän seminaarista vuonna 1899 ja toimi kansakouluopettajana vuosina 1912–1925. Hän toimi myös lyseon ja tyttökoulun tuntiopettajana. Agnes Sipola oli muun muassa Suomalaisen Naisliiton Jyvaskylän haaraosaston ja Jyvaskylän osuusliikkeen hallituksen jäsen. Rouva Sipola oli Jyvaskylän kaupunginvaltuuston jäsen vuosina 1921–1925. Tommila 1970, 64–65.

lopulla kirjastonhoitaja Olga Risula.¹³³ Kirjastontarkastaja Risulalla oli myös muita huomattavia luottamustehtäviä 1930-luvulla. Esimerkiksi vuonna 1934 hänet valittiin johtokunnan jäseneksi, edustajaksi piiritoimikuntaan ja lisäksi paikallisyhdistyksen edustajaksi puolueen kokouksiin.¹³⁴ Toinen näkyvästi edistyspuolueen toimintaan osallistunut henkilö oli johtaja Eeva Heikinheimo¹³⁵, joka valittiin eduskuntaan vuonna 1924. Kansanedustajana Heikinheimolla oli näkyvä asema puolueen edustajana ja puhujana sekä kotipaikkakunnalla että piiriorganisaatioissa. Heikinheimo oli myös piiritoimikunnan varapuheenjohtaja vuonna 1925. Kaikki edellä mainitut naiset olivat Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston johtoon kuuluneita henkilöitä.¹³⁶

Jyväskyläläisnaiset olivat hallitsevassa asemassa vaalipiirin muihin naisiin nähden, sillä toimikuntaan valittiin vasta vuonna 1924 ensimmäinen maaseudulta kotoisin oleva naisedustaja. Tämän jälkeenkin jyväskyläläisnaiset säilyttivät näkyvän asemansa. 1920-luvulla piiritoimikuntaan kuuluivat rouva Agnes Sipola ja Eeva Heikinheimo. 1930-luvun lopulla piiritoimikuntaan kuuluivat kirjastontarkastaja Olga Risula ja lehtori Alli Salmi.¹³⁷ Jyväskyläläisnaisten edustus edistyspuolueen eri järjestöorganisaatioissa ei ole sattumaa, kun muistetaan, että paikkakunnalla oli runsaasti keskimääräisesti pitkälle koulutettuja naisia. Usealle heistä velvollisuus osallistua yhteiskunnallisen toimintaan oli osa ammattikuvaa.

---

¹³³ Risula Olga oli Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston jäsen, ja puheenjohtajana hän toimi 1940- ja 1950-luvuilla. KA. Kansallisen edistyspuolueen arkisto. Mf 86. Paikallisjärjestöjen vuosikertomukset. Jyväskylän kansallisen edistysseuran vuosikertomus 1935; Keskisuomalainen 14.2.1922; 1.2.1923.

¹³⁴ Keskisuomalainen 17.2.1934.

¹³⁵ Eeva Heikinheimo oli Jyväskylän seminaarin johtaja vuosina 1914–1935. Heikinheimo oli kansanedustajana vuosina 1925–1926 ja Jyväskylän kaupunginvaltuuston jäsen vuosina 1926–1928. KA. Kansallisen Edistyspuolueen arkisto. Paikallisjärjestöjen lähettämia vuosikertomuksia. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin piirijärjestön tietoja vuodelta 1925; Veijola 1981. Liite 9b; Esimerkiksi Keskisuomalainen 19.2.1924; 21.2.1926, Tommila 1970, 68.

¹³⁶ Edellä mainittujen henkilöiden lisäksi voidaan mainita muun muassa Hilma Hiilos, koska oli paikallisen edistysseuran johtokunnan jäsen 1920-luvun alussa. Keskisuomalainen 21.1.1920; HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän osaston arkisto. Historiikki.

¹³⁷ Alli Salmi oli Jyväskylän koe yhteislyseon lehtori vuosina 1924–1938. Salmi oli Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston puheenjohtaja vuosina 1933–1936. Hän kuului myös Jyväskylän Marttayhdistykseen. Salmi oli Jyväskylän kaupunginvaltuustossa vuosina 1929–1939. Veijola 1981. Liite 9b; Tommila 1970, 70.

3.3 "Ylös naiset äänestämään"¹³⁸

Porvarillisten naispiirien puoluepoliittisen toiminnan tarkastelu 1900-luvun alkupuolen Jyväskylässä osoittaa, että yhteiskuntaelämän politisoituminen ja puoluelaitoksen synty eivät merkinneet yhteiskuntaelämän sukupuolittumista niin vahvasti kuin aikaisemmassa tutkimuksessa on esitetty. Yleisessä ajattelussa sukupuoliroolit olivat luonnollisia ja ne peilautuivat myös yhteiskunnalliseen toimintaan. Jako ei ollut kuitenkaan niin yksiselitteinen, että se voitaisiin nähdä yhteiskuntaelämää leimaavaksi ilmiöksi. Porvarillisissa naispiireissä puoluepolitiikan jääminen lähinnä ei-sitoutumatonta erillisjärjestäytymistä tukevaksi toiminnaksi, johtui pääasiassa siitä, että esimerkiksi kotitaloutta, lastenhuoltoa ja raittius- ja siveellisyytyötä ei mielletty puoluejärjestöissä poliittisiksi asioiksi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tämä ei merkinnyt, että sitä puoluepoliittista työtä, jota naiset tekivät, ei olisi arvostettu.¹³⁹ Olennaista on kuitenkin huomata, että ne naiset, jotka toimivat puolueiden paikallisyhdistyksissä, eivät edustaneet yksinomaan naisyhdistyksiä.

Koska vanhoissa suomalaisuuspuolueiden perinteeseen sitoutuneissa puoluejärjestöissä sukupuolten välinen yhteiskunnallinen työnjako näytti perustuvan lähinnä yleisesti hyväksytyihin käytäntöihin, ei vuodesta 1905 käynnistynyttä yhteiskunnallista mobilisaatiota voida pitää tässä mielessä kovinkaan merkittävänä murroskohtana. Sen sijaan kysymystä sukupuolen merkityksestä yhteiskuntaelämän politisoitumisessa voidaan tarkastella fennomaanisen liikkeen tradition näkökulmasta. Tuija Pulkkisen mukaan fennomaanisen liikkeen vuoksi Suomi miellettiin 1800-luvulla ensisijaisesti kulttuuriseksi kokonaisuudeksi, mikä myös määritteli fennomaanisen eliitin suhteen yhteiskuntaan.¹⁴⁰ Vaikka 1900-luvun alussa suomalaispuolueiden synty liittyi yhteiskuntaelämän politisoitumiseen ja polarisoitumiseen, ne säilyttivät hyvin vahvan kulttuurisen ulottuvuutensa. Juuri porvarilliset naispiirit mielsivät tehtäväkseen toimia suomen kansan äänenä. Huolimatta siitä, että etenkin Suomalainen Puolue perusti toimintansa varsin radikaaliin yhteiskuntaohjelmaan, Jyväskylässä porvarillinen puolueväki säilytti aikaisemmin omaksutun ajattelutavan, jossa lähtökohtana oli, että ylemmillä oli oikeus ja velvollisuus huolehtia yhteisestä kansasta. Sosiaalisten ongelmien ratkaisemista tarkasteltiin kielikysymysten näkökulmasta. Kysymys oli siis yhtä paljon kulttuurihegemonian säilyttämisestä kuin edustuspaikkojen

¹³⁸ Keski-Suomi 12.3.1907.

¹³⁹ Vrt. esim. Hölttä 1982, 76.

¹⁴⁰ Pulkinen Tuija, *Naiset, kansalaiset ja kansakunnat. Ancien régimeistä moderniin aikaan ja sen ohi*. Teoksessa *Historian alku. Historianfilosofia, aatehistoria, maailmanhistoria*. Toim. Seppä Tuomas & al. Helsinki 1993.

jaosta puoluejärjestöissä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna käsitystä naisten hitaasta politisoitumisesta on tarkistettava. Puoluepoliittinen sitoutumattomuus voidaan tulkita yhtä lailla osaksi suomenmielisten naispiirien julkisuuskuvaa kuin miesvaltaisen puolueorganisaation aiheuttamaa eristämistä. On myös mahdollista, että ei-poliittisen ja poliittisen järjestäytymisen rajojen joustavuus johti siihen, että etenkin porvarillisissa naispiireissä sitoutuminen puoluepolitiikkaan oli tarpeetonta.

Porvarillisten puolueiden naisjärjestöjen järjestäytymistraditio mukaili aikaisemmin perustettujen naisyhdistysten yhteiskuntaorientaatiota. Ongelmana oli se, että sivistyneistön ajama kansanvalistus ei kelvannut poliittiseksi ohjelmaksi. Siihen ei sisällynyt puolueosaston jäsenistön keskinäistä ryhmätunnetta, kollektiivisuutta vahvistavia elementtejä. Ryhmän oli vaikea osoittaa sellaista poliittista valistusta, joka olisi tukenut ryhmätietoisuutta. Poliittista valistusta ja yhteiskuntaorientaatiota vastasi poliittisten tilaisuuksien kulttuuriohjelma. Kulttuuripainotteiset illamat edustivat symbolisesti, mutta saman aikaisesti riittävän väljästi individualistissävyytteisiä porvarillisia arvoja.

Iltamaohjelmiston kautta välillisesti toistuneet arvot toimivat yhteisöllisyyden rakennusaineena. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna toisiaan täydentävät nais- ja mieskansalaisuuskäsitykset eivät johtaneet ristiriitatilanteisiin. Tämä heijastui osaltaan siihen, että poliittiset naisjärjestöt eivät joutuneet erityisen vakaviin yhteenottoihin puoluejärjestön yleisten paikallisosastojen kanssa. Porvarillisten naisjärjestöjen edustama naiskansalaisuuskäsitys soveltui varsin hyvin puoluejärjestöjen edustamaan ideologiseen yhteiskuntakäsitykseen, johon sisältyi käsitys yhteiskunnallisten käytäntöjen sukupuolittumisesta.

Jyväskylän porvarillisissa puolueosastoissa toimineiden naisryhmien yhteiskuntanäkemyks oli samankaltainen, mitä Lucina Hagman oli ehdottanut naisten poliittisen toiminnan perusteiksi. Yhtäläistä oli etäisyys varsinaiseen poliittiseen agitaatioon. Naisryhmät välttivät tai eivät pitäneet tarpeellisena toimia organisaatioina, jotka olisivat aktiivisesti levittäneet poliittista sanomaa tai järjestäneet poliittisia agitaatiotilaisuuksia. Sen sijaan porvarilliset naisjärjestöt suosivat toimitapoja, jotka välittivät lähinnä symbolisesti ryhmän tunnustamaa arvomaailmaa, moraalialia ja normistoa. Tämä peilautui myös siihen, että selkeää toiminnallista eroa ei-poliittisten ja poliittisesti sitoutuneiden naisjärjestöjen kesken ei päässyt muodostumaan, eikä siihen ollut edes tarvetta.

4 Sosiaalidemokraattisten naisten poliittinen järjestäytyminen

4.1 Työläisnaisten suhde sosialidemokraattiseen puolueeseen

Wrightiläisistä periaatteista irtisanoutuneet yhdistykset perustivat Suomen työväenpuolueen Turussa vuonna 1899. Marxilais-sosialistisen ohjelman syventäminen ja hyväksyminen puolueen ohjelmaksi tapahtui Forssassa pidetyssä kokouksessa vuonna 1903. Puolueohjelmassa oli määritelty sekä käytännön toimenpiteet että periaatteelliset kannanotot.¹⁴¹ Suomen sosialidemokraattisen puolueen rinnalla toimi vuonna 1900 perustettu hallinnollisesti itsenäinen Suomen Työläisnaisten Liitto.¹⁴² Naisliitto oli paikallisten työläisnaisyhdistysten ja -osastojen keskusjärjestö. Palvelijoiden ammatillisesta järjestäytymisestä alkuun saanut naisliitto sitoi heti eduskuntauudistuksen jälkeen ohjelmansa tiukasti sosialidemokraattisen puolueen ohjelmaan.¹⁴³ Sosialidemokraattiseen puolueeseen naisliitto liittyi kuitenkin vasta sosiaalidemokraattien ja kommunistien kesken käydyn välienselvittelyn jälkeen vuonna 1921.¹⁴⁴

Jyväskylän Työväenyhdistyksen alainen naisosasto poikkesi paikkakunnan porvarillisista naisjärjestöistä siinä, että se oli aatemaailmaltaan yksiselitteisesti työväenpuolueeseen sitoutunut yhdistys. Osaltaan tähän vaikutti se, että työläisnaisosaston perustaminen ajoittui samaan ajankohtaan, jolloin puoluejärjestö pyrki tehostamaan otettaan paikallisjärjestöihin. Asiaa oli käsitelty Oulun puoluekokouksessa. Siellä puolueen ja paikallisosastojen välille päätettiin muodostaa vaalipiiriorganisaatio. Uudistuksen tarkoituksena oli kiinteyttää puolueen ja paikallisyhdistysten suhdetta ja estää puolueen hajaannus. Vaikka Jyväskylän työläisnaisosaston jäseniltä puuttui käytännössä aikaisempi järjestökokemus, sillä oli puolueen tiiviin järjestöorganisaation ansioista käytettävissään aatteellinen viitekehys, johon nojautua. Jyväskylän työläisnaisosasto omaksuikin alusta alkaen voimakkaan luokkatietoisuuden. Poliittisen toiminnan lisäksi naisosasto oli työläisnaisten sosiaalisen kohtaamisen paikka, missä jäsenten keskinäinen apu oli tärkeä osa yhteistoimintaa. Jyväskylän työläisnaisosastosta tuli myös merkittävä kulttuuripalvelujen tuottaja. Tämä näkyi naisyhdistyksen jäsenen Elli Lehtisen muistelmissa: *”toimittiin kovasti työväenliikkeen hyväksi ja*

---

¹⁴¹ Borg 1965, 30-35.

¹⁴² Katso työläisnaisliiton perustamiseen johtaneet syyt esim. Sulkunen 1989, 15-24.

¹⁴³ Lähteenmäki 1995, 150.

¹⁴⁴ Katainen 1994, 21.

pidettiin iltamia ja näytelmiä... Oli siellä aika voimakasta se toiminta siihen aikaan, oli järjestötoimintaa."¹⁴⁵

Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosasto itsenäistyi vuonna 1919 Sosialidemokraattiseksi Naisyhdistykseksi.¹⁴⁶ Naisosasto oli toiminut sääntöjen määräämissä puitteissa erillään työväenyhdistyksestä.¹⁴⁷ Työläisnaisosaston kokouksessa elokuussa 1908 selvitettiin osaston suhdetta naisliittoon, sosiaalidemokraattiseen puolueeseen ja paikalliseen työväenyhdistykseen. Koska osasto ei ollut itsenäinen yhdistys, sen suhteessa puolueessa määräytyi työväenyhdistyksen kautta. Sen sijaan kuuluminen työläisnaisliittoon oli osaston oma asia. Jyväskylän työläisnaisosasto oli liittynyt naisliittoon keväällä 1906. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin työläisnaisyhdistykset ja -osastot järjestäytyivät omaksi vaalipiirikseen saman vuoden syksyllä.¹⁴⁸ Puoluejärjestön hierarkkisten suhteiden selvittäminen oli tärkeää jo osaston jäsenmaksujen suorittamisen vuoksi. Naisosaston ja työväenyhdistyksen jäsenmaksuvelkoja pohdittiin vuodesta toiseen.¹⁴⁹ Kysymyksessä oli muutakin. Työväenyhdistyksen johtokunnan näkökulmasta naisosasto toimi aika ajoin liiankin itsenäisesti. Erimielisyydet naisten erillistoiminnasta ja työväenyhdistyksen edustamasta yhteisrintamatoiminnasta nousivat esille yleensä täysin toisarvoisten kysymysten yhteydessä, kuten esimerkiksi työväentalon kokoushuoneen varauksista määrättäessä.

Jyväskylän työläisnaisosastoa on luonnehdittu suurlakon herätyksen lapseksi.¹⁵⁰ Osaston tapa jäsentää oma toimintansa osana köyhälistön liikettä pohjautui luokkatietoisuudesta kumpuavaan yhteiskunta-ajatteluun koko tarkasteluajanjakson. Vallankumousoppien retoriikka osaston julkisuuskuvassa vahvistui 1910-luvun alussa. Esimerkiksi vuoden 1911 vuosikertomuksen loppusanoissa todettiin: *"olkoon alkava vuosi toiminnallemme vieläkin suotuisampi, tuokoon se osastoomme kaksin verroin lisää toimintakykyisiä ja haluisia jäseniä, niin varmistamme yhä lujemmin toivossa, että köyhälistön vapauden aamu on nousemassa ja sen sarastukset jo meillekin kangastavat. Siis kestäkäämme lujina luokkataistelun rintamassa edelleenkin kunnes vastustajamme antautuvat"*.¹⁵¹ Seuraavana vuonna

¹⁴⁵ TA. Muistitieto. Elli Lehtinen 41/66.

¹⁴⁶ Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosastosta käytetään tässä myös nimitystä työläisnaisosasto. Vastaavalla tavalla Jyväskylän Sosialidemokraattisesta Naisyhdistyksestä käytetään nimeä työläisnaisyhdistys. Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys oli paikkakunnan ainut vasemmistolainen naisjärjestö. JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 23.12.1919.

¹⁴⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Säännöt ja sääntöjen tarkistus pöytäkirja 16.1.1907.

¹⁴⁸ Tarkempia tietoja liittymisen ajankohdasta ei ole. Tapiola 1968, 127.

¹⁴⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 5.8.1907.

¹⁵⁰ Naiset ja sosialidemokratia Suomessa. 25-vuotismuistio. Helsinki 1925, 116.

¹⁵¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1911.

kehotettiin osaston jäseniä jatkamaan: *”kauniiden päätösten tekeminen kapitalistisen järjestelmän kukistamiseksi”*¹⁵² Luokkatietoisuus voimistui sitä mukaa, kun osaston jäsenmäärä kasvoi. Vuosikertomuksien retoriikassa heijastui osaston johtokunnan varmuus toiminnan tarpeellisuudesta ja tätä tietoisuutta vahvistettiin siten, että jokainen aktiviteetti liitettiin osaksi köyhälistön vapauttaistelua.¹⁵³

Osaston toimintaa jäseniä myös sukupuoli. Sukupuolisuus ja luokkatietoisuus kietoutuivat osaksi työläisnaisosaston ryhmätietoisuutta. Tietoisuus siitä, ketä naisosasto edusti edesauttoi ryhmää määrittelemään poliittisen ja sosiaalisen suhteensa sekä kaupungin porvarillisiin naisjärjestöihin että työväenyhdistykseen nähden.

Jyväskylässä työläisnaisten erillisjärjestäytyminen ei tarkoittanut sitä, että naisosasto olisi esimerkiksi vaalien alla esiintynyt yksinomaan naisehdokkaiden puolesta. Esimerkiksi vuoden 1908 eduskuntavaaleihin ei asetettu osaston puolesta naisehdosta, vaan *”heitettiin naiset vielä sivistymään”*.¹⁵⁴ Varovaisuus oli todennäköisesti seurausta siitä, että edellisenä vuonna osaston asettama ehdokas Aino Takala oli jäänyt valitsematta. Marraskuussa 1910 työläisnaisosasto päätti, että eduskuntaehdokkaista äänestetään yhdessä työväenyhdistyksen kanssa.¹⁵⁵ Ajan myötä naisosaston itsevarmuuden lisääntyminen näkyi siinä, että periaatteessa työväenyhdistyksen esittämät naispuoliset eduskuntaehdokkaat, esiteltiin nimenomaan naisosaston omina ehdokkaina. Esimerkiksi vuosien 1913 ja 1916 vaalissa naisosasto päätti toimia nimenomaan osaston oman jäsenen, Aino Takalan puolesta. Vuonna 1913 päätöstä perusteltiin sillä, että puolueella oli vähän naisia eduskunnassa. Jälkimmäisellä kerralla kehoitus naisehdokkaan asettamisesta tuli naisliittotoimikunnalta. Aino Takala valittiin kansanedustajaksi vuonna 1916, ja hän oli mukana eduskuntatyössä kansalais sodan syyttämiseen saakka.¹⁵⁶ Takala oli saanut tuekseen työläisnaisliiton, joka oli vaatinut jo vuonna 1913 vaalipiiriltä selvitystä piiritoimikunnan menettelyyn, joka johti Takalan sijoittamiseen epäedulliseen paikkaan ehdokaslistalla. Vuonna 1917 naisliitto kääntyi puoluetoimikunnan puolueen vaatien selitystä tilanteeseen.¹⁵⁷

¹⁵² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1912.

¹⁵³ JyMa. Jyväskylän sosiaalidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomukset 1910–1917.

¹⁵⁴ JyMa. Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 6.5.1908.

¹⁵⁵ Sorretun Voima 23.11.1906, 11.11.1910.

¹⁵⁶ Sorretun Voima 25.5.1913; JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 16.3.1916; Tapiola 1968, 114.

¹⁵⁷ TA. Sosiaalidemokraattisen työläisnaisliiton arkisto. Liittotoimikunnan pöytäkirjat 28.10.1913, 18.10.1917.

Vuosien 1912–1917 välisenä aikana naisten järjestäytyminen ei ollut mikään erityisongelma Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosiaalidemokraattisessa piirijärjestössä. Sen kerran kun naisten järjestäytymisestä keskusteltiin, piirikokous ei osoittanut suurtakaan mielenkiintoa naisten eritysongelmia kohtaa. - Vuonna 1915 Suomen tie- ja vesirakennusliiton Haapakosken osasto numero 2 esitti piirikokoukselle, että naisten piiri- ja ylimääräiset jäsenmaksut laskettaisiin puoleen. Osaston mielestä täysmääräisten maksujen maksattaminen naisilla, jotka olivat yleensä kotiaiteja, karkotti naisjäsenet puoluetoiminnasta. Ehdotuksessa todettiin, että puolittamalla naisten piiri- ja ylimääräiset maksut säilytettäisiin työväenliikkeen rivit ehjinä. Piirikokous kuitenkin hylkäsi ehdotuksen.¹⁵⁸

Erityisesti naisiin suunnatusta valistustyöstä keskusteltiin vuonna 1916 keuruulaisen edustajan Rob. Paavilaisen piirikokoukselle jättämän alustuksen pohjalta. Paavilainen mukaan piirin alueen työläisnaisista vain 26 prosenttia kuului työväenjärjestöihin. Nämä harvat järjestäytyneet työläisnaiset olivat Paavilaisen mukaan kuitenkin avainasemassa järjestöjen taloudellisen ja huvitoiminnan järjestäjänä. Alustuksen mukaan naiset hoitavat ravintolatoimen, kuuluivat enemmistönä huvitoimikuntiin ja lauluseuroihin. Naiset hoitivat lisäksi käsityöt ja yleiset taloudelliset tehtävät, jotka vaativat uhrautuvaisuutta. Paavilaisen mukaan piiri ei ole täyttänyt tehtävänsä ja asettanut naisluennoitsijaa. Alustuksen johdosta piiritoimikunta totesi, että piirin luennoitsijoiden valinnassa ei katsota hakijan sukupuolta, joten myös naiset voisivat hakea tehtävää. Toimikunta jätti vastauksessaan kokonaan huomioimatta naisille suunnatun erillisvalituksen tarpeen, johon Paavilainen viittasi.¹⁵⁹

Piirikokouksen haluttomuus paneutua naisten järjestäytymisen eritysongelmiin on tulkittavissa joko työväestön yhtenäisrintama-ajattelun näkökulmasta tai tietämättömyytenä naisten järjestäytymistä koskevista kysymyksistä. Koska piirijärjestön kokouksissa toimikuntaan kuuluneet naiset eivät käyttäneet puheenvuoroja naisten erilliskysymyksistä, vaikuttaisi siltä, että 1900-luvun alkupuolella sosiaalidemokraattisessa puolueessa pyrkimys vahvaan yhteisrintamaan ylitti "erikoisryhmien" tarpeet. Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosastosta oli ainakin yksi jäsen piiritoimikunnan jäsenenä, Aino Takala tai Lempi Tuomi.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen piirijärjestön kokouksesta 24–25.IV.1915. Jyväskylä 1915.

¹⁵⁹ Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen vaalipiirijärjestön kokouksessa huhtikuun 14 ja 15 päivänä vuonna 1916 Jyväskylän Työväentalolla. Jyväskylä 1916.

¹⁶⁰ Ompelija Lempi Tuomi oli eräs Jyväskylän työväenliikkeen johtohahmoja 1900-luvun alkupuolella. Hän oli aktiivisesti mukana työläisnaisyhdistyksen toiminnassa ennen vuotta 1918. Työväenliikkeen hajaannuksessa Lempi Tuomi siirtyi kommunistiselle linjalle. Hänet valittiin STP:n edustajana eduskuntaan vuonna 1922. Tuomi oli vankilassa poliittista syistä 1923–1924. Tuomi siirtyi uudelleen sosiaalidemokraatteihin 1930-luvulla. Rantatupa 1993, 358; Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen piirijärjestön edustajakokousten pöytäkirjat 1912–1917.

Piirikokouksen asenteet naisten erillisjärjestäytymistä ja -valistusta kohtaan muuttuivat myönteisemmäksi 1920-luvun loppupuolelta lähtien. Kysymyksessä ei ollut niinkään työväenliikkeen sisäinen eheytyminen kuin ulkopäin tulleet paineet. Sosiaalidemokraattinen puoluehallinto joutui tarkistamaan kantansa naisliiton toimintaan, kun maakunnista alkoi kantautua tietoja, että työläisnaiset osallistuivat yhä runsaammin marttaseurojen kotikasvatuskerhoihin. Asia tuli esillä vuonna 1926, kun Hirsilän työväenyhdistys tiedusteli puoluehallinnolta, saavatko sosiaalidemokraattiseen puolueeseen kuuluvat naiset olla marttayhdistyksen jäseninä. Puoluetoimintakunnalla ei ole mitään marttojen toimintaa vastaan, koska marttaliiton toiminta ei ollut sen käsityksen mukaan ristiriidassa sosiaalidemokraattisen puolueen omaksumien periaatteiden kanssa.¹⁶¹

Ennen lopullista vastaustaan puoluehallinto pyysi kuitenkin naisliittotoimikunnalta asiasta lausuntoa. Naisliiton näkökulmasta marttajärjestö on nimenomaan porvarillinen puoluejärjestö, ja jonka toiminta oli jyrkästi ristiriidassa sosiaalidemokraattisen puolueen ja naisliiton toimintaperiaatteiden kanssa. Marttajärjestö kasvatti jäsenistöään porvarillisen maailmankatsomuksen mukaan. Naisliitto perusteli vastaustaan viittaamalla Valtion Kotitaloustoimikuntaan¹⁶², jonka työskentely oli osoittanut, että martat olivat selvästi suosineet paikkakuntien vauraampaa väestöä. Naisliitto pelkäsi, että tavallinen työläisnainen ei kyennyt erottamaan marttojen ja sosiaalidemokraattisten naisjärjestöjen kotitalousneuvontaan liittyviä maailmankatsomuksellisia eroavaisuuksia. Tässä piili vaara, että työläisnaiset osaksuisivat marttojen edustaman porvarillisen maailmankatsomuksen. Tämän vuoksi naisliitto ilmoitti puoluehallinnolle, ettei se pidä suotavana, että työläisnaiset osallistuvat marttojen toimintaan.¹⁶³

Lopullisessa vastauksessaan Hirsilän työväenyhdistykselle puoluehallinto totesi, ettei se voi kieltää jäseniään osallistumista marttatoimintaan, koska marttojen harjoittama kotikasvatus oli hyödyllistä. Puoluehallinto ehdotti kuitenkin ratkaisuksi, että työläisnaiset liittyisivät suurin joukoin marttaseuroihin, jolloin heillä olisi mahdollisuus vaikuttaa marttojen edustamaan maailmankatsomukseen. Toiseksi ratkaisumalliksi puoluehallinto ehdotti, että työläisnaisten olisi koetettava vaikuttaa kunnallisiin kotitalousvaliokuntiin, jotka toimivat valtion avun turvin ja jotka ehkä parhaiten edustivat kaikkia yhteiskuntaluokkia.¹⁶⁴ Keskustelu osoitti, että 1920-luvun puoleen väliin mennessä

¹⁶¹ TA. Sosialidemokraattisen puolueen arkisto. Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 11.3.1926.

¹⁶² Valtion Kotitaloustoimikunta oli perustettu vuonna 1917 elintarvikepulan vuoksi. Nimensä mukaisesti se keskittyi kotitalousneuvontaan. Tarkoituksena oli opettaa väestö käyttämään vähäiset raaka-ainearastot järkevällä tavalla. Toimikunta lakkautettiin vuonna 1923. Heinonen 1998, 79-91.

¹⁶³ TA. Sosialidemokraattisen työläisnaisliiton arkisto. Liittotoimikunnan pöytäkirjat 18.3.1926.

¹⁶⁴ TA. Sosialidemokraattisen puolueen arkisto. Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 12.4.1926.

ei sosiaalidemokraattisessa puolueessa naisten erityistä valistustyötä osattu arvostaa, eikä naisliiton harjoittamaa valistustoimintaa nähty erikoisen merkittävänä työväenliikkeen yhtenäisyyden kannalta.

Kesti liki kymmenen vuotta ennen kuin sosiaalidemokraattisen puolueen puoluehallinto otti vakavasti työläisnaisliiton vaatimuksen naisten erillisjärjestäytymisen tehostamisesta vastatoimena juuri marttaseurojen työläisnaisille tarjoamalle kerhotoiminnalle. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen Puolueen piirikokouksessa esitettiin tähän kysymykseen naisliiton puheenjohtajan Miina Sillanpään¹⁶⁵ alustus. Sillanpää varoitti puoluetta kotikasvatusta harjoittavien yhdistyksen voimistumisesta. Puolueen oli osoitettava tukensa niille naisliiton toimille, jotka oli suunnattu työläisnaisille ja heidän mahdollisuuksiinsa paremmin hoitaa kotia ja lasten kasvatusta. Sillanpään mukaan "*sosialismi oli vietävä koteihin*". Kotitalousvalituksesta tulisi se keino, jolla naiset saataisiin entistä tiiviimmin osaksi työväenliikettä.¹⁶⁶ Vastatoimeksi marttojen maaseudulla harjoittamalle kotitalouskerhotoiminnalle Sillanpää ehdotti, että "Mikkelin päivistä" muodostettaisiin maaseudun työläisnaisten valistuspäivä.¹⁶⁷

Vaikka sosiaalidemokraattinen puolue toiminta joutui pääasiassa ulkoisen paineen vuoksi muuttamaan kantaansa naisten erillisjärjestäytymiseen, se joutui yllättäen puolustamaan ja perustelemaan naisten omaehtoisen toiminnan tärkeyttä ja merkitystä vuoden 1936 edustajakokouksessa. Puolue toimikunta joutui vastaamaan Porin maalaiskunnan kunnallisjärjestön alustukseen, joka kosketteli juuri naisten erillisjärjestäytymisen problematiikkaa. Porin maalaiskuntalaiset kertoivat olevansa huolissaan siitä tavattomasta haitasta, jota erilliset naisjärjestöt olivat työväenliikkeelle aiheuttaneet varsinkin maaseudulla. Koska erillisjärjestäytymisestä oli haittaa myös naisille itselleen kaksinkertaisten jäsenmaksujen vuoksi, kunnallisjärjestö ei nähnyt mitään syytä ylläpitää kahta puoluejärjestöä. Alustuksessa todettiin edelleen, että naisten erityistehtävät sopivat työväenyhdistyksen naisosastojen toimintaan, joten erillisiä, työväenlii-

¹⁶⁵ Miina Sillanpää oli ensimmäinen naisministeri. Hän toimi vuosina 1926–1927 apulais-sosiaaliministerinä. Sillanpää oli Sos.dem. puolueen kansanedustajana eduskunnassa lähes yhtä jaksoisesti vuodesta 1907–1947. Hän oli eduskunnan ikäpuhemies vuosina 1936–1947. Sillanpää oli Sosialidemokraattisen Naisliiton ja samalla työväenliikkeen johtohahmo koko 1900-luvun alkupuoliskon. Sillanpään poliittisesta toiminnasta tarkemmin esim. Vallinharju Maarit, Miina Sillanpää. Teoksessa *Tiennäyttäjät 2. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin. Toim. Soikkanen Hannu. Rauma 1967, 281-323; Sulkunen 1989;*

¹⁶⁶ Työläisnaisliiton kotitalousvalistusta tutkinut Maria Lähteenmäki onkin käyttänyt käsitettä "poliittinen kotitalous". Lähteenmäki Maria, *Poliittinen kotitalous. Työläisnaisliikkeen kotitalouspoliittisen ohjelman muotoutuminen 1920-luvun Suomessa. Teoksessa Jännittävää työväenhistoriaa. Työväenarkiston julkaisuja no.3. Helsinki 1990; Työn Voima 4.5.1935.*

¹⁶⁷ Jyväskylässä vietiin Mikkelin päivää ainakin vuonna 1937. JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto. Johtokunnan pöytäkirjat. Suomen työläisnaisliitolta tullut kirje 28.9.1935, Pöytäkirja 14.9.1937; Katso myös Sulkunen 1989, 110-111.

kettä hajoittavia naisyhdistyksiä ei tarvittu. Puoluetoimikuntaa veloitettiin ryhtymään toimenpiteisiin naisliiton yhdistämiseksi puolueeseen sillä edellytyksellä, että puoluetoimikunnan yhteyteen perustettaisiin naisosasto, joka johtaisi naistoimintaa. Lisäksi ehdotettiin, että puoluetoimikunnan yhteydessä toimisi naissiihteeristö, jonka tehtäväksi osoitettaisiin naistoiminnan kehittäminen.¹⁶⁸

Vastauksessaan puoluetoimikunta selosti laajasti eri maissa voimassa olleita käytäntöjä, millä tavoin naisten toiminta oli järjestetty. Tarkoitus oli osoittaa, että erilaiset yhteiskunnalliset olosuhteet olivat johtaneet erilaisiin käytäntöihin. Naisten erillisjärjestäytymisen puolesta puhui puoluetoimikunnan mielestä se seikka, että naisia vaivaa enemmän kuin miehiä julkisen esiintymisen pelko. Lisäksi naisyhdistyksissä käsiteltiin sellaisia kysymyksiä, jotka kiinnostavat nimenomaan naisia. Puoluetoimikunta oli sitä mieltä, että kysymys järjestömuodoista ei ollut ensisijaisen tärkeä ja esimerkiksi Suomessa naisjärjestöt olivat läheisessä yhteistyössä puolueen kanssa. Naisten erillisjärjestöjen puolesta puhui edelleen naisliitolta tullut tieto, että naisyhdistyksien lakkauttaminen ei ollut johtanut työväenyhdistyksen vahvistumiseen, sillä naiset olivat tällaisissa tapauksissa jääneet kokonaan järjestötoiminnan ulkopuolelle. Naiset siis tarvitsevat erikoisagitaatiota, joka vetoaisi heidän harrastuksiinsa. Puoluetoimikunta asettikin ensisijaiseksi järjestäytymisen ylipäätään, ei riitelyä siitä, mikä muoto on oikea.¹⁶⁹

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen puolueen vaalipiirikokouksessa käsiteltiin aina 1930-luvun loppuun kysymystä, miten naisten järjestäytymistä olisi mahdollista tehostaa. Vuonna 1937 korostettiin naisten järjestäytymisen ja valistustyön lisäämistä. Naisten poliittista aktivoimista perusteltiin työväenliikkeen taisteluvoiman lisäämisellä. Vallalla olleen mielipiteen mukaan, että naisten agitoiminen mukaan puoluetoimintaan vaati erikoistoimenpiteitä. Naisten mielenkiinnon ylläpitämiseksi ehdotettiin erilaisten kerhojen perustamista, joiden yhteydessä harrastettaisiin järjestötoimintaa koskevia kysymyksiä. Naisyhdistyksien perustamista ei tahdottu jättää yksinomaan naisten varaan, vaan työväenyhdistyksiä kehoitettiin toimimaan asian puolesta.¹⁷⁰

Jyväskylän Naisyhdistyksessä yleiset vaalipiirikokoukset erotettiin naisten piiritoiminnasta korostamalla yleisten vaalipiirikokousten vaalipiirifunktiota. Vaalipiirin sosiaalidemokraattisesta piirijärjestöstä käytettiin naisten keskuu-

¹⁶⁸ Pöytäkirja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XVII puoluekokouksesta Helsingissä 25–28.5.1936. Helsinki 1936. Liiteosa, alustukset, 28-29.

¹⁶⁹ Pöytäkirja Suomen sosialidemokraattisen Puolueen XVII puoluekokouksesta Helsingissä 25–28.5.1936. Helsinki 1936. Liiteosa, alustukset, 29-31.

¹⁷⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 14.3.1939; Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosiaalidemokraattisen piirijärjestön vuosikokouspöytäkirjat 1935, 1937, 1938.

nessa nimityksiä "iso vaalipiiri" tai "varsinainen vaalipiiri". Sanamuodon voidaan tulkita osoittavan naisjärjestön suhdetta yleiseen piirijärjestöön. Naisten erillistoiminta oli muuta kuin yleinen piirijärjestäytyminen. Naiset edustivat oman piirijärjestönsä kautta keskisuomalaista työläisnaisliikettä. Yleinen vaalipiirijärjestö edusti suhdetta puoluejärjestöön. Nämä toiminnot eivät olleet naisten näkökulmasta tarkasteltuna ristiriidassa keskenään, vaan toisiaan täydentäviä. Kuitenkin yleinen piirijärjestö ja sosiaalidemokraattinen puoluehallinto näkivät rinnakkaisjärjestäytymisessä vähintäänkin yhteisrintaman hajaantumisen vaaran ja jopa separatismin uhan.

Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys ei ollut yhdistyksenä edustettuna piirijärjestön kokouksissa 1930-luvulla.¹⁷¹ Sen sijaan tavallisesti joku yhdistyksen jäsen oli äänivaltaisena edustajana esimerkiksi kaupungin, kunnallisjärjestön, Jyväskylän työväenyhdistyksen tai piiritoimikunnan jäsenen ominaisuudessa. Lisäksi naisten piiritoimikunta oli joka vuosi piirijärjestön kokouksessa kutsuvieraana. Kokouksiin kutsuttiin myös piirin kansanedustajat, mikä tarkoitti sitä, että kansanedustaja Hilma Koivulahti-Lehto¹⁷² oli myös kutsuvieraslistalla. Siinä tapauksessa, että piiritoimikuntaan oli valittu naispuolinen jäsen, tämä oli Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen ja työväenyhdistyksen jäsen.¹⁷³

Vaikuttaisi siltä, että yleisissä vaalipiirikokouksissa naisedustajien velvollisuus oli olla läsnä, seurata keskusteluja ja välittää piirijärjestön asettamat tavoitteet ja päätökset naisjäsenistölle. Naisyhdistyksen näkökulmasta naisedustajilta odotettiin mahdollisesti, että he seuraisivat ja valvoisivat naisten järjestäytymistä koskevien asioiden käsittelyä. Naisten asemaa piirijärjestössä osoittaa se, että naisten piirijärjestö tai Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys eivät esittäneet piirijärjestölle alustusehdotuksia 1930-luvulla. Piirijärjestö alkoi puoluetoimikunnan kehotuksesta kiinnittää huomiota naisten erillisjärjestäytymiseen 1930-luvun puolivälissä. Tähän vaikutti muun muassa 1930-luvun oikeistolaisten virtausten voimistuminen yhteiskunnassa.

Huolimatta siitä, että sosiaalidemokraattisten naisten vaalipiirijärjestäytymisestä ei muotoutunut yleistä vaalipiiritoimintaa vastaavaa järjestömuotoa Keski-Suomessa, Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys nautti ympä-

¹⁷¹ Vastaavasti naisten osuus sosiaalidemokraattisen puolueen edustajakokouksessa laski vuoden 1922 jälkeen. Vuosina 1899–1920 naisedustajien osuus edustajakokouksissa oli huomattavasti suurempi kuin myöhemmin. Kts. Lähtenmäki 1995, 168.

¹⁷² Hilma Koivulahti-Lehto oli kotoisin Virroilta ja hän oli ammatiltaan maanviljelijä. Eduskuntaan hänet valittiin vuonna 1919. Koivulahti-Lehto oli eräs pitkäaikaisimpia kansanedustajia. Hän osallistui 33 valtiopäiville; viimeisen kerran vuonna 1950. Koivulahti-Lehdolla oli useita luottamustoimia sekä kunnalliselämässä ja työväenliikkeessä. Suomen kansanedustajat 1907–1982. Helsinki 1982.

¹⁷³ Vaasan itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen puolueen piirikokousten pöytäkirjat 1912–1939. Ei kaikilta vuosilta.

röivän maaseudun naisjärjestöjen luottamusta valistustoimintaa järjestävänä organisaationa. Naisyhdistykset pystyivät väistämään väitökset siitä, että heidän toimintansa hajaannutti yhtenäistä työväenliikettä. Tämä voidaan tulkita osoitukseksi siitä, että naisille erillisjärjestäytyminen perustui vahvaan näkemykseen työläisnaisten erityisasemasta suomalaisessa yhteiskunnassa ja sosiaalidemokraattisessa liikkeessä. Osittainen myönnytyks tähän suuntaan Jyväskylän työväenyhdistyksen taholta oli muun muassa se, että 1920-luvulla Ihanneliittotoiminnan¹⁷⁴ järjestäminen osoitettiin sovinnolla naisyhdistyksen tehtäväksi. Jyväskylässä työläisyhdistyksen lapsille tarkoitettu alaosa oli nimeltään "Soih-tu" ja se keskittyi raittiusvalistukseen. Kansalaissodan jälkeen raittiuskerhon ylläpitäminen ja verkostoituminen työväen raittiusliikkeen liikkeen kanssa miellettiin hyvin pitkälle juuri naisyhdistyksen asiaksi.¹⁷⁵

4.2 Piirijärjestäytyminen naisten erillisaseman vakiinnuttajana

Naisten vaalipiirijärjestäytymisestä päätettiin Viipurissa pidetyssä sosiaalidemokraattisten naisten ylimääräisessä edustajakokouksessa lokakuussa 1906. Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosasto oli lähettänyt edustajansa kyseiseen kokoukseen. Matkakorvaukset edustajalle hankittiin jälkikäteen järjestämällä perheiltama, jossa edustaja kertoi puolestaan kokouksen kulusta.¹⁷⁶ Viipurin kokouksessa keskityttiin ensimmäisten eduskuntavaalien alla tapahtuvaan agitaatioon ja naisille tärkeiden kysymysten esille saamiseen. Naisten vaatimukset eivät poikenneet puolueen vaaliohjelmasta.¹⁷⁷

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosiaalidemokraattisten naisten piirijärjestäytyminen käynnistyi Jyväskylän työläisnaisosaston aloitteesta 2.12.1906. Voimakas poliittinen mobilisaatio, joka sävytti koko sosiaalidemokraattista

¹⁷⁴ Lapsiin kohdistunut valistustyö käynnistyi vuoden 1902 tienoilla, kun Helsingin työväenyhdistyksen jäsen Maria Laine esitti keskustelukysymyksen työväenopetuksen opettamisesta lapsille. Ihanneliittojen tavoitteena oli sääntöjen mukaan sopivan opetuksen kautta antaa lapsille tietoja sosiaalidemokraattisesta aatevirtauksesta ja kehittää heissä sen mukaista elämäntapaa. Jyväskylässä Ihanneliittotoiminnasta oli puhuttu jo vuodesta 1910 lähtien. Hanke jäi kuitenkin tässä vaiheessa keskeneräiseksi, sillä työläisnaisosasto oli sitä mieltä, että sillä ei ollut riittäviä voimavaroja toiminnan käynnistämiseen. JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 9.11.1910, 14.9.1911; Kts. Ulla Tiilikainen, Nuorena vitsa väännettävä. Teoksessa Työn naisen juhluvuosi. Helsinki 1950, 110, 120; Kilpi 1953, 129-136.

¹⁷⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 1920-1939.

¹⁷⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 24.9.1906; Sorretun Voima 15.10.1906.

¹⁷⁷ Kilpi 1953, 82-86.

liikettä vuoden 1907 eduskuntavaalien alla, leimasi myös Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosaston ensimmäisen toimintavuoden loppua. Naisosaston ja työväenyhdistyksen jäsen Aino Takala oli ollut edustajana Oulun puoluekokouksessa elokuussa 1906, edellä mainitussa Viipurin naiskokouksessa ja saman kuun aikana Jyväskylässä järjestetyssä vaalipiirin yleisessä sosiaalidemokraattisessa vaalipiirikokouksessa.¹⁷⁸

Vaalipiirin ensimmäinen naisten piirikokous järjestettiin joulukuussa 1906 Jyväskylässä. Kokouksen valmisteluun oli kuulunut naisosaston jäsenten tutustuttaminen sosiaalidemokraattisen puolueen vaaliohjelmaan. Jyväskyläläiset lähettivät myös kaikille piirin alueella toimineille työväenyhdistyksille kierto kirjeen, jossa selostettiin kokouksen tarkoitusta ja siellä käsiteltäviä asioita. Kokouskysymyksinä olivat työväenyhdistyksen ohjelma, naisten yhteiskunnallinen asema, kieltolaki, naisten toimet tulevissa vaaleissa ja eduskuntaehdokaslista. Asiakohdat olivat samansisältöiset kuin Viipurissa pidetyssä naisliiton ylimääräisessä kokouksessa.¹⁷⁹

Kokouksessa puhui myös keuruulaissyntyinen, myöhemmin ensimmäiseen eduskuntaan kansanedustajaksi valittu Maria Raunio.¹⁸⁰ Puheessaan hän keskittyi pääasiassa vaaliasioihin. Raunio kävi myöhemmin puhujamatkoilla Jyväskylässä sekä naisosaston omissa iltamissa että naisten piirijärjestötoimikunnan toimeenpanemissa tilaisuuksissa. Raunio pyrki muun muassa sanomalehti Sorretun Voiman ja paikkakunnalla pitämiensä puheiden kautta agitoimaan vaalipiirin naisia poliittiseen toimintaan. Raunio esitti kuitenkin jo maaliskuussa 1909, että naisten erilliset vaalipiiritoimikunnat olisi lakkautettava.¹⁸¹

Jyväskylä oli vaalipiirinsä sosiaalidemokraattisen puolueen piiritoimikunnan ja naisten erillisen piiritoimikunnan kotipaikka ja molemmissa organisaatioissa jyväskyläläisillä oli vahva edustus. Naisten erillinen vaalipiirijärjestäytyminen lakkautettiin Lahdessa syyskuussa 1909 pidetyssä naisliiton edustajakokouksessa. Perusteena oli, että erillisjärjestäytyminen oli ajan oloissa voimavarojen tuhlausta. Naisyhdistyksen ja -osastojen toimintaa kuitenkin kannatettiin, vaikka osa edustajista vastusti kaikkea erillisjärjestäytymistä.¹⁸² Kokouksessa Vaasan läänin itäisen sos. dem. vaalipiirin naisten piiritoimikuntaa edusti

¹⁷⁸ Suomen Sosialidemokraattisen puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20.–27. Elokuuta 1906. Tampere 1906, 108; Sorretun Voima 24.9.1906.

¹⁷⁹ Vertaa Kilpi 1953, 85; Sorretun Voima 21.11.1906; JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja, joka oli pidetty sosiaalidemokraattisten naisten kokouksessa 2.12.1906 Kunnallistalolla.

¹⁸⁰ Maria Raunion poliittisesta toiminnasta Katainen Elina, Waloön ja Wapauteen! Maria Raunio. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähteen Maria & al. Helsinki 1997, 45-58.

¹⁸¹ Sorretun Voima 6.2.1907; 23.12.1907; 27.1.1908; 8.3.1909.

¹⁸² Pöytäkirja Sosialidemokraattisen naisliiton edustajakokouksessa Lahdessa 5,6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909. Mikkeli 1909, 62-64.

Aino Takala, joka vastusti naisten piiritoimikuntien lakkauttamista. Puheenvuorossaan Takala totesi, omiin kokemuksiinsa viitaten, että naiset pysyvät syrjässä toiminnasta, jos piiritoimikunnat lakkautetaan. Takala oli samaa mieltä aikaisemmin puheenvuoron käyttäneen Miina Sillanpään kanssa, että, naisten erillisjärjestäytymisen lakkauttaminen tuskin johtaisi siihen, että naiset osallistuisivat innokkaammin kunnallisjärjestöjen kokouksiin ja valvoisivat siellä, että naisia tulee valituksi edustajiksi piirin yleisiin kokouksiin. Naisten piirijärjestöjen lakkauttaminen merkitsi kuitenkin sitä, että työläisnaisliitto halusi tiivistää yhteistyötään sosiaalidemokraattisen puolueen kanssa.¹⁸³

Jyväskylän työläisnaisosastolle piirijärjestötyö merkitsi puolue työn ja työväen aatteiden selkeytymistä. Vastuuorganisaationa osasto oli velvollinen huolehtimaan piirin alueella toimineiden naisyhdistyksien ja -osastojen toiminnan jatkuvuudesta ja aatteellisen hengen ylläpitämisestä. Puhujamatkoille lähetetyt jäsenet joutuivat harjoittelemaan agitaatiopuheita ja puolueen poliittista retoriikkaa. Matkapuhujien tehtävänä oli myös perustaa uusia naisyhdistyksiä ja -osastoja.

Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosaston toiminnassa agitaatioon¹⁸⁴ panostettiinkin runsaasti. Naisliiton kehotuksesta järjestettiin 3. päivänä maaliskuuta 1907 vaali- ja mielenosoitusjuhla.¹⁸⁵ Jo aikaisemmin asetettuun kuusihenkiseen agitaatiotoimikuntaan valittiin kuusi lisäjäsentä. Toimikunnan jäsenten tehtävänä oli selostaa keskisuomalaisille työläisnaisille vaali- ja mielenosoitusjuhlan merkitys. Vuoden 1907 vuosikertomuksessa todettiin, että *”Useita puhujamatkoja on tehty pitemmällekin matkoille puhumattakaan naapuri osastoista, sillä niissä on käyty vähän väliä”*.¹⁸⁶ Osaston puhujat kävit muun muassa Vesangalla, Konginkankaalla, Äänekoskella ja Haapakoskella.¹⁸⁷ Mielenosoitusjuhlan alla Jyväskylän työläisnaisosasto julkaisi Sorretun Voimassa artikkelin, jossa muistutettiin uuden kansalaisoikeuden tuomista velvoitteista.¹⁸⁸ Tilaisuutta kommentoinut kirjoittaja totesi tyytyväisin mielin, että juhliin oli punalippujen alle kokoontunut sankka joukko. Yleisön seassa oli ollut myös

¹⁸³ Pöytäkirja Sosialidemokraattisen Naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5,6, ja 7 päivinä syyskuuta 1909. Mikkeli 1909. Kokoukselle esitetyt keskustelukysymykset. Agitaatiotyön vastaisesta järjestämisestä. Keskustelu 64-67; Katso myös Kilpi 1953, 142-143.

¹⁸⁴ Sosialidemokraattisen puolueen agitaatiosta ja agitaattoripuhunnan aatesisällöstä ja vaikutuksesta Ehrnrooth 1992, 336-339.

¹⁸⁵ Pöytäkirja Sosialidemokraattisen naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5,6, ja 7 päivinä syyskuuta 1909. Mikkeli 1909. Kertomus Sosialidemokraattisen Naisliiton toiminnasta 19 p:stä heinäkuuta 1905 15 p:nään elokuuta 1909, 25-26.

¹⁸⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1907.

¹⁸⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 22.2.1907, 25.2.1907, 1.3.1907.

¹⁸⁸ Sorretun Voima 1.3.1907.

miehiä, joiden lehden kommentaattori epäili sarkastiseen tapaan olleen paikalla etujaan valvomassa, jos naiset tekevät päätöksiä suurista mullistuksista.¹⁸⁹

Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä järjestettiin Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosaston johdolla kaikkiaan kolme sosiaalidemokraattisten naisten piirikokousta vuosina 1906–1909. Jyväskylän jälkeen vuorossa oli Alavus ja viimeisen kokouksen sai järjestääkseen Pieksämäki.¹⁹⁰ Piirijärjestäytymisellä ei kuitenkaan ollut vaalipiirin naisyhdistyksille ja -osastoille tarvetta, ja piiritoimikunnan toimintakertomuksessa todettiin, että jäsenten puutteen takia toiminta oli jäänyt vähäiseksi.¹⁹¹ Virallisesti vaalipiirin naisten piirijärjestäytyminen lakkautettiin loppusyksystä 1909.¹⁹² Erään tiedon mukaan vuosina 1910–1917 naisten piirikokoukset järjestettiin yleisen piirikokouksen yhteydessä. Toimintansa ylläpitämiseksi naiset saivat piirijärjestöltä taloudellista tukea.¹⁹³

Siitä huolimatta, että naisten vaalipiiritoiminta oli virallisesti lakkautettu Jyväskylän työläisnaisosasto jatkoi valistus- ja agitaatiotyötä Jyväskylästä käsin kaupungin lähialueille ja muissa keskisuomalaisissa kunnissa. Työläisnaisosasto vei sosialismia eteenpäin huvimatkojen, kävelyretkien, näytelmien ja iltamien muodossa. Esimerkiksi vuoden 1912 vuosikertomuksen mukaan naisosasto oli järjestänyt useita erilaisia puhetilaisuuksia. Iltamissa oli ollut kertomuksia, kuplettilauluja, runoja, näytelmäkappaleita ja pukutansseja. Tilaisuudet olivat huvi- ja virkistystilaisuuksia ja poliittisia valistushetkiä.¹⁹⁴ Sanomalehdessä julkaistuissa iltama-ilmoituksissa mainittiin tosin vain kerran, että illan aikana kuultaisiin puhe luokkataistelusta ja sosialidemokratiasta. Yleisötilaisuuksien poliittista agitaatiota ei välttämättä mainostettu, koska sen pelättiin karkottavan yleisön, joka oli tullut paikalle virkistystarkoituksessa.¹⁹⁵

Tärkeimmät paikat, joissa Jyväskylän työläisnaisosasto vieraili, olivat Jyväskylän pitäjän Keljo, Lohikoski, Palokka, Jokivarsi, Haapakoski ja Muurame ja Korpilahti. Matkaa huvitilaisuuteen Jyväskylästä esimerkiksi Korpilahdelle on

¹⁸⁹ Sorretun Voima 4.3.1907.

¹⁹⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 2.12.1906; Sorretun Voima 27.1.1908; 24.3.1909.

¹⁹¹ Pöytäkirja Sosialidemokraattisen naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5,6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909. Mikkeli 1909. Vaasan läänin itäisen vaalipiirin naisten toiminnasta, 37.

¹⁹² Naisten piiritoimikunnan lakkauttamisesta Vaasan läänin itäisen vaalipiirin alueella piirin toimintakertomuksessa 1909. Toimintakertomuksen laatija oli Aino Takala. Sorretun Voima 13.12.1909.

¹⁹³ Tieto naisten piirijärjestön toiminnasta vuosina 1910–1917 on peräisin Jyväskylän työläisnaisosaston puheenjohtajan Aino Takalan muistelmista. Toveritar 1936/12-13. Toveri Aino Takala kertoo Jyväskylän seudun sos.dem. naisten riennoista.

¹⁹⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1912.

¹⁹⁵ Sorretun Voima 28.6.1911. Kysymyksessä oli osaston huvimatka Korpilahdelle kesäkuussa 1911; Työväenyhdistyksen järjestämien tilaisuuksien luonteesta Rautama Pauli, Pohjalaisen työväenjärjestöjen omatoimiset kulttuuriharrastukset 1900-luvun alussa. Suomen historian lisensiaattitutkimus. Tampereen yliopisto. Historiatieteen laitos 1993, 146.

noin kolmekymmentä kilometriä, joka kesällä kuljettiin laivalla. Vuosina 1913-1915 osasto ulotti näytelmämatkat myös kaupungin lähialueiden ulkopuolelle. Naisosasto vieraili Petäjävedellä, Suolahdessa, Äänekoskella ja Jämsässä, jotka sijaitsevat useiden kymmenien kilometrien etäisyydellä Jyväskylältä.¹⁹⁶

Paikallisten työväenyhdistyksien harrastama valistustyö ei aina sopinut puoluejohdon näkemykseen oikeaoppisesta agitaatiosta. Ristiriita johtui pääasiassa siitä, että sivistyneistöä edustanut puoluejohto näki työväenliikkeen tehtäväksi johdattaa oppimaton työläisraivas lähemmäksi ylempien sosiaaliryhmien kulttuurisivistystä.¹⁹⁷ Jyväskylän työläisnaisosaston kaupungin ulkopuolelle järjestämässä iltamissa korostui ensisijaisesti tilaisuuden työväestöä integroiva funktio. Esimerkiksi vuoden 1915 vuosikertomuksessa todettiin, että näytelmämatka jämsäläisten tovereiden luokse *"muodostuikin mitä virkistävämmäksi... kohottihan se yhteisymmärrystä ja toveruushenkeä eri paikkakuntien sosiaalidemokraattien kesken."*¹⁹⁸

Naisosaston huvitoimikunnan esittämät näytelmäkappaleet eivät olleet erityisen omaperäisiä valintoja. Ne olivat samoja, jotka kuuluivat yleisemminkin työväenyhdistyksien kulttuuritarjontaan. Osa näytelmistä oli suoranaista viihdettä kuten esimerkiksi "Tukkijoella", "Kälyjensä ahdistelema", laulunäytelmät "Lemun rannalla" ja "Unkarin mustalaiset" ja ilveilynäytelmä "Toinen tai toinen naimaan". Vakavahenkisempiä näytelmäkappaleita edustivat "Murtuneita", "Nälkä" ja "Perintö".¹⁹⁹ Todettakoon, että näytelmätoiminnalla oli taloudellista merkitystä naisosaston jäsenille, sillä näyttelijät saivat osan iltamatuuloista henkilökohtaisena palkkiona. Lisätuloja osasto sai vuokraamalla näytelmäkappaleiden käsikirjoituksia etupäässä eri ammattiosastoille.²⁰⁰

Agitaatiomatkojen lisäksi Jyväskylän työläisnaiset järjestivät kaupungissa sellaisia joukkotilaisuuksia, jotka oli tarkoitettu laajemmin ympäristön työläisnaisille. Osaston merkitystä Keski-Suomen johtavana aatteellisena toimijana lisäsi se, että kaupungeissa mielenosoituksilla ja muilla joukkokokouksilla oli näkyvämpi julkinen merkitys kuin maaseudulla. Tilaisuuksien järjestäminen kaupungin keskustan nk. hierarkianäyttämöllä, torin laidalla Kunnallistalon edessä tai työväentalon edustalla, lisäsivät joukkotilaisuuksien yhteiskunnallista ulottuvuutta. Esimerkiksi joulukuussa 1913 osasto ilmoitti työväentalon edustal-

¹⁹⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomukset 1910-1917.

¹⁹⁷ Vrt. Rautama 1993, 146.

¹⁹⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1915.

¹⁹⁹ Näytelmäkappaleista enemmän Rautama 1993, 170-191, liite 4 Pohjanmaan työväenjärjestöissä vuonna 1900 esitetyt näytelmät; Katso myös Rajala Panu. Taiteesta ja taistelusta. Tampereen Työväen Teatteri 1901-1918. Tampere 1991.

²⁰⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Kts. esim. pöytäkirjat 29.3.1913, 9.7.1913, 1.2.1915, 6.9.1916.

la järjestettävästä naisten kokouksesta Sorretun Voimassa, että *"työläisnaisosasto päätti kehottaa kaikkia kaupungin ja lähiympäristön naisia kuulemaan nykyisten ennen kaikkea työläisnaisia sortavia ja alentavia kunnallislakiemme selostuksia kuin myöskin vallassaolevien menettelyä kunnallishallinnossamme... siis sankoin joukoin naiset liikkeelle ja kokouksessa tuomaan oikeuden ja ihmisyyden nimissä vaatimuksemme julki"*.²⁰¹

Jyväskylän työläisnaisosaston harrastama poliittinen agitaatio merkitsi ensisijaisesti yhteishengen luomista naisosaston jäsenten ja laajemmin keskisuomalaisen työläisnaisten keskuudessa. Luottamus yhteistoimintaan ja aatteeseen näkyivät vuoden 1911 vuosikertomuksessa, jossa todettiin *"..suuria, tosin vähäluisina jäsenmäärältämme ja heikkoina kyvyiltämme, emme ole aikaan saaneet, vaan renkaana köyhälistön vapautusketjussa olemme koettaneet täyttää velvollisuutemme sitä kohtaan..."*²⁰²

Naisten piirijärjestötoiminnan uudelleen käynnistämistä päätettiin työläisnaisliiton edustajakokouksessa Helsingissä lokakuussa 1917. Hanke ei saanut kuitenkaan kaikkien osanottajien välitöntä kannatusta. Esimerkiksi Jyväskylän työläisnaisosaston edustaja Hilma Koski²⁰³ epäili toiminnan kannattavuutta.²⁰⁴ Sen sijaan Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosiaalidemokraattinen kansanedustaja Hilma Koivulahti-Lehto oli ollut aikaisemmin sitä mieltä, että naisten piirijärjestöjä ei olisi pitänyt lakkauttaa vuonna 1909, koska se oli johtanut naisten toiminnan lamaantumiseen. Naisliittotoimikunnan kokouksessa tammikuussa 1912 Sandra Lehtisen alustukseen naisten järjestötoiminnan tehostamisesta vastannut Koivulahti-Lehto oli sitä mieltä, että naisliiton tulisi tukea paikallisia agitaatiokomiteoita tai toimikuntia, jotka huolehtisivat naisten agitaatiosta ja olisivat vuorovaikutussuhteessa liittotoimikunnan kanssa.²⁰⁵ Jyväskylän työläisnaisosasto oli joka tapauksessa avainasemassa, kun Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosiaalidemokraattinen naisten piirijärjestö päätettiin perustaa uudelleen syksyllä 1917.²⁰⁶

Päätös naisten piiritoimikuntien uudelleen perustamisesta oli tehty tilanteessa, jossa työväenliikkeen jäsenmäärä oli kääntynyt voimakkaaseen nousuun.

²⁰¹ Sorretun Voima 5.12.1913.

²⁰² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1911.

²⁰³ Hilma Koski oli Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen keskeinen toimihenkilö yhdistyksen perustamisesta lähtien. Kansalaissodan jälkeen Koski oli pitkään yhdistyksen puheenjohtaja. Hilma Koski oli kaupunginvaltuustossa vuosina 1919–1945. Hänelle oli lukuisia luottamustoimia sekä työväenliikkeessä että kunnalliselämässä. Tommila 1970, 62.

²⁰⁴ Suomen Sosialidemokraattisen Työläisnaisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja Helsingissä lokak. 4-6 p:nä 1917. Mikkeli 1917, Naisten piiritoimikuntien uudelleen perustaminen, 24-26; Toveritar 1936/12-13, 169.

²⁰⁵ TA. Sosialidemokraattisen työläisnaisliiton arkisto. Liittotoimikunnan pöytäkirjat 26.1.1912.

²⁰⁶ Sorretun Voima 29.10.1917. Piirijärjestö perustettiin 18.11.1917.

Kansalaissodan jälkeen tilanne oli muuttunut. Naisten järjestötoimintaa haittaisi työväenliikkeen yhteiset ongelmat. Liike oli sisäisesti jakaantunut maltillisiin sosiaalidemokraatteihin ja vallankumousta kannattaviin kommunisteihin. Lisäksi järjestöjohtajat olivat joko pidätettyinä tai paenneet maasta. Vastaavat ongelmat näkyivät Jyväskylän työläisnaisyhdistyksessä. Sen pitkäaikainen puheenjohtaja, kansanedustaja Aino Takala oli maanpaossa Ruotsissa ja yhdistyksen toinen johtohahmo, Lempi Tuomi liittyi kansalaissodan jälkeen kommunisteihin.²⁰⁷ Sekä Takala että Tuomi palasivat myöhemmin uudestaan työläisnaisyhdistykseen.

Syksyllä 1918 puolue toiminta päätettiin aloittaa uudelleen, ja Jyväskylän työläisnaisosasto kokoontui ensimmäisen kerran joulukuun puolivälissä 1918.²⁰⁸ Jouluaaton aattona 1918 pidetyssä kokouksessa naisosasto kehotti naispiiritoimikuntaa kutsumaan koolle toimikunnan, jonka oli kiireellisesti ryhdyttävä toimiin vaaliasioiden vuoksi. Eräs kiireisimmistä tehtävistä oli selvittää, ketkä olivat saaneet säilyttää äänioikeutensa.²⁰⁹

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin alueella sosiaalidemokraattisten naisten piiritoiminnan tarpeellisuudesta keskusteltiin kuitenkin vielä monen vuoden ajan. Toiminnan käynnistyminen kangerteli pääasiassa kahdesta syytä. Ensimmäisenä ongelmana oli varojen puute, mutta myös naisten piirijärjestötoiminnan profiloituminen osana puolue toimintaa herätti kysymyksiä. Näyttäisi myös siltä, että kansalaissodan jälkeen vaalipiirin alueella toimivista naisyhdistyksistä mikään yhdistys ei ollut erityisen halukas kantamaan vastuuta piiritoimikuntatyöstä.

Piirijärjestäytymisperiaatteita yritettiin linjata keväällä 1920 Jyväskylässä järjestetyssä piirikokouksessa. Jo vuotta aikaisemmin oli Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys velvoittanut piirisihteeriä toimimaan siten, että alueen naisosastot ja -yhdistykset ottaisivat piirijärjestötoiminnan vakavammin. Jyväskyläläisten kanta oli, että jos toimintaa ei saataisi tehostumaan, naisten erillinen piirijärjestäytyminen lakkautettaisiin.²¹⁰ Kevään 1920 piirikokouksessa päätettiin, että naispiiritoimikunta haluttiin säilyttää naisten valistus- ja järjestäytymistyötä koordinoivana instituutiona.²¹¹ Erillisjärjestäytymistä perusteltiin ennen kaikkea naisten itsekasvatuksen näkökulmasta.

²⁰⁷ Kilpi 1953, 169; Aatteen arkipäiviä ja juhlahetkiä. Jyväskylän Sos.dem. Naisyhdistys 50-vuotias. 1906–1956. Jyväskylä 1956, 16.

²⁰⁸ Aatteen arkipäiviä ja juhlahetkiä. 50-vuotias Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys. 1906–1956. Jyväskylä 1956, 15.

²⁰⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 14.12.1918, 22.12.1918.

²¹⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 23.4.1919; Työn Voima 16.4.1920.

²¹¹ Työn Voima 16.4.1920.

Piiritoiminnasta keskusteltiin vielä vuosina 1922–1924. Jyväskylän Naisyhdistys esitti naisten piirikokoukselle vuonna 1922 alustuksen, jossa naisten erillistoiminnan edut ja haitat asetettiin vastakkain. Erillisjärjestäytymisen ainoaksi haittapuoleksi nähtiin voimavarojen hajaantuminen. Sen sijaan naisten piiritoiminta ymmärrettiin monilla tavoin yhteiskunnalliseksi voimavaraksi. Jyväskylän Naisyhdistys perusteli naisten erillistoiminnan olevan eräs välttämätön alue työväestön monipuolisessa järjestötoiminnassa. Yhteistoiminta eri osaluokkien kesken oli naisyhdistyksen mukaan kuitenkin välttämätön edellytys eri järjestömuotojen oikeutuksen tunnustamiseksi. Monipuolinen järjestökenttä oli edellytys sille, että työväestö oppisi hahmottamaan yhteiskuntaa ja sen toimintaa. Tämän kautta työväenluokka löytäisi keinoja, joiden avulla inhimillisyydestä ja oikeudenmukaisuudesta tulisi yhteiskuntaelämän perusarvoja. Naisyhdistyksen alustuksessa todettiin vielä, valistus- ja järjestötoiminnan tehostaminen onnistuisi parhaiten naisten itsensä parissa. Perusteluissa vedottiin naisten asemaan kasvatustyössä. Tämä kiteytettiin iskulauseeseen: *”Millaiset ovat äidit, sellainen on yhteiskunta”*²¹². Koskaan aikaisemmin ei Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys ollut perustellut yhteiskunnallista rooliaan ”yhteiskunnallisen äitiyden” näkökulmasta.

Naisten piiritoiminnan jatkamisesta tai lakkauttamisesta ei ollut kysymys yksinomaan naisten roolin yleisestä linjaamisesta työväenliikkeen sisällä. Kysymys sai uuden luoteen vuoden 1923 piirikokouksessa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen edustaja Hilma Virtamo²¹³ nimittäin esitti piirikokoukselle alustuksen, jossa toiminnan säilyttämistä perusteltiin sillä, että jos yhteistyö naisosastojen välillä jätetään Helsingissä sijaitsevan naisliiton varaan, vaarana on, että naistoiminnan paikalliset erikoispiirteet menettävät merkityksensä. Alustuksessa epäiltiin myös naisliiton resursseja huolehtia paikallisista naisyhdistyksistä.²¹⁴ Kysymys nostettiin uudelleen esille seuraavana vuonna Jyväskylän naisyhdistyksen kokouksessa. Keskustelu osoitti, että ainakin naisyhdistykselle keskisuomalaisen naistoiminnan säilyttäminen oli tärkeää. Mainittakoon, että tämä ei ollut ainut asiayhteys, jossa Jyväskylän naisyhdistys kyseenalaisti työläisnaisliiton ehdottoman johtoaseman.²¹⁵ Vaikka Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys käytännössä edusti piiritoimikuntaa, asian muodollinen ratkaisu jätettiin piirikokouksen tehtäväksi.²¹⁶ Tämän jälkeen naispii-

²¹² Työn Voima 6.4.1922.

²¹³ Hilma Virtamo oli Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen johtohahmo. Järjestötoiminnan lisäksi hänellä oli lukuisia kunnallisia luottamustoimia. Piiriteitä Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminnasta vuosilta 1906–1936. Jyväskylä 1936.

²¹⁴ Työn Voima 9.3.1923.

²¹⁵ Kts. luku IV.

²¹⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 24.1.1924.

rin olemassaolosta ei enää keskusteltu Jyväskylän naisyhdistyksessä. Tosin piiritoiminnan tehottomuus oli tämän jälkeenkin vielä useaan otteeseen esillä.²¹⁷

Vaasan läänin itäisen vaalipiiri sosiaalidemokraattisten naisten piiritoimikunta kokoontui katkoksitta vuoteen 1939 saakka, ja piiritoimikunnan kotipaikaksi vakiintui Jyväskylä. Tosin yhdistys yritti siirtää vastuuta muille vaalipiirin naisyhdistyksille siinä kuitenkaan onnistumatta. Kysymys piiritoimikunnan kotipaikasta menetti merkityksensä 1930-luvun lopulla. Vaikuttaa siltä, että Jyväskylän naisyhdistys löysi piiritoimintaan uutta mielekkyyttä roolistaan maankunnallisen sosiaalidemokraattisen naisliikkeen henkisenä johtajana.²¹⁸ Toinen tärkeä syynä oli, että naispiiritoimikunnan asema vahvistui 1930-luvun lopulla. Naistoiminnan virkistymisen taustalla oli koko sosiaalidemokraattisessa liikkeessä tapahtunut asennemuutos naisten erillisjärjestäytymistä kohtaan. Vuoden 1935 naisten vaalipiirikokousta seurannut Työn Voiman toimittaja kirjoitti: *” Kokouksessa vallitsi mitä toverillisin henki ja vakavasti eteenpäinpyrkivä mieli, jollaisena kokous varmaankin jätti jokaisen mukana olleen mieleen vakavan uskon, että tällaiseltä pohjalta nousee vaalipiirissämme ennen pitkään voimakas naisjärjestö. Tekisi mieli sanoa, että tässä kokouksessa ikäänkuin laskettiin uusi entistä kestävämpi perusta vastaiselle toiminnalle”*.²¹⁹

Jyväskylän asemaa piirin johtavana naisyhdistyksenä vahvisti se, että yhdistys tuki piiritoimintaa taloudellisesti. Naisyhdistys luovutti säännöllisesti kansainvälisen naisten päivän vietosta kertyneistä varoista yhden kolmasosan piirille. Tarvittaessa piiritoimikunta sai ilmaiseksi käyttöönsä naisyhdistyksen omistaman kesäsiirtola Akkalan. Muutoin yhdistys oli tarkka virkistyspaikkansa vuokraamisesta ulkopuolisille. Vielä 1920-luvun alussa piiritoimikunta järjesti naisille vaalivalistustilaisuuksia. Kuitenkin iltamat valistusmuotona jäivät syrjään. Tosin Minna Canthin näytelmä ”Työmiehen vaimo” säilyi naisyhdistyksen valistusohjelmassa kansalaissodan jälkeisinä vuosina. Kappaleen näyttelemistä perusteltiin muun muassa sanomalehti Työn Voimassa sillä, että Canth oli ainut suomalainen kirjailija Aleksis Kiven rinnalla, joka oli uskaltanut tarkastella yhteiskuntaa sellaisena kuin se oli. Yhdistys arvosti ”Työmiehen vaimoa”, koska siinä tuli esille kannanotto kieltolain puolesta, joka oli puolestaan yksi keskeisimpiä Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen yhteiskunnallisen toiminnan päämääriä. Naisyhdistys korosti näytelmässä esiintyviä ristiriitoja, joihin työläisnaiset törmäivät suhteessaan porvarisnaisiin: Canthia arvostavat

²¹⁷ Katso esim. JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 27.5.1931, 18.4.1934.

²¹⁸ Vrt. Tapiola 1968, 271.

²¹⁹ Työn Voima 29.4.1935.

porvarisnaiset eivät näe tämän tuotantoon liittyvää yhteiskuntakritiikkiä, vaan korostavat ainoastaan kirjailijan sukupuolen merkitystä.²²⁰

Kuten aikaisemminkin, yleisön houkuttelemiseksi valistustilaisuuksiin edellytti viihdeosuutta. Esimerkiksi vuonna 1926 päätettiin varsinaisen piirikokoustilaisuuden jälkeen nk. vapaa valistusiltama, jossa pääasiassa oli viihteellisyys.²²¹ Poliittista valitustyötä edusti tilaisuuksissa ennen kaikkea puheosuus, josta vastasi yleensä piirin kansanedustaja ja piirikokousten puheenjohtajana useasti toiminut Hilma Koivulahti-Lehto. 1920-luvun lopusta lähtien tuli tavaksi, että naisten piirikokous sai puhujaksi Koivulahti-Lehdon lisäksi myös muita naisliiton johtohahmoja. Erityisen suosittu vieras oli naisliiton sihteeri Hilda Seppälä.²²²

Poliittinen agitaatio keskitettiin pääasiassa juuri vaalien edelle. Erityisesti tärkeänä pidettiin naisliitolta tulevan vaalikirjallisuuden jakamista ja henkilökohtaista agitaatioita. Tämä tarkoitti sitä, että yhdistyksen valitsemat henkilöt vierailivat potentiaalisten työläisäänestäjien kodeissa puhumassa ja jakamassa vaalivalistuskirjallisuutta. Työläisnaisten erityistehtäväksi naisliitossa määritelty kasvatustehtävä²²³ alkoi painottua myös Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen piirikokouksille esittämässä alustuksissa 1920-luvun puolivälistä lähtien. Esimerkiksi vuonna 1924 puheenjohtaja Hilma Koski alusti keskusteluyksityksen työläisnaisten kasvatustehtävästä. Kosken alustus käsitti yksityiskohtaisen ohjelman, jossa viitotettiin työläisnaisille yhteiskunnallinen kasvatustyö sosiaalidemokraattisten periaatteiden mukaisesti. Hilma Koski vaati oppivelvollisuuslain täydellistä voimaan asettamista ja uskonnonvapautta, mikä tarkoitti sitä, että uskonnonopetuksen sijaan kouluissa keskityttäisiin raittius- ja siveyskasvatukseen. Koski vaati myös lastenkotien perustamista, jotta sijoittaminen yksityiskoteihin loppuisi.²²⁴ Kosken mukaan lastenkotien johtokuntiin tuli valita työväenluokan naisia ja vastaavalla tavalla laitosten johtajiksi tuli mahdollisuuksien mukaan valita työväen maailmankuvan omaksuneita henkilöitä. Työ-

²²⁰ Työn Voima 24.3.1919; 28.3.1919; 3.3.1920; Minna Canthin merkityksestä työläisnaisille esim. Salmela-Järvinen Martta, Työläisnaiset nousevat poliittiseen toimintaan. Teoksessa Työn naisen juhluvuosi. Helsinki 1950, 35.

²²¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 13.3.1926; 23.11.1930.

²²² Hilda Seppälä kuoli vuonna 1932. Seppälä oli Miina Sillanpää ohella eräs merkittävimmistä hahmoista sosiaalidemokraattisessa naisliikkeessä kansalaissodan jälkeen. Sulkunen 1989.

²²³ Sulkunen 1989, 72-79.

²²⁴ Työläisnaisliiton lastensuojeluperiaatteista kansalaissodan jälkeen tarkemmin Sulkunen 1989, 76-79;

läisnaisyhdistyksille annettaisiin oikeus valvoa lastenkoteja.²²⁵ Jyväskylän työläisnaisyhdistyksessä lasten kasvatustyö oli hyvin pitkälle raittiusvalistusta.²²⁶

4.3 Yksi puolue, kaksi sukupuolta

Sukupuolen mukaan eriytynyt työväen järjestötoiminta oli 1900-luvun alkupuolella nimenomaan suomalainen erityispiirre. Saksassa naisten erillisjärjestäytymisen oli estänyt vuoteen 1908 saakka lainsäädäntö, joka kielsi naisten kuulumisen poliittisiin järjestöihin. Tosin tämän jälkeenkään saksalaiset työläisnaiset eivät eriytyneet omaksi liitokseen. Ruotsissa sosiaalidemokraattinen työläisnaisliitto perustettiin vuonna 1920. Ruotsalaista sosiaalidemokraattista naisliittoa tutkineen Gunnel Karlssonin mukaan naisten oli pyrkiessään mukaan poliittiseen toimintaan hyväksyttävä ne poliittisen toiminnan ehdot, jotka olivat jo muotoutuneet miesten hallitsemassa järjestössä.²²⁷

Suomessa uudenaikaisen puoluelaitoksen synty ja yleisillä vaaleilla valittavan yksikamarisen eduskuntalaitosjärjestelmän muodostaminen olivat samanlaisia ilmiöitä. Suomessa ei ollut lainsäädäntöä, joka olisi estänyt naisten osallistumisen puoluepoliittiseen toimintaan. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että naisten jäsenyys sosiaalidemokraattisessa puolueessa ja sen järjestötehtävissä ei ollut missään vaiheessa ongelmallinen puoluelaitoksen näkökulmasta. Sosialidemokraattinen puolueen puoluehallinto teki jo ensimmäisenä toimintavuotenaan päätöksen naisille suunnatusta valistuksesta.²²⁸ Sen sijaan omaehtoisesta toiminnastaan kiinnipitävänä erillisryhmänä naiset olivat "kesto-ongelma" työväenliikkeen sisällä aina 1930-luvulle. Sosialidemokraattisen puoluehallinnon suhtautuminen erilliseen naistoimintaan poikkesi suhtautumisesta erilliseen nuoriso- ja raittiusjärjestäytymiseen - urheiluseuroista puhumattakaan, joita kannatettiin.

Naisten erillisjärjestäytymistä ja sosiaalidemokraattisen puoluelaitoksen suhteita 1900-luvun alkuvuosikymmenillä on tarkasteltava taloudellisista ja poliittisista sidoksista käsin unohtamatta sitä, että kysymyksessä oli myös

²²⁵ Työn Voima 20.2.1924; JyMA. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 13.3.1926.

²²⁶ Työn Voima 16.4.1927.

²²⁷ Lähteenmäki Maria, "Pohjoinen mallimaa". Suomen työläisnaisliikkeen kansainvälistyminen. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Laine Leena & al. Mänttä 1989, 140-142; Karlsson Gunnel, *Från broderskap till systerskap. Det socialdemokratiska kvinnoförbundets kamp för inflytande och makt i SAP*. Lund 1996, 17, 52.

²²⁸ TA. Sosialidemokraattisen puolueen arkisto. Suomen Työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 23.11.1899.

puoluehallinnon ja vastaavasti paikallistasolla työvenyhdistyksen auktoriteettiaseman uskottavuus. Hallinnollisesti itsenäinen ja itsenäistä valistustoimintaa harjoittava työläisnaisliitto oli puoluejärjestön jäsenmaksujen keruutavan vuoksi riippuvainen puoluehallinnon rahallisesta tuesta. Vasta 1930-luvun puolivälissä työläisnaisliitto ja puoluehallinto pääsivät yhteisymmärrykseen organisaatioiden keskinäisestä työnjaosta.

Säätyryhmittymät yhteiskunnalliseen keskusteluun haastaneelle sosiaalidemokraattiselle puolueelle oli tärkeää esiintyä sukupuolten tasa-arvon kannattajana, sillä ennen eduskuntauudista 1900-luvun alussa puolueen ensisijainen tehtävä oli ollut vaikuttaa äänioikeudettoman väestön mielipiteisiin. Vuoden 1905 suurlakko ja seuraavan vuoden eduskuntareformi merkitsivät sitä, että puolueen yhteiskunnallinen merkitys muuttui olennaisesti. Samalla suhtautuminen puoluetta lähellä olleeseen työläisnaisliittoon muuttui. Tilannetta kuvaa oivallisesti puoluehallinnon vastaus työläisnaisliiton pyyntöön saada avustusta naisagitaattoria varten. Puoluehallinto epäili, että naisten erillisagitaatio voi osoittautua yksipuoliseksi, miehiä vastaan suunnatuksi, *”kuten muutamista oireista arveltiin näkyvän”*. Puoluehallinto päättikin, että se valitsisi oman naispuhujansa. Lopullinen päätös oli eräänlainen kompromissi, sillä myös naisliitto sai pyytämästään avustussummasta puolet.²²⁹

Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys oli avainasemassa Keski-Suomen työläisnaisten poliittisessa järjestäytymisessä. Huolimatta siitä, että työläisnaisosasto itsenäistyi yhdistyslain tultua voimaan 1919, se oli edelleenkin taloudellisesti sidoksissa kaupungin työväenyhdistykseen, joka puolestaan oli omaksunut tehtäväkseen toimia paikkakunnan ja sitä ympäröivän maakunnan poliittisena ”johto-organisaationa”. Koska naisyhdistys toimi puolestaan työläisnaisten keskuudessa yhteiskunnallisena valistajana ja työläisnaisten keskinäisen ryhmätunteen kohottajana, auktoriteettiaseman tavoittelusta aiheutunut jännite johti väistämättä ristiriitatilanteisiin. Paikallisen työväenjärjestön kahtiajakoa yleiseen yhdistykseen ja naisosastoon konkretisoitui vähintäänkin jokavuotisessa vappukulkueessa, jossa naisosaston jäsenet kantoivat osaston omaa lippua. Paikallistason puolue toiminnan ongelmia kuvaa oivallisesti Helsinkiin opiskelemaan lähteneen Yrjö Puttosen ystävälleen Ida Lampsiselle²³⁰ vuonna 1908 kirjoittama kirje, jossa Puttonen toteaa: *”Minä en voi kyllin paheksua sellaista voimien hajoitusta ja ryhmäkuntoisuutta. Jos olisi minun vallassa tai paremmin jos kaikki olisivat samaa mieltä kuin minä niin työväenyhdistyksen naisosastoa ei olisi*

²²⁹ TA. Sosialidemokraattisen puolueen arkisto. Puolue toimikunnan pöytäkirjat 9, 10, 11. toukokuuta 1906.

²³⁰ Ida Lampsinen, myöhemmin Aho oli Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen pitkäaikainen jäsen. Hän oli kaupunginvaltuutettu vuosina 1919–1928. Hänen puolisonsa oli Aapeli Aho, joka oli seminaarin työmestari ja osuuskauppa Mäki-Matin perustajajäsen. Tommila 1970, 61.

*kauan olemassa. Se on periaatteellisestikin turha kapine sillä sosialismi ei tunne mitään erikoista naiskysymystä...Elä sentään vain kerro toisille naisosastolaisille, että minä morkkasin niiden yhdistystä. En nääs tahtois joutua pahoihin väleihin kotiväen kanssa".*²³¹

Työväenyhdistyksessä yleisen mielipiteen kääntyminen naisten erillisjärjestäytymistä vastaan tapahtui välittömästi naisosaston perustamisen jälkeen. Kuitenkin juuri työväenyhdistys oli vuosisadan vaihteesta lähtien yhdessä työläisnaisliiton agitaattoreiden kanssa turhaan yrittänyt innostaa kaupungin työläisnaisia perustamaan omaa osastoaan. Viimeistään vuoden kuluttua osaston perustamisen jälkeen kävi ilmi, että työväenyhdistys ei hyväksynytkään naisosastoa, joka ryhtyi itsenäisesti johtamaan naisten järjestäytymistä. Erilaiset käsitykset naisosaston asemasta nousivat esille naisosaston maaliskuussa 1907 järjestämässä mielenosoituskokouksessa. Sorretun Voiman mukaan kokoukseen osallistui miehiä. He olivat artikkelin kirjoittajan mukaan tulleet paikalle valvoamaan omia etujaan, jos "naiset sattuisivat tekemään suuria mullistuksia".²³² Miesten vastahakoisuus naisten erillistoimintaan kohtaan lausuttiin myös julki, kun naisosasto vuonna 1908 käsitteli omassa kokouksessaan naistoiminnan tarpeellisuutta. Kokoukseen saapuneet miehet ilmoittivat vastustavansa naisten omaehtoista toimintaa.²³³

On syytä mainita, että naisosaston ja työväenyhdistyksen keskinäiset organisatoriset ongelmat eivät olleet missään vaiheessa niin mittavia, että ne olisivat haitanneet naisosaston toimintaa. Näkemyserot järjestömuodoista eivät vaikuttaneet myöskään naisten asemaan Jyväskylän Työväenyhdistyksen johdossa: naisosaston ja myöhemmin naisyhdistyksen johtohenkilöt toimivat myös työväenyhdistyksen johtotehtävissä. Naisten järjestäytymismuotokiistaa lievensi se, että työläisnaisliitto ja sen alaiset organisaatiot korostivat jatkuvasti toimivansa sosiaalidemokraattisen puolueen asettamien tavoitteiden vastaisesti. Ongelmana oli se, että erillisiin naisjärjestöihin ei luotettu.

Nais- ja miesenemmistöisten puolueosastojen kesken syntyneistä ongelmatilanteista nähdään, mistä naisten erillisjärjestäytymisen vastustamisesta oli loppujen lopuksi kysymys. Esimerkiksi kesällä 1911 Jyväskylän työläisnaisosastossa käydyt keskustelut osoittavat, millaisiin tilanteisiin tavoittelu järjestöelämän auktoriteetti asemasta paikallisyhteisössä käytännössä johti. Naisosaston kesäkuun kokouksessa käsiteltiin samalla kertaa sekä työläisnaisosaston ja voimisteluseura Veikkojen yhteistyön tiivistämistä että kysymystä miesten pääsystä naisosaston jäseneksi. Naisosasto oli ehdottanut Veikoille, että voimis-

²³¹ JyMa. Orni Tuomen arkisto. Yrjö Puttosen kirjeitä Ida Lamphiselle. Kirjeen päiväys 19.11.1908.

²³² Sorretun Voima 4.3.1907.

²³³ JyMa. Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 8.10.1908.

telijat ryhtyisivät rakentamaan osaston kanssa yhteistä virkistyspaikkaa. Naisosaston omistama kesäpaikka oli suosittu huvipaikka, jota muun muassa voimisteluseura vuokrasi iltamiaan varten. Yhteisistä harrastuksista huolimatta voimisteluseura kieltäytyi naisosaston yhteistyöehdotuksesta. Veikkojen vastauksessa heijastui solidaarisuus työväenyhdistystä kohtaan: naisosaston ja urheiluseuran yhteistoiminta olisi haitaksi Jyväskylän työväestön yhteisille tavoitteille.²³⁴

Naisosasto joutui samassa kokouksessa ottamaan kantaa kysymykseen, voisivatko miehet olla osaston jäseniä. Paikalla olleiden miesten mielestä heidät oli välttämättä otettava jäseneksi, sillä muuten osasto toimi sääntöjen vastaisesti. Myös osa kokouksen naisjäsenistä oli ollut valmis hyväksymään miehet osastoon. Koska kukaan ei ollut tietoinen siitä, mitä osaston säännöt asiasta sanovat, päätöstä ei tehty.²³⁵ Kun asia otettiin uudelleen esille seuraavassa kokouksessa, osasto ilmoitti päätöksekseen, että nimi "*naisosasto*" tarkoitti sanan mukaisesti sitä, että sen jäseniksi hyväksyttiin vain naisia. Kokous totesi, että halutessaan miehet voisivat toki tukea naisten asiaa muullakin tavalla.²³⁶

Työväenyhdistyksen miesten yritys puuttua naistovereittensa toimintaan ei ollut tämän jälkeen yhtä säännöllistä. Ilmiönä kysymys oli kuitenkin laajemmasta ongelmasta, joka tiedostettiin työläisnaisliittoa myöten. Miina Sillanpää ja Aura Kiiskinen totesivat naisliiton kokouksessa marraskuussa 1911, että varsinkin maaseudulla oli ollut väärinkäsityksiä naisten ja miesten kesken. Naisliitto oli huolestunut vallitsevasta tilanteesta, koska ristiriidat eivät vaikuttaneet suotuisasti naistoiminnan tulevaisuuteen.²³⁷

Vaikka Jyväskylässä työväenyhdistyksen ja naisosaston välillä ei järjestetty uudelleen samankaltaisia valtausnäytöksiä kuin kesällä 1911 tapahtumat olivat olleet, ongelmat yhteenliittymien keskinäisissä suhteissa eivät loppuneet. Tilanteet vaihtelivat työväenyhdistyksen kokoustilavarauksista erimielisyyksiin, kumpi yhteenliittymä todella johti paikkakunnan työväenjärjestäytymistä. Arvovalta kiista nousi näkyville vuonna 1920, kun työväenyhdistys palkkasi ravintolaansa hoitajaa. Naisyhdistys oli moittinut työväenyhdistystä siitä, että se oli valinnut kyseiseen työpaikkaan henkilön, joka naisyhdistyksen tietojen mukaan oli toiminut keväällä 1918 "valkoisten vellinkeittäjänä" Vilppulan rautatie-

²³⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 8.6.1911.

²³⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 8.6.1911.

²³⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 14.7.1911.

²³⁷ TA. Sosialidemokraattisen työläisnaisliiton arkisto. Liittotoimikunnan pöytäkirjat 28.11.1911.

asemalla. Naisyhdistys uhkasi boikotoida ravintolaa, jos työväenyhdistys ei suostuisi perumaan päätöstään.²³⁸

Vastauksessaan työväenyhdistys totesi, että naisyhdistyksen kirje ei aiheuta toimenpiteitä. Sen sijaan työväenyhdistys ojensi naisyhdistystä sen kirjeessä käyttämien sanamuotojen vuoksi. Työväenyhdistys totesi: "...ettei se tapa millä Te olette ryhtynyt puuttumaan Jyväskylän järjestäytyneen työväestön keskeisimmän johtoorganin asioihin, ole omiaan nostattamaan yhdistyksenne arvoa puoluetovereiden keskuudessa. Puolueosastojen kesken on ollut kyllä tapana että yhteisistä asioista keskustellaan ja parasta tarkoittavassa muodossa lausutaan mielipiteitä, mutta Teidän kirjelmäanne oli tietääksemme ainutlaatuinen, jonka mikään alempi puolue-elin on ylemmälleen lähettänyt..."²³⁹ Tämäkään välikohtaus ei vaikuttanut suoranaisesti naisyhdistyksen toimintaan, mutta se myöskään poistanut yhdistyksien välistä jännitettä. Tätä osoittaa kahta vuotta myöhemmin työväenyhdistyksen ottama kanta naisyhdistyksen pyyntöön saada tukea kaupungin lasten kuusijuhlan järjestämiseen. Työväenyhdistyksessä oltiin sitä mieltä, että "kun oli - kuten tavallista - tättäväkeä moitittu huonosta ja huolimattomista hommista ja alituisesta kerjuusta yhdistykseltä suostuttiin pyyntöön ehdolla, että työväenyhdistys valitsee tähän toimikuntaan oman edustajan ja juhla toimeenpannaan vain järjestäytyneiden lapsille..."²⁴⁰

Tapauksista voidaan päätellä, että yhteisestä päämäärästään huolimatta kahden puolueosaston rinnakkainen toiminta pienessä paikallisyhteisössä, jossa potentiaalinen kannattajakunta oli rajallinen, johti helposti yhteentörmäyksiin. Jyväskylässä jännitettä naisyhdistyksen ja työväenyhdistyksen välillä lisäsi se, että naisyhdistys oli mitä ilmeisimmin yhteiskunnalliselta orientaatioltaan radikaalimpi kuin itse työväenyhdistys.

Jyväskylässä poliittisen työläisnaisliikkeen kasvualustana oli suurlakon aiheuttama yhteiskunnallinen innostus ja kansalaissodan aiheuttama katkeruus. Yhteiskunnallisten murroskohtien välillä naisyhdistyksen asema poliittista toimintaa harjoittavana järjestönä vahvistui juuri omaehtoisen yhdistystoiminnan vuoksi. Työläisnaisten ryhmätunne rakentui kuulumiseen työläisköyhälistöön. Yhdistys ei esiintynyt varsinaisesti "naisten äänenä", mutta käytännössä se joutui puolustamaan olemassa oloaan, sillä että sen jäsenkunta tarvitsi sukupuolen mukaista erikoisvalistusta. Naisyhdistyksen poliittista toimintaa leimasi mielipiteen muokkaus ja sporadiset tempaukset. Keskeisenä arvona oli kollektiivisuus.

Sosiaalidemokraattisen puolueen sisällä käyty keskustelu osoittaa, että 1900-luvun alussa naisten erillisjärjestäytyminen oli puolueelle suurempi

²³⁸ JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 31.12.1921.

²³⁹ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja, liiteosa, Jyväskylän työväenyhdistyksen kirje 1.1.1921.

²⁴⁰ JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto. Johtokunnan pöytäkirjat 9.12.1923.

ongelma kuin se, miten saada naiset mukaan puolue toimintaan. Kun puoluehallinto alkoi 1930-luvulla aikaisempaa enemmän kiinnittää huomiota "naiskysymyksiin", kysymys naisten erillisjärjestäytymisen oikeutuksesta menetti merkityksen. Kysymys ei ollut yksinomaan työväenliikkeen sisäisestä eheytymisestä. Vaikka välittömänä taustasyynä saattoi jopa oli pelko naisäänestäjien siirtymisestä porvarillisten leiriin, voidaan kuitenkin todeta, että naiset olivat myös onnistuneet tekemään arkipäivän selviytymisestä poliittisen kysymyksen. Tähän muutokseen voidaan hakea selitystä 1920- ja 1930-luvun aikana tapahtuneista sosiaalisista ja taloudellisista muutoksista, joiden seurauksena käsitys valtiosta kansalaistensa turvana vahvistui.²⁴¹ Sosiaalidemokraattisen puolueen suunnantarkistus kansalaissodan jälkeen muutti käsitystä poliittisen toiminnan sisällöstä. Kun puolue luopui tavoitteestaan muuttaa yhteiskunta yhdellä kertaa sosialistiseksi, sen oli tarkistettava suhteensa myös niihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, jotka olivat lähellä työläisnaisia.

Työläisnaisten kansalaiskulttuurissa poliittinen toiminta oli tärkeä ryhmätunnusmerkki, jonka kautta naiset saivat julkisuuteen sen arvomaailman, joka yhdisti jäsenet osaksi yhteistä työväenliikettä. Kansalaiskulttuurin muovaantumisessa poliittinen ja sosiaalinen toiminta liittyivät kuitenkin toisiinsa vahvasti, joten poliittisen toiminnan tarkastelu ei yksin riitä selittämään kansalaiskulttuurin muotoutumista. Myös sellaiset toimintamuodot, jotka eivät liittyneet vaalivalmisteluihin ja -agitaatioon, mutta jotka kuvaavat järjestäytymistä sosiaalisena ilmiönä, peilautuivat naisten kansalaiskulttuuri.

---

²⁴¹ Esim. Vuonna 1918 torpparivapaus ja kunnallinen äänioikeus, vuonna 1920 laki 8-tunnin työpäivästä ja säädös vuosilomasta, vuonna 1921 oppivelvollisuuslaki, vuonna 1922 köyhäinhoitolaki ja kielilaki, vuonna 1924 työehtosopimuslaki, vuonna 1925 laki työriitojen sovittelusta, vuonna 1935 tapaturmavakuutus, vuonna 1937 kansaneläkelaki ja äitiysavustusjärjestelmä ja vuonna 1939 vuosilomalaki. Katso esim. Urponen Kyösti, Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Armeliasuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turva historia. Toim. Jaakkola Jouko & al. Jyväskylä 1994; Erityisesti työläisnaisten kannalta Lähteenmäki 1995, 254-298.

IV NAISTEN ERILLISJÄRJESTÄYTYMINEN

PORVARILLISET NAISJÄRJESTÖT

1 Kristillinen etiikka ja hierarkkinen sisarusjärjestelmä kansalaiskuvan aineksina

Perinteisissä naisjärjestöhistorioissa on suomalaisnaisten järjestäytyminen kiinnitetty yleiseurooppalaisiin ja amerikkalaisiin vapautusilmiöihin.¹ 1700-luvun valistusopit, Englannin teollistuminen, Ranskan suuri vallankumous ja Yhdysvalloissa Seneca Fallsissa vuonna 1848 järjestetty naisten kansalaiskokous, ovat tapahtumia, joilla on ollut merkittävä symbolinen asema naisemansipaatioissa. Kotimaisina aineksina tähän vapautus- ja tasa-arvoistumisajatukseen on liitetty muun muassa Suomen Naisyhdistyksen perustaminen vuonna 1884, Minna Canthin kirjallinen tuotanto ja 1860-luvulta lähtien valtiopäivien hyväksymät naisia ja perhettä koskevat lakiuudistukset.² Naisemansipaatio on siten mielletty ylihistorialliseksi ilmiöksi, jolla on sama sisältö kuin vapautus -käsitteellä nykypäivänä.³

Suomessa yhteiskunnallisen naiskysymyksen kasvualustana olivat pitkälti ne taloudelliset ja sosiaaliset muutokset, jotka koskettivat nk. nousevan keskiluokan ja yleisemmin säätyläispiirien elämäntapaa. Esimerkiksi naisten koulu-

---

¹ Esim. von Alfthan 1966, 7-23; Innala 1967, 9-54; Palmunen 1992, 19-20; Tarvanen Eila, Suomen Naisyhdistys 100 vuotta. Helsinki 1984, 2-3; Jaakkola Kerttu, Tampereen naisyhdistys 1890-1990. Tampere 1990, 5-6.

² Mustakallio 1988, 33-44.

³ Sulkunen 1989, 117-118; Vrt. Mustakallio 1988.

tuskysymystä ja kysymystä naimattomien naisten täysvaltaisuudesta ja oikeudesta työhön pohdittiin juuri näissä yhteiskuntaryhmissä. Vastaavalla tavalla erillisjärjestäytyminen liittyi ylempien yhteiskuntaryhmän naisten elämänpiiriin.⁴ Julkisuudessa naiskysymykseksi tai naisasiaksi nimitettiin kuitenkin lähes kaikkia aiheita, jotka koskettivat naisia. Keskustelua sävyttivät valistusoppi ja yleinen edistysoptimismi.⁵

Kun järjestäytymistä tarkastellaan paikallisesta näkökulmasta, yleisemansipatoriset ilmiöt muuttuvat entistä marginaalisimmiksi. Jyväskylässä naisten järjestäytymistä tulee 1800-luvun puolivälissä tarkastella kaupunkilaitoksen veroa maksavien eli varsinaisten asukkaiden velvollisuuteena huolehtia köyhäinhoidosta ja alkeiskoulutuksesta. Naisten yhteiskunnallista aktiivisuutta ei perusteltu millään vapautusideologialla, vaan se oli kristityn ihmisen velvollisuus vähempiosaisia kohtaan. Myös Suomen Naisyhdistyksen ensimmäinen puheenjohtaja Elisabeht Löfgren pyrki aika ajoin muistuttamaan, että naisjärjestöjen saavutuksilla oli merkitystä vain siinä tapauksessa, että ne toimivat kristillisen etiikan mukaisesti.⁶

Kristillisen naisetieteen sisällön määritteli Jyväskylän seminaarin naisosaston johtaja Anna Lilius vuonna 1885. Hän esitti näkemyksensä ajan naisasiapyrkimyksistä Kansanvalitusseuran julkaisusarjassa ilmestyneessä kirjasessa "Emäntien henkinen vaikutus ympäristöönsä". Lilius korostaa, että naisen tulee *"...ennen kaikkea kasvattaa omalla esimerkillään. Ja siihen saadaan todellista taitoa ainoastaan Jumalan hengen koulusta. Siihen joka päivä tarvitaan Jumalan sanaa neuvonantajaksi ja ohjaajaksi"*.⁷

Kirjanen oli ilmeisesti täsmennetty vastaus edellisenä vuonna käytyyn keskusteluun, joka oli lähtenyt liikkeelle Minna Canthin Valvoijassa julkaisemasta artikkelista "Naiskysymyksestä". Canth oli tutustunut englantilaisen filosofin John Stuart Millin ajatuksiin naisten alistaisesta asemasta. Canthin artikkelissa huomiota herätti naiskysymyksen ja kristinuskon välisen suhteen pohdinta. Canth toisti Millin ajatuksen siitä, että kristinuskoon ja raamatun sanomaan sisältyi naisia alistavia käytäntöjä.⁸

Jyväskylässä sanomalehti Keski-Suomessa julkaistiin Canthin kirjoitukselle vastine, jonka oli allekirjoittanut nimimerkki "nainen". Kirjoittaja ei hyväksynyt

⁴ Yhteiskunnan ylimmän sosiaaliryhmän naisilla oli selvästi runsaammin liikkumavaraa. Tätä kuvaa esimerkiksi se, että neiti Adeleide Ehmrooth toimi 1860-luvulla sanomalehtiavustajana. Hän kirjoitti pääasiassa naisten epäoikeudenmukaista yhteiskunnallista asemaa koskevista kysymyksistä. Gripenberg 1909, 41; Häggman 1994, 148-153; Räisänen 1995, 39-40.

⁵ Vrt. Stenius 1992, 173-174.

⁶ Rajainen 1987a, 317.

⁷ Lilius Anna, Emäntien henkinen vaikutus ympäristöönsä. Kansanvalitusseuran toimituksia XLVII. Helsinki 1885, 4-5.

⁸ Canth Minna, Naiskysymyksestä. Valvoja 1884/4

Canthin esittämää raamatuntulkintaa eikä raamatun historiallisen kontekstin arvioimista. Raamattu oli ja pysyi sellaisenaan ihmisen *"vitsana ja sauvana"*. Ihmisen tuli alistua tähän. Vasta tämän ohjeen hyväksyttyä ihminen saattoi löytää oman elämänsä merkityksen. Kirjoittajan mukaan *"Mielipahalla on kenties moni lukenut kirjoituksen naiskysymyksestä Valvoja vihko numero neljästä. Surullista nimittäin on mainitussa kirjoituksessa se, että tie, jonka Herra Jumala naiselle on viitoittanut annetaan ajan hengen luoteen ja vuoksen alaiseksi."*⁹

Se, että kirjoitus julkaistiin nimenomaan Jyväskylässä toimitetussa lehdessä tukee käsitystä, että kysymyksessä oli paikallinen vaikuttajahahmo. Tukea näkemykseen, että nimimerkin takana olisi ollut juuri Anna Lilius antaa Lucina Hagmanin laatima Minna Canthin elämäkerta, josta käy ilmi Minna Canthin ja Anna Liliuksen pitkäaikaisen ystävyuden ja välien rikkoutumisen taustasyyt. Canthin maallistuminen ja Liliuksen säilyttämä harras uskonnollisuus olivat yhteensovittamattomia asioita.¹⁰

Suomalaisen naisasian luonteen kannalta on olennaista huomioda se, että vaikka Minna Canth sai kirjoituksillaan julkisuutta, hän ei välttämättä saanut näkemyksilleen kannatusta. Esimerkiksi Suomen Naisyhdistyksen puheenjohtaja Alenksandra Gripenberg oli huolestunut Canthin esittämien mielipiteiden seurauksista. Gripenbergille Canthin näkemys naisasian luonteesta oli liian jyrkkä. Aleksandra Gripenbergin mielestä Minna Canth halusi asettaa naisen *"kummalliselle valtaistuimelle"*.¹¹

Keskustelu, joka seurasi Minna Canthin Valvojassa julkaistun artikkelin jälkeen, valottaa suomalaisten naisten 1800-luvun ja 1900-luvun alun järjestäytymisen taustaa. Naisasiakysymyksessä ja naisten emansipaatiassa oli kysymys lähinnä vapautumisesta keski- ja yläluokkaisista sopivuuskäytännöistä ja niistä lainsäädännön kohdista, jotka olivat esteenä naimattomien naisten elämämpiirin laajentumiselle.¹² Kristinuskon perusteiden ja vanhaluterilaisen tapakulttuurin epäilijöitä ei juurikaan ollut. Kristillisen etikkaan ja siihen sisältyneeseen ihmisiä yhteiskuntakäsitykseen pohjautui pitkälle erityisesti porvarillisten naispiirien poliittinen järjestäytyminen ja myös erillisjärjestäytymisperinne.

Naisten järjestäytymisen ja naisyhdistyksien edustaman kansalaiskäsityksen kannalta on tärkeää huomata se, että kristilliset naisjärjestöt olivat jäsenistöltään selvästi vahvempia kuin muut nais- ja naisasiajärjestöt. Jyväskylässä vuonna 1897 perustettu Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys oli vahvin

⁹ Keski-Suomi 10.5.1884.

¹⁰ Hagman Lucina, Minna Canthin elämäkerta 1. Helsinki 1906b, 107, 180-181.

¹¹ Tiirakari Leena, Taistelevat lukumallit. Minna Canthin teosten vastaanotto. SKS. Helsinki 1997, 298.

¹² Räisänen 1995, 31-40.

naisjärjestö 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Sen jäsenkunta rekrytoitui pääasiassa seminaarista ja tyttökoulun oppilaista ja opettajakunnasta.

Nuorten Naisten Kristillinen Liitto vahvisti Tammisaarella vuonna 1900 pidetyssä kolmannessa vuosikonferenssissa viralliseksi kannakseen, että kristillisen ja porvarillisen naisasialiikkeen tavoitteet olivat peruslähdekohdiltaan toisistaan täysin poikkeavat. Kolme vuotta myöhemmin Helsingissä pidetyssä NNKY:n vuosikokouksessa ristiriita maallisen ja kristillisen naisliikkeen välillä kiteytettiin toteamukseen, että NNKY *”ei tahdo naisten yhteiskunnallista vapautumista, mutta hänen vapautumistaan Jeesuksessa Kristuksessa”*.¹³ NNKY kannanotolla oli yhteiskunnallista ulottuvuutta, koska se oli vuosisadan vaihteessa selvästi suurempi järjestö kuin Suomen Naisyhdistys ja Naisasialiitto Unioni yhteensä.¹⁴

Maallisten naisjärjestöjen ja kristillisten naisten järjestäytymisessä ei käytännön työssä ollut niin suurta ristiriitaa kuin keskusjärjestöjen viralliset näkemykset antoivat ymmärtää. Jyväskylässä tämä näkyi siinä, että NNKY:n ja Jyväskylän Naisyhdistyksen välinen henkilösuhdeverkosto oli niin tiivis, että aika ajoin yhdistysten toiminta kärsi siitä. Joitakin harrastusmuotoja esitettiin yhdistettäväksi, koska jäsenet eivät voineet olla saman aikaisesti monessa kokouksessa.

Anna Lilius edusti suomalaisissa olosuhteissa yhteiskunnallisesti ehdottomasti erästä vaikutusvaltaisinta naisryhmää. Tämän vuoksi hänen näkemyksensä naisten yhteiskunnallisen aseman perusteista ei ollut vähäpätöinen. Hän johti laitosta, josta valmistuvat opettajat muodostivat ympäri maata sekä naisjärjestöjen että naisten suosimien yleisten kansalaisjärjestöjen keskeisimmän johtoryhmän. Se, että Anna Lilius kehotti naisia muistamaan raamatun opetukset, oli hänen asemaansa ajatellen luontevampaa kuin että hän olisi toimensa ohella esiintynyt radikaalina naisasiankannattajana. Jälkimmäinen vaihtoehto oli naisseminaarille asetettujen vaatimusten vastainen. Pelko asenteiden jyrkentymisestä naisten koulutuskysymystä ja ammatissa toimivuutta kohtaan ei ollut aiheeton. Julkisuudessa keskustelu naisten elämänpiirin laajentumisesta ei ollut yksinomaan myönteistä. Valtiopäivillä pappissäädyn edustaja piispa Gustaf Johansson oli vastustanut naisten yhteiskunnallista osallistumista ja Agathon Meurman oli puolestaan epäillyt naisten koulutuksen tarpeellisuutta.¹⁵

Anna Lilius edusti jälkikäteen arvioituna ammattinsa puolesta uutta emansipatorista naisihannetta. Tähän kuvaan on kuitenkin vaikea sovittaa hänen kuulumistaan Jyväskylän rouvasväenyhdistykseen, vaikka Liliukselle itselleen hyväntekeväisyystyö luonteva tapa vastata asemansa ja sukupuolensa edellyttä-

¹³ Gripenberg 1909, 176.

¹⁴ Sulkunen 1991, 40.

¹⁵ Tiirakari 1997, 287-288.

mään yhteiskunnalliseen velvollisuuteen. Rouvasväenyhdistyksiä ei ole viime aikaisessa tutkimuksessa yleensä liitetty esimerkiksi nuorisoseurojen, raittiusjärjestöjen ja marttayhdistysten kanssa samaan ryhmään, sillä marginaalisuutensa vuoksi niiden ei ole katsottu vaikuttaneen naisten kansalaiskuvan hahmottumiseen.¹⁶ Rouvasväen järjestäytyminen poikkesi uudemmissa naisjärjestöistä ennen kaikkea siinä, että yhdistykset eivät edes muodollisesti tavoitelleet jäsenikseen kaikkia kansanluokkia.

Vaikka rouvasväenyhdistyksen rooli vapaaehtoisessa kansalaisjärjestäytymisessä heikkeni 1900-luvun alussa, niillä oli ehdottomasti välitön vaikutus porvarillisten naispiirien kansalaiskäsityksen muotoutumiseen, kun tarkastelun kohteena on paikallisyhteisö. Järjestäytyneet työläisnaiset näkivät rouvasväenyhdistykset porvarillisen järjestelmän heikkouksien huipentumana, mikä puolestaan vahvisti työläisnaisten kuuluvuutta työväenliikkeeseen. Työläisnaiset vastustivat luokkataistelun nimissä armeliaisuustyötä ja filantropia nimettiin osaksi työväestöön kohdistuvaa riistojärjestelmää. Uusille porvarillisille naisjärjestöille rouvasväenyhdistykset olivat naisten yhteiskunnallisen toiminnan uranuurtajia. Olennaista oli, että rouvasväenyhdistyksen käsitys edustamansa säädyn ylemmyydestä rahvaaseen nähden periytyi melko lailla muuttumattomana uusiin naisyhdistyksiin.¹⁷

Rouvasväen toiminnasta liikkeelle lähtenyt erillisjärjestäytymisen traditio, kristillinen etiikka, vanhaluterilaisuuteen liittynyt käsitys yhteiskunnan luonnollisesta hierarkkisuuudesta olivat keskeisiä elementtejä siinä hierarkkisessa sisarusjärjestelmässä, josta tuli olennainen osa sekä naisasiajärjestöjen että naisten suosimien yleishyödyllisten järjestöjen ihmis- ja yhteiskuntakäsitystä. Hierarkkinen sisarusjärjestelmä oli yhteiskuntaelämän eri osa-alueet läpäisevä malli siitä, millä tavoin luokkasuhteita myötäilevä hierarkkinen sisarusajattelu peilautui naisjärjestöjen eliitin ajattelussa ja toiminnassa.¹⁸

Tämä malli heijasti sääty-yhteiskunnasta periytynyttä ajattelutapaa siitä, millä tavoin yhteiskunta oli asettanut eri väestöryhmille erilaisia velvollisuuksia ja oikeuksia. Naisjärjestöjen eliitti saattoi tämän nojalla vaatia itselleen oikeuksiansa laajentamista ja kansalaisuusarvojen vahvistamista sekä lainsäädännöllisesti että sosiaalisessa mielessä. Keski-Suomen Naistenpäivillä Jyväskylässä 1926 pitämässään puheessa Lucina Hagman totesi: *"Naisella, joka tekee herätystyötä, täytyy olla toimintavapaus, hänellä tulee olla riidaton oikeutensa ja hänen tulee saada nauttia kaikkia niitä etuja, mitä yhteiskunta yleensä jäsenilleen tarjoaa. Hänellä tulee olla tukea ja turvaa laissa ja yhteiskunnassa koko järjestyksessä. Yhteiskunnan tulee uskoa hänelle, niinkuin se uskoo miehelle, luottamustoimia ja sellaisia asemia, joilta ääni*

¹⁶ Poikkeuksena mainittakoon Saarinen 1994.

¹⁷ Kts. Jyväskylän rouvasväenyhdistyksen toiminnasta tarkemmin luku V.

¹⁸ Sulkunen 1987a, 165-167.

*voi kuulua. Jos niin olisi laita, olisi herätystyömme tehokkaampaa ja vaikutusvaltaisempaa”.*¹⁹

Keskiryhmien naisten elämänpiirissä koti- ja perhekeskeinen ajattelumalli oli osa yhteiskuntaorientaatiota. Tämä tarkoitti sitä, että heiltä ei odotettu yksiselitteistä keskittymistä kodin- ja lasten hoitoon, vaan toiminta ihanteellista naiskansalaisyhteiskuntaa muovaavissa kristillis-siveellisissä järjestöissä oli hyvinkin toivottavaa. Ylempien yhteiskuntaryhmien käsitysten mukaan suomalaisen kansakunnan ja yhteiskuntaelämän kohottamisen edellytyksenä oli, että rahvaan naiset keskittyisivät ensisijaisesti kodin- ja lastenhoitoon. Kuitenkin juuri ansiotyössä käyvien naimissa olevien naisten määrä kasvoi 1900-luvun alussa erityisesti kaupungeissa. Merkittävää oli, että sellaiset perheet, joissa molemmat vanhemmat kävivät työssä, olivat yleensä työläisperheitä.²⁰

Porvarillisten naisjärjestöjen eliitin hierarkkinen sisarusjärjestelmä on ideologinen ajatusmalli, joka peilautui järjestölaitoksen käytäntöihin vain osittain, lähinnä hierarkian yläpäässä. Yhteisöelämän perusteeksi siinä oli vain vähän aineksia. Mallin avulla ei voida selittää porvarillisten naisyhdistyksien ryhmätunnusmerkkien muodostumista kuin osin, koska yhdistykset eivät saaneet missään vaiheessa täydellisesti sitä tunnusta sosiaalisesta ja poliittisesta asemastaan, mikä he olisi mallin mukaan kuulunut.

Hierarkkisen sisarusmallin yhteiskuntanäkemyksessä viittaa lisäksi siihen, että suomalaiset naisjärjestöt olivat osana kansalaisyhteiskunnan muovaantumisen prosessia, mutta niiden yhteiskunta- ja ihmiskäsityksessä ei tule liiaksi painottaa sääty-yhteiskuntaa murentavia ja demokratiaan tähtääviä piirteitä. Merkittävää on, että porvarillisten naisjärjestöjen yhteiskuntaymmärrystä voidaankin tarkemmin tutkia tarkastelemalla niiden ei-poliittista järjestäytymistä kuin varsinaista poliittista toimintaa. Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminnasta voidaan erottaa sellaisia elementtejä, jotka viittaavat sen jäsenistön omaksuneen lähinnä liberalismista lähtöisin olleen yhteiskuntakäsityksen, jossa esimerkiksi kaikenlainen yhteiskunnan varoin ylläpidetty sosiaalitoiminta oli vierasta. Liberaalille yhteiskuntapolitiikalle ominainen julkishallinnon tehostamisen eli valtiovallan voimistamisen vastustaminen näkyi myös Jyväskylän Naisyhdistyksen jäsenten suhteessa kunnallishallintoon. Jyväskylän Naisyhdistyksen edustamaan ajatteluun ei liittynyt varsinaista käytännön ohjelmaa. Sen sijaan yhdistyksen toiminnassa korostui valistus, jonka uskottiin johtavan parempaan yhteiskuntaan. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston jäsenet olivat puolestaan lähellä sosiaalireformisteja, jotka kansallisen yhtenäisyyden nimissä pyrkivät ulotta-

---

¹⁹ Keski-Suomen Naistenpäivät 10-vuotiskautena 1924–1933. Lucina Hagmanin kirjeestä 29.1.1926. Jyväskylä 1933.

²⁰ Sulkunen 1987a, 165–167; Lähteenmäki 1995, 29–31.

maan avustustoimintansa alempiin yhteiskuntaryhmiin.²¹ Kummankin naisyhdistyksen retoriikassa välittyi näkemys siitä, että eri sukupuolet muodostivat toisiaan täydentävän vastapoolin. Miehillä ja naisilla oli omat yhteiskunnalliset erikoistehtävänsä. Naisilta odotettiin lisäksi moraalista korkeaa kansalaiskäyttäytymistä.

Naisjärjestöjen kansalaiskulttuurikuvaa voidaan tarkastella järjestöjen omaksumien käytäntöjen kautta. Tähän tarkastelutapaan sisältyy ajatus, että järjestökäytännöt, toimintamuodot ja julkisuudessa käytetty retoriikka heijastavat sekä suoraan että symbolisesti yhteenliittymän käsityksiä naisten yhteiskunnallisesta toimijuudesta, kansalaisuudesta. Paikallisyhteisöissä naisiyhdistyksien rooli oli kaksijakoinen. Paikallisyhdistykset toimivat keskusjärjestöjen informaatiokanavina. Ne välittivät järjestöeliitin yhteiskunnallista sanomaa eteenpäin. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että paikallisyhdistysten kokouksissa luettiin järjestön merkkinäisten kirjoituksia. Vastaavasti yleisötilaisuuksien ohjelmisto koostui sekä paikkakunnan omien aktivistinaisten että keskusjärjestön vierailijoiden esityksistä. Toisin sanoen porvarillisten naisiyhdistysten julkisuuskuva rakentui pitkälle sen sanoman varaan, jonka järjestöeliitti muokkasi. Sen sijaan näkemys kansalaisuudesta, kansalaisroolista, jonka yhdistykset omaksuivat paikallisyhteisöissä, rakentui paikallisten edellytysten ehdoilla. Asetelmaa sisältynyt ristiriita peilautui yhdistyksien käytännön toimintaan.

2 Jyväskylän Naisyhdistys

2.1 Hyväntekeväisyys kansalaisvelvollisuutena ja sosiaalisena ryhmätunnusmerkkinä

Vuonna 1884 perustetun Suomen Naisyhdistyksen säännöissä korostettiin yhdistyksen toimivan naisten *"kohottamiseksi tiedollisessa ja siveellisessä suhteessa sekä hänen taloudellisen ja yhteiskunnallisen tilansa parantamiseksi"*.²² Yhdistyksen perustaminen oli tavallaan jatkoa naissivistyskeskustelulle, jota ennen muuta

---

²¹ Vrt. Jaakkola Jouko, Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa *Armeliaisuus, yhteisöapu sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Toim. Jaakkola Jouko & al. Jyväskylä 1994, 92-98.

²² Gripenberg 1909, 57; Suomen Naisyhdistyksen perustamisesta ja säännöistä esim. Tarvanen 1984, 3-4.

eräät yhteiskunnalliset aktiiviset kuopiolaisnaiset olivat ylläpitäneet.²³ Suomen Naisyhdistyksen säännöt heijastivat kansanvalitushenkistä reformistista sivistysoptimismia, jonka suomalainen sivistyneistö omaksui 1800-luvulla. Sisällöltään säännöt olivat hyvin maltillisia. Olennaista on huomata, että Suomen Naisyhdistyksen sääntöjen "henki" siirtyi myöhemmin perustettujen naisjärjestöjen yhteiskunnallisiin tavoitteisiin.

Periaatepäätös naisyhdistyksiä perustamisesta pääkaupunkiseudun ulkopuolelle oli tehty Suomen Naisyhdistyksen kokouksessa kaksi vuotta yhteenliittymän perustamisen jälkeen vuonna 1886. Maakuntiin ulottuvan haaraosastoverkoston luomisen päällimmäisenä ongelmana oli se, että naisyhdistyksille ei ollut sosiaalista tilaa maaseutupaikkakunnilla eikä pienissä kaupungeissa. Tämän vuoksi naisyhdistykset joutuivat toimimaan yhteistyössä muun muassa vanhempien naisseurojen, isäntäyhdistyksiä ja työväenyhdistyksiä kanssa.²⁴ Suomen Naisyhdistyksen ja sen haaraosastojen muodostama järjestöorganisaatio oli jakaantunut kahtia, mikä myös tunnustettiin keskusjärjestössä vuonna 1907.²⁵ Vuonna 1913 haaraosastojen aseman kehittämisen otti esille Ida Yrjö-Koskinen. Hänen ehdotuksensa mukaan haaraosastojen näkyvyyttä julkisuudessa olisi pitänyt parantaa. Lisäksi hän vaati, että maaseutupaikkakuntien osastojen tuli keskittyä naisasiaan.²⁶ Minkäänlaisiin toimenpiteisiin ei keskusjärjestö kuitenkaan asian suhteen ryhtynyt.

Suomen Naisyhdistyksen johtokunnan ja järjestön haaraosastojen suhdetta kuvaa se, että esimerkiksi Jyväskylän Naisyhdistyksen keskusjärjestölle lähettämiä vuosikertomuksia voidaan luonnehtia lähinnä raporteiksi edellisen vuoden toiminnasta. Vuosikertomuksissa lueteltiin yhdistyksen virkailijat, kokousten määrä, erityiset juhlatilaisuudet, yhdistyksen toimesta järjestettyjen esitelmätilaisuuksien aiheet ja kyseisen vuoden jäsenmäärä. Vuosikertomusten välityksellä ei pyritty vahvistamaan paikallisosaston kuulumista osaksi laajempaa järjestöverkosta. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset eivät edes retorisesti välittäneet mielikuvaa siitä, että järjestöorganisaatiolla olisi ollut yhteisesti hyväksytyjä tavoitteita.²⁷

Suomen Naisyhdistyksen johdon ja haaraosastojen väljät suhteet johtuivat hyvin pitkälle käytettävissä olleiden varojen rajallisuudesta. Keskusjärjestöllä ei ollut käytännössä paljoakaan mahdollisuutta vaikuttaa paikallisyhdistysten toimintaan ja aatteelliseen sisältöön. Keskusjärjestön tehtäväksi jäi naisasiaa

²³ Gripenberg 1909, 51.

²⁴ Halila, 1975, 371-377.

²⁵ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 6.12.1907.

²⁶ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 20.2.1913.

²⁷ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1899–1939.

koskevan aikakauskirjallisuuden levittäminen asiamiesverkoston kautta. Mahdollisuuksien mukaan keskusjärjestö lähetti maaseutupaikkoihin puhujia ja kotitalouskonsulentteja. Toisaalta yhteistyö haaraosastojen ja keskusjärjestön välillä oli vapaaehtoista. Esimerkiksi vuonna 1912 keskusjärjestö esitti toivomuksen, että Suomen Naisyhdistyksen ja maaseutuosastojen kesken vietettäisiin yhteinen kesätapahtuma. Paikkakunnaksi ehdotettiin Jyväskylää, koska kaupungissa järjestettiin samanaikaisesti yliopistolliset kesäkurssit. Ensimmäisen yhteisen kesäkokouksen toteuttaminen kariutui käytännön järjestelyihin. Jyväskylän Naisyhdistyksen puheenjohtaja Ada Ojala ilmoitti keskusjärjestölle, että hanke oli mahdoton toteuttaa, koska paikallisen naisyhdistyksen jäsenet viettäisivät maalla koko kesäkauden.²⁸

Suomen Naisyhdistys pyrki vahvistamaan suhdettaan haaraosastoihin vuoden 1918 kansalaissodan jälkeen. Uusien haaraosastojen perustaminen oli näkyvästi esillä keskusjärjestön kokouksissa ja vuonna 1919 perustettiin erillinen toimikunta, joka otti huolehtiakseen haaraosastoja koskevista asioista.²⁹

Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminnassa peilautui koko tarkasteluajanjakson ristiriita, joka oli seurausta siitä, että yhdistystä ei alunperinkään perustettu sivistyneistön naisten vapautuspyrkimyksiä ajavaksi yhteenliittymäksi.³⁰ Se perustettiin wrightiläisen työväenyhdistyksen alaosastoksi ja sen tarkoituksena oli nimenomaan työläisnaisiin kohdistuva valistustyö. Kuten yhdistyksen pitkäaikainen puheenjohtaja Ada Ojala yhdistyksen alkuvuosikymmeniä käsittelevässä toimintakertomuksessa totesi: *”Siihen aikaan ei työväenyhdistyksessä vallinnut nykyinen henki, siihen oli liittynyt työväestön parasta harrastavia henkilöitä eri säädyistä ja näiden tarkoituksena oli koettaa työllään ja toiminnallaan johdattaa työväenaaatetta puhtaille poluille”*.³¹

Jyväskylän Naisyhdistyksen tavoitteet ja yhteenliittymän sosiaalinen kokoonpano olivat toisiinsa nähden ristiriitaisia ja tässä oli myös tulevien vuosien vaikeuksien tausta. Naisyhdistyksessä säilyi 1930-luvun loppuun saakka sääty-yhteiskunnasta periytynyt ajattelutapa yhteiskunnan kerrostuneisuudesta, jossa eri ryhmille oli varattu erilaiset oikeudet ja velvollisuudet. Tätä käsitystä yhteiskunnan demokratisoituspyrkimykset eivät muuttaneet. Naisyhdistyksen jäsenistön ja alempien yhteiskuntaryhmien naisten elämänolosuhteet säilyivät toisilleen vieraina.

Naisyhdistyksen johtokuntaan kuuluvat jäsenet edustivat etupäässä kaupungin sivistyneistöä, mutta mukana oli myös porvarisrouvia. Ensimmäise-

²⁸ HKA. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 18.3.1912; 15.5.1912.

²⁹ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 22.3.1919.

³⁰ Vrt. Halila 1975, 371-377.

³¹ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Kertomus Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminnasta 1899–1923. Kirjoittanut Ada Ojala.

nä toimintavuotena johtokunnan kokoonpanossa näkyi vielä yhteys työväenyhdistykseen, mutta seuraavien vuosien aikana naisopettajat, lehtoreiden puoliset ja eräiden toimihenkilöammattien edustajat vakiinnuttivat asemansa yhdistyksen johdossa. Yhdistykseen aivan alkuvuosina liittyneitä työläisnaisia kutsuttiin "tytöiksi", mikä vastasi rahvaasta opettajakunnan keskuudessa muodostunutta kansalaiskuva. Kokouksissa "tytöille" tarjoutui tilaisuus ottaa oppia ylempiensä käytöksestä, tiskata heidän teeastiansa ja siivota kokoushuoneet. Tytöt osallistuivat myös iltamien ohjelmanumeroiden valmistamiseen jonkun johtokuntaan kuuluvan jäsenen ohjauksessa. Kokouskeskusteluihin tytöt eivät osallistuneet.³²

Jäsenmäärältään puolesta Jyväskylän Naisyhdistys ei poikennut kaupungin muista naisten yhdistyksistä. Naisyhdistyksen asemaa ja merkitystä osana jyvaskyläläistä yhteisöä heijastaa se, että se saavutti Suomen valtiollisen itsenäistymisen ja kansalaissodan jälkeen yhtä vahvan kannatuspohjan, joka sillä oli ollut ensimmäisinä toimintavuosinaan. Ensimmäisten toimintavuosien aikana yhdistyksellä oli keskimäärin 50 jäsentä. Suurlakkovuosi merkitsi hetkellistä jäsenmäärän nousua, mutta jo seuraavana vuonna yhdistys menetti kaikkiaan 17 jäsentä. Tämä tarkoitti sitä, että jäsenmäärä laski 49:stä 32:teen. Eduskuntauudistuksen jälkeen yhdistyksen jäsenluku laski tasaisesti siten, että vuonna 1910 siihen kuului 29 naista. 1920-luvulla Jyväskylän Naisyhdistykseen kuului keskimäärin 50 jäsentä lukuunottamatta vuotta 1929, jolloin yhdistys menetti yllättäen yli kymmenen jäsentä. Syytä tähän ei yhdistys ilmoittanut. 1930-luvulla yhdistyksessä oli joka vuosi yli puolensadan jäsentä.³³

Jäsenmäärä osoittaa, että yhteiskunnan politisoituminen ja naisten valtiollisen äänioikeuden toteutuminen eivät välittömästi vaikuttaneet nk. naisasiayhdistyksen menestykseen paikallisyhteisössä. Jyväskylän Naisyhdistyksessä jäsenmäärän kannalta vakain aika sijoittui ajankohtaan, jolloin sekä naisten yleinen järjestäytyminen että myös sukupuolten mukaan eriytynyt järjestäytyminen vahvistuivat suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti.³⁴ Erikoista tässä kehityksessä oli, että jäsenmäärän vahvistuminen ja vakiintuminen eivät vastanneet sitä mielikuvaa, joka Jyväskylän Naisyhdistyksellä oli omasta toiminnastaan. Yhdistyksen vuosikertomuksista käy ilmi, että sen oli vaikea löytää toiminnalleen sellaista muotoa, jolle olisi ollut paikallisyhteisössä sosiaalista tilaa. Naisten järjestäytymisaktiivisuuden nousua 1920-luvun puolen välin jälkeen voidaan sen sijaan selittää sillä, että naisjärjestöjen ajama kotitalousideologia oli vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa yhteiskuntakeskustelussa. Tärkeää on huo-

³² KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 1899–1905; JyMa. Onni Tuomen arkisto. Isoäidin muistio. Aino Takala.

³³ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylä Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1900–1939.

³⁴ Sulkunen 1987a, 171.

mata, että kaikki keskeiset naisjärjestöt löysivät kotitalousideologiasta aineksia omaan ohjelmaansa.³⁵

Jyväskylän seminaarin johtajan puoliso Ada Ojala kirjoitti Suomen Naisyhdistyksen Jyväskylän haaraosaston puheenjohtajan ominaisuudessa Koti ja Yhteiskunta -lehdessä naisyhdistysten kaksijakoisesta tehtävästä seuraavasti: *"Työ jollakin käytännöllisellä alalla on epäilemättä paras muoto. Ja sillä on montakin etua - Vähemmän kehittyneet jäsenet voivat paremmin käsittää tällaisen työn tuottamaa hyötyä, kun jonkun toisen enemmän teoreettisen. Moni, joka ei vähintäkään välitä siitä, onko naisilla äänioikeutta vai ei, ymmärtää sen sijaan varsin hyvin sitä työtä, jota tehdään köyhäin tai langenneitten naisten hyväksi, tai mikä hyöty on käsityö- ja keittokouluissa tahi kotiteollisuuden edistämisestä. Mutta voidaksemme työskennellä, vaaditaan ehdottomasti, että suuri joukko sivistyneitä, henkisesti kehittyneitä naisia, ja senlaisia, joilla on vaikuttava yhteiskunnallinen asema, liittyisi naisyhdistyksiin ja antaisivat aikansa ja voimansa yhdistyksen palvelukseen..."*³⁶ Ajatus keskittymisestä lähinnä käytännöllisiin hankkeisiin näkyi naisyhdistyksen toiminnassa etenkin alkuvaiheessa. Yhdistys saikin vuonna 1900 kaupunginvaltuustolta Anniske- luosakeyhtiön voittovaroista 600 markkaa, jonka turvin yhdistys järjesti työläisnaisille tilaisuuden "kesälevon" viettoon. Varojen jakamiseen naisyhdistys pyysi apua ulkopuolisilta asiantuntijoilta. Tehtävään pyydettiin rouvat Fredrikson ja Toivola ja neiti Ida Flander, jotka olivat kaikki Jyväskylän Naisseuran jäseniä. Asiantuntijuus perustui Naisseuran läheiseen suhteeseen kaupungin köyhäin- hoitotoimeen.³⁷

Naisyhdistys joutui luopumaan työläisnaisten virkistystoiminnasta jo vuonna 1906, kun kaupunginvaltuusto siirsi avustuksen työväenyhdistyksen naisosastolle. Naisyhdistykselle menetys oli suuri, sillä uusien, toimintaa motivoivien työmuotojen kehittäminen oli tämän jälkeen vaikeaa. Pääasiallisena syynä oli, että yleisimmät hyväntekeväisyshankkeet kuuluivat jo Jyväskylän Naisseuralle. Naisseura ylläpiti muun muassa naisille tarkoitettua työtoimistoa, käsityökoulua ja lisäksi lasten työhuonetta.³⁸

Vaikea tilanne tunnustettiin Jyväskylän Naisyhdistyksessä vuonna 1909. Tällöin yhdistyksen kokouksessa todettiin, että kaupungissa on aivan liian

³⁵ Kotitalousideologialla tarkoitetaan kotitalouden tieteellistämistä, mikä vahvisti muun muassa perhekeskeistä ajattelutapaa. Kotitalouden tieteellistäminen merkitsi sitä, että naisjärjestöt saattoivat vakuuttavammin osoittaa toimivansa koko suomalaisen yhteiskunnan parhaaksi niin taloudellisessa kuin sosiaalisessa mielessä. Kts. Ollila 1993, 104-132; Lisäksi Sulkunen 1989, 101-104.

³⁶ Ojala Ada, Naisyhdistykset ja käytännöllinen toiminta. Koti ja Yhteiskunta 6/1903.

³⁷ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 22.6.1900; JKA. Jyväskylän sosiaalilautakunnan arkisto. Vaivaishoitokunnan pöytäkirjat 1900-1905; Jyväskylän Naisseuran jäsenistä esim. Keski-Suomi 26.1.1906.

³⁸ Brummer 1916, 639-642; Vehvilä 1965, 239.

monta yhdistystä, että jäseniä riittäisi enää naisyhdistykseen.³⁹ Edellä mainitun Jyväskylän Naisseuran lisäksi Naisyhdistyksen kanssa hyvin samankaltaiseen yhteiskuntanäkemykseen nojautuvia yhdistyksiä olivat muun muassa vuonna 1897 perustettu Nuorten Naisten Kristillinen yhdistys, vuonna 1907 perustettu Valkonauhayhdistys ja Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosasto sekä seuraavana vuonna perustettu "Lasten Ystävät". Jyväskylässä oli tämän lisäksi Marttayhdistyksen asiamiestoimisto, jonka jäsenistö koostui sekä Naisyhdistyksen ja Naisseuran aktiivijäsenistä. Asiamiestoimiston kotipaikka oli Jyväskylä, mutta varsinainen toiminta tapahtui kaupunkia ympäröivällä maaseudulla. Jyväskyläläiset martat keskittyivät maaseudun naisten "siveellisen tilan kohottamiseen".⁴⁰

Porvarillisten naispiirien hajaantumista keskusteltiin Jyväskylän Naisyhdistyksessä 1930-luvulle saakka. Vuoden 1910 vuosikertomukseen jouduttiinkin kirjaamaan, että yhdistys ei ollut järjestänyt yhtään kokousta, koska sen jäsenet kuuluivat muihin yhdistyksiin.⁴¹ Päällekkäisjäsenyydet useissa yhdistyksissä aiheuttivat käytännön ongelmia yhdistyksissä jopa siinä määrin, että Jyväskylän Naisyhdistys ehdotti vuonna 1930, että NNKY ja Naisyhdistykset voisivat järjestää yhteisen ompeluiltansa tiistaiksi, koska yhteiset jäsenet eivät ehdi moneen kokoukseen saman aikaisesti.⁴²

Naisasiajärjestöjen lamaan ensimmäisten eduskuntavaalien jälkeen oli yleinen ilmiö.⁴³ Toiminnan hiljentymistä on selitetty muun muassa sillä, että aktiivisesti yhteiskunnallisessa toiminnassa mukana olleet naiset keskittyivät puoluepoliittiseen järjestäytymiseen.⁴⁴ Koska Jyväskylässä Suomen Naisyhdistystä lähellä ollut Suomalaisen puolueen naisvaliokunta toimi lähinnä ompeluseurana, ei politisoitumisesta löydy selitystä Jyväskylän Naisyhdistyksen jäsenkatoon 1910-luvulla. Todennäköisempi selitys on, että naisyhdistykselle ei yksinkertaisesti löytynyt sellaista sektoria kaupungin hyväntekeväisyystyössä, jonka varassa se olisi voinut pitkäjänteisesti suunnitella toimintaansa. Yhdistyksen käynnistämät hankkeet jäivätkin lähinnä lylyaikaisiksi kokeiluiksi. Esimerkiksi vuonna 1906 naisyhdistys järjesti kaupunkilaisnaisille tarkoitettua keittokurssin ja kahta vuotta myöhemmin kaupungin lähiympäristössä asuville

³⁹ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 27.3.1909

⁴⁰ NNKY:n toiminnasta Paunu Eira, 85 vuotta kristillistä naistyötä. Jyväskylän NNKY ry vuosina 1897–1982. Helsinki 1986; Valkonauha-yhdistys oli naisten siveellisyys- ja raittiusyhdistys. Yhdistyksen toiminnasta vuodelta 1909 Keski-Suomi 1.2.1908; "Lasten Ystävät" yhdistyksen toiminnasta vuodelta 1908 Keski-Suomi 12.2.1909; Marttayhdistyksen Jyväskylän asiamiestoimiston toiminnasta vuodelta 1907-1908 Keski-Suomi 7.3. 1908.

⁴¹ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomus 1910.

⁴² KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 18.3.1930.

⁴³ Jallinoja 1983, 99; Sulkunen 1991, 40.

⁴⁴ Jallinoja 1983, 99-100.

kansannaisille kasvitarhakurssikurssin. Kansalaissodan kuluessa naisyhdistys järjesti köyhimmille työläisperheille kasvitarhanhoitokursseja. Nälänhädän torjumiseksi yhdistys aloitti myös keitto-opetuksen. Raaka-aineet yhdistys sai yhdistyksen jäsenten lahjoittamista siemenistä. Myös rikkaruohojen juuret kelpasivat muun keittoaineksen jatkoksi.⁴⁵ Kun lasten kesäsiirtotoiminta päättyi vuonna 1934, naisyhdistys yritti käynnistää uudelleen hyväntekeväisyystyötoiminnan aikuisten parissa. Yhdistys järjesti muutamana vuonna köyhille äideille ja talousapulaisille tarkoitettuja käsityökursseja. Varsin pian yhdistys joutui kuitenkin toteamaan, että nämäkin hankkeet saivat raueta vähäisen osanoton vuoksi.⁴⁶

Naisyhdistys koetti profiloitua 1910-luvun puolivälissä naisten itsekasvatukseen keskittyväksi järjestöksi.⁴⁷ Menestyksellisen toimintamallin muotoileminen aikaisemman hyväntekeväisysharrastuksen sijaan osoittautui kuitenkin vaikeaksi. Yhdistys ei kyennyt järjestämään nimenomaan omalle jäsenistölleen suunnattua ohjelmaa. Sen sijaan vuonna 1916 järjestettiin peräti kaksi kertaa nk. äitien kokous. Yleisöä yhdistys hankki paikalle jakamalla kutsukirjeet kansakoululapsille, jotka nämä veivät kotiinsa. Ensimmäiseen naisseminaarilla järjestettyyn kokoukseen oli kutsuttu puhujaksi tamperelainen rouva Niemi. Toisessa kokouksessa esitelmöitiin lasten hoidosta ja kotien puhtaudesta.⁴⁸ Jyväskylän Naisyhdistys teki päätöksen ryhtyä kehittämään omaa jäsenistöään saman aikaisesti, kun Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosasto päätti keskittyä ensisijaisesti naisasiakysymysten käsittelyyn ja jättää hyväntekeväisyystyö muiden yhdistysten tehtäväksi.⁴⁹ Taustasyynä paikkakunnan naisjärjestöjen valpastumiseen ja toiminnan uudelleen arviointiin vuoden 1916 tienoilla saattoi olla valtiopäivätoiminnan uudelleen käynnistyminen ja sitä seurannut yhteiskuntaelämän vilkastuminen.

Eräs syy, miksi Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminta ei kokonaan loppunut, oli se, että se oli vuoden 1906 jälkeen ottanut tehtäväkseen järjestää köyhien perheiden lapsille kesävirkestystä⁵⁰, johon se sai tuke kaupunginvaltuustolta.

⁴⁵ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1917–1919.

⁴⁶ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1906–1908, 1935–1937.

⁴⁷ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomus 1916.

⁴⁸ Terveysvalistus oli osa kansanvalitusta, ja sen tavoitteena oli ruumin hallinnan avulla jalostaa suomalainen rahvas sivistyskansaksi. Halmesvirta 1995, 13-23. KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 2.2.1916; 2.5.1916.

⁴⁹ Vrt. HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1916.

⁵⁰ Kts. Pulma Panu, Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Suomen lastensuojelun historia. Pulma Panu & Turpeinen Oiva. Kouvola 1987, 93.

Lasten kesävikitystoiminnasta muodostuikin Naisyhdistyksen yksi keskeinen toimintaa ylläpitävä aktiviteetti. Poikkeuksena oli vuosi 1918, jolloin siirtolatoiminnan kerrottiin olleen lamaanuoksissa. Vuonna 1924 siirtolatoimintaa varten hankittu oma rakennus ja sen korjaussuunnittelu vilkastuttivat yhdistyksen jo lamaanuoksessa ollutta toimintaa. Jyväskylän Naisyhdistys lakkautti lasten kesäsiirtolan pidon vuonna 1934, jolloin se siirtyi kansakoulujohtokunnan alaisuuteen.⁵¹ Siirtolatoiminnan ohella muita toimintamuotoja olivat kenkä- ja vaa-teavustukset, joita Jyväskylän Naisyhdistys jakoi vuosittain köyhimmille lapsille.⁵²

Kansalaissodan jälkeen lastenhuoltokysymykset kiinnostivat Jyväskylän Naisyhdistystä entistä enemmän. Käytännöllinen kesäsiirtolatoiminta jatkui entiseen tapaan, mutta sen rinnalle tulivat yleisölle tarkoitetut luentotilaisuudet, jossa lastenkasvatusta pohdittiin laajemmin yhteiskunnallisena kysymyksenä. Helmikuussa 1919 yhdistyksen jäsen tohtorinna Rauha Kuusi⁵³ luennoi aiheesta "Pahantapaiset lapset ja heidän rikollisuudesta sekä sota-orvoista".⁵⁴ Lisäksi Rauha Kuusi esitti yhdistyksen kokoukselle keskustelun aiheeksi, millaisiin toimenpiteisiin yhdistys voisi ryhtyä sotaorpojen kasvattamiseksi. Keskustelu sotaorpokysymyksestä jatkui jo seuraavana päivänä järjestetyssä kokouksessa, jossa päätettiin, että yhdistys kutsuu sanomalehti-ilmoituksella kaupungin naisia pohtimaan asiaa. Rouvat Kuusi, Ojala ja Ikonen saivat tehtäväkseen tiedustella neuvoja sosiaaliministeriöltä.⁵⁵ Keskustelu sotaorpokysymyksestä siirtyi pois yhdistyksen päiväjärjestyksestä tämän jälkeen, mutta lastenhuoltokysymykset säilyivät keskeisellä sijalla Jyväskylän Naisyhdistyksessä myöhemminkin. Vuonna 1923 yhdistys päätti liittyä Lasten suojelukeskukseen.⁵⁶

Kansalaissota merkitsi Jyväskylän Naisyhdistyksessä poikkeusaikaa siinäkin mielessä, että yhdistykselle tarjoutui aikaisempaa vaivattomammin tilaisuus nk. yleishyödylliseen toimintaan. Jyväskylän Naisyhdistys osallistui kansalaissodan aikana nk. Keski-Suomen naisten kokoukseen, jossa päätettiin valmistaa Keski-Suomen pataljoonalle lippu. Naisyhdistys kyllä hyväksyi lippu-

⁵¹ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset vuosilta 1907–1934.

⁵² HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1906–1939.

⁵³ Rauha Kuusi oli seminaarin lehtori, professori Sakari Kuusen puoliso. Sakari Kuusi oli August Axel ja Mansi Granfeltin poika. Rauha ja Sakari Kuusi olivat Jyväskylän Raittiusseuran johtohahmoja. Tommila 1970, 62-63.

⁵⁴ Punaorpojen huollon poliittisista kytkennöistä Pulma 1987, 127-133.

⁵⁵ Punaorpokysymyksestä tarkemmin Kaarninen Mervi, Punaorpojen huolto - köyhäinapua ja kasvatusta. Teoksessa Väki voimakas 4. Suomi 1917–1918. Työväenhistorian ja perinteen tutkimuksen Seura. Hämeenlinna 1990, 341-354; KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 11.2.1919; 20.2.1919.

⁵⁶ Lasten suojelukeskuksella tarkoitettiin todennäköisesti vuonna 1920 perustettu Mannerheimin Lastensuojeluliittoa. Vrt. Pulma 1987, 188; KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 6.2.1923.

hankkeen, mutta puheenjohtaja yliopettaja Viivi Särkkä⁵⁷ esitti vastalauseen. Hänen mielestä lippuhanke oli ensisijaisesti varojen haaskuuta. Hänen mukaan meneillään oli vapaussotaa, johon ei tarvittu sotalippuja. Yliopettaja Särkkä ei katsonut suopeasti sitä, että naiset osallistuisivat tällä tavoin sota-asioihin, sillä sota ei ollut hänen mielestään naisasiaa.⁵⁸

Sotatoimien aikana Jyväskylän Naisyhdistys organisoi sotasairaalaan koko maata kattavan Haavoittuneiden huoltotoimiston, joka toimialaan kuului muun muassa viestien välittäminen haavoittuneiden ja omaisten välillä. Jyväskylä oli huoltotoimiston keskuspaikka ja sillä oli haaraosastoja kaikkialla, missä oli vähänkin suurempia sotilassairaaloita.⁵⁹

Kansalaissodan jälkeen Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminta lamaantui lähes olemattomiin. Esimerkiksi vuonna 1922 yhdistykseen ei liittynyt yhtään uutta jäsentä.⁶⁰ Vuoden 1920 alussa yhdistys olikin päättänyt, että se kokoontuu mahdollisimman harvoin vähäisen osallistumisaktiivisuuden vuoksi. Vuonna 1921 yhdistys koetti elvyttämään toimintaansa. Näkyvin tulos tästä päätöksestä oli pääyhdistyksen edustajan Ilmi Hallsténin⁶¹ vierailu paikkakunnalla. Toiminnan ylläpitämiseksi ja tueksi yhdistykseen hyväksyttiin miesjäseniä.⁶²

Vaikeuksistaan huolimatta naisyhdistys ei ollut erityisemmin innokas ryhtymään yhteistyöhön muiden yhdistysten kanssa edes sellaisissa hankkeissa, jotka liittyivät suoranaisesti yhdistyksen sääntöjen mukaiseen toimintaan, ja joissa voimavarojen yhdistäminen olisi ollut kaikkien osapuolten etu. Esimerkiksi vuonna 1914 maailmansodan aiheuttamaa työttömyyttä lievittämään perustettuun naisten hätätyökomitean⁶³ työskentelyyn Naisyhdistys ilmoittui suostuvansa vain, jos komitea keskittyisi nimenomaan sodan vuoksi työttömäksi

⁵⁷ Viivi (Olivia) Särkkä oli seminaarin tyttöharjoituskoulun yliopettaja vuosina 1901–1935. Halila 1963, 348.

⁵⁸ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 30.3.1918.

⁵⁹ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1917–1919.

⁶⁰ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Jyväskylän Naisyhdistys. Katsaus toimintaan 40-vuotiskautena 1899–1939.

⁶¹ Ilmi Hallstén toimi suomen kielen opettajana Helsingissä 1900-luvun alussa. Hän oli Suomen Naisyhdistyksen johtotehtävissä vuosina 1904–1936. Lisäksi hän edusti Suomen Naisten Kansallisliittoa kansainvälisissä kongresseissa. Hallstén oli eduskunnan jäsen 1919–1922. Heikinheimo 1955.

⁶² HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomus 1922; KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 20.2.1920; 18.3.1921; 26.3.1922.

⁶³ Naisten työhuone toimi köyhäinhuoltohallituksen alaisuudessa ja työtä järjestettiin köyhäinhuoltoavustuksen piirissä olleille naisille. Työhuone oli jaettu kahteen osastoon, jossa ylemmässä saivat tehdä työtä ne, jotka kykenivät kutomaan kangasta, neulomaan vaatteita ja muuhun vaativampiin työsuorituksiin. Alempi osasto oli tarkoitettu vanhoille, heikkokuntoisille naisille ja yleensäkin vähäisempiin työtehtäviin kykeneville naisille. Varat työhuoneen perustamiseen otettiin Gustava Gummeruksen lahjarahastosta. Keski-Suomi 22.10.1914.

jääneiden auttamiseen. Yhdistyksen mukaan kaupungin köyhistä pidetään kyllä muutenkin hyvää huolta. Seuraavana vuonna yhdistys päätti, että se auttaa kenkälahjoitusten muodossa vain seminaarin kansakoulua käyviä lapsia, sillä yhdistys on saanut tietoonsa, että kaupunkikoulujen lapset saivat apua muualta. 1930-luvun puolivälissä yhdistys kieltäytyi yhteistyöstä marttojen kanssa, vaikka molemmat yhdistykset olivat samoilla linjoilla kotitalousharrastuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä. Yhdistys kieltäytyi marttojen ehdottamasta yhteistyöstä ompelukurssien järjestämiseksi, ja perusteluksi ilmoitettiin yksikantaan, että yhdistys halusi järjestää omat kurssinsa.⁶⁴ Kun paikallinen naisliitto vuonna 1938 tiedusteli osastolta, voisiko se auttaa asuntopulasta kärsiviä kaupunkilaisia, naisyhdistys totesi, ettei se voi tehdä asian puolesta mitään.⁶⁵

Jyväskylän Naisyhdistys oli perustamisesta lähtien aina 1930-luvun loppuun saakka lähes täysin sisäänpäinkääntynyt yhteenliittymä siinä mielessä, että se ei järjestänyt lainkaan jäsenhankintakampanjoita. Naisyhdistyksen kokoukset olivat pääasiassa ompeluseurakokouksia, joihin kuitenkin hankittiin vakavammaksi ohjelmaksi kirjaselostuksia, alustuksia, keskusteluja ja myös viihteellistä ohjelmaa. Yhdistyksen 40-vuotiskatsauksessa todettiin, että yhdistyksessä oli pidetty kaikkiaan 49 esitelmää. Alustettuja keskusteluja oli ollut 32 ja vastaavasti kirjaselostuksia 25. Yhdistyksen kokouksissa oltiin kuultu matka- ja paikkakuntakuvaksia yhteensä 39 kertaa. Pakinoita ja vastaavanlaisia kertomuksia oli yhdistyksessä esitetty yhteensä 35 kertaa.⁶⁶

Naisyhdistyksen sisäänpäinkääntynyttä luonnetta vahvisti se, että kokoukset järjestettiin pääasiassa jäsenten kotona ja jos mahdollista niin tyttökoulun opettajahuoneessa. Oman kokoushuoneen puuttuminen peilautui naisyhdistyksen identifioitumiseen muihin naisyhdistyksiin nähden. Kokoontuminen jäsenten kodeissa heikensi yhdistyksen yhteiskunnallista uskottavuutta ja ulottuvuutta. Asia tiedostettiin naisyhdistyksessä ja esimerkiksi keväällä 1937 yhdistyksen kokoukselle esitettiin "naisten talo" hanke. Päätöstä talon rakentamisesta ei kuitenkaan tehty, sillä rakennuskustannukset saivat osan kokousväestä epäilemään hankkeen kannattavuutta.⁶⁷ Sen sijaan köyhien kaupunkilaisten keskuuteen ulottuvalla hyväntekeväisyysyöllä oli tärkeä symbolinen merkitys Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminnassa. Tämä välittyi muun muassa yhdistyksen vuosikertomuksissa. Keskusyhdistykselle lähetettävät vuosikertomukset painotuitvatkin juuri yhdistyksen ulkopuolisen toiminnan arvioimiseen. Voidaan

⁶⁴ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 14.5.1935; 24.9.1935.

⁶⁵ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 15.9.1914; 6.10.1915; 25.10.1938.

⁶⁶ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Yhdistyshistoriat. Jyväskylän Naisyhdistys. Katsaus toimintaan 40-vuotiskautena. 1899–1939. (Huom! Katsaukseen on jälkikäteen lisätty tiedot seuraavalta 10-vuotiskaudelta)

⁶⁷ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 27.4.1937.

sanoa, että naisyhdistys mielsi toimivansa ensisijaisesti heikompiensaisten puolesta.

Naisyhdistys jatkoi hyväntekeväisyytyön ja etenkin lastenhuollon kautta naisten erillisjärjestäytymistraditiota, jonka 1800-luvun alkupuolella toimintansa aloittaneet rouvasväenyhdistykset olivat muotoilleet keski- ja yläluokan naisten erillistoiminnan malliksi. Yhteys filantropiatyön perinteeseen näkyi käytännössä hyväntekeväisyytyön ohella siinä, että naisyhdistyksen jäsenet toimivat Jyväskylän kaupungin köyhäinhoidon alaisen kaitsijajärjestelmän palveluksessa.⁶⁸ Tässä ei ollut juurikaan yhtäläisyyksiä sen naisasiaohjelman kanssa, johon Suomen Naisyhdistyksen toiminnan on katsottu perustuneen.⁶⁹ Opettajaseminaarista yhteiskunnalliselle työlle vaikutteita saaneille jäsenille kuuluminen nimenomaan naisyhdistykseen on siten tulkittavissa mieluummin sopivuuskäytäntöjen mukaiseksi käyttäytymiseksi kuin naisemansipaatiotavoitteiden julkituomiseksi.

Sen sijaan on selvää, että ryhmätunnusmerkkinä hyväntekeväisyydellä oli itseisarvoa yhdistyksen jäsenille. Hyväntekeväisyytyön kautta yhdistys paikansi oman asemansa kaupungin muiden yhdistyksien keskuudessa. Hyväntekeväisyytyö oli myös yhteiskunnallinen kannanotto, joka osoitti, että naisyhdistys oli sitoutunut poliittisesti ja aatteellisesti konservatiivis-liberalistiseen yhteiskuntänäkemykseen. Jyväskylän Naisyhdistyksellä ei ollut naisjärjestöjen eliitin yhteiskunnallisen keskustelijan roolia siinä mielessä, että se olisi esittänyt vaatimuksia sen enempää edustamansa yhteiskuntaryhmän naisten kuin yleensä naissukupuolen yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi.

2.2 Moraalinen ylemmyys kansalaisyhtymän kulmakivenä

Käytännöllisen työn merkitystä naisten järjestötoiminnassa painottaneen puheenjohtaja Ada Ojalan muutettua väliaikaisesti pois paikkakunnalta vuonna 1909 naisyhdistys alkoi ottaa aikaisempaa selvästi useammin kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Yhdistyksen jäseniä kiinnostivat etenkin siveellisyyttä, kansalaismoraalia ja sosiaalihygieniää⁷⁰ koskevista aiheista.

⁶⁸ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset 1906–1933; HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisosastojen vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1906–1933; Vrt. Pulma 1987, 87-104.

⁶⁹ Vrt. Jallinoja 1983, 52-99.

⁷⁰ Sosiaalihygienialla tarkoitettiin 1900-luvun alussa sosiaalisen terveydenhuollon piiriin kuuluvia kysymyksiä. Eri tutkijat määrittivät termin sisällön hieman eri tavoin. Olennaista on, että sosiaalihygieniä oli laaja käsite, johon sisältyivät sekä terveydenhuolto että sosiaalipolitiikkaa koskevat kysymykset. Marjatta Hietala, Innovaatioiden ja

Keväällä 1917 yhdistys päätti, että toiminta oli keskitettävä nuorien syynta-keettomien naisten suojelukasvatukseen.⁷¹ Siveellisyyskysymykset ajankohtais-
sijaitivat yleisesti ensimmäisen maailmansodan aikana. Syynä olivat kaupunkoihin
sijoitetut venäläissotilaat, jotka koettiin erityisen suurena siveellisyyttä uhkaava-
na tekijöinä. Jyväskylän Naisyhdistys sai virikkeen siveellisyysasioihin Suomen
Naisyhdistyksen keskustoimikunnalta. Se oli lähettänyt tammikuussa 1917
paikallisosastoille kiertokirjeenä tohtori Laimi Leideniuksen⁷² alustuksen, jonka
hän oli esittänyt aikaisemmin Helsingissä järjestetyssä naisten siveellisyysko-
kouksessa. Alustus käsitteli tyttöjen suojelukasvatuksen tehostamista. Leidenius
oli sitä mieltä, että jo "siveellisen kuntansa menettäneiden" naisten huolto tuli
jakaa siten, että henkisesti ala-arvoiset naiset on suljettava maaseudulle sijoitet-
taviin työsiirtoloihin ja naisalkoholisteille olisi perustettava pakollisia turva-
koteja.⁷³

Jyväskylän Naisyhdistys otti omaksi tehtäväkseen erityisesti nuorten
naisten sosiaalisia ongelmia ennaltaehkäisen työn. Syynä saattoi olla, että
nuorten tyttöjen suojelukasvatus soveltui parhaiten yhdistyksen jo aikaisemmin
valitseman lastenhuoltotyön rinnalle. Maaliskuussa 1917 pidetyssä kokouksessa
Jyväskylän Naisyhdistys päätti, että se ryhtyy ajamaan siveellisyyskasvatusta
lentolehtisten ja sanomalehtikirjoittelun avulla ja järjestämällä iltamia ja siveel-
lisyyskokouksia. Samalla yhdistys perusti erillisen toimikunnan asian eteenpäin
viemiseksi.⁷⁴

Siveellisyyskysymykset olivat esillä naisjärjestöjen yhteisissä kampanjoissa.
Jyväskylän Naisyhdistys yhtyi Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston
ehdotukseen kaupungissa yhteisesti järjestettävistä naisten siveellisyyspäivistä.
Naisyhdistyksen puheenjohtaja yliopettaja Viivi Särkkä edusti yhdistystä Jyväskylän Naisten siveellisyyskomiteassa.⁷⁵

Yhdistyksen harrastama yleinen siveellisyystyö mainitaan vielä erikseen
vuoden 1924 vuosikertomuksessa. Tämän jälkeen keskustelun painopiste siirtyi
kieltolakiasian eteenpäinviemiseen ja yleisemmin raittiskysymyksen käsittelyyn.

---

kansainvälistymisen vuosikymmenet. Hygienia ja terveydenhoidon eturintamaan
ulkomaisten yhteyksien avulla. Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa
kehityksessä 1875–1917. HArk 99:1. Helsingin kaupungin tietokeskuksen Tutkimuksia
1992:5:1. Jyväskylä 1992, 73.

⁷¹ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 5.3.1917.

⁷² Laimi Leidenius oli lääkäri, josta tuli Helsingin yliopiston ensimmäinen naisprofessori.
Tohtori Leidenius oli Suomen Akateemisten Naisten liiton puheenjohtaja. Heikinheimo
1955.

⁷³ Fyysisen rappeutuminen ja siveellisyyden heikentyminen nähtiin 1800-luvun lopun ja
1900-luvun alun degeneraatiokeskustelussa johtavan koko kansan rappeutumiseen. Esim.
Halmesvirta 1995, 39; KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 2.2.1917.

⁷⁴ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 5.3.1917.

⁷⁵ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 5.3.1917; 30.3.1917.

Keväällä 1925 naisyhdistys liittyi Naisten raittiuskeskukseen.⁷⁶ Raittiusaiheiset illanvietot ja esitelmät yleistyivät yhdistyksen toiminnassa 1930-luvun alusta lähtien. Esimerkiksi syyskuussa 1930 pidetty kokous oli kokonaan pyhitetty raittiusasialle. Vuonna 1931 naisyhdistys valitsi erillisen raittiusvaliokunnan, joka edusti yhdistystä pääasiassa kotimaisissa raittiustapahtumissa, mutta myös yhteispohjoismaisessa alkoholiton kulttuurista edistävällä kongressilla.⁷⁷

Raittiusharrastus merkitsi Jyväskylän Naisyhdistykselle mahdollisuutta integroitua osaksi laajempaa ja yhdistyksen toiminnan kannalta mielekästä järjestöverkostoa. Väilirikko porvarillisten naisjärjestöjen yhteisrintamaan tapahtui kuitenkin jo vuoden 1931 Naisten Raittiuskeskuksen kokouksessa, jossa ilmeni, että osa johtavia pääkaupunkilaisnaisia oli allekirjoittanut kieltolain kumoamista puoltavan adressin. Tämä oli syvä järkytys Jyväskylän Naisyhdistykselle, ja todennäköisesti eräs taustasy siihen, että se suuntautui entistä selvemmin maakunnalliseen naisten järjestäytymiseen.⁷⁸

Jyväskylän Naisyhdistyksen edustama käsitys naisten yhteiskunnallisesta tehtävästä avautuu oivallisesta vuonna 1925 käydystä keskustelusta nuorisolle soveliaasta kirjallisuudesta. Puheenjohtaja maisteri Aino Peltonen selosti Lyydia Hällforsin romaania "Äidin muistelmia". Yhdistyksessä virisi keskustelu yleisemmin kirjallisuudesta ja siitä, mitä kirjoja valitaan luettavaksi. Yhdistys esitti paheksuntansa kirjallisuuden liiallisesta realismista ja räikeydestä, etenkin jos siinä käsiteltiin sukupuoliasioita ja muita arkaluontoisia aiheita; jopa tutustuminen tällaiseen kirjallisuuteen on vahingollista. Keskustelun päätteeksi yhdistys kirjasi pöytäkirjaansa kehotuksen, että nuoriso lukisi vain "puritaskirjallisuutta".⁷⁹

Saman vuoden marraskuussa Gummeruksen kirjapaino pyysi yhdistykseltä arviointia kustannettavaksi aiotusta kirjasta "Nuori köyhä tyttö". Johtajanrouva Saima Vainio oli tutustunut kirjaan lähemmin ja hänen antaman lausunnossa perusteella yhdistys ilmoitti Gummerukselle, että se ei hyväksy käsikirjoituksen painamista. Lausunnossa todettiin, että kirja sekoittaa oikeana pidettyä siveellisyyksäsitä.⁸⁰ Huoli kansan siveellisyydestä painoi yhdistystä jatkossakin. Marraskuussa 1926 naisyhdistys lähetti Suomen Naisyhdistykselle

⁷⁶ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 16.4.1925.

⁷⁷ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1930–1939.

⁷⁸ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 3.3.1931.

⁷⁹ 1920-lukua on luonnehdittu naisille suunnatun viihdekirjallisuuden kulta-aikana. Puhdashenkisen käännöskirjallisuuden rinnalla alkoi ilmestyä rakkaus- ja salapoliisiromaaneja. Peltola Kirsi, Kirjaston muuttuva rooli. Kirjavalinta Jyväskylän, Lappeenrannan ja Kuusankosken kaupunginkirjastoissa Suomen historian murroskausi. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitoksen julkaisu 1998; KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 3.3.1925.

⁸⁰ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 13.11.1925.

kirjeen, jossa se kehotti pääyhdistystä toimimaan siihen suuntaan, että sanomalehdiltä kiellettäisiin sellaisten uutisten julkaiseminen, joissa kuvataan tappoa, ryöstöä, raiskausta, kavallusta, luonnottomia sukupuolisuhteita ja muuta vastaavaa. Yhdistyksen mielestä tällaiset uutiset olivat omiaan tylsistyttämään kansan siveellistä tunnetta. Rikosuutiset olivat yhdistyksen mielestä yllyke rikollisuuteen taipuvaiselle ihmiselle, minkä lisäksi ne johtivat terveen nuorison uteliaisuuden kautta "sameille vesille".⁸¹ Suomen Naisyhdistys osoitti tukensa jyvaskyläläisnaisten ajatuksille siten, että se ehdotti sanomalehtiasian ottamista esille Suomen Naisten Kansallisliiton yleisessä kokouksessa.⁸²

Vuonna 1930 Jyvaskylän Naisyhdistys otti pääyhdistykseltä tulleen kehotuksen mukaan tehtäväkseen tarkistaa kaupungin elokuvateattereiden tarjonnan. Hankkeen takana oli Suomen Naisten Kansallisliiton siveellisyyskomitea, joka oli päättänyt kerätä tilastotietoa elokuvateattereiden vaikutuksesta kansakoulunuorison. Jyvaskylän Naisyhdistys valitsi kuusi-henkisen komitean tarkastamaan kaupungin "elokuvaoloja". Elokuvienvaittusten vaikutusten kartoittamisen lisäksi Suomen Naisyhdistys pyrki tempauksen avulla saamaan elokuvasensuuriin naistarkastajan.⁸³

Jyvaskylän Naisyhdistys alkoi toimia entistä useammin paikkakunnan muiden naisjärjestöjen kanssa 1920-luvun puolivälistä lähtien. Tämä koski etupäässä hankkeita, jotka liittyivät yleisötilaisuuksien järjestämiseen. Aikaisempi pidättyväinen suhtautuminen näkyi edelleen siinä, että yhdistys ei itse pyrkinyt aktiivisesti yhteydenottoihin muihin naisjärjestöihin. Se neuvotteli aina erikseen niistä hankkeista, joissa yhteistyö oli sen kannalta mahdollista. Lisäksi naisyhdistys asetti yhteistoiminnan ehdoksi sen, että yleisötilaisuuksissa ei saanut olla poliittisia esitelmää. Ensimmäisen kerran Jyvaskylän Naisyhdistys ja Suomalaisen Naisliiton Jyvaskylän haaraosasto järjestivät yhteisen luentopäivän vuonna 1911.⁸⁴ Näkyvimmäksi tapahtumaksi tulivat vuodesta 1924 lähtien vuosittain järjestetyt Keski-Suomen Naistenpäivät, joitten pääorganisaattorina toimi Suomalaisen Naisliiton Jyvaskylän haaraosasto.

Keskeinen yhteistyöhön velvoittava asia oli siveellisyytyö. Tämän puitteissa Jyvaskylän Naisyhdistys lähentyi edellä mainittua Suomalaisen Naisliiton Jyvaskylän haaraosastoa. Ensimmäiset Naisyhdistyksen ja Naisliiton yhteiset naisten siveellisyytpäivät vietettiin keväällä 1917. Esimerkiksi vuonna 1933 Naisyhdistys toivoi, että Keski-Suomen Naistenpäivät ottaisivat siveellisyytyskysymyksen luentopäivien teemaksi.⁸⁵ Erityisen tärkeä ja pitkäaikainen yhteis-

⁸¹ KSM. Jyvaskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 9.11.1926.

⁸² KSM. Jyvaskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 27.11.1926.

⁸³ KSM. Jyvaskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 28.10.1930; 23.9.1930; 19.11.1930.

⁸⁴ KSM. Jyvaskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 20.2.1911.

⁸⁵ KSM. Jyvaskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 5.3.1917.

työhanke muiden naisyhdistysten kanssa oli saada aikaiseksi naispoliisin virka kaupunkiin. Naispoliisikysymys nähtiin osana yleistä siveellisyyskysymyksen ratkaisua.⁸⁶

2.3 Koti naisten yhteiskunnallistumisen perustana

Jyväskylän Naisyhdistyksessä keskusteltiin naisten yhteiskunnallisesta asemasta varsinaisesti vasta 1920-luvun puolen välin jälkeen. Muutos aikaisempaan hyväntekeväisyys- ja siveellisyystyöpainotteiseen toimintaan saattoi johtua siitä, että yhdistyksen yhteiskunnallinen suuntautuneisuus muuttui muiden naisjärjestöjen kanssa harjoitetun yhteistyön myötä. Naisasiakysymykset olivat tosin olleet esillä jo välittömästi yhteenliittymän perustamisen jälkeen. Naisten yhteiskunnallisen aseman pohdinta oli kuitenkin jäänyt lähinnä naisasiaa koskevien julkaisujen lukemisen varaan. Naisyhdistyksen mielestä naisen paikka oli periaatteessa yksiselitteisesti ja ensisijaisesti koti, joskin aktiivinen osallistuminen yleishyödylliseksi ja valistavaksi koettuihin rientoihin oli suotavaa.

Jyväskylän Naisyhdistyksessä keskustelun naisten yhteiskunnallisesta merkityksestä herätti Laura Harmajan⁸⁷ kirjanen "Kotitalous nykyisessä yhteiskunnassa" pohjalta. Kirjaa luettiin yhdistyksen kokouksissa vuonna 1926 ja siitä myös keskusteltiin useamman kerran.⁸⁸ Erityisen kiinnostuneita oltiin talouskoulupetuksesta, josta toivottiin Saksan mallin mukaisesti kaikille naisille pakollista. Ensisijaisesti talouskoulua pidettiin tarpeellisena palvelijattarille, sillä kotitalouden teoreettinen ja käytännöllinen puoli olivat tšekäläisissä oloissa melkein tuntemattomia.

Kotitalouksien hoidon tehostamiseksi naisyhdistys ehdotti, että uutta palvelijaa valittaessa olisi otettava selkoa työnhakijan taustasta. Yhdistys näki tarpeelliseksi, että olisi otettava yleisesti käyttöön todistuskaavakkeet, joihin jokainen emäntä kirjoittaisi arvosanat. Liian hyvät arvosanat olisi hylättävä. Palvelijoita olisi opetettava entistä säästeliäimmiksi. Säätäväisyysperiaatetta

⁸⁶ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 22.4.1925; 16.3.1926; 15.10.1928. Naispoliisiasia oli ollut esillä Valkonauha-yhdistyksen toimesta jo vuodesta 1905 lähtien. Naisyhdistyksen mielestä naispoliisia tarvittiin kaupungeissa ennen kaikkea huoltokysymyksiä ja siveellisyysasioiden hoidossa.

⁸⁷ Laura Harmaja oli tutkija, joka keskeisellä tavalla selvitti kotitalouskysymyksen merkitystä kansantaloustieteen näkökulmasta 1920-1930-luvuilla. Harmaja toimi useissa oppilaitoksissa taloustiet. aineiden opettajana. Hän hoiti vuosina 1947–1950 kodin taloustieteen professorin viran opetustehtäviä Helsingin yliopistossa. Heinonen 1998.

⁸⁸ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomus 1926.

noudattaen palvelijalla tuli olla pumpulipuku. Emännille annettiin ohjeeksi, että heidän velvollisuutena oli puhutella palvelijaa kohteliaasti.⁸⁹

Jyväskylän Naisyhdistys toivoi, että Keski-Suomen Naistenpäivät suostuisivat ottamaan palvelijakysymyksen kokouskysymykseksi.⁹⁰ Palvelijoiden ammatillisen tason parantaminen säilyi Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminnassa näkyvällä sijalla 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa. Yhdistys järjesti useaan otteeseen palvelijoille tarkoitettuja pumpulipuvun ompelu-, parsinta- ja paikkukursseja.⁹¹

Kotalouksien merkityksen korostaminen kansantaloudellisilla argumenteilla sopi Jyväskylän Naisyhdistyksen jäsenistön käsityksiin naisten yhteiskunnallisesta tehtävästä. Kun kodin piirissä tehty työ sai tuekseen tieteellisesti tehtyjen tutkimusten tulokset, naisten yhteiskunnallistuminen sai uuden merkityksen. Vuonna 1928 yhdistys lausui periaatteelliseksi kannanotokseen, että naiset kuuluivat ensisijaisesti kotiin. Sikäli kun aikaa riitti, yhteiskunnalliseen työhön tuli suhtautua kansalaisvelvollisuutena. Yhteiskunnallista toimintaa perusteltiin sillä, että liikkumalla kodin ulkopuolella nainen sai väsyneelle mielelle virkistystä ja lepoa. Naisten aseman määrittäminen oli saanut kimmokkeen lehtorinrouva A. Laitakarin kirjaesittelystä teoksesta "Elämän ihme".⁹² Kansantaloudellisiin näkökohtiin vedoten yhdistys nosti esille vielä kysymyksen kotimaisten tuotteiden asemasta. Naisyhdistys toivoi, että suomalaiset oppisivat suosimaan kotimaisia tuotteita. Tavoitteena oli, että kuluttajat syrjäyttäisivät kokonaan ulkomaiset tuotteet. Kannanotto viittasi yhdistyksen omaksumaan aitosuomalaisuusaatteen. Yhdistys teki propagandaa "puhtaan" suomalaisen kulttuurin puolesta vaatimalla, että "muukalaisperäiset" sanat hylättäisiin kielenkäytössä. Yhdistys toivoi, että puhtaan suomenkielen käyttö nousisi suorastaan kunnia-asiaksi.⁹³

Kotalouskysymys näkyi myös naisyhdistyksen kunnallisvaaliohjelmassa syksyllä 1928. Lokakuussa rehtori Eine Salonen puhui yhdistyksen kokoukselle naisten suhteesta kunnallisiin asioihin. Rehtori Salosen mukaan naisten oli velvollisuus asettua kunnallisvaaliehdokkaaksi, koska valmisteilla oli lukuisia

⁸⁹ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 9.3.1926.

⁹⁰ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 9.3.1926.

⁹¹ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1929–1931.

⁹² KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 26.3.1928.

⁹³ Aitosuomalaisuudessa korostuivat suomalainen sivistys ja voimakkaan kansallisvaltion luomistarve. Liike saavutti 1920–1930-luvuilla suosiota kaikissa suomalaisissa ei-sosialistisissa puolueissa. Lisäksi liike vaikutti laajasti erilaisissa sivistyksellisissä järjestöissä. Kts. Härmäläinen Pekka Kalevi, Kielitaistelu Suomessa 1917–1939. Porvoo 1968, 105, 127; KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 6.4.1926; 28.10.1928.

huoltoasioita ja naispoliisiasia. Juuri näiden asioiden käsittelyssä Eine Salosen mielestä ”naisten käsi ja silmä ovat paikallaan”.⁹⁴

Salonen irrotti naisten kunnallisvaaliehdokkuuden puoluepoliittisesta ehdokasasettelusta vaatimalla vaaliliittoa eri puolueiden naisten välille. Jos puolueosastot eivät tähän suostuisi, olisi vaihtoehtoisesti koottava erityinen naisten lista. Alustuksen jälkeen käydyssä keskustelussa esitettiin toivomus, että yleisehdokkaaksi ei tulisi asettaa ketään äärimmäistä puoluepoliittista kantaa edustavaa henkilöä. Suosittavaa oli, jos naisehdokkaaksi asetettaisiin maltillinen ja yleistä kunnioitusta nauttiva henkilö.⁹⁵

Naisyhdistyksen käyttämä retoriikka ei viitannut käsitykseen, että naiset olisivat olleet epäsuhtaisessa asemassa miehiin nähden. Yhdistyksen esittämät lausunnot sisälsivät pikemminkin ajatuksen, että sukupuolet täydensivät toisiaan. Emansipaatio tarkoittikin Jyväskylän Naisyhdistyksen sosiaalisessa verkostossa mahdollisuutta toteuttaa kansalaistehtävänsä naisille ominaisimmista tehtävissä.⁹⁶ Kuitenkin 1920-luvun puolivälissä kysymys naisten asemasta kirkossa esitettiin nimenomaan naista alistavana epäkohtana.⁹⁷ Syynä oli se, että naisten kristillistä vapaaehtoistyötä ei arvostettu kirkon piirissä, vaikka vapaaehtoistyö oli vuoden 1905 suurlakon jälkeen saanut yleisesti jalansijaa seurakuntien toiminnassa.⁹⁸ Naisten asemaa kirkossa käsiteltiin Jyväskylän Naisyhdistyksessä ensimmäisen kerran helmikuussa 1926. Asiaa pidettiin niin merkittävänä, että yhdistys päätti pyytää Kotiliettä, Naisten Ääntä, Suomen Naista ja Herättäjää ottamaan vastaan selostuksen naisten oikeuksista ja velvollisuuksista seurakunnallisissa asioissa. Sanomalehti Keski-suomalaisessa julkaistussa artikkelissa naisyhdistys paheksui naisten vähäisiä oikeuksia kirkollisissa asioissa ja tehtävissä. Yhdistys toivoi, että naiset itse tutustuisivat uusiin seurakunnallisiin oikeuksiin, joita he olivat kuitenkin viimeaikoina saaneet. Yhdistys vetosi lakiin, joka oli jo vuodesta 1918 lähtien antanut naisille täyden äänioikeuden kirkollisissa asioissa. Lisäksi vuonna 1925 oli kirkkolain eräisiin pykäliin tehty muutoksia, joiden myötä nainen oli saanut vaalikelpoisuuden kirkkoneuvostoon, kirkkovaltuustoon sekä seurakunnan vanhimmaksi. Nyt naiset toivoivat, että vaalikelpoisuus ulotettaisiin myös kirkolliskokoukseen.⁹⁹

Naisyhdistyksen mukaan naisten tuli jo saavutettujen oikeuksien puitteissa toimia innokkaammin seurakunnallisissa asioissa. Naiset voisivat käydä kirkon-

⁹⁴ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 15.10.1928.

⁹⁵ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 15.10.1928.

⁹⁶ Vrt. Sulkunen 1987, 162-164.

⁹⁷ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 9.2.1926.

⁹⁸ Murtorinne Eino, Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990. Porvoo 1995, 98-99.

⁹⁹ Suomen Naisyhdistys oli jo 1800-luvun lopulla kiinnittänyt huomiota naisten asemaan kirkossa. Kts. Rajainen 1987a; Keski-suomalainen 11.2.1926.

kokouksissa ja käyttää puhevaltaansa. Naiset saattaisivat itse toimia esimerkiksi kirkossa kävijöinä. Tämän lisäksi yhdistys kehotti naisia huolehtimaan kirkon kauneudesta ja tekemään pyhäkoulutyötä. Todistamalla omalla käytöksellään täyttävänsä seurakuntalaisen velvollisuuden naisille avautuisi tulevaisuudessa yhä vaativampia tehtäviä kirkon piirissä. Naisyhdistys päätti itse selvittää, oliko kristillisten taidepäivien koristelutoimikunta aikonut hankkia kaupungin kirkkoon uuden alttariliinan vanhan rikkinäisen tilalle. Jos koristelutoimikunta ei ollut hoitanut asiaa, naisyhdistys alkaisi toimia uuden alttariliinan saamiseksi.¹⁰⁰

Jyväskylän Naisyhdistyksen pettymykseksi vuoden 1928 kirkolliskokous eväsi naisilta mahdollisuuden päästä kirkolliskokouksen maallikkojäseniksi ja heidän valitsijoikseen.¹⁰¹ Asiaa ei kuitenkaan jätetty syrjään, vaan sen käsittely jatkui vuonna 1933. Naisyhdistys oli Jyväskylän NNKY:n ja Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston edustajien kanssa käynyt puhumassa asiasta kirkkoherra Paunun ja lehtori Laitakarin kanssa, jotka myös olivat luvanneet seuraavassa kirkolliskokouksessa puhua naisten asian eduksi.¹⁰²

Naisen asemalla kirkossa oli selvästi tärkeä symbolinen merkitys Jyväskylän Naisyhdistykselle. Se kansalaisuuskäsite, jota yhdistys edusti, liittyi vahvasti säätyajatteluun. Vaikka naiset eivät olleet saavuttaneet kaikilta osin tasavertaista asemaa miesten kanssa, yhdistyksen jäsenistön nauttima sosiaalinen arvostus oli yleensä korkeampi kuin mitä alempien sosiaaliryhmien miehet saivat osakseen. Koska säätyajattelu perustui vanhaluterilaiseen näkemykseen yhteiskunnan hierarkkisuudesta, naisyhdistyksen jäsenistölle kirkon naisille asettamat rajoitukset tuntuivat epäoikeudenmukaisilta. Naisyhdistyksen emansipaatioajattelussa tasavertaisen aseman saavuttaminen kirkossa miehen rinnalla oli tämän vuoksi tärkeämpää kuin yleiset demokraattiseen kansalaistumiseen liittyvät yhteiskunnalliset kysymykset. Naisten asema suhteessa kirkolliskokoukseen järjestettiin lopulta vuonna 1938, jolloin asiasta myös keskusteltiin Keski-Suomen Nais-tenpäivillä.¹⁰³

Sen sijaan Jyväskylän Naisyhdistys ei tuntenut omakseen esimerkiksi dosentti Alma Söderhjelm¹⁰⁴ esittämää kysymystä, miksi naimattomien naisten kodit olivat arvottomampi naimisissa olevien koteihin verrattuna. Söder-

¹⁰⁰ Keski-suomalainen 11.2.1926.

¹⁰¹ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 5.11.1928.

¹⁰² Jyväskylän NNKY:ssä ei pöytäkirjojen mukaan käyty keskustelu vaatimuksista naisten aseman vahvistamisesta kirkon piirissä. Yhdistys tyytyi vuonna 1935 toteamaan, että kirkkovaltuustoon ja kirkkoneuvostoon tulisi saada entistä lukuisammin naisjäseniä. KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 25.4.1933; JyMa. Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 17.10.1935.

¹⁰³ Keski-suomalainen 15.2.1938.

¹⁰⁴ Alma Söderhjelm oli historian tutkija, joka valittiin vuonna 1927 Åbo Akademin yleisen historian professoriksi. Heikinheimo 1955.

hjelmin Suomen Naisyhdistykselle esittämä kysymys käsiteltiin Jyväskylän Naisyhdistyksessä samoihin aikoihin kun keskustelu naisten asemasta kirkosta kävi kiihkeimmillään. Asia sivuutettiin huomauttamalla, että *"meidän pikku Jyväskylässämme ei ole juuri havaittavissa mainittua epäkohtaa"*.¹⁰⁵ Jyväskylässähän asui suhteellisen paljon naimattomia naisopettajia, joiden kodit toimivat samalla tavalla kuin perheellisten naisten kodit esimerkiksi naisyhdistyksen kokouspaikkana. Jyväskylän Naisyhdistykselle jäi etäiseksi myös uudesta avioliittolaista käyty keskustelu. Vuonna 1923 rehtori Eine Salonen selosti Suomen Naisyhdistyksen kokouksessa Helsingissä käytyä keskustelua aviopuolisoiden oikeussuhteista.¹⁰⁶ Jyväskylän Naisyhdistys ei kuitenkaan ottanut kertaakaan kantaa vanhentuneeksi osoittautuneeseen avioliittolainsäädäntöön, joka aina vuoteen 1929 saakka jätti avioituneen naisen aviopuolisensa edusmiehisyyden alaisuuteen.

Edellä esitetty osoittaa, että Jyväskylän Naisyhdistys edusti hyvin sovittelee näkemystä siitä, mihin naisten yhteiskunnallistumisen tulisi johtaa. Tätä kuvaa osuvasti naisten 25-vuotisääniökeusjuhlassa esitetty toteamus, että naiset olivat kuluneiden vuosien aikana saavuttanut lähes kaiken sen, mitä naisjärjestöt vuosisadan alussa vaativatkin. Ristiriitaista kyllä, samassa yhteydessä esitettiin Keski-Suomen kansanopiston johtajan Impi Sirkan juhlatilaisuutta varten valmisteleva kysymys *"Mistä johtuu, että nainen yhä vielä syrjäytetään"*. Keskustelu osoitti, että kuluneen 25 vuoden aikana ei oltukaan päästy pitkälle, *"vaan kukin nainen on velvollinen tekemään työtä missä mahdollista, jotta nainen niin valtiollisessa kuin yhteiskunnallisessa suhteessa on kaikessa miehen rinnalla"*.¹⁰⁷

Jyväskylän Naisyhdistyksessä ei käsitelty juurikaan valtiollisia asioita. Tosin vuonna 1930, kun P.E. Svinhufvud valittiin presidentiksi, naisyhdistyksen puheenjohtaja esitti toivomuksen, että maassa alkaisi rauhan ja sovinnollisen ilmapiiriin sävyttämä parempi tulevaisuus.¹⁰⁸ Naisyhdistys osallistui vaalivalmisteluihin, mutta se ei ollut sitoutunut suoraan minkään puolueen vaaliagitatioon. Yhdistys piti velvollisuutenaan järjestää vaalitulaisuuksien yhteyteen siveellisyyskokouksia. Yhdistyksen suhtautuminen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen oli ylipäättänsä kaksijakoinen. Tämä näkyi siinä, että yhdistys korosti eri yhteyksissä naisten velvollisuutta osallistua kunnallisiin luottamustoimiin, mutta se ei kertaakaan muotoillut ohjelmaksi sitä, mitä käytännön tavoitteita sillä olisi ollut kunnallispolitiikassa. Kuitenkin usealla yhdistyksen jäsenellä oli hoidettavanaan kunnallisia luottamustoimia. Ainoa kerta, kun yhdistys pohti oman ehdokkaan asettamista kunnallista toimea varten tapahtui vuonna 1917. Kau-

¹⁰⁵ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 1.3.1927.

¹⁰⁶ HKA. Suomen Naisyhdistyksen arkisto. Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomus 1923.

¹⁰⁷ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 13.10.1931.

¹⁰⁸ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 7.12.1930.

punginkamreeri Anton Heinonen oli lähettänyt yhdistykselle ilmoituksen, että myös naiset saattoivat hakea terveydenhoitajan virkaan. Naisyhdistyksessä todettiin olevan useitakin sopivia henkilöitä, ja heistä rouva Väinölä lupasi harkita asiaa. Yhdistys lupasi puolestaan kirjoittaa rouva Väinölälle suosituskirjeen, jos hän sitä tarvitsisi.¹⁰⁹

Yhteiskunnallinen toiminta oli Jyväskylän Naisyhdistyksessä tietyssä mielessä itsestään selvyys. Kuten yhdistyksen alkuaikojen puheenjohtaja Ada Ojala totesi sivistyneillä, henkisesti kehittyneillä ja yhteiskunnallisesti vaikutusvaltaisessa asemassa olevilla naisilla oli suorastaan velvollisuus kuulua naisyhdistykseen. Saman aikaisesti korostettiin, että naisten ensisijainen paikka oli koti. Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminnan tarkastelu osoittaa, että järjestäytymisen ja naisten emansipatoitumisen yhdistäminen johtaa helposti liian yksinkertaiseen selitystapaan nähdä naisten kansalaistumisprosessi. Naisten erillisjärjestäytyminen ei liittynyt automaattisesti yhteiskunnalliseen emansipatoitumiseen, eikä emansipatoituminen tarkoittanut naisten vapautumista kodin piiristä yhteiskunnalliseen toimintaan. Sen sijaan järjestäytyminen johti erilaiset naisryhmät osaksi yhteisön sosiaalista elämää ja sitä kautta osaksi yhteiskunnallista muutosta, mikä kosketti myös naisia.

Vaikka Jyväskylän Naisyhdistys vältti suoranaista poliittista toimintaa, sen käytännöt heijastivat jäsenistön yhteistä poliittista asennoitumista. Yhdistys sijoittui poliittisessa kentässä lähelle Suomalaisen puolueen ja Kansallisen kokoomuksen aatesuuntaa. Puoluepoliittinen järjestäytyminen ja muodollisesti sitoutumaton yhdistystoiminta eivät olleet toisiaan poissulkevia kansalaistoiminnan muotoja. Kuitenkin naisten kohdalla juuri toiminta naisyhdistyksissä oli konkreettista ja siksi myös näkyvintä. Sen sijaan vaikuttaminen äänestämisen kautta oli etäistä ja naisten perinteiseen yhdistystoimintaan nähden vierasta.

3 Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosasto

3.1 Ompeluseura vai naisasiayhdistys?

Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston alkuaajan ongelma oli epätie-toisuus siitä, edustiko se poliittista järjestöä vai yleishyödyllistä sivistysliittoa. Asia pohdittiin vielä neljä vuotta yhdistyksen perustamisen jälkeenkin vuonna

---

¹⁰⁹ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 16.4.1917.

1911.¹¹⁰ Rajanveto ei ollut yksinomaan Jyväskylän paikallisyhdistyksen ongelma. Yhteiskuntasuhteen jäsentymättömyyden perusta oli asetettu Suomalaisen Naisliiton sääntöihin, joiden mukaan liiton tarkoituksena oli käsitellä yhteiskunnallisia kysymyksiä, naisasiaa ja kodinhoitoa.¹¹¹

Jyväskylän Naisliitto¹¹² poikkesi Jyväskylän Naisyhdistyksestä siinä, että naisliittolaiset sanoivat toimivansa aatteellisena järjestönä. Vaikka esimerkiksi yhdistyksen vuosikertomuksia voidaan luonnehtia pääasiallisesti toimintaraportteiksi, tapana oli, että loppulauseessa viitattiin yhteiseen aatteeseen kuitenkin tarkemmin aatteen sisältöä määrittelemättä. Esimerkiksi vuoden 1927 vuosikertomus päättyi toivomukseen, että *"Naisliitto yhä edelleen toimii päämääränsä mukaisesti, vaikka aatettamme on kohdannut suuri tappio joka masentaa mieleme"*.¹¹³ Tappio viittaa todennäköisesti tohtori Maikki Fribergin kuolemaan. 1930-luvulla ryhmähengen vahvistukseksi tarkoitettu loppulause jätettiin pois.¹¹⁴

Jyväskylän Naisliiton jäsenmäärän vuosittainen vaihtelu osoittaa, kuinka vaikeaa aatteelliseen toimintaan panostaneella yhdistyksellä oli osoittaa oma tarpeellisuutensa, kun samaan aikaan etupäässä käytännöllistä toimintaa harrastavat järjestöt kasvattivat jäsenmääräänsä. Osaston perustamisvuonna vuonna 1907 siihen liittyi 40 naista. 1910-luvun puolen välin jälkeen yhdistyksen kannatus voimistui muutaman vuoden aikana siten, että vuonna 1914 osastossa oli jäseniä 50 ja vuonna 1917 vastaavasti 135 jäsentä. 1920-luvulla jäsenmäärä säilyi reilusti puolen sadan paremmalla puolella. 1930-luvun alussa osasto menetti kannatustaan eikä sen jäsenluku koko vuosikymmenillä noussut enää edellisen vuosikymmenen mittoihin.¹¹⁵

Porvarillisten naisjärjestöjen vaikeudet 1930-luvulla johtuivat pääasiassa siitä, että menettivät "toiminnan naisensa" Jyväskylän Marttayhdistykselle ja ennen muuta Jyväskylän Lotta Svärd -yhdistykselle, josta tuli ehdottomasti voimakkain naisjärjestö Jyväskylässä 1930-luvun loppupuoliskolla.¹¹⁶

Jyväskylän Naisliitto aloitti käytännön toimintansa perustamalla osaston yhteyteen ompeluseuran. Vaikka yhdistys halusi toimia ensisijaisesti naisten

¹¹⁰ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1911.

¹¹¹ Hokkanen Ritva, Suomalainen Naisliitto 1907–1987. Helsinki 1987, 7.

¹¹² Tässä työssä Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosastosta käytetään vaihtoehtoisesti muotoa Jyväskylän Naisliitto, jota myös yhdistyksen jäsenet itse käyttivät.

¹¹³ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1927.

¹¹⁴ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1908–1939.

¹¹⁵ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1908–1939.

¹¹⁶ SARK. Jyväskylän Lotta Svärd -yhdistyksen arkisto. Henkilökorttiluettelot 1919–1939; Katso myös Kokko 1992, 102, liite 2.

yhteiskunnallisena herättäjänä ja eri kansanosien naisten yhdistäjänä, ompeluseuraa perusteltiin sillä, että käsitöitä tehdessä jäsenet tutustumaan toisiinsa luontevalla tavalla. Lisäksi käsityöt loivat viihtyisyyttä. Ompeluseuralla oli myös taloudellisesta merkitystä, sillä osasto rahoitti toimintansa alkuvaiheen juuri käsitöiden myynnistä saaduilla tuloilla.¹¹⁷

Ompelukokoukset järjestettiin aina jäsenten kotona, mikä poikkeisi tavallisesta kokouskäytännöstä. Tämä viittaakin osaston kaksijakoiseen luonteeseen. Naisliitto pyrki säilyttämään kosketuksen eri naispiireihin järjestämällä muun muassa avoimia yleisötilaisuuksia. Yksityiskodeissa järjestettyihin ompelukokouksiin osallistui todennäköisesti valikoidumpi ryhmä. Merkittävää on, että ompelukokouksissa ei keskitytty yksinomaan käsitöiden tekemiseen, vaan tilaisuuksiin koetettiin järjestää myös alustuksia ja esitelmiä.¹¹⁸ Yleiset kokoukset järjestettiin usein Kunnallistalolla, kaupungin eri kahviloissa tai Talouskoululla. Vuonna 1921 naisliittolaiset saivat omat tilat Kotiruokalan pikkusalista, jonne osasto sijoitti omaisuutensa Minna Canthin seinävalokuvaa myöten.¹¹⁹ Kotiruokalan lisäksi naisliittolaisten suosimia paikkoja olivat muun muassa kahvilat Santala, Keidas, raittiusravintola Osmo ja Rantapuiston ravintohuoneisto. Sekä kuukausikokouksissa että juhlatilaisuuksissa esitettiin osaston jäsenten ja myös sen ulkopuolisten henkilöiden voimin laulua, soittoa, runonlausuntaa ja näytelmäkappaleita.¹²⁰

Ompelukokoukset saivat selvästi symbolisen merkityksen. Osalle jäsenistöä ompeluseuran ylläpitäminen oli osoitus siitä, että osasto jatkoi naisille jo perinteeksi muodostunut hyväntekeväisyystyötä. Kaikkia tämä ei miellyttänyt, ja ompelutoimintaa nousi vastustamaan nk. reformistiryhmä. Ryhmä vaati vuonna 1915 toiminnan suuntaamista jäsenten kehittämiseen ja kasvattamiseen yhteiskunnallisesti valvutuneiksi toimijoiksi.¹²¹

Linjanvetoa uudenaikaisen naisasiatyön ja perinteisen naistoiminnan välillä oli ilmeisesti käyty pidempäänkin. Kahta vuotta aikaisemmin oli osaston päämääräksi kirjattu toimia "*naisaatteen ajajana*".¹²² Jo vuonna 1911 osasto oli

¹¹⁷ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1908-1910; Naisten Ääni 1908/7. Kirjekortti Jyväskylästä.

¹¹⁸ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1908-1915.

¹¹⁹ Yhdistyksillä oli mahdollisuus varata kokoustilat kunnallistalolta vuoden 1920 lokakuusta lähtien, jolloin Suomen Pankki muutti pois kunnallistalon tiloista. Keski-suomalainen 7.10.1920; HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1921.

¹²⁰ Katso Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän Haaraosaston kokousilmoitukset esim. Keski-Suomi 5.2.1909; 19.10.1909; 23.3.1916; 23.10.1917; 27.10.1920; 21.5.1921; 20.10.1921.

¹²¹ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1915, 1920.

¹²² HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1913.

koettanut yhdistää hyväntekeväisyystyön ja naisasian siinä kuitenkin erityisemmin hyvin onnistumatta. Naisliitto oli järjestänyt muun muassa matkan kaupungin välittömässä läheisyydessä sijaitsevalle Keljon kansakoululle tarkoitukseenaan tutustua maaseudun naiseen ja heidän oloihinsa. Illan ohjelmaan oli kuulunut muun muassa rouva Alli Hannikaisen esitelmä lasten kasvatuksesta.¹²³ Saman vuoden joulumyyjäisten yhteydessä Kunnallistalolla järjestetyssä esitelmätilaisuudessa rouva Elsa Hästesko-Heporauta oli puhunut käytännöllisestä naisasian edistämisestä. Illan ohjelma oli ollut muutoin pääasiassa viihteellinen. Tilaisuudessa oli esiintynyt Jyväskylän Torvisoittokunta. Tarjolla oli ollut myös runonlausuntaa, näytelmä ja kertomus sekä spiritistinen istunto. Loppuilla oli kulunut tanssien merkeissä. Joulumyyjäisiltamiin oli saapunut yli 400 pääsylipun lunastanutta kuulijaa. Osan illan tuloista naisliitto luovutti kansanlastentarhalle, jota se ylläpiti kaupungin muiden naisjärjestöjen kanssa.¹²⁴

Reformistiryhmän vaikutus näkyi siinä, että osasto pyrki järjestämään jäsenkokouksiinsa ja yleisötilaisuuksiin naisten yhteiskunnallista asemaa ja toimintaa käsitteleviä esitelmiä. Esimerkiksi vuonna 1916 esitelmöitiin muun muassa naissivistuksen kehityksestä maassamme ennen vuotta 1864, Minna Canthin elämästä, lukupiirien merkityksestä ja niiden toiminnasta sekä Bullbrachin kansanopistotoiminnasta ja itekasvatuksesta. Jäsenten pohdittavaksi esitettiin myös kysymys kureliivien vahingollisuudesta sekä millainen on oikea naisasianainen.¹²⁵

Jyväskylän Naisliitto joutui kuitenkin jo vuonna 1920 punnitsemaan, kuinka onnistunut reformistisen ryhmän aikaan saamana muutos oli ollut. Osaston puheenjohtajan Klaara Väänttisen mukaan vuonna 1916 tehdyt päätökset olivat johtaneet siihen, että kaikki entinen ja hyväksi koettu oli hylätty "väärän taktiikan takia". Osaston kannalta oli ollut tuhoisinta se, että keskittyminen sisäiseen työhön, osaston jäsenten kehittämiseen, karkotti toiminnan naiset.¹²⁶ Ompeluillat palasivatkin osaston ohjelmaan 1920-luvun lopulla. Käsityöharrastus vahvisti asemaansa 1930-luvun pulavuosina, niiden seurauksena ompeluseuratoimintaa jatkettiin vuosikymmenen loppuun saakka. Tässä vaiheessa kenelläkään osaston jäsenistä ei ollut mitään sitä vastaan, että naisasiayhdistys ylläpiti ompeluseuraa. Ompeluseuran ylläpitäminen oli kuitenkin arka asia

---

¹²³ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1911.

¹²⁴ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1911.

¹²⁵ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1916.

¹²⁶ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1920.

osastolle. Jyväskylän Naisliitolle oli tärkeää, että sen julkisuuskuva rakentui naisiasiatoiminnalle. Yhdistyksen ompeluharrastusta ei erityisen mielellään mainostettu.¹²⁷

Käytäntö osoitti, että Jyväskylän Naisliiton oli vaikea hylätä hyväntekeväisyystyötä kokonaan, sillä parempiossaisten edustusryhmänä sillä oli suorastaan sosiaalinen velvollisuus puuttua yhteisön sosiaalisiin ja taloudellisiin ongelmiin. Tapaa, jolla naisliitollaiset nivoivat yhteen aatteellisen ja käytännöllisen työn, osoittaa vuoden 1916 vuosikertomuksen johdanto: *"Nykyinen maailmansota tulee varmaan tuntuvasti vaikuttamaan naisten asemaan. Sodan päätyttyä yhteiskunta entistä enemmän tarvitsee naisia. Sen vuoksi saattaa naisten vaikutus olla sangen merkityksellinen yhteiskunnalliselle elämälle, jos he vain ovat valmistautuneet käyttämään hyväksen otollista hetkeä ja jos heillä myöskin on uusia elämän ihanteita, joita koettavat käytännössä toteuttaa, jotta tuosta suuresta yhteisestä kodistamme, yhteiskunnasta, poistuisivat ne epäkohdat, jotka ehkäisevät sen kehitystä tosi inhimillisyyteen"*.¹²⁸ Esimerkiksi huhtikuussa 1915 maailmansodan aiheuttaman taloudellisen ahdingon aikana Jyväskylän naisliitollaiset olivat tarjonneet 130 kaupungin köyhälle päivällisen ja kahvit Kunnallistalolla. Naisliitto halusi näin osoittaa, miten se muun vilkkaan toimintansa ohella ja vointinsa mukaan lievitti puutetta ja auttoi vähävaraisia.¹²⁹ Kansalaissodan aikana keväällä 1918 naisosastossa ommeltiin vaatteita köyhille kansakoululapsille ja osa ompeluseuran myyntituloista annettiin "kaatuneiden turvattomien omaisten rahastoon".¹³⁰ Vuonna 1919 perustetut kunnallis-, valistus- ja hyväntekeväisyystoimikunnat osoittavat, että käytännöllinen työ hyväksyttiin virallisesti osaston pääharrastukseksi.¹³¹

Yhteiskunnan kahtiajakaneen kansalaissodan jälkeisessä tilanteessa naisliitolaisten oli vaikea saada yleisö innostumaan aatteellisesta naisasiasta. Esimerkiksi vuonna 1920 Jyväskylän naisliitto yritti toimintaohjelmansa mukaan lähentää eri yhteiskuntaryhmien naisia järjestämällä Lyseolla äitienpäiväjuhlan, johon toivotettiin kaikki äidit yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta tervetulleiksi.¹³² Ilmeistä oli, että naisliiton juhlat epäonnistuivat, sillä juhlan kulkua ei jälkeempään kommentoitu. Tilanne osoittaa kuitenkin sen, kuinka vaikea porvarillisten naispiirien oli hyväksyä sitä, että heitä alempien sosiaaliryhmien naiset

¹²⁷ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1931–1939; Keski-suomalainen 13.2.1932.

¹²⁸ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1916.

¹²⁹ Keski-Suomi 10.4.1915.

¹³⁰ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1917–1918.

¹³¹ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1919.

¹³² Keski-suomalainen 15.5.1920.

eivät välttämättä halunneet vastaanottaa heille tarjottua solidaarisuutta. Jyväskylän Naisyhdistyksen tavoin naisliitto keskitti 1930-luvulla toimintansa ompeluseuran lisäksi lapsiin ja nuorisoon kohdistuneeseen valistus- ja hyväntekeväisyysyöhön. Osasto järjesti vuosittain nk. Topelius -juhlan lapsille, jossa esitettiin muun muassa Topeliuksen lastennäytelmiä. Osastolla oli myös tyttökerho ja tämän lisäksi se järjesti koulujen varttuneille naisopiskelijoille esitelmätilaisuuksia, joissa keskusteltiin naisasiatyön merkityksestä.¹³³

3.2 Valistus ja vaikuttaminen naisten kansalaistehtävänä

Jyväskylän Naisliitto valistusohjelma rakentui yleisluonteisten yhteiskuntareformien varaan. Esimerkiksi Hotelli Wahlgrenissä syyskuussa 1909 pidetyssä kokouksessa osasto julisti, että naisten tehtävä valtiollisella alalla oli poistaa puolueiden välistä vihaa ja katkeruutta. Osaston toiminnassa "naisasia" oli 1910-luvulla tutustumista tunnettuihin henkilöihin ja heidän kirjoituksiinsa. Kokouksissa keskusteltiin yleisesti naisten yhteiskunnallisista velvollisuuksista. Tärkeänä pidettiin niitä mahdollisuuksia, joita naisilla oli toimiessaan kodin ulkopuolisissa tehtävissä. Sellaisia aiheita, joissa olisi pohdittu naisten tasa-arvonta asemaa miehiin nähden, ei osaston kokouksissa nostettu esille.¹³⁴ Esimerkiksi vuonna 1911 naisliiton kokouksissa esitelmöitiin kotien sisustamisesta, naisten tehtävästä, kansanlastentarhan avustamisesta, naisjärjestöjen suhteesta omiin äänenkannattajiinsa, Jyväskylässä tapahtuneiden siveellisyysrikosten seurausten lieventämisestä, helppotajuisten luentokurssien tarpeellisuudesta kansannaisille, ja siitä onko naisliitto puolue- vai sivistysliitto.¹³⁵

Osaston jäsenten sekä haaraosaston ja liiton keskinäistä yhteenkuuluvuutta vahvisti Minna Canthin henkisen perinnön vaaliminen. Canthin henkisen perinnön vaaliminen oli kuulunut Suomalaisen Naisliiton ohjelmaan vuodesta 1911 lähtien, jolloin liiton kesäjuhlilla oli perustettu nimikkohenkilön muistomerkkirahasto. Jyväskylässä ensimmäiset Minna Canth -juhlit viettiin todennäköisesti vuonna 1913.¹³⁶

¹³³ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1921–1939.

¹³⁴ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1908–1917.

¹³⁵ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1911.

¹³⁶ Naisten Ääni 6/1913.

Kansalaissodan aikana Jyväskylän naisliittolaiset pyrkivät vaikuttamaan yleisen siveellisyystilanteen säilymiseen. Paikkakunnalla majaileville sotilaille he järjestivät "henkistä elämää kohottavia tilaisuuksia". Nuorison naisliittolaiset halusivat pois kaduilta, koska sota-ajan katuelämällä tiedettiin olevan turmiollinen vaikutus. Nuorista huolehti Jyväskylässä "Nuorison vartiosto", joka organisoi vapaaehtoisten poliisien partioinnin kaupungilla. Sodan aikaisesta siveellisyystyöstä julkaistiin jälkikäteen artikkeli Naisten Äänessä. Siinä puheenjohtaja Armida Enckell¹³⁷ kertoi, että paikkakunnan naisjärjestöt olivat muodostaneet siveellisyysvaliokunnan. Valiokunnan jäsenistä kootut vapaaehtoiset siveellisyyspartiot toimivat viranomaisten myötävaikutuksella nk. estävän siveellisyystyön nimissä. Tämä tarkoitti "vuoropassissa" olemista pimeään aikaan kaupungin kaduilla ja muulloin kahviloissa, elokuvissa ja asemalla.¹³⁸

Kunnallislain uudistaminen vuonna 1917 merkitsi uutta haastetta Jyväskylän Naisliitolle. Seuraavan vuoden aikana pidetyissä esitelmissä ja keskusteluyksymysten alustuksissa heijastui edelleen osaston kaksijakoinen tehtävä toimia sekä poliittisena puolueosastona että yleisenä valistusorganisaationa. Vuonna 1918 naisliiton aloitteesta järjestetty yleinen naisten kokous osoitti, että osasto pyrki vakuuttamaan toimivansa kaikkien kansakerrosten hyväksi. Kokouksen varsinaisena tarkoituksena oli asettaa naisehdokkaat kunnallisvaaleja varten. Tällaiselle eri yhteiskuntapiirejä kokoavalle naiskokoukselle ei realistisesti ollut sosiaalista tilaa Jyväskylässä. Jyväskylän Naisyhdistys keskittyi vaalien alla pidettäviin siveellisyyskokouksiin ja sosiaalidemokraattinen naisyhdistys toimien ehdokkaattensa puolesta. Naisliitto piti kuitenkin omana saavutuksenaan sitä, että valtuustoon valittiin neljä naista, kaksi sosiaalidemokraattia ja yksi molemmista porvarillisista puolueosastoista. Saman vuoden aikana naisliittolaiset keskustelivat muun muassa naisten tehtävästä yhteiskunnassa, rikkirevityn kansan yhteenliittämisestä, kunnallislaista ja siitä, asetetaanko omat naisehdokkaat yhdessä naisyhdistyksen kanssa vaiko erikseen. Esimerkiksi vuonna 1921 naisliittolaiset asettivat omat ehdokkaansa kunnallisvaaleja varten.¹³⁹

Yhteiskunnalliset keskusteluaiheet säilyivät Jyväskylän Naisliiton ohjelmassa 1920- ja 1930-luvuilla. Esimerkiksi vuonna 1928 keskusteltiin kunnallisvaalien valmisteluista ja naisten osallistumisesta niihin. Kokous pidettiin yhteisvoimin kaupungin muiden porvarillisten naisjärjestöjen kanssa, ja yh-

¹³⁷ Armida Enckell toimi vuosina 1903–1928 opettajana Jyväskylän seminaarin harjoituskoulussa. Tämä jälkeen hän siirtyi tyttökoulun englannin ja ruotsin opettajaksi. Armida Enckell toimi useissa jyväskyläläisissä yhdistyksissä. Enckell oli edistyspuolueen edustajana kaupunginvaltuustossa vuosina 1929–1933. Tommila 1970, 65.

¹³⁸ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1917–1918; Armida Enckell, Jyväskylän naisten siveellisyystyöstä sodan aikana. Naisten Ääni 1918/32, 1918/33.

¹³⁹ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1917–1918, 1921.

teisesiintymisen tarkoituksena oli teroittaa naisille kunnallistoiminnan tarpeellisuutta.¹⁴⁰ Erityisestä naisohjelmasta tai naisten asettamista yhteiskunnallisista tavoitteista ei ilmeisesti kuitenkaan keskusteltu. Jyväskylän Suomalaisen Naisliiton yhteiskuntakäsitykseen kuului edustaminen, joka ymmärrettiin samaksi asiaksi kuin vaikuttaminen. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen oli siten itsestään selvä osa järjestäytymistä, minkä tueksi ei tarvittu erillistä yhteiskunnallista toimintamallia. Suomalaisen Naisliiton toimintatavoitteet olivat sellaisenaan riittävä yhteiskunnallinen linjaveto. Sellaiset yhteiskunnalliset kysymykset kuten avioliittolainsäädännön uudistaminen, naisten virkakelpoisuus valtionvirkoihin tai naisten asema kirkon piirissä eivät osaston jäsenistöä kiinnostaneet.

Jyväskylän Naisliiton "vahvuusalueeksi" 1900-luvun alkupuolella muodostuivat useampipäiväiset yleisöluentotilaisuudet, jotka se järjesti ensimmäisen kerran vuonna 1911. Idea oli lainattu Suomalaiselta Naisliitolta, jonka ohjelmassa eri paikkakunnilla järjestettävät luentopäivät olivat olleet heti järjestön perustamista lähtien.¹⁴¹ Jyväskylän osasto sai kunnian järjestää liiton kesäjuhlan vuonna 1915.¹⁴² Liiton kesäjuhlat toimivat luontevana aatteellisen sanoman levittämisyhteytenä ympäri maata. Samalla ajankohtaisimmat ja mielenkiintoisimmat luennot tulivat laajan yleisön tietoisuuteen, sillä osastot lainasivat jo aikaisemmin muissa yhteyksissä esitettyjä luentoja ja alustuksia.¹⁴³

Jyväskylässä järjestetty Suomalaisen Naisliiton kesäjuhla poikkesi paikkakunnan omalle välle tarkoitetuista Naisten Päivistä lähinnä siinä, että luentojen aiheet olivat yleisempiä. Jyväskylän Kunnallistalolla järjestetyn tilaisuuden aloitti opettaja Armida Enckell pitämällä esitelmän Mrs Pankhurstin elämästä.¹⁴⁴ Keski-Suomessa julkaistun artikkelin mukaan asiallista ja suffragettien toimintaa hyvin valaisevaa esitelmää kuunneltiin hartaasti. Esitelmästä kävi selville, että englantilaiset suffragetit eivät ole yksinomaan ajattelemattomia yltiöpäitä, vaan päämäärätietoisia ja uhrautuvaisia naisia. Naisliiton keskushallinnon edustaja Amanda Wahander puhui naisten kunnallisista harrastuksista. Esitelmän jälkeen käydyissä keskustelussa ilmeni, että naiset osallistuivat merkittävässä määrin kunnallisiin toimiin. Naisia oli eri puolilla maata jäsenenä kansakoulujen johto-

---

¹⁴⁰ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1928.

¹⁴¹ Hokkanen 1987, 6.

¹⁴² Suomalaisen Naisliiton kesäjuhlat Jyväskylässä. Naisten Ääni 1915/21.

¹⁴³ Katso Hokkanen 1987, 7-9.

¹⁴⁴ Katso esitelmän sisällöstä tarkemmin Suomalaisen Naisliiton kesäjuhla Jyväskylässä. Naisten Ääni 1915/21.

kunnissa ja köyhäinhoidon eri tehtävissä. Vaikka valtaosalla naisista ei ollut kunnallista äänioikeutta, kysymys kunnallislain uudistuksesta ei ollut esillä.¹⁴⁵ Johtopäätökseksi käydystä keskustelusta esitettiin, että naiset kykenevät ja sopivat kunnallisiin toimiin, joten heidän tulisi työskennellä muun muassa kansakoulujen johtokunnissa, köyhäinhoitohallituksessa ja holhoushallituksessa. Naisten tuli myös seurata kuntakokousten ja valtuustojen toimintaa, jotta he oppisivat ottamaan vastuun yhteiskunnallisista asioista. Näitä taitoja tarvittaisiin sitten, kun kunnallinen äänioikeus laajennettaisiin koskettamaan kaikkia kansalaisia.¹⁴⁶

Toinen kokouspäivä alkoi opettaja Ilma Tuomisen alustuksella "Mitenkä naisliitot voisivat avustaa maalla toimivia edistysseuroja nuorison, varsinkin nuorten naisten siveellisten käsitteiden kohottamisessa". Tuominen korosti raitis-sanan laajaa merkitystä. Raittiudella ei tarkoitettu yksinomaan kieltäytymistä alkoholijuomien käytöstä. "Epäraitista elämää" olivat Tuomisen mukaan nuorison harrastamat nurkkatanssit ja salaiset retket.¹⁴⁷ Alustus herätti vilkkaan keskustelun, jonka jälkeen kokous hyväksyi käytännön ehdotuksiksi neljä ponsilauseetta. Nuorten naisten siveellisyyksityksien kohottamiseksi toivottiin, että maaseudulle perustettaisiin enemmän naisliittoja. Naisliittolaisten ja yleensä valveutuneiden naisten toivottiin entistä enemmän liittyvän edistysseuroihin ja tällä keinoin saatavan yhdistykset toiminaan entistä herättävämmän ja arvokkaamman ohjelman puolesta. Lisäksi toivottiin, että yhteistyö edistysseurojen kanssa levittäisi yleisinhimilliset ja naisille tärkeitä asioita "syvien rivien tietoisuuteen". Opettajien toivottiin lisäävän siveellisyyksityksien käsittelyä koulussa ja kodeissa lapsille sopivien käsitteiden avulla. Opettajat voisivat järjestää myös aikuisille naisille terveysopinluentoja siveellisyyksityksistä silmällä pitäen.¹⁴⁸ Päijänteelle suuntautuneen laivamatkan jälkeen kokouksessa kuultiin vielä opettaja Anni Collanin¹⁴⁹ naisten urheilua koskeva esitelmä ja tohtori Maikki Fribergin katsaus "Kuka muodit keksi".¹⁵⁰

¹⁴⁵ Sanomalehti Keski-Suomen ja Suomalaisen Naisliiton äänenkannattajan Naisten Äänen toimittajilla oli kokonaan erilainen käsitys Amanda Wahanderin alustuksesta. Naisten Äänessä korostettiin, että suomalaisnaiset olivat suorastaan jäljessä muiden skandinavian maiden naisten ja saksalaisnaisten kunnallisesta osallistumisesta. Suomalaisen Naisliiton kesäjuhla Jyväskylässä. Naisten Ääni 1915/21; Keski-Suomi 19.6.1915.

¹⁴⁶ Keski-Suomi 19.6.1915.

¹⁴⁷ Suomalaisen Naisliiton kesäjuhla Jyväskylässä. Naisten Ääni 1915/22.

¹⁴⁸ Keski-Suomi 19.6.1915.

¹⁴⁹ Collan Anni oli naisten liikuntakasvatuksen uranuurtaja. Toimi opettajana Helsingin yliopiston voimistelulaitoksessa. Valittiin kouluhallituksen naisvoimistelun ensimmäiseksi tarkastajaksi vuonna 1919. Tästä virasta hän jäi eläkkeelle vuonna 1945. Collan sai vuonna 1946 kouluneuvoksen arvon. Heikinheimo 1955.

¹⁵⁰ Katso esitelmien sisällöstä tarkemmin Suomalaisen Naisliiton kesäjuhla Jyväskylässä. Naisten Ääni 1915/22; Keski-Suomi 19.6.1915.

Kolmantena kokouspäivänä kansakoulutarkastaja A. Sipola piti esitelmän "Kasvatusko vai lainsäädäntö voi enemmän epäkohtia poistaa?". Esitelmässä todettiin, että nuoriso tarvitsee kasvatuksen kautta elämässä ja työssä toteutettavia ihanteita, jotka tehokkaammin kuin laki vaikuttaisivat heidän luonteensa muotoutumiseen. Esitelmän jälkeen kokousvieraat lähtivät Kuokkalan kartanoon rouva Sährenin luokse vierailulle. Tämän jälkeen päivän ohjelmassa oli juhlapäivällinen Rantapuiston ravintolassa, jossa kuultiin muun muassa Lucina Hagmanin sisarelliset sähkösanomaterveiset.¹⁵¹

Jyväskylän Naisliitto järjesti lähinnä kaupunkilaisille tarkoitettua Naisten Päiviä vuosina 1911, 1914, 1916, 1917 ja 1919. Yleisötilaisuudet liittyivät Suomalaisen Naisliiton pyrkimykseen lähentää eri kansanluokkien naisia toisiinsa. Jyväskylässä tässä ei onnistuttu, sillä työläisnaisyhdistys kieltäytyi säännöllisesti valitsemasta edustajaansa luentopäivien järjestelytoimikuntaan.¹⁵² Naisliitto sai tuekseen Jyväskylän Naisyhdistyksen, jonka ennakkoehtona kuitenkin oli, että tilaisuuksissa ei saanut puhua politiikasta.¹⁵³ Naisyhdistyksen tuki oli kuitenkin ehdoton edellytys laaja-alaisien yleisötilaisuuksien järjestämiseen, sillä naisliiton omat voimavarat eivät olisi riittäneet luennoitsijoiden rekrytointiin. Naisten luentopäiviä voidaan pitää merkittävänä siinä mielessä, että ne osoittivat varsin selvästi, että porvarilliset naispiirit luottivat valistukseen yhteiskunnallisen vaikutuskeinona. Naisten Päivillä esitetyt ponsilauseet ja yleiset julkilausumat osoittavat, että naiset myös mielsivät valistuspäivät yhteiskunnalliseksi vaikutuskanaviksi.

Naisten luentopäivien keskeisenä tehtävänä oli selvittää naisten järjestäytymistä ja sitä, millä tavoin naisten tuli suhtautua yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Osa esitelmistä tosin liittyi vain vähän tai ei ollenkaan naisten yhteiskunnallistumiseen. Mielenkiintoista oli se, että luentopäivien yhteydessä laadittiin erinäistä kysymyksistä naisten yhteisiä ponsilauseita, jotka saatettiin asianomaisten tahojen tietoon.

Ensimmäiset naisten luentopäivien nimellä kulkenut tapahtuma järjestettiin Jyväskylässä huhtikuussa vuonna 1911. Naisten päivät kirjattiin myöhemmin Jyväskylän Naisliiton vuosikertomukseen osaston "parhaana ennätyksenä". Suomalaisen Naisliiton äänenkannattajassa Naisten Äänessä ilmestyneessä kokousraportissa korostettiin, että luentopäiviä ei ollut suunniteltu "*sotaretkeksi vahvempaa sukupuolta vastaan*", vaan niiden tarkoituksena oli antaa valistusta naisasiasta.¹⁵⁴ Vuoden 1911 naisten luentopäivien esiintyjiksi oli saatu sekä

¹⁵¹ Suomalaisen Naisliiton kesäjuhla Jyväskylässä. Naisten Ääni 1915/23; Keski-Suomi 22.6.1915.

¹⁵² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 1911–1919.

¹⁵³ KSM. Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 20.2.1911.

¹⁵⁴ Naisten Ääni 1911/4.

oman paikkakunnan väkeä että myös ulkopuolisia esitelmöitsijöitä; tämä periaate säilyi myös seuraavina vuosina järjestetyissä tilaisuuksissa. Ensimmäisenä esiintynyt opettaja Maiju Seppälä loi katsauksen naisliikkeen historiaan. Pääesiintyjän jälkeen vastuu siirtyi paikallisille naisvoimille. Kirjailija Irene Mendelin muisteli menneiden aikojen äitejä esitelmässään "Nainen ja koti". Paikallisen naisliiton puheenjohtaja Hilma Hiilos luki opettaja Elin Malinin¹⁵⁵ laatiman selostuksen avioliittolain muuttamisesta.¹⁵⁶

Suomalaisen Naisliiton sihteeri, ylioppilas Hilja Vilkmán Helsingistä esitti Lucina Hagmanin kirjoittaman puheen yhteiskunnallisten laitosten suhtautumisesta naisten oikeuksiin. Lucina Hagmanin alustus sai paikallisessa sanomalehdessä runsaasti tilaa. Keski-Suomessa siteerattiin erityisesti niitä kohtia, joiden avulla Hagman todisti kuinka yhteiskunnalliset käytännöt asettavat naiset lähtökohdiltaan epäedulliseen asemaan miehiin nähden. Hagmanin alustus päättyi kuitenkin toteamukseen, että parempi palvelee huonompaa; että maailma ei ole vielä niin hyvä, ettei se voi paremmaksi tulla, ja että vielä naisillekin on työtä. Luentojen väliaikoina lauloi seminaarin naisopiskelijoiden kuoro.¹⁵⁷

Naisten Päivien ensisijainen tarkoitus oli kasvattava ja sosiaalistava tehtävä. Paikalle oli kutsuttu seminaarin naisopiskelijat, kauppakoululaiset ja tyttökoulun viimeisen luokan oppilaat. Naisliittolaiset pitivät tärkeänä, että nuoret naiset oppisivat tuntemaan naisasian oikean luoteen.¹⁵⁸ Naisopiskelijoiden lisäksi paikalla oli muuta yleisö; sanomalehtitietojen mukaan joukossa oli jopa muutama mies. Ensimmäiset Naisten Päivät päättyivät Seurahuoneella sunnuntai-iltana järjestettyihin illallisiin. Paikalle oli saapunut noin 70 henkeä. Naisten Äänessä julkaistussa reportaasissa korostettiin, että Naisten Päivillä *"ei muistettu puoluejakoa, eikä muita ulkonaisia kompastuksia, vaan tunnettiin, että yhteinen asia, kodin ja isänmaan onni, joka on korkeammalla itsekkäitä pyyteitä."*¹⁵⁹ Illan kohokohdaksi mainittiin tervehdyssähkösanomien laatiminen naisasian tie-raivaajille johtaja Lucina Hagmanille ja vapaaherratar Aleksandra Gripenbergille.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Elin Malin kuului ehdottomasti 1900-luvun alkupuolen eturivin järjestönaisiin. Hän toimi aktiivisesti muun muassa Marttaliitossa, Naisasialiitto Unionissa ja Suomalaisessa Naisliitossa. Ollila 1993, 312.

¹⁵⁶ Keski-Suomi 11.4.1911; Naisten Ääni 1911/4.

¹⁵⁷ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1911; Keski-Suomi 11.4.1911; Naisten Ääni 1911/4.

¹⁵⁸ Naisten Ääni 1911/4.

¹⁵⁹ Naisten Ääni 4/1911.

¹⁶⁰ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1911; Keski-Suomi 11.4.1911; Naisten Ääni 1911/4.

Vuoden 1914 luentopäivien teemana oli *"kehittää etenkin naisten yhteiskunnallista tajuntaa ja herättää heitä enemmän kuin tähän asti ottamaan osaa yhteiskunnalliseen toimintaan."*¹⁶¹ Sanomalehtireportaasissa todettiin, kuinka kyseiset luentokurssit olivat jälleen kerran omiaan osoittamaan kuinka luennot *"saattavat herättää harrastusta eri kansankerroksiin kuuluviin henkilöistä"*.¹⁶² Suomen Naisyhdistyksen edustaja rouva Aina Kaila¹⁶³ piti esitelmän naisasian esitaistelijoista. Toinen helsinkiläinen Opettaja Ingrid Grönberg puhui työsuojelukysymyksistä. Kansainvälisen tuulahduksen Naisten Päiville toi rouva Elsa Hästesko-Heporauta, joka kertoi Budapestin naiskongressista. Rouva Fanny Spolanderin piti esitelmän aiheesta "Naiset ja naisten työalat".¹⁶⁴

Vuoden 1916 Naisten Päivät vietettiin Jyväskylän uuden kirjastotalon juhlasalissa. Keski-Suomessa huomautettiinkin, että uusi juhlasali ei olisi voinut tullut arvokkaammin vihityksi kuin mitä se tässä "kodin sielujen" järjestämässä tilaisuudessa tuli. Luentokurssit avasi johtaja Hilma Hiilos kysymyksellä, kuinka suuri taloudellinen ja yhteiskunnallinen merkitys naisten järjestäytymisellä oli suomalaiselle yhteiskunnalle. Puhujan mukaan naiset olivat vielä vuonna 1916 suljettu usean ammattialan ja elinkeinon ulkopuolelle. Kuitenkin naisten tuli entistä tarmokkaammin toimia yhteiskunnallisen asemansa kohottamiseksi.¹⁶⁵

Naisten järjestäytymisestä puhui myös naisliiton keskushallintoa edustanut Amanda Wahander. Rouva Wahander viittasi puheessaan vanhimpien naisasiayhdistysten saavutuksiin ja kehotti naisasian esitaistelijoihin viitaten naisia yhä enemmän liittymään yhdistyksiin. Koska järjestäytymisellä oli suuri merkitys kaikilla eri yhteiskunnan aloilla, olisi naistenkin koetettava sitä kautta parantaa yhteiskunnallista asemaansa. Puhuja kehotti naisia ennen kaikkea harjoittelemaan luottamustehtävien hoitamista, mistä olisi myöhemmin elämässä hyötyä. Lopuksi rouva Wahander kehotti naisliittolaisia ryhtymään innolla ja luottamuksella tulevaan vaalityöhön kansan ja isänmaan onnen ja hyvinvoinnin kohottamiseksi. Rouva Wahander esiintyi myös toisena kokouspäivinä. Silloin hän puhui Kaarlo Kramsun elämästä. Ensimmäisen luentopäivän päätti maisteri Katri Parkkonen Suolahdesta esitelmällään eläinsuojeluasiasta.¹⁶⁶

¹⁶¹ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1914.

¹⁶² Keski-Suomi 31.3.1914.

¹⁶³ Rouva Aina Kaila oli sekä Suomen Naisyhdistyksen että NNKY:n johtohahmo. Tuulio 1975, 354.

¹⁶⁴ Työsuojelukysymys oli ajankohtainen siksi, että asetus ammattivaaralta suojelemisesta vahvistettiin samana vuonna. Katso esim. Jaakkola 1994, 104; HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1914.

¹⁶⁵ Keski-Suomi 27.4.1916.

¹⁶⁶ Keski-Suomi 27.4.1916.

Toisen luontopäivän aloitti jyvaskyläläinen hammaslääkäri Ellen Nyyssönen esitelmällä raittiusyön tärkeydestä lasten ja nuorten keskuudessa. Ellen Nyyssösen jälkeen puhui rouva Elsa Hästesko-Heporauta naissivistuksen suunnasta. Keski-Suomessa julkaistun artikkelin mukaan esitys oli mukansatempaava ja selkeäpiirteinen. Aiheesta käydyn keskustelun jälkeen kokous päättyi esittämään tyttöjen koulutusta koskevat ponsilausumat. Tyttöjen ja poikien kasvatuksen tulisi tähdätä siihen, että molempia sukupuolia tuetaan ja rohkaistaan tasapuolisesti. Tyttöjä tulisi kasvattaa sekä henkisesti että ruumiillisesti, jotta he voisivat täyttää tehtävänsä äiteinä ja muina työntekijöinä yhteiskunnassa. Tämän lisäksi toivottiin, että eri aloilla työskenneltäisiin tyttöjen ammattitaidon kohottamiseksi. Neljännessä ponsilauselmassa esitettiin yleinen toivomus, että naiset ryhtyisivät muokkaamaan mielipiteitä ja työskentelemään sen puolesta, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä olisi kykynsä ja taitonsa mukaan tilaisuus päästä toimi- ja virka-aloille. Vuoden 1916 Naisten Päivät päättyivät illanviettoon, jossa kokousväki sai kuulla "mieltäylentäviä" puheita, laulua ja soittoa.¹⁶⁷

Seuraavan vuoden luontopäivät poikkesivat edellisistä siinä, että naisliittolaisten ja naisyhdistyksen tapahtumaan osallistui myös Jyvaskylän NNKY. Vaikka NNKY oli jo vuosisadan alussa sanoutunut irti naisasiajärjestöjen yleistavoitteista, kevään 1917 luontoteemat olivat lähellä sen omaa ohjelmaa.¹⁶⁸ Levottomien aikojen vuoksi Naisten päivillä esitelmöitiin ja keskusteltiin siveellisyyksymyksestä.¹⁶⁹

Kansalaissota ja Suomen valtiollinen itsenäistyminen lähensivät porvarillisia naispiirejä, mikä näkyi myös vuoden 1919 Jyvaskylän Naisten Päivien järjestelytoimikunnan kokoonpanossa. Naisliittolaisten kanssa valituspäivien järjestäjiksi olivat lupautuneet Jyvaskylän Naisyhdistys, NNKY ja Marttayhdistys.¹⁷⁰ Jälleen kerran Naisten Päivät saavuttivat suuren suosion; tilaisuuksien osanottajamääräksi arvoitiin noin 500 henkilöä. Esitelmät koskettivat ajankohtaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä; rouva Ida Yrjö-Koskinen piti esitelmän naisten kunnallisista velvollisuuksista ja raittiusneuvoja Maiju Seppälä puhui kieltolaista ja sen toteutumismahdollisuuksista. Näiden lisäksi kokousyleisö keskusteli *"laajasti ja seikkaperäisesti siveellisyyksymyksestä ja niistä käytännön toimenpiteistä, joihin on ryhdyttävä, jotta saataisiin edes räikeimmät epäkohdat poistetuksi"*.¹⁷¹

¹⁶⁷ Keski-Suomi 27.4.1916.

¹⁶⁸ JyMa. Jyvaskylän Kristillisten Nuorten Naisten yhdistys. Pöytäkirjat 18.3.1917.

¹⁶⁹ Keskisuomalainen 12.4.1917.

¹⁷⁰ Keskisuomalainen 12.4.1919.

¹⁷¹ HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyvaskylän haaraosaston vuosikertomus 1919.

Vuoden 1919 Naisten Päivät päättyivät yhteiseen illanviettoon, jossa rouva Ida Yrjö-Koskinen puhui vielä kotitaloudesta ja kotitalousopetuksesta. Illan ohjelmaan kuului lisäksi melodraamaa, laulua ja viulunsoittoa. Luentopäivien ansioksi todettiin, että osallistuminen *”antoi varmaankin jokaiselle mukana olleelle uutta herätystä, uutta virikettä ja innostusta täyttämään niitä kalliita velvollisuuksia, joita yhteiskunta on meille asettanut ja meiltä vaatii”*.¹⁷²

4 Keski-Suomen Naistenpäivät porvarillisten naispiirien sisarverkostona

Keski-Suomen Naistenpäivät¹⁷³ syntyivät Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston luentopäiväperinteen jatkoksi. Ensimmäisen kerran Naistenpäiviä vietettiin vuonna 1924. Maakunnallisuus oli näkynyt monella tapaa jyvaskyläläisessä järjestötoiminnassa jo 1800-luvun lopusta lähtien ja huhtikuussa 1917 oli kaupungissa vietetty ensimmäiset yleiset maakuntapäivät. Maakuntapäiviä alettiin viettää säännöllisesti samana vuonna kuin Naistenpäiviä. Keski-Suomessa ja varsinkin Jyväskylässä maailmansotien välistä aikaa onkin kutsuttu maakuntaherätyksen vuosikymmeniksi.¹⁷⁴ Maakuntahenkisyys näkyi ensisijaisesti kulttuuritoiminnassa, mutta Suomen valtiollisen itsenäistymisen jälkeen sen rinnalle alkoi muotoutua käsitys Keski-Suomesta poliittisena kokonaisuutena.¹⁷⁵

Maakunnalliset naisten valistuspäivät eivät olleet yksinomaan keskisuomalainen ilmiö. Esimerkiksi Kotkassa alettiin viettää Naistenpäiviä vuodesta 1926 lähtien. Keskisuomalaiset naiset eivät olleet naispäivätoiminnan pioneereja, sillä Pohjanmaalla oli järjestetty vastaavat luentopäivät jo vuonna 1923.¹⁷⁶ Työläisnaiset olivat viettäneet valistuspäiviä Kansainvälisen naistenpäivän merkeissä jo

¹⁷² HKA. Suomalaisen Naisliiton arkisto. Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomus 1919.

¹⁷³ Keski-Suomen Naistenpäivät vakiintui käsitteenä tähän muotoon heti vuodesta 1924 lähtien.

¹⁷⁴ Vuonna 1923 Jyväskylässä järjestettiin myös ”Miesten päivät”, joiden tarkoituksena oli kristillisen elämän syventäminen. Tilaisuuteen kutsuttiin erityisesti keskisuomalaisia miehiä. Keskisuomalainen 20.3.1923; Keski-Suomi 29.3.1917: Jokipii Mauno, Keski-Suomen maakunta- ja läänikehitys. Teoksessa Keski-Suomen historia 3. Keski-Suomi itsenäisyyden aikana. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1993, 14.

¹⁷⁵ Vrt. luku III.

¹⁷⁶ Katso Kotkan Naistenpäivät 1926–1936. Kotka 1936; Poimintoja Naisten Päiviltä Vaasassa huhtikuun 4–5. p:nä 1925. Vaasa 1925.

vuodesta 1910 lähtien.¹⁷⁷ Keski-Suomen Naistenpäivät järjestettiin - maakunnallisesta nimestään huolimatta - aina Jyväskylässä. Erikoista oli myös se, että muista vastaavista tapahtumista poiketen Keski-Suomen Naistenpäiviä vietettiin säännöllisesti aina vuoteen 1974 saakka.

Ajatus kerran vuodessa järjestettävistä maakunnallista valistuspäivistä syntyi vuonna 1923 Keski-Suomen Nuorisoseurain Liiton vuosikokouksessa Haapamäellä. Johtaja Impi Sirkka oli pitänyt tilaisuudessa esitelmän maakunnan raittiustilanne. Esitelmän jälkeen käydyssä keskustelussa ilmeni, että keski-suomalainen raittiusväki oli pettynyt kieltolakiin. Kansa ei ollut kieltolaista huolimatta raitistunut. Jyväskylän Naisliiton toiminnassa aktiivisesti mukana ollut rouva Elsa Hästesko-Heporauta¹⁷⁸ esitti, että raittiusasiaa voitaisiin viedä eteenpäin, kunhan maakunnan naiset saataisiin yhteistoimintaa.¹⁷⁹

Maakuntahenkisen naistenvalistuspäivä -ajatuksen syntyminen juuri nuorisoseuralaisten ei ollut puhdas sattuma, sillä järjestöt toimivat raittiusasian lisäksi muutenkin hyvin samankaltaisten yhteiskunnallisten arvojen puolesta. Keskeistä oli kuitenkin ajatus kollektiivisesta toiminnasta, johon yhdistyivät kaikki harrastusmuodot ja periaatteelliset toimintatavoitteet. Jyväskylän Naisliiton järjestämällä Naisten Päivillä oli jo kymmenen vuotta aikaisemmin todettu, että valistuspäivien tarkoituksena oli herättää maakunnan naisväki hyvien harrastuksien pariin. Ennako-oletuksena oli, että tilaisuuksiin kokoontuva yleisö omaksuisi ohjelmistosta oikeaoppisen itsekasvatuksensa peruselementit. Asia todettiin Keski-Suomen Naistenpäivien 10-vuotishistoriassa siten, että naisten valistuspäivät tulivat tarpeelliseksi, kun "*...huomattiin ettei tähän pystytty ellei saada tietopiiriä laajennetuksi ja arvostelukykyä kehitetyksi. Ja ennen kaikkea oli saatava naiset tajuamaan, mitä kaikkea heidän velvollisuuksiinsa nyt sisältyi*".¹⁸⁰ Nuorisoseuraliikkeen ja myös naisten valistuspäivien tarkoituksena oli herättää ja kasvattaa hyviä ihmisiä ja kunnon kansalaisia, joiden tunnusmerkkeinä olivat isänmaallisuus ja raittiusvakaumus. Voidaankin todeta, että nuorisoseuraliikettä ja naisten valistuspäiviä yhdisti ennen kaikkea rajaton luottamus valistukseen ja herätystyöhön sekä näiden avulla ihmisen kehitysmahdollisuuksiin.¹⁸¹

¹⁷⁷ Katso Kansainvälisen naisten päivän vietosta Hentilä Marja-Liisa ja Lähteenmäki Maria, Kansainvälinen naistenpäivä 1910–1990. Työväenarkiston julkaisuja 2. Helsinki 1990.

¹⁷⁸ Elsa Hästesko-Heporaudan puoliso F.A. Hästesko-Heporauta oli opettaja ja kansanrunouden tutkija. Hän oli aktiivisesti mukana nuorisoseuraliikkeessä. Vuonna 1931 hän julkaisi Suomen nuorisoseuraliikkeen historian. Heikinheimo 1955.

¹⁷⁹ Keski-Suomen Naistenpäivät 10-vuotiskautena 1924–1933. Jyväskylä 1933, 1.

¹⁸⁰ Keski-Suomen Naistenpäivät 10-vuotiskautena 1924–1933. Jyväskylä 1933, 1.

¹⁸¹ Katso Smeds Kerstin, Nuorisoseurat "kunnon kansalaisen" kasvattajina. Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro et. al. Vaasa 1987, 154; Totro Timo, Uskontokasvatus kansalais- ja kotiopintoaliikkeessä. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 112. Helsinki 1979, 56-58.

Naistenpäivien järjestelytoimikunta koostui käytännön sanelemista syistä pääasiallisesti Jyväskylässä asuvista naisista. He muodostivat valistuspäivien työvaliokunnan. Vaikka Jyväskylän Naisliitto oli ollut keskeisessä asemassa naistenpäivätoiminnan alkuvaiheessa, seuraavina vuosina sen rooliksi jäi valita keskuudestaan ehdokkaat vuosittain valittavaan toimikuntaan.

Keski-Suomen Naistenpäivät saivat paikkakunnan sanomalehdistön kautta laajaa julkisuutta. Sekä Sisä-Suomi että Keski-suomalainen varasivat helmikuun ensimmäisen viikonlopun numeroissaan runsaasti palstatilaa Naistenpäivien kokousreportaaseille. Tapana oli, että lehdet julkaisivat jo hyvissä ajoin ennakkotietoja tapahtuman ohjelmista ja puhujista. Edistysmielisen Keski-suomalaisen päätoimittaja Heikki Hyppönen oli erityisen kiinnostunut naisten valistuspäivistä, mikä näkyi myös lehden tavassa uutisoida tapahtumaa. Sisä-Suomi ja Keski-suomalainen julkaisivat kokousreportaasien lisäksi laajoja selostuksia kaupungin naisyhdistyksen toiminnasta ja ympäröivän maaseudun naisten elämästä ja yhteiskunnallisesta toiminnasta. Keski-Suomen Naistenpäivistä muodostui näkyvä kansalaistapahtuma maakunnan keskuksessa Jyväskylässä. Tilaisuudet voitiin järjestää arvokkaissa puitteissa, sillä kaupunki tarjosi Kunnallistalon Naistenpäivien käyttöön.¹⁸²

Ensimmäisten Keski-Suomen Naistenpäivien yhteydessä julkaistut sanomalehtiartikkelit osoittavat, mihin traditioon naisten valistuspäivät haluttiin liittää. Keski-suomalainen esitteli laajasti suomalaiseen naisasialiikkeen historiaa.¹⁸³ Naisten järjestötoiminnan juurien todettiin ulottuvan "suureen länteen"; naisasialiikkeen kehtoon. Yhdysvaltalaisilla naisilla oli lehden mukaan puolelleen nuori kulttuuri, jossa ei ollut ehtinyt kehittyä sellaisia ennakkoluuloja, jotka olisivat naisten kansalaistumisen tiellä. Suomessa voimakkaasti leviävän naisliikkeen taustasyiksi lehti arvioi harvan asutuksen ja itsenäistymispyrkimykset, jotka olivat ylläpitäneet kansalaisissa alkuperäistä nuoruuden voimaa. Esimerkiksi eurooppalaisissa vanhoissa kulttuurivaltioissa samanlaista maaperää naisasialiikkeen kasvulle ei ollut. Lehti esitteli myös merkittävimmät kansalliset vaikuttajanaiset Fredrika Runebergin, Adelaide Ehrnroothin, Minna Canthin, Maikki Fribergin, Elisabeth Löfgrenin, Lucina Hagmanin ja Aleksandra Gripenbergin.

Huomion sai osakseen myös joukko keskisuomalaisia "toimen naisia", jotka olivat kahta lukuunottamatta eri paikkakuntien aktiivisia järjestöhenkilöitä. Jyväskyläläinen kauppias Lida Forsblom ja arkkitehti Wiivi Lönn olivat päässeet toimen naisten joukkoon ammattinsa perusteella. Irene Mendelin ja Elsa Hästes-

¹⁸² Paunu Eira, Impi Sirkka ja Keski-Suomen Naistenpäivät. Suolahden opiston toimittama Impi Sirkka- kirja 5.5.1995. Käsikirjoitus.

¹⁸³ Artikkelin kirjoittajaa ei lehdessä mainita. Todennäköistä on, että Keski-Suomen Naistenpäivien pääkirjoitukset olivat jonkun Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän osaston aktiivijäsenen kirjoittamia.

ko-Heporauta saivat maininnan yhdistyselämän rientoihin osallistumisensa vuoksi. Kotitalousalan valistustoimintaan keskittynyt ähtäriläinen kunnallispoliitikko neiti Niini Hyrkki sai erityisen runsaasti huomiota. Maaseutua edustivat emännät Aini Kauppi, Hilma Oksanen ja Olga Luomi olivat kaikki seminaarista valmistuneita kansakoulunopettajia, jotka olivat avioitumisen myötä siirtyneet talon emänniksi. Avioituminen ei ollut sammuttanut näiden naisten velvollisuudentuntoa yhteiskunnallisia asioita kohtaan. Emäntä Fredrika Sysmä lä mainittiin keskisuomalaiseksi toimen naiseksi, sillä hänet tunnettiin kaupunkilaisten uskollisena muonittajana. Työnteon ohella vanhaemäntä Sysmä ehti ottaa osaa yleisiin rientoihin.¹⁸⁴ Esimerkkihenkilöiden valinta osoittaa mitä ilmeisimmän, että Naistenpäivätoimikunta halusi viestittää keskisuomalaiselle lukijakunnalle, että valituspäivät olivat todella kaikkien kansankerroksien yhteinen tapahtuma.

Naistenpäivätapahtuman nivominen osaksi kansainvälistä ja kansallista naisten järjestäytymisverkostoa oli tärkeää todennäköisesti tilaisuuden arvovaltaisuuden vahvistamiseksi, sillä varsinainen kokousohjelma keskittyi selvästi keskisuomalaisia naisia läheisimpiin kysymyksiin. Ensimmäisillä Naistenpäivillä esitelmöitiin ja keskusteltiin martha-aatteesta, talouskoulun tarpeellisuudesta Jyväskylässä, Keski-Suomen Naistenpäivien tulevaisuudesta, naisten taudeista, kotitaloudesta ja raittiudesta ja naisista sekä kasvatuksesta. Sekä lauantai- että sunnuntaipäivä päättyivät illanviettoon. Ensimmäinen kokouspäivä päättyi kaupungin kirkossa iltavesperiin, jonka yhteydessä kerättiin kolehti saksalaislapsien hyväksi.¹⁸⁵ Sunnuntaina oli illanvietto Kunnallistalolla, jossa puhuivat vielä kerran päivien merkkihenkilöt maaherratar Signe Sarlin ja vapaaherratar Ida Yrjö-Koskinen. Kirjailijatar Elsa Hästesko piti esitelmän suggestiopista.¹⁸⁶

Keskisuomalaisessa jatkettiin keskustelua naistenpäivistä vielä tapahtumaviikonlopun jälkeenkin. Lehdessä julkaistiin valistusviikonloppua kommentoiva artikkeli "Naistemme päivät. Vähän jälkikatsausta". Artikkelissa todettiin, että *"Keski-Suomen ensimmäiset naisten päivät ovat nyt pidetyt. Ne olivat onnistuneet päivät, sen kernaasti toteamme näin miestenkin näkökulmasta asioita katsellen. Missäpä kokouksessa täällä lienee ollut noin runsaasti osanottajia ja noin harras mieliala. Missä kokouksessa lienee käyty noin syvältä asian juuriin käsiksi kuin tuossa?"*. Keskisuomalainen kiinnitti erityistä huomiota Jyväskylän Talouskoulukysymykseen, jonka

¹⁸⁴ Keskisuomalainen 9.2.1924.

¹⁸⁵ Suomalaisilla naisjärjestöillä oli ollut perinteisesti tiiviit yhteydet Saksaan. Lisäksi osa porvarillisista naisjärjestöistä kannatti niitä poliittisia piirejä, jotka kannattivat hallitusmuotokysymyksessä monarkiaa. 1920- ja 1930-luvuilla porvarilliset naisjärjestöt ihannoivat muun muassa saksalaisten naisjärjestöjen tapaa vahvistaa naisten yhteiskunnallista merkitystä kotitalousideologian kautta. Naisten Ääni 1919–1939.

¹⁸⁶ Keskisuomalainen 9.2.1924.

esittelemistä se piti Naistenpäivien suurimpana ansiona. Lehden mukaan ehdotus talouskoulun perustamisesta oli lähtöisin nimeltä mainitsemattomalta mieshenkilöltä, mutta Naistenpäivillä se tuotiin esille laajempaan suunnitelmana. Kotitalousopiston yhteiskunnalliseksi ulottuvuudeksi todettiin se, että opisto tulisi tekemään "kylvötyötä", joka tietää onnellisempia oloja keskisuomalaisten kotien talouteen.¹⁸⁷ Nämä keskustelut olivat lähtökohtana Jyväskylän talouskoulun perustamiselle; hanke toteutui vuonna 1929.¹⁸⁸

Toisen kokouspäivän ansioksi lehti mainitsi esitelmät ja keskustelut, jotka "tähtäsivät keskisuomalaisten kotien onnellistamiseen raittiuden kautta". Naistenpäivillä käyty keskustelut osoittivat kuinka naiset hartaasti ja vakavasti painottivat kotien merkitystä kansan raitistumisessa. Lehdessä koteihin yhdistetty raittiusohjelma kiteytettiin seuraavasti: *"Raittiit kodit ovat kaiken perusta. Sieltä on lähdettävä. Ensiksi kodit raittiiksi ja sitten väkijuomat niin kauas kodeista kuin suinkin. Äidin tehtävä kodeissa on taistella kieltolain puolesta kaikin keinoin, sillä kieltolaki on kotien magna charta"*.¹⁸⁹ Ida Yrjö-Koskinen korosti puheessaan sitä, että naisten suuri tehtävä oli pitää kodit hyvässä kunnossa, niin lämpimänä ja ihanteellisena, että miehet niissä viihtyisivät ja pidättäytyisivät lähtemästä juomahimoa tyydyttämään. Rauha Kivinen-Kuusi aloitti raittiusesitelmänsä kertomalla todellisuuteen perustavan esimerkin siitä, kuinka poika tupakka suussa ja humalassa on kantanut äitinsä arkun hautaan. Rauha Kivinen-Kuusi korosti puheessaan sitä, että kunnallisten ja valtiollisten vaalien aikana naiset pitäisivät huolta raittiusasian eteenpäin viemisestä. Konkreettiseksi ohjeeksi Kivinen-Kuusi antoi sen, että naiset eivät saisi kieltäytyä ehdokkuudesta vaaleissa ja että naisten tulisi keskittyä vaalikampanjoissa ainoastaan raittius- ja siveellisyyksymyksiin.¹⁹⁰

Naistenpäivien keskustelijoiden vastuullista yhteiskuntasuhdetta osoitti lehden mukaan se, että tilaisuuden raittusteeman johdosta Naistenpäivä -organisaatio päätti kääntyä ylemmän sotilasjohdon puoleen, jotta upseeristo esimerkillään ja jyrkällä raittiusvaatimuksellaan turvaisi maalta tulleiden asevelvollisten elämää. Ponsilause päätettiin osoittaa sekä Helsingissä pidettävälle naisten yleiselle raittiuskokoukselle että sotaväen tietoon, mikä erityisen lähetystön tehtäväksi.¹⁹¹

Kolmanneksi keskeiseksi aiheeksi Keskisuomalainen nosti vapaaherratar Ida Yrjö-Koskinen esitelmän kulttuurin kehittämisestä. Yrjö-Koskinen oli esitelmässään korostanut, että yhteiskuntaa rakennettiin kodin kautta. Tärkeimmäksi

¹⁸⁷ Keskisuomalainen 12.2.1924.

¹⁸⁸ Suomalainen Marja, Jyväskylän talouskoulun vaiheita 1929–1979. Jyväskylä 1979, 18-19.

¹⁸⁹ Keskisuomalainen 12.2.1924.

¹⁹⁰ Keskisuomalainen 12.2.1924.

¹⁹¹ Keskisuomalainen 12.2.1924.

kodin yhteiskunnalliseksi tehtäväksi kiteytettiin yhteiskuntarauhan säilyttäminen: *"Siellä, missä ihmisten kotiolut ovat tyydyttävät, eivät periydy kumoukselliset opit"*. Tämän saavuttamiseksi ehdotettiin, että jokaiseen kansakouluun perustettaisiin opetuskeittiö. Lisäksi toivottiin, että jokaiseen kuntaan tulisi kodinhoitajan toimi.¹⁹²

Ensimmäisten Keski-Suomen Naistenpäivien sanomana oli vahvistaa ja tarkentaa käsitystä kodin, kasvatuksen, kansalaisen ja yhteiskunnan vuorovaikutussuhteesta. Tässä ei ollut uutta verrattuna siihen yhteiskuntaohjelmaan, joka oli saanut hahmonsaa jo 1800-luvun lopun fennomaanisen sivistyneistön keskusteluissa. Vuonna 1934 maalaisliittolainen kansanedustaja Tilda Löthman¹⁹³ totesikin Keski-Suomen Naistenpäivien avajaispuheessaan, että valistuspäivien keskeinen ajatus *"on naisia yhdistävä ajatus kotien ja isänmaan onneksi"*.¹⁹⁴

Itsenäisessä Suomessa 1920- ja 1930-lukujen aikana isänmaallisuus oli nivoutunut niin itsestään selväksi osaksi porvarillisten naisjärjestöjen olemassaoloa, että sitä ei samalla tavalla kuin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun aikana tarvinnut korostaa. Keskisuomalaisessa kuitenkin muistutettiin, että Naistenpäivät olivat olleet myös suomalaisen kansallishengen voimistumisen päivät. Tilaisuudessa oli lehden mukaan lausuttu vakavat sanat, että keskisuomalaisten oli tinkimättä pidettävä kiinni suomalaisuudesta ja suomenkielisuudesta.¹⁹⁵

Ensimmäisten maakunnallisten naisten valistuspäivien asiakokonaisuudet säilyivät sellaisenaan aina 1930-luvun loppuun saakka. Naistenpäivä -toimikuntien periaatteena oli, että joka vuosi Jyväskylään pyydettiin esiintymään joku laajaa yhteiskunnallista arvostusta nauttiva merkinainen. Yhteiskunnallisen asemansa vuoksi heiltä odotettiin katsauksia yleisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Esimerkiksi vuonna 1929 edistyspuolueen kansanedustaja Mandi Hannula¹⁹⁶ puhui aiheesta *"Naisten tärkeimmät saavutukset itsenäisyyden aikana ja lähiajan tehtävät"*.¹⁹⁷ Paikalliset puhujat saattoivat sen sijaan keskittyä hyvinkin konkreettisiin ja käytännöllisiin aiheisiin. Esimerkiksi vuonna 1928

¹⁹² Keskisuomalainen 12.2.1924; Vrt. Kaarninen 1995, 42-49.

¹⁹³ Tilda Löthman oli Sortavalan seminaarista valmistunut kansakouluopettaja. Vuonna 1923 hänet valittiin Pohjois-Savon kansanopiston johtajaksi. Tässä toimessa hän oli 34 vuotta. Löthman oli eduskunnassa 1914 ja 1917 alkaneista vaalikausista nuorsuomalaisten edustajana. Vuodesta 1929 lähtien hän edusti maalaisliittoa. Eduskunnassa Löthman toimi vuoteen 1945 saakka. Innala 1967, 272-273.

¹⁹⁴ Keskisuomalainen 10.2.1934.

¹⁹⁵ Keskisuomalainen 12.2.1924.

¹⁹⁶ Mansi Hannula oli koulutukseltaan opettaja. Hän oli kansanedustajana 1919–1930 ja 1936–1944. Hannula oli muun muassa Kotilieden toimituskunnan jäsen. Hän toimi aktiivisesti muun muassa Marttayhdistyksessä, Suomen Naisyhdistyksessä, Suomen Maatalouskerholiitossa ja Naisten Raittiuskeskuksessa. Järjestötoiminnan ja eduskuntatyön lisäksi Hannulalla oli kunnallisia luottamustoimia. Hannula sai kunnallisneuvoksen arvon vuonna 1938. Ollila 1993, 308-309.

¹⁹⁷ Keskisuomalainen 9.2.1929.

Naistenpäivillä kuultiin esitelmät ryijyistä ja mallikeittiöstä.¹⁹⁸ Lehdistön huomion kiinnittyi kuitenkin valtakunnan eturivin naisiin, kansanedustajiin ja naisjärjestöjen keskusjärjestöjen keulahahmoihin. Keski-Suomen Naistenpäivillä vierailivat jo aikaisemmin mainittujen lisäksi muun muassa tohtori Laimi Leidenius, tohtori Maikki Friberg, kansanedustaja Eveliina Alakulju, kansanedustaja Miina Sillanpää, johtaja Lucina Hagman, Marttaliiton konsulentti Elli Saurio, kansanedustaja Hedvig Gebhard, kansantaloustieteilijä Laura Harmaja, kansanedustaja Kaino V. Oksanen, kansanedustaja Hilja Riipinen ja Lotta Svärd-järjestön johtaja Fanny Luukkonen. Useat mainituista henkilöistä vierailivat Jyväskylässä useammankin kerran. Vaikka Keski-Suomen Naistenpäivät nähtiin osana maakuntahengen herätystä, ulkopuoliset esitelmätsijat antoivat tilaisuudelle laajemman yhteiskunnallisen ulottuvuuden.¹⁹⁹ Naistenpäivien esiintyjäluettelo osoittaa oivallisesti myös sen, millaisen henkilösuhdeverkoston naisjärjestöt muodostivat keskenään, ja kuinka homogeenisestä ryhmästä suomalaisessa naisjärjestöelityksessä loppujen lopuksi oli kysymys.

Keski-Suomen Naistenpäivien eräs keskeisimpiä teemoja oli kotitalous yksityisenä ja yhteiskunnallisena kysymyksenä. Vaikka esimerkiksi jyväskyläläisissä naisyhdistyksissä kotitalouteen liittyvät kysymykset eivät olleet missään vaiheessa nousseet muita kysymyksiä tärkeämmiksi, valistuspäivillä niistä muodostui suorastaan yhteiskunnallinen ohjelma. Kotitalouskysymykseen saatettiin liittää yhtä lailla raittiusasia, parapsykologiset käsitykset naisten henkisistä voimavaroista, suggestio-oppi, asuntohygienian ja rotuhygieniäoppit. Ajatus naisten sielullisen rakenteen erikoisuudesta ei ollut outo suomalaisten naisjärjestöjen keskuudessa. Vuosisadan alussa Lucina Hagman oli perustanut näkemyksensä naisten yhteiskunnallisesta roolista juuri sukupuolelle ominaisen moraalisen ylemmyyden varaan. Naisten sielullisen rakenteen poikkeuksellisuuden vei Hagmania pidemmälle Elsa Hästesko-Heporauta, joka oli Sällskapet för psykisk forskning- seuran aktiivijäsen. Hänen ajattelussaan on voitu tunnistaa piirteitä uskomuksesta, että naisten sielunelämään liittyi paranormaaleja voimavaroja.²⁰⁰ Hästesko-Heporauta esitelmöi rajatiedollisista aiheista Naistenpäivillä useamman kerran. Rajatietoaiheista oli kiinnostunut myös Eine Honkaavaara, joka luennoi vuonna 1931 aiheesta "Alitajuntateorian ja psykoanalyysin tarjoamia sielunhoidollisia näkökohtia".²⁰¹ Valtaosa Keski-Suomen Naistenpäivillä esitetyistä sielutieteellisistä alustuksista kosketti yleisesti kuitenkin kysymystä sielun terveydenhoidosta.

¹⁹⁸ Keskisuomalainen 9.2.1928.

¹⁹⁹ Keski-Suomen Naistenpäivät 10-vuotiskaudella. Jyväskylä 1933.

²⁰⁰ Aho Jouko. Parapsykologit. Ulkopuolisen näkemys poikkeavan tieteen suomalaiseen historiaan. Hist. Tutk. 176. Tampere 1993, 26. Elsa Hästesko-Heporauta harrasti vuosikymmenet spiritismia, parapsykologiaa ja hypnoosia.

²⁰¹ Keski-Suomen Naistenpäivät kymmenvuotiskautena 1924–1933. Jyväskylä 1933, 3.

Rajatiedon ohella suomalaista sivistyneistöä kiinnostanut degeneraatiokysymys otettiin esille myös Keski-Suomen Naistenpäivillä. Vuonna 1926 Elsa Hästesko-Heporauta piti esitelmän "Yhteiskunnasta poistettavat ja yhteiskuntaan toivotut tulokkaat".²⁰² Tarkoitus oli todistaa rikollisuuden ja tylsämielisyyden perinnöllisyys ja kysymyksen yhteiskunnalliset ulottuvuudet. Hästesko-Heporauta selvitti Yhdysvalloissa käynnistettyjä toimenpiteitä, jotka estivät degeneroituneen väestön "kansoittamasta maata". Tämä ei ollut ainut kansan heikentymistä käsittelevä esitelmä. Useissa kasvatusta koskevissa kysymyksissä degeneraatio-ajatus tuotiin esille osana yleisempiä moraalii- ja siveellisyyskysymyksiä. Esimerkiksi Lucina Hagman piti vuonna 1927 esitelmän aiheesta rikollisuus ja kasvatusta, jossa hän korosti kotikasvatuksen merkitystä, anteeksianto ja luottamusta Jumalan hyvään tahtoon.²⁰³ Mielen ja ruumiin hallinta eivät olleet irrallisia yhteiskunnallisia kysymyksiä, vaan ne liittyivät osatekijöinä siihen kokonaisyhteiskunnalliseen ohjelmaan, jonka tarkoituksena oli luoda vahva ja yhtenäinen suomalainen kansakunta.²⁰⁴

Keski-Suomen Naistenpäivät olivat todellisia kansanjuhlia, sillä osanottajamäärät olivat vuosittain puolen tuhannen paikkeilla. Maakunnallisuudesta tuli 1920- ja 1930- lukujen aikana tärkeä ulottuvuus, jonka kautta avulla väestö hahmotti suhdettaan ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan. Huolimatta siitä, että 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa fennomaaninen kansallisliike oli toiminut luodakseen kollektiivisesti jaetun ymmärryksen yhdestä ja yhtenäisestä kansakunnasta, maakuntapäivien vietto osoittaa, että valtaväestölle paikallisuus oli tärkeä asia. Toisin sanoen fennomaanisen sivistyneistön luoma ideologinen kuva suomalaisuudesta muuttui laajemmalle yleisölle vasta "maakuntaherätyksen" kautta läheisemmäksi ja konkreettisemmäksi.²⁰⁵ Käsitteistä maakunnallisesta yhteenkuuluvuudesta näkyi siinä, että Keski-Suomen Naistenpäivät lähetti vuonna 1930 valtioneuvostolle pyynnön Keski-Suomen läänin perustamisesta.²⁰⁶

Keski-Suomessa ja Jyväskylässä maakuntahengen korostuksessa näkyi jopa keskuksen ja periferian jännite. Vastakkain asetettiin paha kaupunki ja hyvä maaseutu. Sanoiksi asian puki paikkakunnalta pääkaupunkiseudulle muuttanut Eeva Raekallio Keski-Suomen Naistenpäivien 10-vuotisjuhlapuheessaan: *"Kaukana ovat Keski-Suomen kauniit maisemat, kaukana sen uutterat, vaatimattomat äidit ja tyttäret. - Te onnelliset, keskisuomalaiset sisaret, jotka saatte elää ehjää elämänne*

²⁰² Keski-Suomen Naistenpäivät kymmenvuotiskautena 1924–1933. Jyväskylä 1933, 5.

²⁰³ Keski-suomalainen 15.2.1927.

²⁰⁴ Suomalaisesta degeneraatio-opista esim. Halmesvirta Anssi, Kansallisen vastustuskyvyn puolesta. Konrad ReijoWaara ja degeneraation idea 1880–1918. HArk. 105. Helsinki 1995.

²⁰⁵ Vrt. Haapala 1995, 90-92.

²⁰⁶ Keski-suomalainen 11.2.1930.

Jumalan suuren luonnon keskellä, älkää pyrkikö sieltä pois veräjille vierahille, jossa kivi-muurit sulkevat tien auringolta ja kaarilamput kumottavalta kuulta. -Viihtykää vähäisessäkin kodissa, rakastakaa sen lieden lämmintä ja levittäkää sinne ja ympäristöönne valoa ja valistusta nuoren maakuntamme menestykseksi ja isänmaamme onneksi".²⁰⁷

Johtaja Kaisu Parkkosen vuonna 1930 pitämä esitelmä naisten kunnallisista tehtävistä, osoittaa kuinka porvarillisissa naispiireissä ylläpidettiin Lucina Hagmanin vuosisadan alussa esittämää ajatusta naisluonteen erikoislaatuisuudesta ja sen vaikutuksesta naisten yhteiskunnallisen osallistumisen muotoihin. Puheessaan Parkkonen selvitti niitä kunnallisia aloja, joilla naisten asiantuntemus ei ollut ainostaan tarpeellinen, vaan usein suorastaan välttämätön. Hän varoitti samalla siitä, että naisten ei tule mennä liiallisuuksiin. Naisten ei tulisi pyrkiä aloille, jotka eivät heille kuulu. Näitä "naisille kuulumattomia aloja" johtaja Parkkonen ei kuitenkaan erikseen maininnut. Naisten kansalaisvelvollisuutena oli ensisijaisesti äänestäminen. Tämän jälkeen heidän tuli huolehtia, että kunnanvaltuustoissa säilyy riittävä naisedustus. "Sukupuolikiintiön" varmistaminen onnistuisi siten, että naiset perustaisivat valitsijayhdistyksiä, asettaisivat omat ehdokkaansa ja hoitaisivat muutenkin asian loppuun saakka "oikeassa järjestyksessä".²⁰⁸

Keski-Suomen Naistenpäivät olivat leimallisesti porvarillisten naispiirien valistustilaisuuksia. Kuitenkin 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa järjestelytoimikuntaan kuului kaksi Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen jäsentä. Tapahtuma oli paikallisen järjestöhistorian näkökulmasta tarkasteltuna erikoinen, sillä kysymyksessä oli ensimmäinen kerta, kun raja työläis- ja porvarisnaisten kesken ylittyi. Työläisnaisia oli toki pyydetty osallistumaan Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston järjestämille Naisten Päiville aina vuodesta 1911 lähtien. Esimerkiksi vuonna 1911 työläisnaisosaston johtokunta oli antanut hankkeelle vain "siveellisen kannatuksen". Työläisnaisten epäluuloa ei häivyttänyt sekään, että naisliitto oli kutsukirjeessään vakuuttanut, että kysymyksessä olisi täysin puolueeton tilaisuus, johon olisi tarkoitus kutsua luennoitsijoiksi pääkaupungin "parhaimmat kyvyt" kustakin puolueesta.²⁰⁹

Eron tekeminen porvarillisiin naisjärjestöihin tuli tärkeämmäksi sitä mukaa kun työläisnaisosasto vahvistui ja tuli tietoisemmaksi omasta ryhmästään ja yhteiskunnallisesta merkityksestään. Esimerkiksi keväällä 1917 työläisnaisyhdistys kieltäytyi osallistumasta Naisten Päiville periaatteellisista syistä. Osaston tekemän päätöksen mukaan "*tässäkin kysymyksessä on aivan erilainen maailman-*

²⁰⁷ Keski-Suomen Naistenpäivät 10-vuotiskautena 1924–1933. Jyväskylä 1933.

²⁰⁸ Keski-suomalainen 9.2.1930.

²⁰⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 1.3.1911.

kuva sosialisteilla niin, että järjestelmän on muututtava, silittäminen ei auta".²¹⁰ Jyväskylän Naisliiton vuonna 1924 lähettämään kutsuun saapua järjestämään Keski-Suomen Naistenpäiviä työläisnaisyhdistys vastasi, että hyvät luennot ovat aina tervetulleista ja yhdistyksen jäsenet voisivat osallistua tapahtumaan yksityishenkilöinä.²¹¹

Keski-Suomen Naistenpäivät eivät näkyneet millään tavoin Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminnassa. Yhdistys ei esimerkiksi keskustellut kertaakaan edustajiensa valitsemisesta järjestelytoimikuntaan. Jäseniä ei myöskään kehoitettu osallistumaan Naistenpäiville. Yhtä lailla Keski-suomalainen ja Sisä-Suomi välttivät mainitsemasta sosiaalidemokraattisia naisia, vaikka lehdet esittelivät useana vuonna paikkakunnan naistoimintaa. Ainoan kerran, kun työväen järjestötoiminta oli jollakin lailla esillä Naistenpäivien ohjelmassa, tapahtui vuonna 1926. Naistenpäivän retkeilyohjelmaan kuului silloin mahdollisuus tutustua edellisenä vuonna valmistuneeseen Jyväskylän Työväenyhdistyksen ravintolaan, jossa oli "englantilaistyyppinen" keittiö.²¹²

Todennäköistä on, että sosiaalidemokraattisten naisten mukaantuloa Naistenpäiville helpotti se, että päivillä oli edellisenä vuonna vierailut ensimmäinen naisministeri, joka edusti samaa puoluetta. Ministeri Sillanpään nauttima sosiaalinen arvostus tasoitti siten työläisnaisyhdistyksen ja porvarillisten naisjärjestöjen välistä kuilua. Lisäksi se, että Sillanpää puhui vierailukerroillaan raittiusasiasta ja valveutuneiden naisten tehtävistä kodissa ja yhteiskunnassa²¹³ vaikutti siihen, että työläisnaisten ja porvarillisten naispiirien kohtaaminen sujui ilman poliittista vastakkainasettelua. Aiheethan eivät poikenneet millään tavoin naistenpäivien tavanomaisesta ohjelmasta. Tavallaan Sillanpää vakuutti omalla esiintymisellään, että sosiaalidemokraattiset naiset toimivat yhteiskuntarauhan säilyttämisen puolesta. Todettakoon, että yhteistyö porvarillisten naisten kanssa oli osa Miina Sillanpään henkilökohtaista näkemystä työläisnaisliikkeen roolista ja tehtävästä yhteiskunnassa, mikä ei sellaisenaan saanut koko työläisnaisliikkeen kannatusta puolelleen.²¹⁴

Porvarillisten ja sosiaalidemokraattisten naisten välikaista lähentymistä voidaan selittää myös ryhmien keskinäisestä hegemonia-asetelmasta käsin. Yhteistyö ei ollut aivan uutta, sillä eri yhteiskuntapiirejä edustaneet naiset olivat joutuneet kohtaamaan toisensa toimiessaan kunnallisissa luottamustehtävissä. Keski-Suomen Naistenpäivien toimikuntaan valitut sosiaalidemokraattisen naiset

²¹⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 2.3.1917

²¹¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 2.3.1917, 13.3.1917; 11.12.1923.

²¹² Keski-suomalainen 7.2.1926.

²¹³ Keski-Suomen Naistenpäivät kymmenvuotiskaudella 1924–1933. Jyväskylä 1933, 3, 6.

²¹⁴ Sulkunen 1989, 90, 111-114.

olivat Hilma Koski ja Hilma Virtamo. Koski kuului naistenpäivien toimikuntaan neljänä kautena ja Virtamo puolestaan kahden kauden ajan. Molemmat olivat pitkään mukana sekä työväenjärjestötoiminnassa että kunnallisissa luottamustoimissa. Kosken ja Virtamon osallistumista naistenpäiville ei voida selittää sillä, että he olisivat lähentyneet porvarillisia naispiirejä yhteiskunnallisissa näkemyksiltään. Molemmat olivat sosiaalidemokraattisen naisyhdistyksen johtohahmoja, joihin luotettiin varauksettomasta. Voidaan ajatella, että 1920-luvun loppuun mennessä työläisnaiset olivat saavuttaneet juuri kunnallisissa luottamustoimissaan yleistä sosiaalista arvostusta, mikä olisi taannut heille tasa-arvoisen aseman keskiluokan naiseen nähden. Toisin sanoen työläisnaiset olivat saavuttaneet porvarillisten naispiirien yksioikeudella nauttimaan hegemonia-asemaa juuri siinä yhteiskunnallisessa instituutiossa, jossa aikaisemmin kohtaaminen oli tarkoittanut sitä, että työläisnaiset olivat olleet sivistyneistön naisten holhouksen kohteena. Orastava järjestöllinen yhteistyö porvarillisten ja sosiaalidemokraattisten naispiirien kesken loppui oikeistoradikalismiin vuosiin.²¹⁵ Tämän jälkeen Keski-Suomen Naistenpäivien toimikuntiin ei valittu yhtään sosiaalidemokraattista naista.²¹⁶

TYÖLÄISNAISTEN JÄRJESTÄYTYMINEN

5 Jyväskylän työläisnaisyhdistys

5.1 Työläisnaiset "köyhälistön armeijassa"

Sosiaalidemokraattinen puolue oli ensimmäinen poliittinen järjestö, joka esitti vaatimuksen sukupuolten tasa-arvosta. Ennen eduskuntauudistusta puolueessa vallitsi yleinen käsitys, että työläisnaisten yhteiskunnallinen herätystyö vaatisi erityistoimenpiteitä. Vaikka naisten erillistoimintaan tuettiin, päämääränä oli

---

²¹⁵ Oikeistoradikalismien vuosien merkitystä on tutkinut Kaarle Sulamaa Hilja Riipisen poliittisen toiminnan näkökulmasta. Riipiselle yhteistyö vasemmiston kanssa oli täysin mahdoton ajatus, sillä kompromisseille ei hänen edustamassaan oikeistolaisuudessa ollut sijaa. Sulamaa 1995, 139.

²¹⁶ Keskisuomalainen 13.2.1934, 12.2.1935, 8.2.1936, 14.2.1937, 15.2.1938, 12.2.1939.

saada työläisnaiset mukaan työväestön yhteiseen luokkataisteluun asemansa parantamiseksi. 1880-luvulta lähtien olivat eräät johtavat naisasianaiset toimineet wrightiläisessä työväenliikkeessä työläisnaisten aseman kohottamiseksi. Säätyläisnaisille toiminta työläisnaisten parissa oli uhrautumista alempien yhteiskuntaryhmien hyväksi. Ylempien yhteiskuntaryhmien naisten velvollisuus oli herättää työläisnaisten keskuudessa kiinnostusta naisasiaan, minkä uskottiin johtavan yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Esimerkiksi 1890-luvulla Suomen Naisyhdistyksessä käynnistetty keskustelu palvelijattarien aseman parantamisesta, argumentoitiin siten, että palvelijoiden huono asema johtui heidän alhaisesta sivistystasostaan ja puutteellisesta ammattitaidostaan. Työläisnaisten omaehtoinen järjestäytyminen käynnistyi vuonna 1898, jolloin perustettiin Helsingin Palvelijattaryhdistys. Palvelijoiden identifioituminen työväestöön koettiin säätyläispiireissä kapinointina ajan sopivuus- ja käyttäytymisnormeja vastaan.²¹⁷

Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen 50-vuotishistoriassa työläisnaisten järjestötoiminnan taustalla nähtiin selvästi edellistä arkipäiväisemmät vaikuttimet: *”Ehkäpä todellakin lähdettiin jatkamaan sitä yhteistoimintaa mitä Tourujoen pyykkärit olivat aloittaneet yhteisissä pakollisissa kokouksissaan pyykinpesussa ollessaan Tuorujoen rannalla”*²¹⁸. Jyväskylässä työläisnaisten järjestäytyminen tapahtui siinä mielessä vaivattomasti, että vuoden 1905 suurlakon jälkeen oli selvää, että työväestön tuli itse asettua järjestötoimintansa johtoon.

Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosaston perustavassa kokouksessa vuoden 1906 alussa keskustelu siitä, *”mitä on tehtävä yhä leviävän väkijuomamyryn ehkäisemiseksi”*²¹⁹, ei vielä osoittanut naisosaston erikoistehtävää jyväskyläläisessä yhteisössä. Keskustelu oli pikemminkin osoitus siitä, että osasto pyrki jäljittelemään sitä toimintakaavaa, jonka avulla porvarilliset naisjärjestöt olivat perustelleet yhteiskunnallista osallistumistaan. Kielto lakikysymyksen lisäksi työläisnaisosasto selitti ensimmäisiksi töikseen kantaansa siihen, mitä oli siveellinen elämä ja miten naiset sekä miehet siihen vaikuttivat.²²⁰ Vaikka luokkatietoisuudesta tuli työläisnaisosaston ryhmätunteen perusta heti toiminnan käynnistämisen jälkeen, osaston johtokunta joutui pohtimaan, miten saada kaupungin työläisnaiset liittymään osaston jäseniksi. Uusien jäsenten houkuttelemiseksi osasto päättikin perustaa ompelu- ja voimisteluseurat.²²¹

²¹⁷ Rajainen 1978b; Sulkunen 1989, 16-17.

²¹⁸ Aatteen arkipäiviä ja juhlahetkiä. Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 50-vuotias. 1906–1956. Jyväskylä 1956, 9.

²¹⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 29.1.1906.

²²⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 20.2.1906.

²²¹ JyMA. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 6.2.1906, 20.2.1906.

Ensimmäisen toimintavuoden aikana 1906 Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosastossa alkoivat hahmottua kaksi päälinjaa, johon yhdistyksen toiminta myöhemminkin perustui. Naisosasto otti tehtäväkseen toimia koko Keski-Suomen työläisnaisten yhteiskunnallisena herättäjänä. Jäsenilleen osaston muodostama kollektiivinen ryhmä merkitsi saman aikaisesti poliittista, sosiaalista ja taloudellista tukiverkostoa. Työläisnaisosasto ei puhunut porvarillisten naisryhmien tavoin kaikkien naisten puolesta, vaan luokkatietoisena se keskittyi toimimaan ainoastaan työläisnaisten keskuudessa.

Ryhmätunne ja orientoituminen osaksi sosiaalidemokraattista liikettä näkyivät työläisnaisosaston käyttämässä retoriikassa. Sosialistinen retoriikka korosti eroa muihin naisyhdistyksiin. Toistamalla jatkuvasti kapitalistisen järjestelmän varjopuolia ja heikkouksia naisosasto saattoi osoittaa kaupungin porvarillisille naisjärjestöille yhteistoiminnan mahdollisuuden. Tosin vastakainasettumisen sisäistäminen vei aikaa. Esimerkiksi vuonna 1912 huvitoimikunta sai huomautuksen, ettei se järjestäisi huvitilaisuuksia porvarillisten nuorisoseurojen taloilla, jos jonkinlainen työväestön oma kokoontumispaikka olisi suinkin käytettävissä.²²² Toisaalta luokkatietoisuuteen vetoamalla osaston johto vahvisti jäsentensä luottamusta toiminnan tärkeyteen, sillä sitä ohjasi korkeampi auktoriteetti kuin mitä paikallinen järjestöeliitti saattoi olla.²²³ Työläisnaisyhdistyksen kielenkäytössä ilmaisu kuulumisesta "köyhälistön suureen armeijaan" viittaa siihen, miten naisyhdistys jäsensi ryhmänsä osaksi sosiaalidemokraattista liikettä ja sen edustamaa yhteiskuntakäsitystä. Työläisnaiset eivät kritisoineet sosialidemokraattista puoluetta. Sen sijaan yhdistys painotti, että se pyrki tekemään kaiken voitavansa sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän rakentamisen puolesta.

Työläisnaisosaston ensimmäiset vuosikertomukset osoittavat, että järjestäytyminen oli uusi asia, minkä vuoksi totuttautuminen järjestörutiineihin vei aikansa. Osasto oli itse hyvin tietoinen alkuvaiheen puutteellisuuksista ja yhdistyksen 30-vuotishistoriassa todettiinkin sarkastisesti, että vasta vuonna 1911 osaston toiminnassa alkoi olla vakiintuneita muotoja, josta merkinä oli, että pöytäkirjat oli saatu asialliseen muotoon.²²⁴ Osaston perustamisasiakirjaan kirjattu lause osaston tarkoituksesta herättää työläisnaiset ymmärtämään oma

²²² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 7.8.1912.

²²³ Norrena on todennut tutkimuksessaan Etelä-Pohjanmaan Järviseudun sosiaalidemokraattisesta liikkeestä, että agitaatio ja ylipäättänsä puhuttu sana oli tehokas väli, jolla syvennettiin työväestön yhteenkuuluvuudentunnetta. Norrenan mukaan kiihottava vaikutuksenteko perustui tunnedynaamisen intensiteetin luomiseen, ei niinkään sosiaalidemokraattiseen oppisisältöön. Norrena 1993, 180.

²²⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomukset 1907–1909; Piirteitä Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminnasta vuosilta 1906–1936. Jyväskylä 1936.

kurja asemansa näkyi vasta muutaman toimintavuoden jälkeen. Vuonna 1912 saatettiin kuitenkin jo todeta, että osaston kolme edellistä vuotta ovat olleet aikaisempia vuosia "herättävämpiä".²²⁵

Orientoituminen osaksi "köyhälistön armeijaa" alkoi näkyä selvemmin osana työläisnaisosaston toimintaa vuodesta 1910 lähtien. Osaston vakuutettiin olevan mukana työväestön yhteisessä taistelussa porvarillista yhteiskuntajärjestystä vastaan.²²⁶ Esimerkiksi vuoden 1911 vuosikertomus päättyi toteamukseen: *"köyhälistön vapauden aamu on nousussa ja sen sarastukset jo meilläkin kangastavat. Siis kestäkäämme lujina luokkataistelun rintamassa edelleenkin kunnes vastustajamme antautuvat"*.²²⁷

Usko työväestön yhteiskunnallisen aseman nopeaan kohoamiseen loppui ensimmäisen maailmansodan tuomiin taloudellisiin ongelmiin. Vaikka varsinaiset sotatoimet eivät maata koskettaneet, osaston vuosikertomuksessa painotettiin kapitalistisen järjestelmän osuutta sodan syttymiseen ja sen seurannaisilmiöihin. Taloudellinen ahdinko lisäsi työläisnaisosaston yhteiskuntakriittisyyttä. Ensimmäisen maailmansodan alusta lähtien osaston retoriikkaan tuli mukaan ymmärrys sosiaalidemokraattisen liikkeen kansainvälisyydestä. Naisosaston toimintakin oli osa kansojen vapaustaistelua.²²⁸

Vuonna 1917 naisosasto käsitteli ensimmäisen kerran työläisnaisten asemaa suhteessa yhteiskuntaryhmän miehiin.²²⁹ Naisosasto oli tutustunut saksalaisen työväenliikkeen johtohahmon August Bebelin Suomessa vuonna 1907 julkaistuun teokseen *Nainen ja yhteiskunnallinen kysymys*.²³⁰ Bebelin mukaan työläisnainen oli yhtä epäoikeudenmukaisessa asemassa työväenluokan miehiin nähden kuin oli köyhälistö suhteessaan kapitalismiin. Naisia painoivat sekä kapitalistinen järjestelmä että perhehuolet. Bebelin esittämien ajatusten nostaminen esille kymmenen vuotta teoksen suomalaisen laitoksen ilmestymisen jälkeen saattoi olla yhteydessä siihen, että osaston jäsenmäärä vahvistui saman vuoden aikana ennen näkemättömällä tavalla. Tämän lisäksi huhtikuussa 1917 järjestetyssä palvelijain kokouksessa vasta perustettuun palvelijaosastoon liittyi yhdellä

²²⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1912.

²²⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1910.

²²⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1911.

²²⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomukset 1914–1917.

²²⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1917.

²³⁰ Teos oli valmistunut jo vuonna 1879. Kirjaa ei kuitenkaan saanut julkaista ja myydä Saksassa. Se levisi alkuperäisessä muodossaan ja käännettynä muihin Euroopan maihin. Suomalaisen laitoksen alkuperäinen nimi oli *Nainen ja Sosialismi*, mutta sitä sensuuri ei hyväksynyt. Rajainen 1978B, 242.

kertaa 122 jäsentä. Vetoamalla jäsenmäärän nousuun ja Bebelin ajatuksiin naisosasto saattoi entistä vakuuttavammin osoittaa, miksi erillistä naisosastoa todella tarvittiin.²³¹

Kansalaissodan jälkeen Jyväskylän työläisnaisosasto radikalisoitui entisestään. Työväenliikkeen tappiosta huolimatta, uskoa sosialismin ja naisten järjestyntymisen ja yhteiskunnallisen herätyksen voittoon vakuutettiin erityisesti vuosikertomuksien johdanto- ja päätäntöosuuksissa. Tosin vuosina 1919–1922 työläisnaisyhdistyksen vuosikertomuksissa heijastui myös vielä sodan aiheuttama katkeruus ja epätoivo. Työväenyhdistyksen puheenjohtajan Toivo Lehdon mukaan kansalaissodan jälkeen työläisleskien ja -orpojen asema olikin Jyväskylässä huono, sillä huoltoviranomaiset suhtautuivat varsin kielteisesti punaisten puolella kaatuneiden omaisten auttamiseen.²³² Mainittakoon, että Jyväskylän Työväenyhdistyksen vuosikertomuksissa välittyi jo vuodesta 1920 lähtien usko parempaan tulevaisuuteen. Siinä missä työläisnaisyhdistys aloitti vuosikertomuksensa maalaamalla kuvan vankiloissa viruvista isistä, kotona itkevistä äideistä ja nälkään nääntyivistä lapsista, työväenyhdistyksen vuosikertomuksen johdannossa todettiin pakkovallan jo hellittävän.²³³

Työläisnaisten äärimmäistä katkeruutta selittää se, että osa työläisnaisosaston johtohenkilöistä oli joutunut kohtamaan kansalaissodan voittajien jyrkän tuomion. Yhdistyksen puheenjohtaja Aino Takala joutui maanpakoon, josta palattuaan vuonna 1922 hän sai tuomion maanpetoksesta. Tuomio koettiin työläisnaisten keskuudessa erityisen epäoikeudenmukaisena, mitä ei lieventänyt edes se, että tuomio muutettiin armahduslainsäädännön nojalla ehdolliseksi. Takala saattoi palata järjestötoimintaan vuonna 1927.²³⁴

Vastaavalla tavalla mieliä kuohutti Lempi Tuomen vangitsemiset ja kuulustelut. Tuomi vangittiin ja kuulusteltiin ensimmäisen kerran huhtikuussa 1919 ja toisen kerran vuonna 1923. Vuonna 1919 vangittiin Tuomen kanssa yhtä

²³¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 23.4.1917, Vuosikertomus 1917.

²³² TA. Muistitieto. Toivo Lehto 258/71; JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja ja vuosikertomukset. Vuosikertomukset 1919–1922.

²³³ JyMa. Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto. Vuosikertomukset 1920; JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1920.

²³⁴ Aino Takalan oikeudenkäynnistä Työn Voima 8.4.1922; 27.11.1922; Etsivän keskuspoliisin henkilökortista ilmenee, että Aino Takalan henkilöahmo ei miellyttänyt poliisia. Korttiin on merkitty erikoistuntomerkeiksi muun muassa "lyhyenlanta, suulas nainen", "lyhyenlainen, tummahko ja lihava". KA. Ek-Valpo. Henkilökortti. Takala. Aino Emilia; Aino Takalan oman kertomuksen mukaan hän oli syytön siihen, mistä häntä valtiopetoksen nimissä syytettiin. Hän kiistää olleensa marraskuun suurlakon aikana 1917 Jyväskylän asemapäällikkönä. Virheellinen käsitys johtui siitä, että hän vallankumousneuvoston kanslian toimitsijana välitti puhelimitse rautatieaseman varsinaiselle päällikölle vallankumousneuvoston antamia määräyksiä. TA. Muistitieto. Aino Takala 258/3; JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 25.1.1927.

aikaa osuuskauppa Mäki-Matin liikeapulainen Lempi Wiheriä.²³⁵ Vaikka Lempi Tuomi valittiin Keski-Suomen ainoana kommunistiedustajana eduskuntaan, se ei johtanut välien rikkoutumiseen sosiaalidemokratian linjoilla toimivan työläisnaisyhdistyksen kanssa. Tuomi vangittiin yhdessä muiden kommunisteiksi tunnettujen kanssa vuonna 1923. Hänen vangitsemista ja kuulustelua paheksuttiin paikkakunnan sosiaalidemokraattisessa lehdessä Työn Voimassa ankarasti, koska Tuomi oli kuulustelujen ajan niin sairas, ettei voinut liikkua ilman apua. Tuomea syytettiin valtiopetoksen valmistamisesta. Kuulusteluissa Tuomi oli todennut, että hän on eronnut kommunistisesta puolueesta sen jälkeen kun oli saanut mieheltään Onni Tuomelta kirjeen Venäjältä. Tuomi päästettiin vapaaksi Turun lääninvankilasta maaliskuun lopulla 1924.²³⁶

Sodan vaikutukset näkyivät myös siinä, että Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen toiminta lähenei aika ajoin niin paljon kommunismia, että yhdistyksen jäsenet olivat itse epä tietoisia siitä, kumpaa suuntaa he oikein edustivat. Itse asiassa kysymyksestä käytiin keskusteluja vielä 1930-luvulla. Tähän oli syynä se, että vuonna 1921 teetetty jäsenäänestys jätti kysymyksen ratkaisematta. Äänestyksessä sosiaalidemokraatit tosin voittivat kommunistien toimintatapoja kannattaneet kolmella äänellä kolmetoista vastaan kymmenen. Yhdistyksen pöytäkirjaan merkittiin, että joillekin äänestäjille kysymyksessä ollut asia oli epäselvä ja osittain tästä syystä useat jättivät äänestämättä.²³⁷ Työläisnaisyhdistys ei kuitenkaan kannattanut vallankumouksellista toimintaa, mistä on osoituksena vuonna 1923 käyty keskustelu, joka koski huhuja kommunistien toiminnasta Jyväskylässä. Pöytäkirjan mukaan *"päättiin ottaa selvyyttä siitä minkälaista on elämä täällä työväenyhdistyksen kahvilassa ns. bolševikkipuolella, koska siitä puhutaan kaikenlaista huonoa. Päättiin sen vuoksi mennä suoraan kokouksesta juomaan mehut yhdistyksen laskuun. Tehtyämme siellä havaintoja lähetämme sen jälkeen yhdistykselle kirjelmän"*.²³⁸

Työväenliikkeen yhteiskunnallisen toiminnan salliminen melko pian kansalaissodan jälkeen näytti vaikuttaneen siihen, että myös työläisnaisyhdistyksen toiminta alkoi elpyä. Vuoden 1923 toimintaa arvioitaessa todettiin, että: *"...naisjärjestömme tänä työväenliikkeen yleisenä lamaannuskautena on osoittautunut olevansa paljon virkeämpi kuin monet muut erilaatuiset järjestöt ja yhdistykset. Tästä johtunee-*

²³⁵ Työn Voima 4.4.1919.

²³⁶ KA. Ek-Valpo. Henkilökortti. Lempi Maria Tuomi. Etsivä Keskuspoliisi ei ilmeisesti nähnyt Tuomen poliittisessa toiminnassa mitään erityisen vaarallista, sillä asiasta ei mainita lainkaan Tuomen henkilökortissa; Rantatupa Heikki. Keski-Suomen puolue-elämä ja poliittinen ilmasto. Teoksessa Keski-Suomen historia 3. Keski-Suomen itsenäisyyden aikana. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1993, 358; Työn Voima 7.8.1923, 16.11.1923.

²³⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 14.2.1921.

²³⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 28.11.1923.

kin se, että tulevaisuus antaa aiheen toivoa sos.dem. naisliikkeen tulevan yhä arvovaltai-
semmaksi tekijäksi työväenluokan yhteisessä rintamassa”.²³⁹ Toiminnan eheytyminen välittyi erityisen selvästi vuoden 1924 vuosikertomuksessa, jossa saksalaisen Lily Braunin sanoihin viitaten todettiin, että erillistä ja yksipuolista naiskysymystä ei ollut olemassa, vaan työläisnaiskysymys oli erottamaton osa suurta yhteiskunnallista työväenkysymystä. Seuraavan vuoden alussa työläisnaisliitolta tullessa kiertokirjeessä asetettuun kysymykseen ”onko työväen järjestöliike vaikuttanut elähdyttävästi naisten kehitykseen”, jyvaskyläläiset vastasivat yksimielisen myönteisesti ja vakuuttivat, että asia oli niin moniulotteinen, että kaikkia puolia ei voida edes lyhyeen lausuntoon sisällyttää.²⁴⁰ Yhteiskuntaelämän eheytymistä ja kansalaisyhteiskunnan muotoutumista heijastaa myös se, että työläisnaisyhdistys alkoi aikaisempaa painokkaammin huomioida jäsentensä osallistumista kunnallishallintoon.²⁴¹ Vaikka 1920-luvun lopun ja 1930-luvun alun lamavuodet ja sitä seuranneet oikeistoradikalismien aika koetteli työväestöä, naisyhdistys säilytti luottamuksen järjestötoimintaan ja paikalliseen vaikuttamiseen.²⁴²

5.2 Työläisnaisyhdistyksen suhde työväenyhdistykseen ja työläisnaisliittoon

Sitä varauksetonta luottamusta, mitä työläisnaisyhdistys osoitti sosiaalidemokraattista puoluetta kohtaan, se ei myöntänyt muille puolueen organisaatiolle. Jyvaskylän Työväenyhdistyksen ja naisyhdistyksen keskinäiset ongelmat voidaan kiteyttää siihen, että naisyhdistys ei tunnustanut työväenyhdistyksen ehdotonta johtoasemaa paikkakunnan työväenliikkeessä, minkä taas työväenyhdistys katsoi ilman muuta kuuluvan itselleen. Naisosaston autonomiapyrkimykset johtuivat pääosin siitä, että naiset eivät täysin luottaneet työväenyhdistyksen haluun ja mahdollisuuksiin riittävän vakavasti pitää yllä keskustelua työläisnaisille tärkeistä ja heidän elämänpiiriään lähellä olevista asioista. Naisosaston epäluuloa ei ainakaan hälventänyt työväenyhdistyksen puhujaseuran kokouk-

²³⁹ JyMa. Jyvaskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1923.

²⁴⁰ JyMa. Jyvaskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 9.2.1925.

²⁴¹ JyMa. Jyvaskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1924.

²⁴² JyMa. Jyvaskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomukset 1924–1939.

nessa lausuttu toteamus, että *”nainen yleensä sekä henkiseen että ruumiilliseen kykyynsä nähden on alempana miestä, hänellä on kuitenkin kiitollisuuden osoitukseksi kodin piirissä suoritetusta työstä myönnettävä samat yhteiskunnalliset oikeudet kuin miehille. Tämä myönnytys voitiin tehdä sitä suuremmalla syyllä, kun ei ollut pelkoa, että nainen koskaan voisi kohota vallitsevaan asemaan yhteiskunnassa”*.²⁴³

Vaikka sosiaalidemokraattisen ideologian mukainen tasa-arvoajattelu ei paikkakunnalla juuri kirjaimellisesti toteutunutkaan, naisosasto ja myöhemmin naisyhdistys jatkoivat valitsemallaan toimintalinjalla työväenyhdistyksen arvostelusta huolimatta. Työläisnaisyhdistykselle ei esimerkiksi ollut arvostuskysymys, esiintykö sen järjestämissä tilaisuuksissa työläisnaisliiton vai paikallisen työväenyhdistyksen miesedustaja. Selvimmin tukeutuminen paikallisuuteen tuli esille suhtautumisessa työläisnaisliiton äänenkannattajan ja paikallisen työväenlehden olemassa oloon. Jälkimmäinen oli paikallisen ilmoituslehden ominaisuudessa välttämätön työläisnaisosaston toiminnan kannalta. Vuonna 1925 naisliitolta tulleeseen Toveritar-lehden kohtaloa koskevaan mielipidetiedusteluun Jyväskylän työläisnaisyhdistys vastasi, että Toveritarta kyllä arvostettiin työläisnaisten naisten mielipiteiden ja tunteiden tulkkina. Lehteä ei kuitenkaan pidetty erityisen mielenkiintoisena, koska siinä ei julkaistu riittävästi terveyttä ja kotitaloudenhoitoa koskevia artikkeleita. Osa yhdistyksen jäsenistä toivoi, että Toverittaresta kehitettäisiin Kotilieden kaltainen naistenlehti.²⁴⁴

Työläisnaisosastolle eivät naisten ja miesten erilaiset yhteiskunnalliset vaatimukset jäsentyneet osoitukseksi naisten alisteisesta yhteiskunnallisesta asemasta. Naisosastolle järjestötyö ja kunnalliset luottamustoimet toivat itseluottamusta, mikä kompensoi tasa-arvon muodollisia puutteita. Etenkin 1920-luvun puolesta välistä lähtien vuosikertomuksissa käytetty retoriikka heijastaa sitä, miten työläisnaisyhdistys jäsenyi osaksi kaupungin sosiaalista elämää ja miten siitä tuli vakiintunut ja vaikutusvaltainen osatekijä paikallisessa kunnallisessa itsehallinnossa. Työläisnaisyhdistys pyrki pitämään huolta siitä, että sen eri luottamustoimiin valitut tai ehdolle asetetut jäsenet tulivat myös mainituksi naisyhdistyksen eikä työväenyhdistyksen jäseninä. Esimerkiksi vuonna 1936 työläisnaisyhdistys puuttui työväenyhdistyksen virheelliseen menettelytapaan ehdokasasettelussa, kun työväenyhdistys oli ilmoittanut naisyhdistyksen ehdottamat valtuustoehdokkaat työväenyhdistyksen ehdokkaina.²⁴⁵

Myöskään Työläisnaisliitto ei saanut jyväskyläläisnaisten tunnustusta ehdottomasta johtoasemastaan sosiaalidemokraattisessa naisliikkeessä. Valtakunnallista työläisnaisten järjestäytymistä koordinoi Naisliitto säilyi suhteellisen

²⁴³ Tapiola 1968, 128-129.

²⁴⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 29.1.1925.

²⁴⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 17.11.1936.

etäisenä organisaationa paikalliseen ja maakunnalliseen toimintaan keskittyneelle yhdistykselle. Työläisnaisliitto oli jyvaskyläläisille ennen kaikkea informaatiokanava, joka välitti ajankohtaista tietoa työläisnaisia koskettavista kysymyksistä. Naisliitto ohjasi paikallisyhdistysten toimintaan siinä mielessä, että se pyrki organisoimaan yhteisiä maanlaajuisia tapahtumia. Näistä ehkä tärkein oli kansainvälisen naisten päivän vietto. Jyväskylässä luettiin säännöllisesti naisliitolta tulleet kiertokirjeet, ja niihin reagoitiin, mikäli asia sopi paikallisiin tarpeisiin. Työläisnaisliiton kautta naisyhdistys sai kuitenkin toimintamallin, kuinka juuri työläisnaisten tulee ajaa omia etujaan yhteiskunnassa.

Esimerkiksi syksyllä 1908 Jyväskylän työläisnaisosastossa esitelmöitin ja keskusteltiin naisliiton ohjeitten mukaan turvattomien naisten ja lasten asioista, naisten yötyön poistamisesta ja äitiysvakuutuksesta.²⁴⁶ Kysymykset jäivät keskustelun ja ponsilause-esitysten tasolle, sillä osaston mielestä sen mahdollisuudet puuttua näitä heitä itseäänkin koskeviin yhteiskunnallisiin epäkohtiin olivat vähäiset. Esimerkiksi naisten ja lasten turvakodeista käydyn keskustelun jälkeen yhdistys vaati, että laki turvakotien perustamista hyväksyttäisiin ja lausui jyrkän paheksunnan niille, jotka tätä lakiehdotusta vastustavat.²⁴⁷ Naisyhdistys nosti esille kysymyksen turvattomien naisten ja lasten asemasta uudelleen vuonna 1917, kun se oli saanut kuulla erästä työläisnaista koskettaneesta tapauksesta. Osaston tietojen mukaan työläisäiti Fiina Ojanen pelkäsi menettävänsä lapsensa, koska hän ei tullut toimeen köyhäinhuoltohallitukselta saamallaan avustuksella. Köyhäinhoidon tuen jakamisesta oli tässä tapauksessa vastuussa Jyväskylän Naisseura, jolla oli myös oikeus valvoa avustuksen saajaa. Ennen vastauksen antamistaan työläisnaisyhdistys kertasi työläisnaisliiton vuonna 1913 esittämät ponsilauseet. Päätöksessään yhdistys vaati, että vastaavien tilanteiden välttämiseksi yhteiskunnan olisi ryhdyttävä perustamaan lastenkoteja.²⁴⁸

Keskustelu yhteiskunnallisista epäkohdista oli eräs keino vahvistaa ryhmätunnetta. Mutta paikallisyhdistyksen realistiset mahdollisuudet vaikuttaa jäsenistönsä hyvinvointiin eivät vastanneet niitä odotuksia, joita työläisnaisliitto alaosastoiltaan edellytti. Paikallisyhdistyksen ja naisliiton suhteita hiersi se, että naisliitto ei kyennyt osoittamaan riittävän vakuuttavasti tarpeellisuuttaan tarvitessaan taloudellista tukea paikallisyhdistykseltä. Esimerkiksi vuonna 1910 naisliitto kehotti kiertokirjeessään paikallisyhdistyksiä ja -osastoja panemaan toimeen keskusteluiltoja. Jyvaskyläläisnaiset suhtautuivat hankkeeseen lämpi-

²⁴⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 10.1.1908.

²⁴⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 13.1.1908.

²⁴⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 18.4.1917.

mästi ja kokouksessa päätettiin saman tien ensimmäisen keskusteluillan ajankohdasta. Sen sijaan naisliiton vetoomukseen, että paikallisosastot lähettäisivät iltamien tuoton naisliitolle, joka jakaisi avustuksia puolueopistoon meneville, Jyväskylän työläisnaisosasto suhtautui kielteisesti. Kokouspöytäkirjaan merkittiin, että *"esitys ei saanut kannatusta syystä, että se on meidän osaston raha-asioihin nähden vaikea ja eikä katsottu siitä olevan meille minkäänlaista hyötyä vaikkapa sinne jotakin helsinkiläistä tai viipurilaista avustettaisiinkin"*.²⁴⁹

Paikallisyhdistyksen odotukset työläisnaisliiton lähettämiä agitaattoreita kohtaan liittyivät valistukseen. Esimerkiksi naisliiton puhujan Elsa Wiertorannan puhujamatka Jyväskylään vuonna 1911 sai kiusallisen päätöksen, kun puhuja oli esitelmänsä sijaan pääasiassa moittinut paikkakunnan työläisnaisia. Naisosaston kokouksessa todettiin, että kukaan ei varmasti erehtynyt luulemaan kyseistä tilaisuutta valistuskokoukseksi, jollaiseksi se oli etukäteen ilmoitettu. Naisosasto ei tyytynyt ainostaan murehtimaan epäonnistunutta tilaisuutta, vaan se ilmoitti mielipiteensä myös naisliitolle.²⁵⁰ Tilanne ei ollut ainutkertainen, vaan vastaväenlainen tilanne koettiin vuonna 1938, kun naisliiton lähettämä kodinhoito- ja puutarhakurssiohjaaja oli poistunut paikkakunnalta ennen kuin koko tilaisuutta oli ehditty järjestää. Jyväskylän naisyhdistys lähetti työläisnaisliitolle kirjeen, jossa se vaati sitä pitämään huolen, että seuraavalla kerralla kurssiohjaajaksi lähetettäisiin henkilö, joka myös viipyisi paikkakunnalla hänelle määrätyn ajan. Jyväskylän tapahtuman johdosta naisliitto lupasi tiedottaa ohjaajille, että heidän tulee sopia kurssijärjestelyistä myös paikallisosaston kanssa.²⁵¹

Työläisnaisliiton merkitys näkyi silti Jyväskylässä paikallisen työläisnaisyhdistyksen järjestämissä yleisissä valistustilaisuuksissa pidetyissä esityksissä ja alustuksissa. Vaalipiirikokousten lisäksi työläisnaisyhdistys järjesti ensimmäisen kerran vuonna 1914 kansainvälisen naistenpäiväjuhlan, jota vietettiin periaatteessa aina maaliskuun alussa. Ensimmäisessä naistenpäivätapahtumassa Hilma Virtamo luki naisliitolta tulleen laajan esitelmän työläisnaisten suhtautumisesta yhteiskunnallisiin pyrkimyksiin. Muut esiintyjät olivat paikallisesta työväenyhdistyksestä. Tilaisuudessa keskusteltiin elintarpeiden kallistumisesta, kunnallisesta äänioikeudesta, sotilaskysymyksestä ja eduskunnan vallan laajentamisesta.²⁵²

²⁴⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 6.11.1910.

²⁵⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Kyseinen puhujatilaisuus oli 19.10.1911. Naisosaston pöytäkirjasta puuttuu päiväys tältä kohtaa.

²⁵¹ TA. Sosialidemokraattisen työläisnaisliiton arkisto. Naisliittotoimikunnan pöytäkirjat 9.6.1938; JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 27.5.1938.

²⁵² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja tehty Naistenpäiväkokouksesta 8.3.1914.

Naisliitolle oli tärkeää, että paikallisyhdistykset huolehtisivat työläisnaisten yhteisten juhlatilaisuuksien säännöllisestä järjestämisestä.²⁵³ Paikallisyhteisössä tähän ei kuitenkaan aina ollut mahdollisuutta voimavarojen puutteen vuoksi.²⁵⁴ Esimerkiksi vuonna 1916 Jyväskylässä ei järjestetty lainkaan kansainvälistä naistenpäivää. Syynä oli, että työläisnaisosasto oli vuoden alussa järjestäytyneet naisliiton kehotuksesta porvarillisten naisjärjestöjen "kodin päivien" vastapainoksi tarkoitetut naisten luentopäivät. Heti tämän jälkeen työläisnaiset aloittivat osastonsa 10-vuotisjuhlan järjestelyt.²⁵⁵ Vastaavasti seuraavan vuoden kevät oli naisyhdistykselle niin kiireinen, että se ei ehtinyt viettää naistenpäivää.²⁵⁶

Kansainvälisen naistenpäiväjuhlan vietto vakiintui Jyväskylässä 1920-luvun alussa. Juhlapuhuja oli pääsääntöisesti joko naisliiton edustaja tai sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluva kansanedustaja. Vuodesta 1931 lähtien naisliitto kehotti paikallisyhdistyksiä järjestämään äitienpäiväjuhlan, joka oli niin ikään suunniteltu porvarillisten naisjärjestöjen järjestämän juhlan vastapainoksi. Jyväskylän työläisnaisyhdistys ei kuitenkaan järjestänyt äitienpäiväjuhlaa vuonna 1931, koska se oli saman kevään aikana viettänyt sekä kansainvälistä naistenpäivää että yhdistyksen omaa 25-vuotisjuhlaansa.²⁵⁷ Keväällä vuonna 1934 naisliitto kehotti työläisnaisyhdistyksiä viettämään kesävirikistyspäivätilaisuuksia, mutta jyväskyläläisnaiset totesivat, että paikkakunnalla virikistyspäivät sopisivat yhtä hyvin piirikokouksen yhteyteen.²⁵⁸ Työläisnaisyhdistyksillä riitti toimintaa ympäri vuoden, sillä syyskautta työllistivät punaorpoiltajuhla ja ns. vapaa valistusjuhla.

Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen vuosikertomukset eivät olleet raportteja työläisnaisliitolle, sosiaalidemokraattiselle puolue toimikunnalle tai paikalliselle työväenyhdistykselle. Ne oli tarkoitettu ennen kaikkea paikalliselle jäsenkunnalle. Niiden ensisijainen tarkoitus oli vahvistaa jäsenistön keskinäistä ryhmätunnetta. Ne vuosiraportit, joita yhdistys lähetti sidosryhmilleen koostuivat kokonaan toisentyyppisistä elementeistä. Jyväskylän Työväenyhdistys julkaisi vuosikertomuksissaan "Yhdistyksen talolla toimivat seurat ja osastot" nimisen otsak-

²⁵³ Työläisnaisliiton agitaatio- ja valistusohjelmasta tarkemmin Lähteenmäki 1995, 201-227.

²⁵⁴ Vrt. Lähteenmäen mukaan naisliiton kodinhoitotyö sai kenttäväen tuen. Tässä kohtaa Lähteenmäki käyttää lähteenään vain Helsingin Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen aineistoa. Kuitenkin esimerkiksi Jyväskylässä kotitalousohjelmalla oli selvästi sivuosan rooli muun toiminnan ohella. Lähteenmäki 1995, 205.

²⁵⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 3.12.1915; Sorretun Voima 31.1.1916.

²⁵⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 9.3.1917, 13.3.1917.

²⁵⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 8.11.1930; liite sos.dem. naisliiton kiertokirje.

²⁵⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 16.1.1934.

keen alla naisyhdistyksen laatiman lyhyen raportinomaisen katsauksen toiminnastaan.²⁵⁹ Myös työläisnaisliitto keräsi paikallisyhdistyksiltä vuosittaisia toimintatietoja kaavakkeen muodossa; tässä ei ollut varattu tilaa paikallisyhdistyksen toiminnan vapaamuotoiseen kuvaukseen.²⁶⁰

5.3 Toveruus työläisnaisten ryhmätunnuksena

Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto oli suhteellisen pieni yhteisö. 1910-luvun ensimmäisen puoliskon aikana naisosaston vahvuus vaihteli kymmenen ja kahdenkymmenen jäsenen välillä.²⁶¹ Vuosikymmenen lopulla jäsenmäärä vahvistui työväenliikkeen yleisen voimistumisen myötä, ja huippu saavutettiin vuonna 1917.²⁶² Kansalaissodan jälkeen naisyhdistyksen jäsenmäärä alkoi laskea, joskin vuosittaiset vaihtelut olivat ennen vuotta 1939 ajoittain melko suuret. Jäsenmäärä ei 1920- ja 1930-luvuilla laskenut kuitenkaan alle kolmenkymmenen hengen. Korkeimmillaan yhdistyksen jäsenmäärä oli 1930-luvun lopussa, jolloin siihen kuului runsaat viisikymmentä naista.²⁶³

Työläisnaisyhdistyksen toiminta oli avointa siinä mielessä, yhdistyksen jäsenkokoukset järjestettiin julkisissa tiloissa. Johtokunnan kokouksia saatettiin järjestää myös jonkun jäsenen kotona. Ensimmäisinä toimintavuosina yhdistyksen kokoukset pidettiin Kunnallistalolla. Vuodesta 1910 lähtien kokoustilana käytettiin Työväentaloa. Naisyhdistys ei saanut 1920-luvun puolivälissä valmistuneesta uudesta Työväentalosta tiloja käyttöönsä. Taustasyynä lienee yksinkertaisesti ollut työväenyhdistyksen velkaantuminen, sillä Alvar Aallon suunnittelema rakennuksesta tuli lopulta huomattavasti alkuperäistä kustannusarviota kalliimpi.²⁶⁴ Muodolliseksi syyksi työväenyhdistys ilmoitti, että naisyh-

²⁵⁹ JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto. Vuosikertomukset 1920-1939.

²⁶⁰ TA. Sosiaalidemokraattisen työläisnaisliiton arkisto. Paikallisosastojen toimintakertomukset. Jyväskylän sosiaalidemokraattisen naisyhdistyksen toimintakertomukset 1919–1937. Ei kaikilta vuosilta. Kaavakkeessa tiedusteltiin paikallisyhdistyksen jäsenmäärää koskevia tietoja, kokouksetietoja ja niiden luonnetta, sekä porvarillisten että sosiaalidemokraattisten naisedustajien määrää kunnanvaltuustossa, sosiaalidemokraattisten naisten osallistumista kunnallisiin lautakuntiin, yhdistyksien talouteen liittyviä seikkoja, valistustoiminnan luonnetta sekä mahdollisen kesäsiirtolan toimintaan ja talouteen liittyviä tietoja.

²⁶¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomukset 1908–1918.

²⁶² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1917.

²⁶³ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomukset 1919–1939.

²⁶⁴ Tapiola 1968, 256-257.

distys ei saanut erillistä kokoushuonetta, koska se ei ollut työväenyhdistyksen suoranainen alaosasto. Sen sijaan työväenyhdistys tarjosi naisyhdistykselle vuokrattavaksi huoneita entisestä ruokalatalosta.²⁶⁵ Naisyhdistys kuitenkin vuokrasi tarvittaessa kokous- ja juhlatiloja myös työväenyhdistyksen uudesta rakennuksesta.

Jyväskylän työväenyhdistyksessä oli koko tarkasteluajanjakson naispuolisia jäseniä enemmän kuin naisosastossa.²⁶⁶ Tämä ei merkinnyt yksinomaan sitä, että työväenyhdistyksen naisjäsenet eivät olisi hyväksyneet erityistä naisosastoa. Työväenyhdistys tarjosi mahdollisuuden sellaisiin virkistysmuotoihin, joihin puolestaan naisosasto ei keskittynyt. Harvoilla työläisnaisilla oli myöskään mahdollisuutta maksaa rinnakkaisjäsenyydestä koituivat päällekkäiset jäsenmaksut. Tätä tilannetta naisosasto pyrki korjaamaan maksalla vuosittain eräiden aktiivisten, mutta vähävaraisten jäsentensä maksut. Esimerkiksi vuonna 1910 päätettiin, että ne jäsenet jotka suinkin voivat maksaa jäsenmaksunsa, itse suorittaisivat sen. Sellaiset köyhät jäsenet, jotka haluavat aatteen vuoksi olla mukana toiminnassa, mutta joilla ei ole varaa maksaa jäsenmaksua, saivat luvan hakea apua rahastonhoitajalta.²⁶⁷

Yhdistys jatkoi köyhien jäsentensä tukemista 1930-luvun loppuun saakka.²⁶⁸ Varattomille jäsenille tilattiin myös naisliiton pää-äänenkannattajan vuosikerrat joko kokonaan tai puoli-ilmaiseksi.²⁶⁹ Huolenpito jäsenistöstä ei rajoittunut tähän, vaan yhdistys auttoi merkittäväällä tavalla rahallisesti sairauden tai aviopuolison kuoleman johdosta ahdinkoon joutuneita jäseniään. Esimerkiksi maaliskuussa 1913 naisosaston kokouksessa käsiteltiin toveri Benedikta Sellmanin tapaturmaa, jossa hän oli taittanut käsivartensa. Myötätunnon osoittamiseksi osasto päätti antaa toverilleen kymmenen markkaa.²⁷⁰ Autettavat olivat yleensä yksittäisiä, satunnaisia tapauksia, paitsi vuoden 1919 alussa, jolloin työläisnaisyhdistys otti käsiteltäväkseen niiden jäsentensä aseman, jotka olivat joutuneet kärsimään kansalaissodasta. Tässä tapauksessa yhdistys päätti

²⁶⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 13.9.1927, liite Jyväskylän työväenyhdistyksen yhdistykseltä saapunut kirje, pöytäkirja 12.10.1927.

²⁶⁶ JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto. Jäsenkirjat 1906–1939; Myös Tapiola 1968, 128.

²⁶⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 38.9.1910.

²⁶⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Esim. pöytäkirja 10.1.1939. Kaksi jäsentä sai vapautuksen jäsenmaksuista.

²⁶⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 1906–1939.

²⁷⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 29.3.1913.

kääntyä osuuskauppa Mäki-Matin puoleen, että hädässä olevat naiset saisivat sitä kautta ompelu- tai muuta työtä.²⁷¹

Satunnaisten avustusten ohella yhdistys saattoi pitää huolta vaikeuksiin joutuneesta jäsenestään usean vuoden ajan. Vuoden 1924 joulukuussa yhdistyksen kokouksessa käsiteltiin vanhan jäsenen toveri Miina Heikkilän sairaalasta pääsyä. Miina Heikkilälle päätettiin myöntää osaston rahoista sata markka, koska tämä oli edelleenkin heikossa kunnossa ja oli kykenemätön huolehtimaan toimeentulostaan. Seuraavana vuonna naisyhdistys muisti toveri Heikkistä tämän 75-vuotispäivänä lahjoittamalla toistamiseen sadan markan suuruisen summan elämistä varten. Miina Heikkilä kuoli vuonna 1926 ja yhdistys järjesti kunnalliskodissa viime ajat olleen Heikkilän muistoksi kahvitilaisuuden kunnalliskodin hoidokeille. Haudalle yhdistys laski punaisista astereista kootun seppeleen.²⁷² Vierailut kaupungin vaivaistalolla yhdistys oli aloittanut jo vuonna 1913, jolloin päätettiin muistaa vanhoja ja sairaita "työnraatajia" tarjoamalla heille kahvit yhdistyksen varoista. Vaivaistalolle tilattiin myös työläisnaisliiton pää-äänenkannattajan vuosikertoja.²⁷³

Naisyhdistyksen muodostama sosiaalinen ryhmä saattoi merkitä yksittäiselle jäsenelle syvästiä turvallisuuden tunnetta. Esimerkiksi vuonna 1934 oli naisyhdistyksen kokous kutsuttu koolle vanhan jäsenen toveri Riikka Kumlinin kuoleman vuoksi. Kokouksessa esitettiin toveri Kumlinin viimeinen toive, että yhdistyksen jäsenet kantaisivat hänet hautaan. Toverin kuolema muistettiin sekä osallistumalla hautajaissaattueeseen että myös ottamalla osaa vainajan omaisten suruun.²⁷⁴ Työläisnaisyhdistyksen johto ei poikennut varallisuutensa puolesta rivijäsenistöstä, mistä on osoituksena se, että ompelukerhon tuotteet menivät ilmeiseen tarpeeseen myös johtokuntaan kuuluville tai muuten aktiivisesti yhdistyksen toimintaan osallistuneille jäsenille.²⁷⁵

Merkittävin ja samalla laajin Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen harjoittama avustustyö oli kesälevon järjestäminen varattomille työläisnaisille ja lapsille. Toiminta oli osittain puolijulkista, sillä kaupunginvaltuusto valvoi myöntämien-
sä varjojen käyttöä. Esimerkiksi vuonna 1908 valtuusto edellytti "viinavoittovarot" jaettaisiin puolueettomasti köyhimmille suurten perheiden äideille. Tästä käytännöstä poikettiin ainakin vuonna 1911, jolloin varojen jakosuunnitelmaksi

²⁷¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 1.1.1919, 4.1.1919.

²⁷² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 9.12.1924, 25.5.1925, 7.9.1926.

²⁷³ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 29.3.1913.

²⁷⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 27.12.1934.

²⁷⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Esim. pöytäkirja 7.2.1934.

ehdotettiin, että avustus jaettaisiin niille, jotka ovat todellisessa tarpeessa ja niille, jotka kuuluivat työväenjärjestöihin. Avustuksesta päätettiin ilmoittaa ainostaan Sorretun Voimassa.²⁷⁶ Kaupunginvaltuusto tuki työläisnaisyhdistystä aina 1920-luvun loppuun saakka. Vuonna 1930 naisyhdistys sai sosiaaliministeriön lastenhuolto-osastolta avustusta, joka oli tarkoitettu kesäsiirtolassa vierailevien alle kouluikäisten lasten huoltoon. Sosiaaliministeriön tuen ehto oli, että siirtolassa lomailevat lapset kävivät ennen ja jälkeen loman lääkärin tarkastuksessa. Lääkärintarkastuksen teki tohtori Sinivaara. Yleisen tarkastuksen siirtolasta teki sosiaaliministeriön lastenhuoltotarkastaja kouluneuvos Tunkelo. Kuitenkin jo seuraavana vuonna yhdistys epäro'i uuden anomuksen lähettämistä, koska sosiaaliministeriön avustusjärjestelmä oli niin monimutkainen. Naisyhdistys lähetti anomuksen, koska varojen avulla toivottiin voitavan lieventää niiden äitien elämäntilannetta, joilla oli huollettavanaan monilukuinen lapsijoukko. Yhdistys sai saman 10 000 markan avustuksen myös vuonna 1934.²⁷⁷

Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen kesäsiirtola Akkala joutui vuonna 1935 osaksi poliittista valtapieliä, kun kaupunginvaltuuston IKL -ryhmä teki jo myönnetystä avustuksesta valituksen maaherralle. Perusteena oli, että kesäsiirtola oli osa työväestön poliittista toimintaa. Naisyhdistys puolestaan valitti korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka muutti maaherran päätöksen yhdistyksen hyväksi.²⁷⁸ Työläisnaisyhdistyksen kesäsiirtolatoiminta tuli vuonna 1936 uuteen vaiheeseen, kun lastensuojelulautakunta otti tehtäväkseen naisten ja lasten kesävirikistyksen järjestämisen. Yhdistys sai toiminnan ylläpitämiseen 7500 markkaa, mutta avusaksen hakijat joutuivat ilmoittautumaan huoltotoimistoon eikä enää yhdistyksen johtokunnalle, kuten aikaisemmin.²⁷⁹

Työläisnaisyhdistyksen omanarvon kannalta oli tärkeää, että se sai oikeuden päättää kesäsiirtolatoiminnastaan, vaikka siihen osoitetut varat olivat köyhäinhoitoa. Sosiaalidemokraattisen naisliikkeen päämäärä muuttaa yksityinen hyväntekeväisyys yhteiskunnalliseksi huoltotoiminnaksi toteutui, kun äitien ja lasten sijoittaminen sosiaalidemokraattisen naisyhdistyksen Akkalaan muutui vuodesta 1936 lähtien kaupungin köyhäinhuoltolautakunnan alaiseksi toiminnaksi. Tällä tavoin työläisnaisosasto tunnustettiin ainakin muodollisesti tasavertaiseksi kansalaistoimintaa harjoittavaksi yhdistykseksi porvarillisten naisyhdistyksen rinnalle.

²⁷⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 8.6.1911.

²⁷⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 27.5.1930, 29.6.1930, 1.4.1931; Vuosikertomukset 1931, 1934.

²⁷⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 4.2.1935.

²⁷⁹ JyMa. Jyväskylän naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 9.6.1936, 13.4.1937.

5.4 Akkala

Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosasto päätti vuoden 1907 lopulla ostaa Halssilasta Rauhanlahden tilasta erotetun maapalstan naisten kesäsiirtolatalon paikkaa varten.²⁸⁰ Kesäsiirtola Akkalasta, jonka nimi virallisesti oli Naisosaston Kesäkot²⁸¹, tuli työläisnaisyhdistyksen tärkein hanke monellakin tapaa.

Oman kesäsiirtolapaikan hankkiminen, vaikka työväenyhdistyksellä oli jo käytössään Vuorela -niminen lomapaikka, viittaa siihen, että naisyhdistys ei täysin luottanut työväenyhdistyksen tasapuolisuuteen illanviettoajankohtia jaettaessa. Merkittävää oli, että naisyhdistys saattoi itse päättää, millaista toimintaa Akkalassa harrastettiin. Yhdistys oli erityisen tarkka siitä, että kesäsiirtola-alueella *"oltiin siivosti"*. Naisosasto ei suvainnut lainkaan alkoholinkäyttöä alueella. Myös kortinpeluuta paheksuttiin, koska naisyhdistyksen mukaan se oli osoitus rappeutumisesta ja osaston luottamuksen väärinkäytöstä. Aika ajoin Akkalassa oli voimassa myös tanssikielto. Esimerkiksi vuonna 1917 päätettiin ettei tanssia suvaittu, jos illan ohjelmasta puuttui vakavampi osuus. Niinpä naisyhdistys julkaisi sanomalehdessä puuntyöntekijöiden ammattiosastolle lähettämänsä moitekirjeen, jonka yhdistys oli laatinut sen johdosta, että ammattiosasto oli vastoin naisyhdistyksen tahtoa järjestänyt illanviettoonsa yksinomaan tanssia.²⁸²

Akkalan ylläpito merkitsi sitä, että yhdistyksen jäsenillä oli jatkuvasti toimintaa. Työläisnaisyhdistyksessä ei tullut eteen tilannetta, jossa siltä olisivat puuttuneet mielekkäät työmuodot. Epäilemättä toiminnalla oli myös vaikutusta ryhmätietoisuuden ja toveruusajattelun vahvistumiseen.

Itse Akkalan rakentaminen oli pitkäaikainen projekti. Vuonna 1911 siirtolatonille oli saatu aikaan tanssilava ja ravintola, jota yhdistys vuokrasi myös muille työväenyhdistyksille, lähinnä ammattiosastoille. Tanssilavasta tulikin heti ensimmäisenä kesänä suosittu huvittelupaikka. Vuoden 1911 vuosikertomuksen mukaan *"...hyvällä syyllä voimme toivoa, että ennen pitkää voi Naisosasto toteuttaa sen suunnitelman, mikä sillä on ollut alkaessaan hankkimaan tällaista omaa kesähuittelupaikkaa, nimittäin että saamme tästä sellaisen paikan missä voi kuka tahansa luokkaamme kuuluva astua jalkansa maahan ajatuksessa että täällä saa vapaasti viettää lomahetkensä luonnon kauniissa helmassa ja täten muodostuu tästä työläistovereille*

²⁸⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 11.11.1907, 18.11.1907, 27.11.1907.

²⁸¹ Kesäkodin nimestä käytiin työläisnaisten keskuudessa aika ajoin väittelyä. Akkala säilyi kuitenkin naisyhdistyksen jäsenten keskinäisessä kielenkäytössä siitakin huolimatta, että se ei kaikkien mielestä ollut tarpeeksi arvokas nimitys. Naisosaston Kesäkodin nimestä päätettiin yhdistyksen kokouksessa 27.6.1911.

²⁸² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 27.4.1917, 28.6.1917.

hupainen ja raitis seurustelupaikka".²⁸³ Talon rakennussuunnitelmat ja pohjapiirustukset oli hyväksytty jo vuonna 1907²⁸⁴, mutta rakennusrahaston kartuttaminen vei aikaa useita vuosia.

Keväällä 1918 valkoiset joukot käyttivät siirtolatonttia ja siellä olleita rakennuksia muun muassa hevossuojina. Ensijärkytyksestä toivuttuaan yhdistys päätti korjata siirtola-alueen talkoilla entistä ehompaan kuntoon.²⁸⁵ 1920-luvun alussa yhdistys sai siirtolatontille sauna- ja kamarirakennuksen aikaisemmin pystytettyjen tanssilavan, näyttämön ja ravintolakojun lisäksi. Vuonna 1924 kesäsiirtola alkoi toimia siinä laajuudessaan, johon se alun perin suunniteltiin, kesävirikistyksen tarjoamiseksi kaupungin järjestötoiminnassa mukana oleville työläisperheille. 1920-luvun aikana toimintaa oli jo laajaa, että Akkalaan palkattiin emäntä, joka piti huolta vierailijoista. Vuonna 1926 keskusteltiin Akkalan myymisestä ja vaihtamisesta parempaan. Asia raukesi, ja tontilla olleet rakennukset päätettiin maalata ja katot korjata. Vuonna 1933 Akkala sai sähkövalot ja "kovaäänisen" tanssimusiikkia varten.

---

²⁸³ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1911.

²⁸⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 27.11.1907.

²⁸⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 8.5.1919.

V NAISJÄRJESTÖT JA PAIKALLINEN ITSEHALLINTO

KANSANVALTAISTUMINEN PAIKALLISENA ILMIÖNÄ

1 Kunnallishallinnon uudistus yhteiskunnallisen muutoksen edellytyksenä

Yhteiskunnan eri osa-alueille ulottuva järjestäytyminen on keskeinen kansalaisyhteiskunnan perusrakenne. Tässä mielessä kunnallishallinto on puoluepoliittisen toiminnan ja naisten erillisjärjestäytymisen ohella yksi keskeinen kansalaistoiminnan areena. Tavoitteena onkin selvittää, miten eri naisryhmät kansalaistuivat eli tulivat osalliseksi suomalaisen kansalaisyhteiskunnan keskeistä osajärjestelmää eli kunnallista itsehallintoa.¹

Puolueiden kunnallishallintoa koskevat ohjelmat eivät eronneet toisistaan samalla tavalla kuin varsinaiset yleisohjelmat. Kaikki puolueet tähdensivät kunnallista itsehallintoa ja monet muutkin periaatteet olivat eri puolueilla suunnilleen samoja. Kunnallistalouden kokonaisuuden kannalta vähäpätöisissä asioissa käytiin porvarillisten ja sosialistien välillä vuodesta toiseen kuitenkin kovaa kiistaa. Näitä kysymyksiä olivat muun muassa suojeluskuntien, erilaisten työväenliikkeen ympärillä toimivien järjestöjen ja urheiluseurojen määrärahat. Kuntien poliittiset voimasuhteet heijastivatkin enemmän kunnan taloudellista ja sosiaalista luonnetta.²

---

¹ Soikkanen Hannu, Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perustana. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki 1966.

² Soikkanen 1966, 609

Ajanjakson vuodesta 1865 vuoteen 1917 on kutsuttu harvainvaltaisen suoran osallistumisen aikakaudeksi. Kunnallisuudistuksen aatteellisina ja sosiaalis-rakenteellisina taustatekijöinä 1800-luvun ja 1900-luvun alun Suomessa on pidetty kaupunkiväestön kasvua ja teollistumista. Samalla herätysliikkeiden esittämä maallikkovastuun loi valmiuksia tulevalle luottamus pohjaiselle kunnalliselle itsehallinnolle. Porvariston puolelta uudistushalukkuutta lisäsi se, että he olivat joutuneet kantamaan päävastuun kaupunkikuntien lisääntyvistä menoista. Saman aikaisesti itsehallinnon ulkopuolelle jääneet olivat tyytymättömiä vaikutusmahdollisuuksiensa puuttumiseen.³

Vuosina 1906–1917 Jyväskylän kaupunginvaltuustossa edustajien puoluekannat jakautuivat siten, että pääpuolueina olivat vanhasuomalaiset ja nuorsuomalaiset, joista ensimmäiseksi mainituilla oli hienoinen johtoasema. Puoluepoliittisesti epävarmoja edustajia Jyväskylässä oli vuosina 1906–1917 yhdestä neljään. He olivat kuitenkin lähinnä nuorsuomalaisia, mikä tarkoittaa sitä, että valtuuston edustajien puoluekanta kääntyi aika ajoin nuorsuomalaisvoittoiseksi. Sosiaalidemokraatteja valtuustossa oli ennen kunnallishallinnon uudistusta vain yksi edustaja vuosina 1906 ja 1907. Hän oli suutari O.E. Takkula.⁴

Vuoden 1873 kaupunkien hallinnon uudistuksen käytännöllisenä tavoitteena oli poistaa tarkoituksensa menettäneet määräykset. Kansalaisyhteiskunnan kehittyminen kannalta oli tärkeää, että kaupungin jäsenyys laajentui: porvarisoi-keuden lisäksi kaupungin varsinaisiksi asukkaiksi tulivat kaupungissa talon, tontin tai maata omistavat sekä porvarisoikeudettomat kauppiat, käsityöläiset ja tehtailijat. Vuoden 1883 asetuksen mukaan kaupungin jäseniä olivat jo periaatteessa kaikki, jotka asuivat kaupungissa. Äänestäminen oli sidottu varallisuuteen, mikä merkitsi sitä, että työväestöllä ei ollut käytännössä vaikutusmahdollisuuksia. Kokonaan äänioikeutta vailla olivat myös naimisissa olevat naiset.⁵

Uudistuksen seurauksena hallinto jakautui yhä tarkemmille sektoreille, mikä merkitsi ainakin periaatteessa hallinnon tehostamista.⁶ Tehostumisen rinnalla tapahtui säännönmukaistumista, mikä koski myös lautakuntia, joiden ohjesääntöjä kehitettiin useaan otteeseen. Etenkin sosiaalilainsäädännön edistysesä kaupunki joutui laatimaan uusia sääntöjä "säännöttömille" toimilleen.

³ Hoikka Paavi & Borg Sami, Suomen kunnallishallinnon arvot. Tutkimus paikallisen itsehallinnon historiallisista kehityspiirteistä ja arvoista. Tampereen yliopisto. Kunnallistieteiden laitos. Julkaisusarja 4/1990. Tampere 1990, 54-56

⁴ Tommila 1972, 375.

⁵ Hoikka & Borg 1990, 59.

⁶ Hoikka & Borg 1990, 68.

2 Sukupuoli ja luokka suoran harvainvaltaisen kunnallishallinnon ajanjaksolla

2.1 Säätyläisnaisten armeliaisuustyö paikallishallinnon rinnakkaisjärjestelmänä

Huolimatta siitä, että kunnallishallintoon sisältyi jo varhain yhteiskuntaa demokratisoivia piirteitä, autonomian ajan suomalaisessa yhteiskunnassa yksilöt eivät olleet tasa-arvoisia sen paremmin taloudellisesti kuin poliittisesti.⁷ Kun tarkastelun kohteena on eri naispiirien suhde paikallishallintoon, on lähtökohtana pidettävä sitä, että säätyläis- ja rahvaan naisten kohdalla oli kysymys eri aikaisesta ja eri tavalla toteutuneesta historiallisesta prosessista. Ylempien yhteiskuntaryhmien naisten toimintaa paikallishallinnon piirissä on tarkasteltava osana harvainvaltaisen suoran vaikuttamisen ajanjaksoa.⁸

Naisten hyväntekeväisyystyötä 1800-luvun lopulla voidaan tarkastella osana kaupungin varsinaisten asukkaiden, porvariston, velvollisuutta vastata julkisten asioiden hoidosta. Säätyläisnaisille tarjoutui luontevalla tavalla yhteisöllisiä velvollisuuksia, kun kaupunkien tehtävät kasvoivat 1800-luvun lopulla. Tehtävien lisääntyminen merkitsi menojen kasvua, mitä haluttiin kaikin keinoin välttää. Erityisesti köyhäinhoito ja koulutoimi tarvitsivat vapaaehtois-työtekijöitä.⁹ Vuoden 1866 kansakouluasetuksen mukaan myös naisia oli mahdollista valita kansakoulujen johtokuntaan. Vuonna 1889 tuli mahdolliseksi valita naimattomia täysvaltaisia naisia köyhäinhoitohallitukseen.¹⁰ Jyväskylässä tätä mahdollisuutta käytettiin kahta vuotta myöhemmin.¹¹ Naisedustusta vahvisti käytäntö, että vuodesta 1895 lähtien Jyväskylän Naisseuran edustajat

⁷ Hoikka & Borg 1990, 69.

⁸ Näkökulma poikkeaa esimerkiksi Aino Saarisen tavasta tarkastella hyväntekeväisyyttä naisten yhteiskunnallistumisen varhaisilmiönä. Aino Saarinen on tarkastellut rouvasväen filantrooppista työtä Tampereella. Hän on lähtenyt tutkimuksessaan siitä näkemyksestä, että rouvasväentoiminta voidaan mieltää naisten varhaiseksi poliittiseksi toiminnaksi, sillä yhdistykset ratkoivat Saarisen mukaan muun muassa köyhyysongelmia tilanteessa, jossa sääty-yhteiskunnan tukiverkko oli jo murtumassa. Saarinen toteaa, että rouvasväenyhdistyksiä toiminta oli osa hierarkkisen yhteiskuntasopimuksen uudelleenmuotoilua. Saarinen sijoittaa filantropiaa harrastaneet yhdistykset kuitenkin kansalaisyhteiskunnan areenalle, koska vuoden 1800-luvun kunnallisuudistukset jättivät naiset kunnallishallinnon ulkopuolelle. Saarisen mukaan kunnallishallinto ja -politiikka oli siten käytännössä sukupuolitettu. Saarinen 1994, 31-37.

⁹ Kuusanmäki Jussi, Kunnallisen kansanvallan kehitys ja kunnallishallinnon organisaatio 1875–1917. Teoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvun lopusta autonomian ajan loppuun. Toim. Tommila Päiviö. Vantaa 1983, 98.

¹⁰ Asetuskokoelma. Asetus 27/6.8.1889.

¹¹ JKA. Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan arkisto. Vaivashoitohallituksen pöytäkirjat 1891.

osallistuivat tarkkailijan roolissa vaivashoitokunnan istuntoihin.¹² Jyväskylässä vuodesta 1892 lähtien toimineen tilapäisen kansakoulun johtokuntaan kuului tavallaan itseoikeutettuna jäsenenä seminaarin johtaja Anna Lilius.¹³

Jyväskylässä naiset toimivat ennen vuotta 1919 lisäksi elintarvike- ja huoneenvuokra-, näyttämö- ja koulupuutarhalautakunnissa.¹⁴ Tärkeimpään kunnalliseen lautakuntaan, rahatoimikamariin, naisten valinta mahdotonta, koska lautakunnan jäsenet olivat verrattavissa valtuuston jäseniin.¹⁵

Lainsäädännön muuttaminen niin, että myös naisilla oli mahdollisuus osallistua eräisiin kunnallisiin toimiin, merkitsi jo vallitsevan käytännön yleistä hyväkymistä. Pääasiassa kaupungeissa toimineet rouvasväenyhdistykset olivat 1800-luvun alusta lähtien ottaneet tehtäväkseen huolehtia köyhistä naisista ja lapsista. "Assosiaatiohengen" käyttövoimana oli ollut julkinen keskustelu köyhyydestä, kansanvalistuksesta, naissivistykset ja inhimillisyydestä. Esimerkiksi sellaiset kansallisen herätyksen johtajat, kuten Snellman ja Topelius, antoivat julkisen tuen säätyläisnaisten toiminnalle.¹⁶ Hankekohtaista auttamista voitiin perustella kristillisellä armeliaisuudella. Toiminnan tuli olla kuitenkin organisoitua, koska "almujen" summittaisen jakamisen uskottiin totuttavan rahan laiskottelemaan.¹⁷

Vuonna 1855 perustetun ja vuonna 1932¹⁸ lakkautetun Jyväskylän Naisseuran alkuperäisenä tarkoituksena oli järjestää suomenkielisille köyhille lapsille alkeisopetus. Yhdistyksen kantaviksi voimiksi on aikaisemmassa tutkimuksessa mainittu "kaupungin jalot naiset", mutta hankkeen takana lienevät olleen edellä mainittujen lisäksi ruotsinkielisen ala-alkeiskoulun opettajat. Varat alkeisopetuksen järjestämiseen saatiin Naisseuran ompelutöiden myyntituloista ja jäsenmaksuista.¹⁹

¹² JKA. Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan arkisto. Vaivashoitohallituksen pöytäkirjat 1895.

¹³ JKA. Jyväskylän kaupungin väliaikaisen kansakoulun arkisto. Johtokunnan pöytäkirjat 1894.

¹⁴ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset 1914–1918; Katso naisten osallistumisesta Helsingin kaupungin toimi- ja luottamushenkilötehtäviin Kuusanmäki Jussi, Sosiaalipoliittikka ja kaupunkisuunnittelua. Tietoa, taitoa, asiantuntemusta 2. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. HArk. 99:2. Helsingin kaupungin tietokeskuksen Tutkimuksia 1992:5:2. Jyväskylä 1992, 14.

¹⁵ Kuusanmäki 1983, 103.

¹⁶ Pulma 1987, 37-40.

¹⁷ Esimerkiksi vuonna 1883 Jyväskylän Naisseura varoitti kaupunkilaisia antamasta ruokaa kerjääville lapsille, sillä se lisäsi naisseuralaisten mukaan kerjäämistä. Keski-Suomi 3.2.1883.

¹⁸ Yhdistyksen lakkauttamisen syistä ei ole tietoa, mutta ajankohta viittaa siihen, että sen toiminta muuttui tarpeettomaksi, kun köyhäinhoidon kaitsijajärjestelmä alkoi menettää alkuperäistä merkitystään.

¹⁹ Vehvilä 1956, 236.

Rouvasväenjärjestäytyminen oli esimerkki siitä, kuinka perifeeriseksi luonnehdittava Jyväskylän kaupunki liittyi viipurilaisten ja tukholmlaisten välityksellä osaksi yleiseurooppalaista järjestäytymistraditiota.²⁰ Jyväskylän Naisseura osallistui monella tapaa kaupungin huoltotoimeen. Seura perusti ja ylläpiti vuosina 1868–1875 lastenkotia ja vuodesta 1881 työhuonetta köyhiä lapsia varten. Vuosina 1884–1888 Naisseuralla oli vanhainkoti köyhiä naisia varten. Naisseura perusti vuonna 1892 köyhien asunalueelle Mäki-Mattiin sairastuvan, joka muutettiin myöhemmin kaupungin kuumesairaalaksi. Naisseuralla oli sairaanhoitaja 1890-luvulta lähtien. Vuosina 1890–1906 seura piti käsityökoulua ja 1900-luvun alusta lähtien se järjesti monimuotoista ammattikurssitoimintaa. Vuonna 1904 naisyhdistykset perustivat päiväkodin työssä käyvien äitien lapsille, jossa myös Naisseura oli osallisena.²¹

Jyväskylän Naisseura toimi yhdessä kaupungin vaivaishoitolautakunnan kanssa välittämällä köyhille tarkoitetut avustukset yhdistyksen oman piiriin perusteella. Kun kaitsijajärjestelmä tuli virallisesti osaksi köyhäinhoitoa, Jyväskylän Naisseurann vuosikertomuksessa todettiin yhdistyksen toivoneen, että sen työtaakka keventyisi, koska vaivaishoidon toimiala ja Naisseurann työ olivat kuta kuinkin samat. Naisseurann avunpyytäjien määrä ei kuitenkaan vähentynyt uuden järjestelmän myötä, sillä ensimmäisen maailmansodan aiheuttama talouslama kasvatti avun tarvitsijoiden määrää kaupungissa.²²

Osa rouvasväenyhdistyksen hankkeista muuttui 1900-luvun alussa kaupungin julkisiksi palveluiksi. Erityisesti lastenhuollon kohdalla valtion kontrollin lisääntyminen merkiksi yksityisen hyväntekeväisyyden vähentymistä julkisten palvelujen rinnakkais- tai varajärjestelmänä. Vuoden 1922 lain mukaan kaupunki oli velvollinen perustamaan lastensuojelulautakunnan, jonka vuoden 1936 laki muutti huoltolautakunnan alaiseksi lastensuojeluosastoksi. Tämä merkitsi sitä, että lastenhuolto erotettiin köyhäinhoidosta. Kaupunki otti hoitoonsa vuonna 1919 aikaisemmin yksityisenä toimineen lastenkodin. Vuonna 1928 perustettiin Jyväskylään kunnallinen lasten päiväkotia. Alle kouluikäiset lapset pääsivät lastentarhaan, jonka naisyhdistys oli perustanut 1911. Vuonna 1920 oli se muuttui kunnalliseksi palveluksi.²³

²⁰ Kts. rouvasväen toiminnan alkuvaiheista ja ulkomaisista yhteyksistä esim. Åström Sven-Erik, Kuinka herrasväenrouvat löysivät köyhälistön. Heikki Waris ja 15 tohtoria. Juhla Heikki Wariksen täyttäessä 60 vuotta. Sosialipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 7. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Porvoo 1961; Ramsay Aleksandra, Huvudstadens hjärta. Filantropi och social förändring i Helsingfors - två fruntimmersföreningar 1848–1865. Bidrad till kannedom av Finlands natus och folk. Finska Vetenskaps-Societen. Ekenäs 1993; Pulma 1987, 37.

²¹ Tommila 1972, 397-398.

²² Keski-Suomi 9.2.1915.

²³ Tommila 1972, 416.

Vaikka vuoden 1906 eduskuntauudistus oli ollut lähtölaukaus yhteiskunnan demokratisoitumiselle, sääty-yhteiskunnalle tyypilliset käytännöt, asenteet ja ajattelutavat säilyivät vielä pitkään erityisesti köyhäinhoidon alalla. Vuonna 1914 otettiin Jyväskylän köyhäinhoitotoimessa käyttöön nk. Elberfeldin mallin mukainen kaitsijajärjestelmä, joka perustui pitkälti vapaaehtoistyöntekijöiden työpanokseen.²⁴ Jyväskylässä siirtymistä uuteen huoltojärjestelmään ajoi kirkkoherra K. Vanne, sillä juuri hän otti asian esille kaupungin kirkkoneuvostossa keväällä 1911.²⁵

Vapaaehtoista hyväntekeväisyystyötä harrastavien yhdistyksien ja köyhäinhoitohallituksen suhteet järjestettiin tammikuussa vuonna 1914. Helmikuun alussa köyhäinhoitohallitus esitti, että köyhäinhoidon piirimiehet ja lastenhoidontarkastajat olisivat aina läsnä köyhäinhoitohallituksen kokouksissa.²⁶ Kaitsijajärjestelmä säilyi kaupungin köyhäinhoidon runkona 1930-luvun puoliväliin saakka.²⁷ Kaupunginosien mukaan perustettujen piirien kaitsijat rekrytoitiin Lasten Ystävät -yhdistyksen, Jyväskylän kaupungin ompeluseuran, Jyväskylän Naisseuran, NNKY:n, Maitopisara -yhdistyksen, Magdaleena -ompeluseuran ja kirkkoneuvoston jäsenistön muodostamasta jäsenverkostosta.²⁸ Varsinaiset piirimiehet olivat aluksi suurimmaksi osaksi miehiä, mutta myöhemmin toimi naisvaltaistui. Kaitsijat olivat kaikkia naisia.²⁹

Jäsenten rekrytoiminen juuri edellämainituista yhteenliittymistä ei ollut sattumaa. Luottamustehtäviä hoitamaan kaivattiin hyvämaineisia naisia. Kuuluminen kristillissiveellisiin järjestöihin ja hyväntekeväisyisyhdistyksiin takasi kaitsijan ja piirimiehen kansalaiskuntoisuuden. Jyväskylän Työväenyhdistyksen naisosastoa ei kutsuttu edellä mainittuun kokoukseen, vaikka naisosaston kesäsiirtolatoiminta oli tiettyssä mielessä köyhäinhoitoa. Osasyynä saattoi olla, että työväenliikettä pidettiin yleisesti uskonnonvastaisena. Tämä oli merkittävää siksi, että 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun naiskansalaiskuva oli yleisilmeeltään voimakkaasti uskonnollissävyytteinen. Tosin sanoen naisten yhteiskunnallistumisen odotettiin tapahtuvan kristillisessä ja siten yhteiskuntaa rakentavassa hengessä.³⁰ Köyhäinhoidonkaitsijajärjestelmässä heijastui sääty-yhteiskunnalle ominainen ajattelutapa, jonka mukaan kansalaiskuntoisuus kytkeytyi syntype-

²⁴ Jaakkola 1994, 140; Kuusanmäki 1992, 147-148.

²⁵ Tommila 1972, 400.

²⁶ JKA. Jyväskylän sosiaalilautakunnan arkisto. Köyhäinhoitohallituksen pöytäkirjat 2.1.1914, 3.2.1914.

²⁷ Karjalainen Merja, Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan. Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen historia vv. 1880–1956. Jyväskylän kaupunki. Sosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1990. Jyväskylä 1990, 36-37.

²⁸ JKA. Jyväskylän sosiaalilautakunnan arkisto. Köyhäinhoitohallituksen pöytäkirjat 30.4.1914.

²⁹ Tommila 1972, 398-399; Karjalainen 1990, 38; Kokko 1992, 68-70, 82-84.

³⁰ Rajainen 1978a, 316-317.

rään ja säätyasemaan. Kunnallishallinnon kansanvaltaistumisen myötä ajattelutapa muuttui, ja köyhäinhoitohallituksen alaisia tehtäviä hoitamaan valittiin myös työväestön edustajia.³¹

Porvarillisten naispiirien yhteiskunnallistuminen oli yhteydessä säätyasemaan sidottuihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin, vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan ja paikallishallinnossa tapahtuneisiin muutoksiin. Julkisten luottamustoimien hoitamiseen ennen kunnallishallinnon demokratisoitumista ei kuitenkaan suhtauduttu niin, että niiden olisi uskottu edistäneet naisten emansipatoitumista. Esimerkiksi Jyväskylän Naisyhdistyksessä ei keskusteltu asiasta kertaakaan. Tämä viittaisi siihen, että yhdistyksen jäsenille esimerkiksi köyhäinhoidon kaitsijan tehtävä oli velvollisuus, jonka laajempi problematisointi oli tarpeetonta. Osallistuminen oli tässä tapauksessa kansalaisvelvollisuus, joka oli ensisijaisesti sidottu säätyasemaan, ei sukupuoleen. Tehtävään suhtauduttiin kuitenkin vakavasti, sillä vain kaitsijaksi valittu pyysi saada luopua tehtävästään. Tämä tapahtui vuonna 1914, kun rouva Riikonen ilmoitti, että hänen oli mahdotonta toimia tehtävässään, koska ei ymmärtänyt suomen kieltä.³²

2.2 Työläisnaisosasto rahvaannaisten eturyhmänä

Työläisnaisten mukaantulo paikallishallintoon tapahtui kymmenen vuotta myöhemmin siitä, kun he saivat valtiollisen äänioikeuden. Julkisten tehtävien hoitoon suhtauduttiin työläisnaisyhdistyksessä kokoon toisella tavalla kuin porvarillisissa naisjärjestöissä. Julkiset luottamustoimet liittyivät työläisnaisyhdistyksen rooliin sosiaalisena ja poliittisena eturyhmänä. Kysymys olikin pitkälle tasavertaisen sosiaalisen arvostuksen saavuttamisesta. Työläisnaisyhdistys esiintyi näkyvästi ja selvästi porvarillisia naisjärjestöjä useammin kunnallishallinnon eri osaorganisaatioissa. Työläisnaisten suhdetta kunnallishallintoon kuvaa oivallisesti vuonna 1908 yhdistyksessä käyty keskustelu, jossa mietittiin voisiko yhdistys mennä kaupunginvaltuuston kokoukseen silloin, kun valtuusto käsitteli ryhmän asioita. Koska vallitsevasta käytännöstä ei ollut tietoa, niin kokous päätti, että *"mennään oikein naisissa"*, jos valtuusto vain hyväksyisi menettelyn.³³

Siinä missä porvarillisten naisryhmien integroituminen osaksi paikallishallintoa 1900-luvun alussa oli osa harvainvaltaisen suoran osallistumisen järjestel-

³¹ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset 1919–1931.

³² JKA. Jyväskylän sosiaalilautakunnan arkisto. Köyhäinhoitohallituksen pöytäkirja 3.2.1914.

³³ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 15.4.1908.

mää, työläisnaispiirin osallistuminen toteutui ryhmäedustustehtävien kautta. Esimerkiksi vuonna 1909 työläisnaisosasto oli yhtenä osapuolena keskustelussa, joka kosketti kaupunginvaltuuston toimia naisten työllisyystilanteen parantamiseksi. Työläisnaisyhdistyksen edustaja Tilda Meriö oli tehnyt 32 työttömän naisen puolesta valtuustolle huomautuksen hätäaputöiden järjestämisestä kaupungissa. Valtuusto ei kuitenkaan ryhtynyt työläisnaisten vaatimiin toimenpiteisiin, mutta kääntyi sen sijaan Jyväskylän Naisseuran puoleen. Valtuusto kehotti Naisseuraa ryhtymään toimenpiteisiin työttömyyden poistamiseksi.³⁴

Jyväskylän Naisseura katsottiin tässä tilanteessa ensisijaiseksi toimijaksi, sillä se sai jo entuudestaan kaupunginvaltuustolta avustusta juuri naisten työttömyystöiden järjestämiseksi. Naisseura ei kuitenkaan ryhtynyt pyydettyyn toimeen, koska Tilda Meriö ei suostunut ilmoittamaan kyseisten työttömien naisten nimiä. Sanomalehti Keski-Suomessa otsikolla "narripeliä" kirjoittanut nimimerkki "Wisa" epäili vahvasti, että työttömiä naisia ei edes ollut kaupungissa.³⁵

Vastauksessaan "Wisalle" Tilda Meriö toi esille työläisnaisten käsityksen syntyneestä ristiriitatilanteesta. Työläisnaisyhdistys toimi niiden nälkäisten puolesta, jotka olivat uskaltaneet kääntyä tovereittensa puolueen. Työttömät naiset ja työläisnaisosasto olivat valinneet keskuudestaan työttömyyskomitean, jonka toimintamahdollisuudet olivat kuitenkin loppuneet siihen, että kaupunginvaltuusto ei ottanut sitä neuvottelukumppaniksi, vaan kääntyi Naisseuran puoleen. Naisseuran vaatimusta saada käyttöönsä työttömien naisten henkilötiedot työläisnaisyhdistys piti loukkaavana. Työläisnaisyhdistys epäili, että Jyväskylän Naisseuralle luovutetut varat eivät edes menisi työttömien naisten avustamiseen, vaan seuran omien rahavarojen kartuttamiseen. Epäilyjensä todisteeksi Tilda Meriö kertoi saaneensa tietoonsa tapauksen, joka osoitti Naisseuran vaativan kohtuuttoman paljon työtä riittämätöntä palkkaa vastaan. Tiedon mukaan Naisseuran palkkaama 80-vuotias työläisnainen oli joutunut vaikeuksiin, koska hän ei jaksanut tehdä niin paljon töitä, että se olisi riittänyt tämän elinkustannusten peittämiseen. Vanhan työläisnaisen taloudellisen ahdingon perussyiksi mainittiin, että Jyväskylän Naisseura maksoi työstä mitättömän huonoa palkkaa.³⁶

Vastaavanlainen tilanne syntyi ensimmäisen maailmansodan aiheuttaman taloudellisen laman aikana. Kausityöttömyys oli kuulunut normaaliin elämäntapaan, mutta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa myös kaupungin johdon oli todettava, että töitä oli järjestettävä jos niitä ei ollut.³⁷ Tavoitteena oli ensisi-

³⁴ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomus 1909, 132-136.

³⁵ Keski-Suomi 16.4.1909.

³⁶ Keski-Suomi 21.4.1909.

³⁷ Kunnallisesta työttömyyspolitiikasta 1900-luvun alussa tarkemmin Kuusanmäki 1992, 124-126.

jaisesti yhteisön rauhan säilyttäminen, sillä paikkakunnalla pelättiin, että järjestäytyneet työväki ottaisi oppia suurimpien teollisuuspaikkakuntien mallista ja ryhtyisi joukkovoiman avulla vaatimaan hätäaputoita kaupungilta. Syksyllä 1914 Jyväskylän Työväenyhdistys perustikin Helsingin mallin mukaan työttömyyskomitean. Työväenyhdistys oli myös aloitteentekijänä kaupunginvaltuuston alaisuuteen perustetussa työttömyysneuvostossa, jonka tehtävänä oli suunnitella hätäaputoita.³⁸

Työläisnaisosastolla oli jatkuvasti oma edustajansa työttömyystoimikunnassa. Naisosasto ei täysin luottanut toimikunnan miespuolisiin jäseniin, mikä näkyi siinä, että syksyllä 1915 naisedustaja sai evästykseseen puoltaa työttömiä naisia, koska *"heidän asemaansa ei oltu milloinkaan edes likimain kiinnitetty niinkään paljon huomiota kuin miesten työnsaantimahdollisuuksiin"*.³⁹

Kaupungin työttömyystilanne huolestutti myös Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosastoa, joka suunnitteli työtoimiston perustamista naisia varten. Naisliittolaiset kantoivat huolta siitä, että kaupunki järjestäisi töitä lähinnä miehille ja unohtaisi naiset. Tässä tarkoituksessa naisliitto lähestyi myös työläisnaisyhdistystä kehottaen tätä valitsemaan keskuudestaan edustajan perustettavaan työttömyyskomiteaan. Työläisnaisyhdistys kieltäytyi osallistumasta yhteistyöhön, koska sillä oli jo edustajansa työväenyhdistyksen asettamassa toimikunnassa. Työläisnaisosasto toimi tässä tilanteessa aikaisemmin sovitun periaatteen mukaan. Yksityisen hyväntekeväisyyden sijaan se kannatti mieluummin virallisia hankkeita. Syksyn 1914 aikana Jyväskylässä järjestettiin usean eri organisaation toimesta iltamia ja muuta vastaavanlaista toimintaa työttömien hyväksi. Puolen vuoden valmistelujen jälkeen tammikuussa 1915 naisliiton hanke toteutui, kun kaupunginvaltuuston alaisuuteen perustettiin "naisten työhuone".⁴⁰ Laitoksen johtoon asetettiin seminaarin johtaja Liina Högman, rouvat Sigrid Peltonen ja Betty Johnsson ja herra O.W. Mansnerus. Laitoksen toimintasäännöksi määrättiin, että sinne otetaan korkeintaan 25 lähinnä köyhäinhoidon varassa olevaa naista.⁴¹

Työhuone ei pystynyt lievittämään työttömien naisten tukalaa asemaa, sillä työläisnaisyhdistys esitti jälleen helmikuussa 1915 kaupunginvaltuustolle hätäaputoiden järjestämistä työttömille naisille. Valtuusto kehotti työttömiä naisia kuitenkin kääntymään kaupungin työtuvan puoleen. Työtuvan oli kuitenkin vaikea järjestää yksittäisille henkilöille töitä, sillä esimerkiksi teolli-

³⁸ Tommila 1972, 406-407; Tapiola 1968, 165.

³⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 21.9.1914, 3.9.1915.

⁴⁰ JKA. Jyväskylän kaupungin Naisten työhuoneen arkisto.

⁴¹ Esim. Sorretun Voima 8.1.1915.

suushallituksen työttömyystöiksi tarkoitettut ompelutilaukset olivat menneet kaupungin suurimmille liikeyrityksille.⁴²

Työhuoneen tehottomuus saattoi johtua itseasiassa työläisnaisten ja naisliittolaisten erilaisesta käsityksen, mitä varten työttömyystöitä järjestettiin. Ristiriita paljastui työläisnaisyhdistyksen naisten ja työhuoneen johdon välisestä kirjeenvaihdosta. Työläisnaisyhdistyksen puheenjohtaja Aino Takala oli lähestynyt naisten työhuoneen johtoa ehdotuksella, että työttömät naiset saisivat tehdä tarjotut työt kotonaan. Johtaja Lina Högmanin ja rouva Sigrid Peltosen vastauksessa todettiin, että työlaitoksen johtokunnan näkemyksen mukaan kotitöitä ei voida tarjota, koska työlaitoksessa kasvatustehtävä oli työnteon rinnalla yhtä tärkeä. He korostivat, että työlaitoksessa työtä opetettiin tekemään hyvin ja ahkerasti. Vastauksessa todettiin lisäksi, että töiden antamista kotiin vietäväksi vastustettiin myös siitä syystä, että jokainen joka tunsu työkansan käsityötaidon ymmärsi, että laitoksen ulkopuolelle annetuista töistä ei tulisi riittävän taitavasti valmistettuja.⁴³ Työhuoneen johdon vastauksessa näkyivät kiteytetysti ylempien sosiaaliryhmien ja rahvaan väliset sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen kuilun ainekset.

Työttömyys ja elintarvikepula aktivoivat jyvaskyläläistä työväestöä, mikä näkyi konkreettisesti työväen- ja ammattijärjestöjen jäsenmäärän huimana kasvuna. Vaikeat ajat veivät myös järjestäytyneitä työväestöä myös kohti kunnallishallintoa. Jyväskylä perustettiin jo kevättalvella 1915 suppea elintarvikelautakunta⁴⁴, jonka tehtäväksi asetettiin viljan hankkiminen kaupunkiin. Työväestö sai asettaa tähän nelihenkeiseen lautakuntaan yhden oman ehdokkaan. Kaupunginvaltuusto lakkautti elintarvikelautakunnan syksyllä 1915, koska viljatilanne parantui kaupungissa. Työväestö ei kuitenkaan hyväksynyt valtuuston ratkaisua. Sosiaalidemokraattisen kunnallistoimikunnan järjestämän kansalaiskokouksen keskusteltavana olikin kysymys, miten saada "kauppiat estetyksi nylkemästä elintarpeilla köyhiä kuluttajia".⁴⁵

Vuonna 1916 kaupunkiin muodostettiin viisihenkinen elintarvikelautakunta, jonka puheenjohtajaksi myöhemmin asetettiin työväenyhdistyksen puheenjohtaja, toimittaja Onni Tuomi. Onni Tuomen valinta elintarvikelautakuntaan puhutti järjestäytyneitä työväestöä, sillä vaillinaisessa kunnallisessa äänioikeustilanteessa työväestö yleensä kieltäytyi luottamustehtävien vastaanot-

⁴² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 1.2.1915, 17.3.1915.

⁴³ JKA. Jyväskylän sosiaalilautakunnan arkisto. Köyhäinhoitohallituksen pöytäkirjat 2.3.1915.

⁴⁴ Katso kaupunkien elintarviketilanteen järjestämisestä vuonna 1915–1918 Rantatupa Heikki, Elintarvikehuolto ja säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921. *Studia Historica Jyväskyläensia* 17. Jyväskylä 1979, 62-64, 77, 81-84, 121-123.

⁴⁵ Tapiola 1968, 167.

tamisesta.⁴⁶ Tyytymättömyys vallitseviin kunnallislainsäädäntöön tuli ilmi keväällä 1917, kun valtuusto keskusteli uudesta elintarvikelautakunnan kokoonpanosta. Työväestö vaati kahta lisäpaikkaa, joista toinen meni kuitenkin kaupungin naisjärjestöjen edustajalle. Tämä tarkoitti sitä, että lautakunnan enemmistö oli porvarillisia edustajia. Vastalauseeksi työväestö jätti lautakunnan.⁴⁷

Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen näkyvyys suhteessa kunnallishallintoon vahvistui ja vakiintui samanaikaisesti kun työttömyys ja elintarvikepula kiristyivät kaupungissa. Elintarvikepulan ja työttömyyden ohella Jyväskylässä oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen ankara asuntopula. Syynä oli toisaalta rakennustoiminnan hiljentyminen ja toisaalta muuttoliikkeen jatkuminen maaseudulta kaupunkiin.⁴⁸ Vuokrien kehitystä valvomaan perustettuun huonevuokratariffitoimikuntaan valittiin työläisnaisyhdistyksen Aino Takala.⁴⁹

Syksyllä 1917 työläisnaisyhdistyksen panos Jyväskylän kaupungin kunnalliselämässä näkyi ennen muuta elintarvike asioissa. Yhdistyksen edustaja Hilma Koski valittiin elintarvikelautakuntaan toukokuussa 1917 ja hän toimi kyseisen lautakunnan varapuheenjohtajana. Hilma Kosken lisäksi kyseisen lautakunnan toinen naisjäsen oli kaupungin porvarillisia naisjärjestöjä edustanut Hilma Penttinen.⁵⁰ Kesällä 1917 Koski vieraili elintarvikelautakunnan edustajana Helsingissä. Helsingin kokouksen sisältöä ja valtion takavarikointisuunnitelmia Koski selosti myöhemmin työläisnaisyhdistyksen kokouksesta, minkä seurauksena yhdistys oli entistä vakuuttuneempi siitä, että kaupungin olisi ryhdyttävä toimeen kunnalliskeittiön perustamiseksi.⁵¹ Työläisnaisyhdistys otti velvollisuudekseen puolustaa kaupungin heikossa asemassa olevia ilmeisen vakavasti, sillä heinäkuussa yhdistys luovutti omistamansa jauhot elintarvikelautakunnalle.⁵² Yhdistyksen painostustoiminnan ansioksi luetaankin kunnalliskeittiön⁵³ ja koulukeittiön⁵⁴ aikaansaaminen paikkakunnalle.⁵⁵

Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen yhteiskunnallinen ohjelma kiteytettiin syyskuussa 1917 pidetyssä työläisnaisten yleisessä kokouksessa, joka velvoitti

⁴⁶ Tommila 1972, 408-410; Tapiola 1968, 167.

⁴⁷ Tapiola 1968, 171.

⁴⁸ Tommila 1972, 354.

⁴⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 16.3.1916.

⁵⁰ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomus 1917.

⁵¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 19.5.1917, 14.8.1917.

⁵² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 9.7.1917.

⁵³ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja ja vuosikertomukset. Kunnalliskeittiöasiasta ensimmäisen kerran kokouskeskustelua 14.8.1917.

⁵⁴ JyMA. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Kansakoululasten koulukeittiökysymyksestä 25.6.1917, 28.6.1917, 14.8.1917.

⁵⁵ Tommila 1972, 411.

kaupunginvaltuuston aloittamaan järjestelyt kunnalliskeittiön aikaansaamiseksi kaupunkiin. Kokouksen kaupunginvaltuustolle lähettämässä kirjelmässä todettiin: *"Edessä oleva kylmä talvi ja ruokatarpeiden niukkuus herättää jokaisen ajattelevan ihmisen mieliin kysymyksen, miten pelastaudutaan yleisestä hädästä? Suurempi osa kaupunkimme väestöstä on vailla välttämättömpiä elämisen tarpeita, syystä, että elintarpeita omistava väestö, lakia kiertäen ja rajahintoja ylittäen myy kaikenlaisille keinottelijoille ruokavaransa, jotka korkeasta hinnasta ne jälleen myyvät salateita varakkaimmille kuluttajille sekä kansankeittiöille, jotka jälleen ne työläiskuluttajille myyvät yhä korkeammilla hinnoilla muka ruuaksi valmistettuina, mitä ala-arvoisimmin ja likaisissa huoneissa, jotka ruokailuhuoneiksi ei suinkaan sovi. Koska senaatin kotitalousvaliokunnan kokoonkutsuessa kokouksessa 3.8. nimenomaan mailla kunnat ja kaupungeissa valtuustot velvoitettiin kiireemmin toimeenpanemaan kunnallisia keittiöitä tiheimmin asuttuihin seutuihin ja koska tunnettua on, että ruokavarat tulevat tarkemmin valmistettua suuressa erässä ja ovat näin myös helpommat hankkia."*⁵⁶

Työläisnaisyhdistys toivoi kaupunginvaltuuston ryhtyvän toimeen, jotta kaupunkiin saataisiin omakustannusperiaatteella toimiva laitos, josta asukkaat saisivat nimenomaan puhtaasti valmistettua ruokaa myös kotiin vietäväksi. Valtuuston oli ryhdyttävä hankkimaan elintarpeita, jotta kunnalliskeittiö voisi aloittaa toimintansa jo saman kuukauden aikana. Tarvittiin kuitenkin vielä toinen yleinen naisten kokous ennen kuin kaupunginvaltuusto sai aikaiseksi päätöksen kunnalliskeittiön perustamisesta. Tämä kokous järjestettiin marraskuun alussa ja siihen osallistui myös joitakin porvarillisen naisyhdistyksien edustajia.⁵⁷ Laitoksen toimikunnan jäseniksi valittiin kauppias Oksala, rouva Timgren ja Aino Takala. Joulukuun alussa saatettiin Sorretun Voimassa ilmoittaa, että kunnalliskeittiö oli päätetty perustaa Jyväskylään.⁵⁸

Jyväskylän työläisnaisosaston näkökulmasta tarkasteltuna yhteiskuntaelämän kriisiytymisessä oli kysymys toisaalta työväestön hädänalaisesta tilanteesta ja toisaalta yhteiskunnan ja paikallisyhteisön valtaapitävien välinpitämättömyydestä vähempiosasten kohtalosta.⁵⁹ Poliittinen vastakkainasettuminen vasemiston ja oikeiston välillä tapahtui Jyväskylässä nopeasti marraskuun suurlakon aikana. Työväestön mielialoja kuohutti muun muassa kaupunginvaltuuston päätös myöntää suojeluskunnalle kolmentuhannen markan suuruinen avustus. Jyväskylässä seurattiin Helsinkiin perustetun vallankumouksellisen neuvoston toimia ja kehotuksia. Jyväskylän sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö piti

⁵⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 9.9.1917, liite Kirjelmä jonka työläisnaisten yleinen kokous päätti lähettää valtuustolle kunnalliskeittiökysymyksestä.

⁵⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja yleisestä naisten kokouksesta 5.11.1917.

⁵⁸ Sorretun Voima 2.11.1917, 7.11.1917, 7.12.1917.

⁵⁹ Vrt. Haapala 1995, 229-230.

marraskuun 11. päivänä kokouksen, jossa valittiin paikallinen vallankumousneuvosto helsinkiläisten mallin mukaan. Organisaation tehtävänä oli toisaalta pitää yhteyttä pääkaupunkiin ja toisaalta toimia Vaasan läänin itäisen vaalipiirin keskusjärjestönä. Työläisnaisyhdistyksestä mukana oli Aino Takala.⁶⁰

Itse suurlakko alkoi Jyväskylässä rauhallisesti ja tapahtumat kärjistyivät vasta lakon loppuvaiheessa. Normaalioloihin palautumisesta neuvottelivat porvarilliset piirit ja sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö, sillä porvaristo ei suostunut tunnustamaan vallankumousneuvostoa neuvottelukumppanikseen. Jyväskylässä oli sosiaalidemokraattien keskuudessa erilaisia käsityksiä poliittisesta menettelytavasta marraskuun suurlakon jälkeen. Hannu Tapiola on kuitenkin todennut, että merkkejä erityisestä kumouksellisuudesta ei järjestäytyneen työväestön keskuudessa ollut. Esimerkiksi työläisnaisyhdistys järjesti vuoden 1918 alussa uuden vuoden kunniaksi rauhankokouksen, jossa puhui pasifistisista ajatuksistaan tunnettu toimittaja Onni Tuomi. Onni Tuomi puhui pääasiassa asevelvollisuuslain vastustamisesta.⁶¹

3 Demokratian läpimurto kunnallishallinnossa 1917

3.1 Kunta kansalaistensa palvelijaksi

Poliittiset vallanpitäjät olivat jo 1900-luvun alussa tienneet, että kunnallinen äänioikeusuudistus oli välttämätön.⁶² Maailmansodasta aiheutuneet yhteiskunnalliset ja taloudelliset ongelmat osoittivat, että elintarvikepulaa, työttömyyttä ja vuokra-asuntokysymystä, ei voitu ratkaista ilman aikaisempaa laajempaa yhteiskunnallista pohjaa. Yhteiskuntaelämän oikeudenmukaistumista ja tasa-arvoistumista veivät eteenpäin yhtä lailla työväestön joukkovoimalla saavutetut uudistukset kuin yleiset sosiaaliset ja taloudelliset näkökulmat. Esimerkiksi syksyllä 1918 Jyväskylän kaupungin köyhäinhoitohallitus esitti pankinjohtaja A. Fredriksonille, että tämä maksaisi palvelusmiehilleen ja omistamansa osakeyhtiön työmiehille riittävän suurta palkkaa, ettei köyhäinhoitohallituksen tarvitsisi

⁶⁰ Tapiola 1968, 179-180.

⁶¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja työläisnaisten yleisestä rauhankokouksesta 1.1.1918; Onni Tuomen toiminnan aatteellisuudesta Tapiola 1968, 182-183.

⁶² Soikkanen 1966, 606.

avustaa heitä. Vastaavanlaisen viestin sai Vilhelm Schaumans Fanerfabrik ab keväällä 1919.⁶³

Kunnallisen äänioikeuden laajentamista ei nähty yksinomaan toivottavana, sillä sen tiedettiin muuttavan poliittisia voimasuhteita monissa kunnissa ratkaisevasti. Käytännössä vasemmiston ja oikeiston voimasuhteiden muutos tapahtui yleensä useiden vaalikausien kuluessa. Jyväskylässä uuden kunnallislain seurauksena sosiaalidemokraateista tuli valtuuston suurin puolue. Tämä ei merkinnyt suurta muutosta aikaisempaan kunnallispolitiikkaan nähden, sillä yhdessä porvaripuolueet muodostivat edelleenkin enemmistön.⁶⁴

Kunnallishallinto yritettiin kansanvaltaistaa ensimmäisen kerran vuonna 1908, mutta laki jäi vahvistamatta. Uudet kunnallislait hyväksyttiin heinäkuussa 1917. Äänioikeusikärajaksi asetettiin 20 vuotta. Sekä maalaiskunnissa että kaupungeissa suhteellisilla vaaleilla valittu valtuusto tuli pakolliseksi. Vuoden 1917 kunnallishallinnon uudistus seurasi työväenpuolueen näkemyksiä. Sosiaalidemokraatit olivat saavuttaneet vuoden 1916 eduskuntavaaleissa ehdottoman enemmistön, ja tämän aseman turvin puolueen eduskuntakuntaryhmä saattoi ajaa läpi pitkään valmisteilla olleen ja kauan odotetun uudistuksen.⁶⁵

Vuoden 1917 kunnallisuudistus jäi kansalaissodan jalkoihin. Poliittisten olojen muututtua kunnallislakeja muutettiin maaliskuussa 1919. Äänioikeus sidottiin uudelleen verovelvollisuuteen ja alaikäraja nostettiin 24 vuoteen. Äänioikeus palautettiin kuitenkin nopeasti verovelvollisuudesta riippumattomaksi ja alaikäraja laskettiin 21 vuoteen. Keskeistä suomalaisen kansalaisyhteiskunnan muotoutumisen kannalta oli, että äänioikeus säilytettiin yhtäläisenä.⁶⁶

Paikallishallintoa muokattiin edelleen 1920- ja 1930-luvuilla. Yhteiskunnan nopea kehitys kosketti etenkin kaupunkeja ja siksi niiden hallinnon tehostaminen oli tarpeellista varsin pian 1919 uudistusten jälkeen. Vuonna 1927 kaupunkien hallinto tehostuikin virkavaltaistamisen myötä, kun kaupunkien hallinnossa siirryttiin kaupunginjohtajajärjestelmään. Uudistuksen yhteydessä kaupunginhallituksen asema vahvistui. Jyväskylässä uudistus merkitsi käytännössä asiantuntemuksen ja tehokkuuden tuloa kunnallisten asioiden hoitoon.⁶⁷ Siirtyminen luottamus pohjaisesta kunnallishallinnosta virkamiesvaltaiseen on ollut kunnallishallinnon toimivuutta ja kansanvaltaisuutta ajatellen vaikutuksil-

---

⁶³ JKA. Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan arkisto. Köyhäinhuoltohallituksen pöytäkirjat 6.8.1918, 4.2.1919.

⁶⁴ Tommila 1972, 375.

⁶⁵ Hoikka & Borg 1990, 79.

⁶⁶ Hoikka & Borg 1990, 80.

⁶⁷ Tommila 1972, 374.

taan ehkä merkittävin muutos yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen siirtymisen jälkeen.⁶⁸

Luottamusmiesten rekrytointi kunnallishallinnon toimielimiin tapahtui alusta alkaen yksinomaan puolueiden välityksellä. Kuitenkin on huomattava, että edustukselliseen kansanvaltaan pohjautuvan kunnallishallinnon alkuvuosikymmeninä luottamushenkilöt eivät pääsääntöisesti olleet kovinkaan lujasti sidoksissa edustamiinsa puolueisiin näiden organisatorisen kehittymättömyyden vuoksi.⁶⁹ Esimerkiksi Jyväskylässä kaupunginvaltuuston suurimman puolueen sosiaalidemokraattien mahdollisuutta vaikuttaa kunnallispolitiikan sisältöön rajoittivat monet käytännön syyt. Tosin sosiaalidemokraattien edustus oli jo 1920-luvulla niin vahva, että he saivat haltuunsa eräitä avaintoimia. Työväenyhdistyksen puheenjohtaja, valtuutettu Toivo Lehto valittiin vuonna 1921 rahatoimikamarin puheenjohtajaksi. Kokoomuspuolue näytti kuitenkin hallinneen kunnallispolitiikka 1920-luvun ensimmäisinä vuosina, kunnes sosiaalidemokraattien ja edistyspuolueen yhteistyö muutti tilanteen. Tämä yhteistyö helpotti vasemmiston mahdollisuuksia vaikuttaa kunnallispolitiikassa, mutta se merkitsi käytännössä kompromissien hyväksymistä osaksi yhteiskunnan uudistustavoitteita. Työväestön asenteet muuttuivat 1920-luvun mittaan jyrkästä luokkataistelun korostamisesta yhteiskuntaa rakentavaksi.⁷⁰

Soikkasen mukaan puolueiden panos kunnalliselämässä ei tuntunut kunnallispolitiikan viitoittamisessa. Lainsäädäntö ja jatkuvasti esille nousevat tehtävät loivat kunnallisen toimintalinjan, jolle ei kunnissa useinkaan löytynyt toista vaihtoehtoa. Niinpä suuret ratkaisut tehtiin monissa tapauksissa täysin yksimielisesti.⁷¹ Puolueiden mahdollisuutta ohjata kunnalliselämää peilaa esimerkiksi, että jyväskyläläiset sosiaalidemokraatit katsoivat kunnallispoliittiseksi saavutukseksi sen, että kaupunki alkoi kansalaissodan jälkeen rakentaa vuokra-asuntoja. Muiksi sosiaalidemokraattien saavutuksiksi mainittiin työläisnaisyhdistyksen aloitteesta perustetut lasten päiväkotit ja leikkikenttä.⁷²

Sen sijaan puolueiden vaikutus on tuntunut siinä, että eri sosiaaliryhmistä olevat henkilöt joutuivat kunnalliselämässä luottamustehtäviin ja niiden välinen kilpailu suuntasi kansalaisten kiinnostuksen kunnallisiin asioihin. Esimerkiksi työväenliikkeessä järjestettiin kursseja kunnallisesta toiminnasta.⁷³ Vastaavalla tavalla esimerkiksi Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston 1910-luvulta lähtien järjestämien luento- ja valistuspäivien voidaan katsoa täyttäneen sen

⁶⁸ Hoikka & Borg 1990, 80-81.

⁶⁹ Hoikka & Borg 1990, 91-92.

⁷⁰ Tapiola 1968, 216-217.

⁷¹ Soikkanen 1966, 610.

⁷² Tapiola 1968, 220.

⁷³ Soikkanen 1966, 610.

puutteen, että varsinaiset porvarilliset puolueorganisaatiot eivät ylläpitäneet sosiaalidemokraattien tavoin kunnallispoliittista koulutusjärjestelmää.

3.2 Naisjärjestöjen suhde demokratisoituneeseen kunnallishallintoon

Naisyhdistyksiä on paikallisyhteisön näkökulmasta pidettävä käytännön organisaatiomuotoina, jotka mobilisoivat väkeä liikkeelle. Kuitenkin porvarillisiin ja vasemmistopuolueisiin integroituneiden yhdistyksien välinen ero oli käytännön toiminnassa selvästi nähtävissä. Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen yhteiskunnallinen orientaatio nivoutui osaksi sosiaalidemokraattista puoluetta ja piiri- ja kunnallisjärjestöorganisaatiota. Osallistumisella oli oma itseisarvonsa, mitä peilaa se, että työläisnaisliitto keräsi haaraosastojensa toimintakertomuksista tietoja osallistumisesta tiettyihin kunnallisiin toimialoihin. Porvarillisten naisyhdistyksien muodollinen sitoutumattomuus ja porvarillisten puolueorganisaatioiden väljyys johtivat siihen, että kyseiset naisyhdistykset eivät esiintyneet kaupungin hallinnossa tiettyjä päämääriä systemaattisesti ajavina ryhminä. Se, että porvarillisissa naisyhdistyksissä ei kiinnitetty erityistä huomioita ehdokasasetteluun kunnallisissa vaaleissa tai luottamustoimien täytössä, liittyi porvarillisten puolueiden omaksumaan käsitykseen valtiovallan valvonnan tarpeettomuudesta, mikä taas johti tietynlaiseen antibyrokrattiseen suhtautumistapaan.⁷⁴ Jyväskylässä porvarillisten naisyhdistyksien tärkein kunnallishallintoon liittyvä hanke oli naispoliittisen toimen perustaminen kaupunkiin 1920-luvulla.

Kun porvarillisten naispiirien yhteiskunnallistumisen taustana oli suora harvainvaltainen kunnallishallinto, työläisnaisten yhteiskunnallistumista edisti paikallishallinnon demokratisoituminen, kunnallishallinnon jakautuminen yhä uusille sektoreille, luottamustoimien säännönmukaistuminen ja virkamiesvaltaistuminen. Yhteiskuntaelämän nopea monipuolistuminen 1900-luvun alussa edisti kansanvaltaisten arvojen lisääntymistä erityisesti kaupunkien itsehallinnossa.⁷⁵ Kunnallisen toiminnan laajentuminen ja syventyminen peilautui erilaisen lautakuntien määrässä. Jyväskylässä oli 1800- ja 1900-luvun vaihteessa kymmenkunta lautakuntaa, kun vuonna 1940 niitä oli 28.⁷⁶

---

⁷⁴ Vrt. Soikkanen 1966, 609.

⁷⁵ Hoikka & Borg 1990, 80-81.

⁷⁶ Tommila 1972, 374.

Köyhäinhoito, terveydenhuolto ja sivistystoimi olivat taloudellisesti ja historiallisesti merkittävimmät tehtävänalueet, joissa valtion valvonta ja sääntely vaikuttivat ratkaisevasti kunnallishallinnon suuntaan. Naisten kansalaistumisen ja yhteiskunnallistumisen kannalta oli merkittävää, että kyseisillä toimialoilla tunnustettiin varsin yleisesti naisten tuntemus ja tietotaito.⁷⁷

Jyväskylän Työväenyhdistys sijoittui kansalaissodan jälkeen sosiaalidemokraattisessa puolueessa sen vasempaan siipeen.⁷⁸ Vaikka vasemmistopiirit pyrkivät välttämään yhteistoimintaa porvarillisten puolueiden kanssa, kunnallispolitiikka kuitenkin kiinnosti Jyväskylän työväenyhdistyksen jäsenistöä 1920-luvun alusta lähtien. Esimerkiksi yhdistyksen puhujaseurassa harrastettiin kunnallispoliittisia keskusteluja. Koska työväestön edustajilla oli vain vähän kokemusta kunnallispolitiikasta, yhdistys järjesti kunnallispolitiikan alalta koulutustilaisuuksia.⁷⁹

Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen suhdetta paikalliseen itsehallintoon kansalaissodan jälkeen leimasi aluksi periaatteellinen pidättyväisyys.⁸⁰ Vuonna 1919 keskusteltiin siitä, että voiko yhdistys ylipäättään asettaa ehdokkaitaan köyhäinhoitohallituksen kaitsijatehtäviin. Naisyhdistys päätti ryhtyä toimeen, mutta pöytäkirjaan kuitenkin merkittiin, että yhdistys joutui toiminaan pakonalaisuudessa ja että jäsenten mielestä kyseiset toimet eivät sopineet *"meikäläisen naisen tehtäväksi"*.⁸¹

Ristiriitainen suhtautuminen velvollisuuteen osallistua yhteisten asioiden hoitoon peilautui muun muassa loppuvuodesta 1919 naisyhdistyksen kokouksessa käsiteltyjen liittokokousalustuksien kommentteista. Kunnallishallintoa koskevaa alustusta käsiteltäessä *"ruoskittiin kunnallista toimintaa ja toiselta puolen hyväksyttiin se"*.⁸² Radikaalista esiintymisestään huolimatta jyväskyläläinen järjestäytynyt työläisnaisyhteisö oli loppujen lopuksi selvästi sosiaalidemokraattisella kannalla suhteessaan kunnallishallintoon, sillä periaatteellisista keskusteluista huolimatta yhdistyksessä ei missään vaiheessa kieltäydytty luottamustoi-
men vastaanottamisesta. Sen sijaan naisyhdistys päätti tammikuussa 1920 käydyssä kunnallisvaalikampanjointia koskevassa keskustelussa hankkia

⁷⁷ Aikaisemmassa tutkimuksessa tämä ilmiö on kiteytetty esimerkiksi ajatukseen "Naisten hyvinvointivaltio". Saman nimisessä teoksessa pohditaan muun muassa naisten ristiriitaisen kansalaisstatuksen ja muodolliselle tasa-arvoisuudelle perustuvan hyvinvointivaltion suhdetta. Asiasta enemmän esimerkiksi Anneli Anttonen, Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994, 203-224.

⁷⁸ Tapiola 1968, 202.

⁷⁹ Tapiola 1968, 214.

⁸⁰ Vrt. Tapiola 1968, 183.

⁸¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 5.2.1919.

⁸² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 24.11.1919.

vaaliagitaattoreilleen "punaiset pieksut" kiinnittääkseen yleisen huomion työläisnaisyhdistyksen vaalivalmisteluihin.⁸³

Huolimatta siitä, että Jyväskylän työläisnaisyhdistys käytti retoriikassaan usean vuoden ajan kansalaissodan jälkeen vallankumouksellista sävyä, se ei käytännön yhteiskunnallisessa orientoitumisessaan ollut yhtä radikaali. Soikkanen mukaan sosiaalidemokraattien taholta tähdennettiin monissa yhteyksissä "harkittua menettelyä" ja korostettiin, että kunnallisten asioiden hoito vaati asiantuntemusta ja kokemusta. Työväestön oli pyrittävä osoittamaan kyvykkyytensä asioiden hoidossa. Puolueen taholta annettiin ymmärtää, että kunnallinen elämä oli käytännöllistä toimintaa, jossa ratkaisut eivät määräytyneet teoreettisiin perusteisiin. Sosiaalidemokraattisen puolueen johto eri yhteyksissä nimenomaan varoitti kunnallismiehiä ryhtymästä uusiin kokeiluihin. Vuonna 1926 pidetyssä puoluekokouksessa päätettiin kunnallisten asioiden osalta, ettei "koko ohjelmaa" ollut yritettävä panna toimeen "nopeasti eikä suoralta kädeltä", vaan kukin uudistus oli otettava tarkan harkinnan alaiseksi. Uudistusten toteuttamiseen oli ryhdyttävä vasta sitten, kun siihen oli olemassa taloudelliset ja muut edellytykset.⁸⁴

Sosiaalidemokraatteja edustaneiden Hilma Kosken ja Ida Ahon lisäksi Jyväskylän kaupunginvaltuustoon valittiin vuonna 1919 kokoomuksen edustajana opettaja Hilma Ihala ja edistyspuoluetta edustanut tyttökoulun johtaja Hilma Hiilos. Molemmat porvarilliset naisvaltuutetut olivat näkyviä yhdistysaktivisteja. Jyväskylän kaupunginvaltuustossa naisedustus säilyi 1930-luvun loppuun saakka muuttumattomana, mutta valtuutettujen määrän lisääminen 1920-luvulla merkitsi sitä, että naisten suhteellinen osuus valtuutetuista laski. Porvarillisia puoluejärjestöjä edustaneet naisvaltuutetut olivat 1930-luvun loppuun saakka enemmistönä Jyväskylän kaupunginvaltuustossa.⁸⁵

Kansanvaltaisuuden toteutuminen kunnallishallinnossa vuonna 1917 oli tärkeä murroskohta suomalaisen kansalaisyhteiskunnan kannalta. Murros ei kuitenkaan merkinnyt kokonaan uudenlaisten arvojen ja käytäntöjen läpimurtoa. Voidaankin sanoa, että suoran harvainvaltaisen kunnallishallinnon ajalta siirtyi ajattelutapoja ja arvostuksia, jotka näkyivät yhteisön käytännöissä 1920- ja 1930-luvuilla. Esimerkiksi rahatoimikamariin, myöhemmin kaupunginhallitukseen, ei valittu ainuttakaan naista vuoteen 1939 mennessä. Vaikka vaalirajoituksia ei enää ollut, naisia ei valittu Jyväskylässä myöskään majoitus- holhous- ja palolautakuntaan eikä teknisten laitosten johtokuntaan.⁸⁶ Toisaalta esimerkiksi

⁸³ Maltillisesta ja radikaalista menettelytavoista esim. Sulkunen 1989, 67-71; JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 26.1.1920.

⁸⁴ Soikkanen 1966, 607.

⁸⁵ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset 1918–1939.

⁸⁶ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset 1919–1939.

työläisnaisyhdistys ei kertaan edes yrittänyt saada omaa ehdokastaan edellämainittuihin lautakuntiin.⁸⁷ Sen sijaan naiset näkyivät yhä vahvemmin huolto-toimen ja siitä eriytyneen lastenhuollon, koulutoimen ja terveydenhuollon alalla.⁸⁸ Naisten yhteiskunnallistumista tästä näkökulmasta tarkasteluna edisti se, että miehet eivät tunteneet mielenkiintoa edellä mainittuihin kunnallisiin aloihin.⁸⁹

Jyväskylän kaupunginvaltuustoa on luonnehdittu oikeistovoittoiseksi, miesvaltaiseksi ja kokoonpanoltaan nopeasti vaihtuvaksi.⁹⁰ Naispuolisten edustajien kohdalla ei voida kuitenkaan puhua nopeasta vaihtumisesta. Esimerkiksi Hilma Koski oli aikanaan pitkäaikaisin valtuustossa yhtämittaisesti istunut edustaja. Valtuustotyön ohella Hilma Koski kuului kymmeneen eri lautakuntaan tai johtokuntaan. Hilma Kosken yhteiskunnallinen ura ei ollut poikkeuksellinen, sillä kahden ensimmäisen kansanvaltaisen kunnallishallinnon vuosikymmenen aikana paikallisyhteisön luottamustoimiin osallistuneiden naisten työn luonnetta leimasi juuri pitkäaikaisuus ja sitä kautta kokeneisuus. Työläisnaisten ja porvarillisten naisten välillä ei ollut eroja. Naisten sijoittumista eri lautakuntiin näyttää selittävän melko pitkälle muu yhteiskunnallinen harrastuneisuus. Esimerkiksi 1920-luvulla Jyväskylän raittiuslautakunnan naispuoliset jäsenet Rauha Kuusi ja Hilma Virtamo olivat kummatkin tahoillaan pitkään raittius-työssä mukana olleita henkilöitä.⁹¹

Kysymystä naisten merkityksestä kunnallishallinnossa on lähestyttävä samalla tavalla kuin poliittisten puolueiden kohdalla. On hyvin vaikea arvioida saati sitten osoittaa, millä tavoin ja missä määrin naisten läsnäolo paikallishallinnossa vaikutti esimerkiksi päätöksentekoon. Jyväskylässä kunnallisia luottamustoimia hoitaneet naiset eivät muodostaneet omia erillistavoitteitaan ajavia ryhmiä. Tällaista ei esiintynyt esimerkiksi kaupunginvaltuuston kokouksissa tai köyhäinhoitohallituksessa.⁹²

Poikkeustapauksena voidaan pitää pääasiassa porvarillisten naisyhdistysten 1920-luvulla ajamaa siveellisyys-naispoliisikysymystä.⁹³ Työläisnaisyhdistyksen puheenjohtaja ja kaupunginvaltuutettu Hilma Koski osallistui yksityis-

⁸⁷ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 1919–1939. Ehdokkaitten asettaminen kunnallisiin lautakuntiin tapahtui yleensä marraskuun aikana.

⁸⁸ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset 1919–1939.

⁸⁹ Karttoitus jyväskyläläisnaisten osallistumisesta kunnalliseen lautakuntatyöskentelyyn autonomian ajan lopusta vuoteen 1939 Kokko 1992, 52–90.

⁹⁰ Tommila 1972, 381.

⁹¹ Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset 1919–1939.

⁹² JKA. Jyväskylän kaupunginhallituksen arkisto. Valtuusmiesten/kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1919–1939; Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan arkisto. Köyhäinhoitohallituksen/köyhäinhoitolautakunnan/huoltolautakunnan pöytäkirjat 1919–1939.

⁹³ JKA. Jyväskylän kaupunginhallituksen arkisto. Kaupungin valtuusmiesten pöytäkirjat esim. 25.1.1924, 5.6.1925, 30.10.1925, 12.3.1926.

henkilönä vuonna 1925 Jyväskylässä järjestettyyn kokoukseen, jossa käsiteltiin siveellisyyspoliisiasiaa. Kokous toivoi, että naisyhdistykset allekirjoittaisivat asiaa koskevan kirjelmän, joka osoitettaisiin kaupunginvaltuustolle. Työläisnaisyhdistyksen jäsen Hilja Laakso vaati Hilma Koskelle huomautusta omavaltaisesta toiminnasta ja asian esittämistä sosiaalidemokraattisen kunnallisjärjestön käsiteltäväksi. Hilja Laakson mielestä työläisnaisyhdistys ei voinut puoltaa asiaa, koska aloite oli tullut porvarillisilta naisyhdistyksiltä. Asia ratkaistiin äänestyksellä, joka osoitti, että valtaosa työläisnaisyhdistyksen jäsenistä puolsi kirjelmän allekirjoittamista.⁹⁴

Se, että porvarilliset naisjärjestöt pitivät naispoliisiasiaa tärkeimpänä kunnallisena hankkeena, osoittaa näiden naispiirien mieltäneen tehtäväkseen myös kunnallispolitiikassa edistää yhteiskunnan moraalista tilaa.

Työläisnaisten ja porvarillisten naisryhmien kesken on selkeä ero siinä, millä tavalla ne ryhmänä suhtautuivat kunnallishallintoon. Eroa voidaan pohtia selvittämällä käsityksiä kunnallishallinnon arvoista. 1920- ja 1930-lukujen aikana työläisnaisten piirissä kunta alettiin mieltää pitkälti palveluiden tuottajana. Tämä ei ollut kuitenkaan yksinomaan työläisnaisia koskettanut asia. Kunnallishallinnon arvojen muuttuminen 1920- ja 1930-lukujen aikana perustui käsitykseen julkisen hallinnon, valtion ja kuntien, muodostamasta kokonaisuudesta. Käsitys julkisen sektorin kokonaisuudesta oli olemassa jo ennen valtiollisen ja kunnallisen hallinnon kansanvaltaistumista. Huolimatta siitä, että kunnallishallinto rakentui ajatukseen paikallisesta itsehallinnosta, valtion ulkopuolella olevasta kokonaisuudesta, kuntien ja valtion yhtenevillä päämäärillä oli vuoden 1917 uudistukseen mennessä usean vuosisadan tausta.⁹⁵

Tehokkuus- ja säästäväisyysarvojen syrjäytyminen ei tapahtunut yhtäkkiä, vaan ne säilyivät kunnallisen itsehallinnon keskeisinä arvoina koko tarkasteluajanjakson. Kuitenkin kaupunkiyhteisöjen väestömäärän lisääntyminen, väestön elinkeinorakenteen muuttuminen ja yhteiskuntaelämän demokratisoituminen olivat niitä elementtejä, jotka vahvistivat palveluajattelua.⁹⁶ Työläisnaisten kohdalla kysymyksessä oli prosessi, jossa he itse muuttuivat puolijulkisen hyväntekeväisyyden kohteesta omia yhteiskunnallisia tarpeitaan ajavaksi ryhmäksi. Tämä tapahtui juuri kansanvaltaisuuden periaatteisiin nojautuen.⁹⁷ Työläisnaisten yhteiskunnallistuminen nivoutui osaksi laajempaa yhteis-

⁹⁴ JyMa. Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 4.5.1925.

⁹⁵ Hoikka & Borg 1990, 100.

⁹⁶ Katso Hoikka & Borg 1990, 103.

⁹⁷ Vertaa Soikkanen 1966, 609. Soikkasen mukaan 1920- ja 1930-luvuilla erityisesti sosiaalidemokraattien taholta viitattiin hallinnon tehokkuuden vaatimuksiin, mikä edellytti keskittämistä. Aikaisemmasta kannastaan poiketen sosiaalidemokraatit mielisivät valtion valvonnan oikeutetuksi, silloin kun valtakunnan yleiset edut sitä vaativat. Valtion valvonnan korostamisen taustalla oli myös tavoite saattaa kunnallinen toiminta yhden-

kunnallista kehitystä, mitä heijasti muun muassa köyhäinhoidossa tapahtunut ajattelutavan muutos. Vuoden 1922 köyhäinhoidon uudistus siirsi syrjään vuoden 1879 vaivashoitoasetuksen. Uudella lailla saatettiin avustusten piiriin laajempia kansanosia ja kuntia velvoitettiin kunnalliskodin perustamiseen tai osuuden hankkimiseen sellaisesta. Vuoden 1922 köyhäinhoitolailla valtio asetettiin yleiseksi köyhäinhoidon valvojaksi ja kuntiin tuli perustaa köyhäinhoitolautakunnat. Vuonna 1936 puolestaan köyhäinhoitolautakunnat muutettiin huoltolautakunniksi. Nimen muutoksen on todettu heijastaneen myös muutosta yleisessä ajattelutavassa.⁹⁸

Porvarillisten naisryhmien suhdetta kunnallishallintoon 1920- ja 1930-luvuilla määritti heidän aikaisempi asemansa toisaalta puolijulkisten hyväntekeväisyshankkeiden tuottajana ja yhteiskunnan julkisena moraalivalvojana. Ajatus siitä, että kunnallishallinto tarjoaisi heille palveluita oli vieras, koska he olivat itse olleet palveluiden tuottajina. Porvarillisille naisjärjestöille säilyi koko tarkasteluajanjakson vieraana ajatus esiintyä omia tarpeitaan määrittelevänä ja eteenpäinajavana ryhmänä. Kuten aikaisemmin on todettu, Jyväskylän Naisyhdistys ja Jyväskylän Naisliitto eivät missään vaiheessa esittäneet omia ehdokkaitaan kunnallisiin luottamustoimiin. Tätä voidaan selittää ainakin osittain yhteiskuntaryhmän sosiaalisen statuksen perusteella. Vaikka kunnallishallinnon uudistus oli merkinnyt lehtori-säätyläisryhmittymälle aikaisemman itsestään selvän hegemonia-aseman menettämistä, käytännössä ryhmän sosiaalinen arvostus säilyi ennallaan. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että kaupunginvaltuuston puheenjohtajat olivat edelleen opettajia. Puoluekannaltaan puheenjohtajat olivat nuorsuomalais-edistysmielisiä, varapuheenjohtajat olivat vuorotellen joko sosiaalidemokraatteja tai kokoomuslaisia. Tästä poikkeuksena olivat vuodet 1926–1927, jolloin kaupunginvaltuuston puheenjohtaja oli sosiaalidemokraattien edustaja.⁹⁹

Oletettavaa on, että porvarilliset naisryhmittymät saattoivat myös edelleen luottaa omaan hegemonia-asemaansa. Tästä oli seurauksena, että heille ei ollut mielekästä pohtia ryhmäedustusta ja siihen liittyvää yhteiskuntaymmärrystä. Tätä ajatusmallia tukee, että porvarilliset puoluejärjestöt eivät juuri lainkaan panostaneet organisatorisesti kunnallispolitiikkaan kyseisellä ajanjaksolla.¹⁰⁰

---

mukaiseksi eri puolilla maata. Sen sijaan aikaisemmin valtion ja kunnan yhdenmukaisia tavoitteita korostanut kokoomuspuolue asetti vuonna 1933 vaaliohjelmassa tavoitteekseen valtiiovallan mahdollisimman vähäisen puuttumisen kunnallisen itsehallintoon.

⁹⁸ Hoikka & Borg 1990, 85.

⁹⁹ Tommila 1972, 379-381.

¹⁰⁰ Hoikka & Borg 1990, 90.

3.3 Feminiininen kunnallispolitiikka Jyväskylässä

Huolimatta siitä, että Jyväskylän työläisnaisyhdistyksessä käytiin kevään 1919 alussa periaatteellista keskustelua kunnallisiin luottamustoimiin osallistumisesta, yhdistys ryhtyi heti alkuvuodesta toimenpiteisiin varmistaakseen oman edustuksensa. Helmikuussa yhdistyksen jäsenet keskustelivat työläisnaisten kunnallisista tehtävistä työläisnaisliittotoimikunnan lähettämän kirjeen perusteella. Helmi- ja maaliskuun kokouksissa yhdistys asetti ehdokkaansa *"meidän puolelta"* köyhäinhoidon kaitsijoiksi, kasvatusvaliokuntaan ja kunnallisehtitoimikuntaan. Viimeksi mainitun organisaation kaupunginvaltuusto kuitenkin lakkautti porvarillisten edustajien äänenemmistöllä.¹⁰¹

Jyväskylän työläisnaisyhdistys pyrki määrätietoisesti toimimaan sen puolesta, että aikaisemmat yksityisin hyväntekeväisyysvaroin ylläpidetyt laitokset muuttuisivat kunnallisiksi palveluiksi. Maaliskuussa 1919 yhdistys käsitteli Syrjälän lastenkodin tilannetta laitoksen johtajan paikan ollessa täytettävänä. Työläisnaisyhdistys oli laitoksen kunnallistamisen kannalla. Lisäksi sen jäsenet olivat yhtä mieltä siitä, että lastenkodin asukkaat saisivat kasvatusta, joka vastaisi *"meidän ajatuksia ja toivomuksia"*.¹⁰²

Porvarillisten naisyhdistyksien ylläpitämä Syrjälän lastenkoti siirtyi kaupungille vuonna 1919. Jyväskylän työläisnaisyhdistys suhtautui kielteisesti porvarillisten naisjärjestöjen 1930-luvun alussa käynnistämään varojen keräyshankkeeseen, jonka tarkoituksena oli lievittää työttömyystilannetta kaupungissa. Porvarilliset naisjärjestöt kääntyivät työläisnaisyhdistyksen puoleen kehottaen myös sitä valitsemaan edustajansa keräystoimikuntaan. Työläisnaisyhdistyksen kokouksessa todettiin, että työttömyystilannetta helpottamaan tarkoitettujen hankkeiden yhdistäminen oli tarkoituksenmukaista ja komiteaan valittiin Aino Takala, Hilma Koski ja Aini Veijanen. Yhdistys evästi edustajiaan esittämällä toivomuksen, että toiminta koetettaisiin saada kulkemaan kunnallisena hankkeena eikä yksityisenä hyväntekeväisyystoimintana.¹⁰³

Naisjärjestöjen yhteistoiminnalla ei ollut mainittavaa vaikutusta työttömyystilanteeseen, ja jatkossa työläisnaisyhdistys ryhtyikin entistä enemmän painostamaan sosiaalidemokraattista kunnallisjärjestöä ja kaupunginvaltuustoa ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin. Oikean menettelytavan varmistamiseksi Jyväskylän työläisnaisyhdistys kääntyi elokuussa 1932 työläisnaisliiton puoleen

¹⁰¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 12.2.1919, 27.2.1919, 13.3.1919, 20.3.1919.

¹⁰² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 20.3.1919.

¹⁰³ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 17.11.1931.

tiedustellen, olisiko parempi, että naisyhdistys ajaisi työttömyysasiaa yhdessä kunnallisjärjestön kanssa, vai että työläisnaisyhdistys veisi asian kaupunginvaltuustoon yhdessä muiden naisjärjestöjen anomuksen kanssa.¹⁰⁴

Kunnallisen äänioikeusuudistuksen jälkeen Jyväskylän työläisnaisyhdistyksessä vahvistui entisestään käsitys naisten erityistehtävästä yhteiskunnassa. Mallin naisten kansalaiskulttuurin perusteista välitti kuten aikaisemminkin työläisnaisliitto. Sosialidemokraattisen työläisnaisliiton tavoitteena oli koko maailmansotien välisen ajan edistää sellaisia yhteiskunnallisia uudistuksia, jotka helpottaisivat työssä käyvien työläisäitien arkipäivästä selviytymistä. Tätä sosiaalidemokraattista yhteiskuntamallia Irma Sulkunen on kutsunut "feminiiniseksi yhteiskuntapolitiikaksi", jonka eräs keskeinen muotoilija oli sos.dem. naisliiton johtohahmo Miina Sillanpää. Sulkusen mukaan kansalais sodan jälkeen työläisnaisliiton ohjelmassa nimenomaan lastenhuoltokysymykset nostettiin yhteiskunnallisen keskustelun strategiseen keskipisteeseen.¹⁰⁵

Merkittävää on, että juuri lastenhuoltoon liittyvät hankkeet olivat Jyväskylän työläisnaisyhdistykselle niitä kysymyksiä, joihin se panosti kunnallishallinnossa. Sen sijaan kotitalous ja siihen liittyvät kysymykset muuttuivat kunnalliskeittiöhankkeen kaaduttua vuonna 1919 yhdistykselle toisarvoisiksi asioiksi. Paikkakunnalla järjestettiin naisliiton kotitalouskurssseja, mutta ne miellettiin pikemminkin yhdistyksen sisäiseksi toiminnaksi, jolle ei pyritty saamaan yhteiskunnallista ulottuvuutta. Esimerkiksi yhdistyksen vuosikertomuksissa kotitalousneuvontaan ei juurikaan kiinnitetty huomiota. Ensimmäiseen kotitalouskurssiin työläisnaisyhdistys koetti saada raha-apua kaupunginvaltuustolta sillä perusteella, että naisille kurssitoiminta oli tärkeää vaikeana työttömyystilanteen aikana. Valtuusto ei kuitenkaan myöntänyt varoja. Työläisnaisyhdistys onnistui silti vakuuttamaan valtuuston kotitalouskurssien tarpeellisuudesta seuraavana vuonna. Kurssit pidettiin, eikä niistä koitunut tappioita yhdistykselle itselleen.¹⁰⁶

Jyväskylässä työläisnaisten yhteiskunnallinen orientoituminen poikkesi jonkin verran sävyltään sosiaalidemokraattisen naisliiton kotitalouskysymykseen painottuvasta yhteiskuntapolitiikasta. Naisliiton yhteiskunnallisessa ohjelmassa korostuivat kotitalousvalistuksen lisäksi asuntopolitiikka sekä väestö- ja kansanterveyskysymykset, jotka puolestaan jyvaskyläläisessä yhteisössä jäivät lähinnä

¹⁰⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Esim. pöytäkirjat 4.8.1932, 21.9.1932, 25.5.1933, 6.9.1933, 10.10.1933.

¹⁰⁵ Työläisnaisliiton yhteiskuntapolitiikasta Sulkunen 1989, 58-138.

¹⁰⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 21.12.1932.

keskustelukysymyksiensä asemaan.¹⁰⁷ Syy oli todennäköisesti se, että paikallisyhdistyksellä ei yksinkertaisesti ollut realistisia mahdollisuuksia vaikuttaa näissä asioissa käytännön kunnallispolitiikan suuntaan.

Kunnallislainuudistus konkretisoitui ehkä näkyvimmin siinä, että sen seurauksena työläisnaiset asettuivat ryhmänä periaatteessa samaan asemaan kuin porvarilliset naisyhdistykset suhteessa paikalliseen itsehallintoon. Muutosta kuvaa lasten päiväkodin kunnallistamisesta käyty keskustelu. Virikkeen kunnallisen lasten päiväkodin perustamiseen naisyhdistys sai työläisnaisliittotoimikunnalta. Jyväskylässä asiaa käsiteltiin huhtikuussa 1919. Samassa kokouksessa jyväskyläläisnaiset asettivat jo oman kolmihenkisen toimikuntansa, jolle annettiin tehtäväksi viedä asiaa eteenpäin. Hankkeen taustatukena oli työläisnaisliittotoimikunnan välittämä tieto, että kaupunginvaltuustot olivat saaneet määräyksen perustaa lasten päiväkoteja kaikkialle. Tämän johdosta työläisnaisyhdistys päätti *"ruveta painostamaan sitä tietä tätä kysymystä"*.¹⁰⁸ Työläisnaisyhdistys esitti saman vuoden aikana myös kunnallisen synnytyslaitoksen perustamista kaupunkiin, kun talonmistaja, opettaja Martti Pihkala oli sanonut irti kaupungin synnytyslaitoksen pois sen aikaisemmista tiloista.¹⁰⁹

Lasten päiväkotianomuksesta muodostui Jyväskylän työläisnaisyhdistykselle kysymys, jossa se kohtasi kunnallispolitiikan kiemurat ja joutui selvittämään ja tarkentamaan oman kantansa kuntaan julkisten palveluiden tuottajana. Päiväkotikysymystä käsiteltiin usean vuoden ajan sekä työläisnaisyhdistyksessä että kaupunginvaltuustossa. Työläisnaisyhdistys perusti maaliskuussa 1921 toimikunnan, joka keräsi tietoja orvoista ja sellaisista lapsista, joiden molemmat vanhemmat kävivät päivittäin töissä. Selvitys valmistui kuukaudessa ja sen perusteella naisyhdistys saattoi todeta, että kyseinen laitos oli tarpeellinen. Päiväkotitoimikunta velvoitti naisyhdistystä tekemään kaupunginvaltuustolle asiasta esityksen.¹¹⁰ Työläisnaisyhdistyksen aloitetta käsiteltiin kaupunginvaltuuston kokouksessa kesäkuussa. Porvarienemmistöinen valtuusto päätti aikaisempaa käytäntöä noudattaen kääntyä yksityisten hyväntekeväisyysjärjestöjen puoleen. Tässä tapauksessa valtuutetut päättivät pyytää lausunnon

¹⁰⁷ Sulkunen 1989, 113; JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Esim. naisten sterilisaatiokysymys tuli esille Jyväskylän työläisnaisyhdistyksessä lokakuussa 1932 yhdistyksen ompeluiltojen aikana. Hilma Koski esitti naisliiton syntyvyyden säännöstelyesitykseen aloitteen, että köyhät ja puutteenalaiset, useista synnytyksistä rasittuneet äidit saisivat omasta pyynnöstään sterilisaation. Katso pöytäkirjat 10.10.1932, 17.10.1932, 24.10.1932 (kolmen ompeluiltojen yhteinen pöytäkirja).

¹⁰⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 8.5.1919.

¹⁰⁹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset 17.9.1919.

¹¹⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 14.3.1921, 12.4.1921.

Kenraali Mannerheimin lastensuojelujärjestön Jyväskylän haaraosastolta ja lastentarhan johtokunnalta. Sanomalehti Työn Voimassa uutisoitiin valtuuston toimenpiteitä seuraavasti: *”Asia on kuitenkin niin, että jos koko homma ajetaan varmasti ajaa karille, niin ei tarvitse muuta kuin kytkeä se yllämainitun ”lapsia suojelevan” kenraalin nimen yhteyteen. On luonnollista etteivät köyhät työläisnaiset ymmärrä sellaista hyväntekeväisyyttä ja armeliaisuutta, jota mokomankin nimen turvin ajetaan”*.¹¹¹

Kun valtuusto oli saanut lastensuojelujärjestön vastauksen se asetti kolmihenkisen valiokunnan ottamaan selvää lastenpäiväkodin tarpeellisuudesta. Työläisnaisia valiokunnassa edusti valtuutettu Hilma Koski.¹¹² Hilma Koski vieraili työläisnaisyhdistyksen kustannuksella helsinkiläisissä ja tamperelaisissa lastenpäiväkodeissa vuoden 1922 alussa. Tamperelaiseen lastenhuoltotyöhön tutustui myös köyhäinhuoltohallituksen ainut sosiaalidemokraattinen edustaja Hilma Virtamo.¹¹³ Työläisnaisten anomus lasten päiväkodista jätettiin vielä kahteen kertaan vastausta vaille kaupunginvaltuutettujen kokouksessa. Viime vaiheessa hankkeen toteutumista hidasti lastensuojelulautakunnan sääntöjen vahvistaminen.¹¹⁴ Heinäkuussa työläisnaisyhdistys kehottikin valtuustoa kiihertämään lastensuojelulautakunnan perustamista kaupunkiin jo senkin vuoksi, että organisaation asettamisesta oli jo olemassa päätös.¹¹⁵ Yhdistys oli tätä ennen keskustelut *”kummatko olisivat tarkoitustaan vastaavia, kunnalliset kodit vai yksityiset kodit”*. Pöytäkirjaan merkittiin yksimielinen kanta siitä, että kunnalliset kodit ovat parhaimpia ja niitä täytyy saada jokaiseen kuntaan.¹¹⁶

Lasten huoltokysymyksestä oli toinen keskeinen Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen ajama kunnallispoliittinen hanke 1920-luvulla. Vuonna 1922 yhdistys esitti alustuksen muodossa naisten piirikokoukselle kysymyksen naisten kunnallisista tehtävistä. Keskeiselle sijalle nousi turvattomien lasten huolto ja kasvatuskysymys. Naisyhdistyksen mukaan lastenhuoltosektori oli kunnallishallinnon ala, jossa naisilla oli asiantuntemusta.¹¹⁷ Jyväskylän työläisnaisyhdistys piti lastenhuoltokysymystä tärkeimpänä keskusteluaiheena, jota tulisi käsitellä työläisnaisliiton liittokokouksessa vuonna 1925. Jyväskylän naisyhdistys päätti-

¹¹¹ Työn Voima 27.10.1921.

¹¹² JKA. Jyväskylän kaupunginhallituksen arkisto. Kaupungin valtuusmiesten pöytäkirjat 3.6.1921, 25.11.1921.

¹¹³ Työn Voima 4.11.1922.

¹¹⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 29.12.1921, 17.1.1922; JKA. Jyväskylän kaupunginhallituksen arkisto. Kaupungin valtuusmiesten pöytäkirjat 28.9.1923, 30.11.1923.

¹¹⁵ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 10.7.1923.

¹¹⁶ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 10.7.1923.

¹¹⁷ Työn Voima 28.3.1922.

kin lähettää liittokokoukselle alustuksen kysymyksestä "lastenhoito tai yksityiskoti". Alustusaiheesta keskusteltaessa naisyhdistys epäili, kiinnitetäänkö porvarillisissa piireissä erityisesti huomiota lastenhuoltotyöhön. Kokous kehotti, että *"meikäläisten naisjärjestöjen on pidettävä silmänsä auki ja eduskunta kuin myös kunnallisessa elämässä mukana olevan pidettävä huoli, että lastenhuoltotyö tulee oikealla tavalla ja työläislasten etuja silmällä pitäen saatetuksi voimaan"*.¹¹⁸

Lastenhuollon kunnallistaminen vaati työläisnaisyhdistykseltä pitkäjännitteistä työtä. Vuonna 1928 Hilma Virtamo totesi Työn Voimassa, että lastensuojelutyö ei ollut edennyt työläisnaisten toivomalla tavalla. Se johtui siitä, että lastensuojelulautakunnan työ keskittyi lasten sijoittamisiin yksityisperheisiin, kotiavustuksiin ja työpaikkojen välittämiseen työssä käyville lapsille. Virtamon mukaan Jyväskylän lastenkoti oli väärässä paikassa ja päiväkotitoimintaa ei oltu vielääkään saatu käyntiin.¹¹⁹ Kaupunkiin perustettiin lastenkoti lopulta vuonna 1935. Samana vuonna työläisnaisyhdistys käynnisti toimet leikkikentän rakentamiseksi kaupunkilaislapsille.¹²⁰

Sosiaalidemokraattisen puolueen organisaatiossa kunnallisjärjestöt tekivät periaatepäätöksiä paikallisen kunnallispolitiikan linjasta. Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen suhdetta paikkakunnan sosiaalidemokraattiseen kunnallisjärjestöön leimasi vastaavanlainen asennoituminen kuin esimerkiksi yleiseen piirijärjestöön. Työläisnaisyhdistys odotti kunnallisjärjestön selvittävän yleisiä työväestöä kiinnostavia yhteiskunnallisia kysymyksiä. Esimerkiksi alkusyksystä 1921 työläisnaisyhdistys päätti kokouksessaan, että kunnallisjärjestön olisi ryhdyttävä ajamaan työttömyys- ja elintarvikekysymyksiä.¹²¹ Seuraavan kerran työläisnaisyhdistys lähestyi kunnallisjärjestöä keväällä 1924, jolloin naisyhdistys kehotti kunnallisjärjestöä ryhtymään toimeen asuntokysymyksen järjestämiseksi kaupungissa. 1930-luvun alussa työläisnaisyhdistys kääntyi useamman kerran kunnallisjärjestön puolueen, että tämä ryhtyisi toimenpiteisiin naisten työttömyystilanteen korjaamiseksi.¹²²

Sen sijaan naisyhdistys ei vedonnut kunnallisjärjestön apuun ajaessaan yhdistyksen erityishankkeita muun muassa punaorpojen avustamista, lasten päiväkodin perustamista ja lasten leikkikenttäasiaa. Näiden hankkeiden taustaorganisaationa oli nimenomaan työläisnaisliitto, jolta Jyväskylän työläisnaisyhdistys sai toimintaohjeet ja -mallin. Tilanne vastasi Jyväskylän työläisnaisyh-

¹¹⁸ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 6.8.1925.

¹¹⁹ Työn Voima 19.4.1928.

¹²⁰ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 12.9.1935, 8.10.1935.

¹²¹ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirja 22.8.1921.

¹²² JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 15.4.1924; 12.11.1930; 28.11.1930; 4.8.1932; 25.5.1933.

distyksen jäsenistön suhdetta esimerkiksi yleiseen piirijärjestöön ja sosiaalidemokraattisen puolueen keskusorganisaatioon. Kuuluminen puolueen eri osaorganisaatioihin merkitsi puolueen edustaman yhteiskuntanäkemyksen hyväksymistä. Sen sijaan naisten erillisorganisaatio merkitsi sitä, kuinka puolueen yhteiskuntaohjelma sovellettiin naisten erityistehtäväksi sosiaalidemokraattisessa yhteiskuntamallissa.

Naisten erillisasemasta kunnallistoiminnassa keskusteltiin Jyväskylän työläisnaisyhdistyksessä laajasti 1930-luvun lopussa. Syksyllä 1938 työläisnaisyhdistys esitti, että valtakunnalliset naisten kunnallispäivät tulisi järjestää Helsingissä. Yhdistys epäili, että erillisiä naisten kunnallispäiviä ei maaseudulla kannattaisi järjestää. Sen sijaan yleisille kunnallispäiville toivottiin naisliitolta avustusta alustuksien ja esitelmöitsijöiden muodossa. Ajatus ei ollut uusi, sillä esimerkiksi jo vuonna 1933 oli Anni Huotari oli vierailut Jyväskylässä kunnallispäivien yhteydessä järjestetyssä naisten neuvottelukokouksessa.¹²³ Vuotta myöhemmin Jyväskylän työläisnaisyhdistys tarkensi kantaansa naisten suhteesta kunnallisjärjestötoimintaan siten, että kunnallisväen neuvottelupäivien yhteyteen järjestettäisiin erillinen naistenkokous. Asian eteenpäin viemiseksi naisyhdistys päätti kääntyä naisten piiritoimikunnan puoleen, jonka tehtäväksi yhdistys asetti naisten kokouksen järjestämisen.¹²⁴

---

¹²³ JyMA. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Vuosikertomus 1933.

¹²⁴ JyMa. Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat ja vuosikertomukset. Pöytäkirjat 18.10.1938; 13.8.1939.

VI NAISTEN JÄRJESTÄYTYMINEN JA KANSALAISSYHTEISKUNNAN SYNTY

Tutkimuksen keskeinen tulos koskee naisten järjestäytymisen, sääty-yhteiskunnan murtumisen ja kansalaisyhteiskunnan hahmottumisen keskinäisten suhteiden arviointia. Tutkimusajanjaksolla tapahtunut muutos voidaan täsmentää seuraavasti: 1800-luvun lopussa järjestäytyminen oli koskettanut vain harvoja ja valittuja naisia. Yhdistystoiminnassa ja sitä kautta julkisessa kansalaiskeskustelussa olivat mukana ensisijaisesti kaupungin rouvasväki ja sivistyneistö. Tämä ryhmä kuului rouvasväenyhdistyksiin, suomalaisuusseuroihin, raittiusyhdistyksiin, vapaapalokuntiin ja työväenyhdistyksiin. Yhdistystoiminnan ensisijaisena käyttövoimana olivat kansallisuus- ja kansanvalistusaatteet. He olivat säätynsä puolesta etuoikeutetussa asemassa muihin naisiin nähden siinä mielessä, että heillä oli mahdollisuus osallistua myös eräisiin julkisiin luottamustoimiin. Vuoden 1905 suurlakko herätti myös työläisnaiset yhteiskunnalliseen toimintaan. Sosialistisen maailmankuvan omaksuminen tarkoitti työläisnaisten kohdalla sitä, että he saattoivat vetoamalla kansainväliseen sosialismiin irtisanoutua porvarillisten naisjärjestöjen holhouksesta. Merkittävää oli, että vuoden 1906 eduskuntauudistus avasi myös alemmille yhteiskuntaryhmille mahdollisuuden laajentaa järjestäytymistään osaksi valtiollista toimintaa. Naisille kunnallinen äänioikeusuudistus vuonna 1917 merkitsi merkittävää mahdollisuutta laajentaa järjestäytymistään kansalaisyhteiskunnan eri osa-alueille. Uudistuksella oli erityisen ratkaiseva merkitys alempien yhteiskuntaryhmien naisille. Ennen kunnallishallinnon demokratisoimista he eivät olleet saavuttaneet valtaapitävien keskuudessa sellaista sosiaalista arvostusta, minkä turvin he olisivat voineet laajentaa järjestäytymistään paikallishallintoon. Kansalaisyhteiskunnan keskeinen olemus olikin siinä, että kaikilla väestöryhmillä oli mahdollisuus eri yhteiskunnan osa-alueet läpäisevään kansalaisjärjestäytymiseen.

Eri sosiaaliryhmien naisten kohdalla yhteiskunnallistuminen tapahtui eri aikaan ja erilaista historiallista rytmiä noudattaen. Tärkein ero oli siinä, että porvarillisten naisten yhteiskunnallistumisen tausta oli sääty-yhteiskunnassa ja siihen liittyvässä korporatiivisessa edustusjärjestelmässä. Tämä traditio siirtyi uusiin naisyhdistyksiin, joita tässä työssä edustavat Jyväskylän Naisyhdistys ja Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosasto. Kyseisten yhdistyksien jäsenkunnan yhteiskuntaymmärrystä vastasi tutkimuksessa esitetty hierarkkinen sisarusjärjestelmä. Paikallisyhteisössä sisarusjärjestelmämalli muuttui siten, että ylempien yhteiskuntaryhmien naiset eivät ainakaan kovin äänekkäästi vaatineet oikeutta asettua ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa tai oikeutta osallistua kunnallishallintoon ja sen alaisiin luottamustoimiin. Syynä tähän oli se, että paikallisyhteisössä he saivat nauttia sosiaalista arvostusta, mikä välillisesti vaikutti siihen, että heille tarjoutui tilaisuuksia luottamustoimiin ilman, että he niihin varsinaisesti hakeutuivat. Voidaan myös todeta, että porvariennemistöisessä Jyväskylän kaupunginhallinnossa porvarillisten naisyhdistyksien hegemonia-asema myös tunnustettiin.

Tutkimuksessa ilmeni, että 1800-luvun lopun ja 1900-luvun naisemansipaatio oli huomattavan moni-ilmeinen ilmiö. Naisten yhteiskunnallistuminen ja kansalaistuminen eivät tarkoittaneet välttämättä samaa, mitä julkisessa keskustelussa naisemansipaatiolla tarkoitettiin. Etenkin porvarillisten naisyhdistyksien kohdalla emansipatoituminen liittyi pikemminkin sosiaaliseen oikeuteen olla mukana julkisessa keskustelussa. Poliittiset kansalaisoikeudet ja niiden käyttö eivät välttämättä merkinneet yhtä paljoa. Porvarilliset naispiirit olivat mukana puoluepoliittisissa toiminnassa, mutta puoluepoliittinen järjestäytyminen ei saanut julkisuudessa yhtä näkyvää asemaa kuin toiminta muodollisesti ei-poliittisissa järjestöissä. Voidaankin todeta, että porvarillisten naispiirien puoluepoliittinen toiminta oli luonteeltaan hyvin äänetöntä. Heidän politisoitumisensa ilmenikin yleishyödyllisessä kansalaistoiminnassa, jonka kautta pyrittiin vahvistamaan porvarillisten puolueiden omaksumia yhteiskunnallisia arvoja. Osasyynä oli, että varsinaisen puoluelaitoksen synnyn jälkeen puoluejärjestöjen oli vaikea sovittaa ohjelmaansa naisten erityisohjelmia, vaikka kaikki puolueet ilmoittivatkin kannattavansa sukupuolten välistä tasa-arvoa. Naisten erillistoiminta koettiin puolueytötä hajoittavana kaiketi lähinnä siksi, että varsinaiset puoluejärjestöt ja niiden naisjärjestöt kamppailivat käytännössä samoista kannattajista.

Porvarillisten naisyhdistyksen kansalaistumisprosessissa leimallista oli, että ryhmittymät eivät hahmotelleet yhteiskunnallista ohjelmaa, joka olisi koskettanut suoranaisesti omaa ryhmäetua. Porvarillisten naispiirien yhteiskunnallistuminen ja kansalaistuminen määräytyi ensi sijaisesti velvollisuudesta toisaalta huolehtia sukupuolensa asemaa koskevan julkisen keskustelun ylläpitämisestä ja toisaalta vastata alempien yhteiskuntaryhmien naisten asioiden hoidosta paikallishallinnon eri organisaatioissa. Tämä konkretisoitui ennen muuta naissi-

veellisyyspoliisin viran ajamisessa kunnalliseksi toimeksi. Suhteessaan alempien yhteiskuntaryhmien naisiin emansipaatiolla tarkoitettiin vaatimusta tasa-arvoisista oikeuksista, mutta ei tasavertaisista mahdollisuuksista. Porvarilliset naisjärjestöt lähtivät siitä, että vaikka kaikille naisille tuli suoda tasa-arvoiset kansalaisoikeudet, oli oikein, että ne naiset, joiden aika ei kulunut arkipäivästä selviytymiseen, kantaisivat vastuun naisia koskevista yhteiskunnallisista kysymyksistä ja niiden ratkaisemisesta.

Työläisnaisille poliittiset oikeudet puolestaan merkitsivät sosiaalista velvollisuutta olla mukana järjestötoiminnassa. Työläisnaisille järjestäytyminen oli kamppailua sosiaalisesta, poliittisesta ja kulttuurisesta hegemoniasta, jota porvarilliset naispiirit yhdessä miestensä kanssa hallitsivat, sillä oikeutuksella, minkä fennomaaninen liike oli heille tarjonnut. Yhteiskuntaelämän politisoituminen tarkoittikin sitä, että toimintaa eri yhteiskuntaelämän osa-alueilla perusteltiin yhdistyksiensä omaksuman poliittisen arvomaailman mukaisesti. Työläisnaisten yhteiskunnallistumisen edellytys oli järjestäytyminen. Järjestäytyminen kompensoi sitä, että rahvaannaiset eivät 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmeninä nauttineet samaa sosiaalista arvostusta kuin heidän porvarilliset kansasisarensa. Yhteiskunnallisiin toimiin tottumattomilla työläisnaisilla oli ryhmänä ryhmänä paremmat edellytykset tulla huomioiduksi kuin yksittäisellä ihmisellä. Järjestäytyneenä ryhmänä heillä oli rohkeutta puuttua itseään koskeviin asioihin. Järjestäytymisen voima kiteytyi työläisnaisyhdistyksen toimintansa alkuvuosina tekemässä päätöksessä, että osasto menee kuuntelemaan kaupunginvaltuuston kokouksia "naisissa" silloin kun ryhmän asioita käsitellään.

Työläisnaisten yhteiskunnallista ja sosiaalisen arvotuksen nousua edistivät paikallishallinnon arvoissa tapahtuneet muutokset. Säästämisen ja sen tuottaman tehokkuusajattelun sijaan tullut virkamiesvaltaistuminen ja eri hallinnonalojen säännönmukaistuminen kansanvaltaistivat kunnallishallintoa jo ennen kunnallishallinnon uudistusta. Yleinen ja yhtäläinen kunnallinen äänioikeus oli kansanvaltaistumisen perusta, sillä sen seurauksena valinta luottamustoimien hoitamiseen ei enää automaattisesti liittynyt henkilön yhteiskunnalliseen asemaan ja siihen liittyvään sosiaaliseen arvostukseen. Toisin kuin porvarilliset naispiirit, työläisnaisille kunnallisten luottamustoimien hoito oli tärkeää ja jatkuvan huomion arvoinen asia. Yhteiskuntaryhmien nauttiman sosiaalisen arvotuksen kuilun kapenemisen enteenä voidaan pitää sitä, että työläisnaisyhdistyksen ylläpitämä lasten ja köyhien naisten kesävirikistötoiminta muuttui kaupungin huoltolautakunnan alaiseksi julkiseksi palveluksi 1930-luvun lopulla.

Ristiriidat sosiaalidemokraattisen puoluejärjestöjen ja niiden naisryhmien välillä väistyivät sitä mukaa, kun naisten erillisjärjestäytyminen vakiinnutti asemansa. 1920-luvun aikana naisten piirijärjestöt menettivät merkityksensä ehdokasasettelussa. Naisten omat piirijärjestöt keskittyivät ylläpitämään keskustelua ja toimimaan painostusryhmänä erityisesti työläisnaisia koskevissa yhteis-

kunnallisissa kysymyksissä. Ennen kaikkea kotitalouden ymmärtäminen poliittiseksi kysymykseksi nosti työläisnaisjärjestöjen asemaa sosiaalidemokraattisessa puolueessa.

Äänestäminen ymmärrettiin sekä vasemmistolaisten että oikeistolaisten naisryhmien piirissä tärkeäksi, mutta äänestyskäyttäytyminen ei määräytynyt sukupuolen mukaan. Koko tarkasteluajanjaksolle oli leimallista, että sekä valtiollisissa että kunnallisissa vaaleissa äänestysprosentti jäi yleisesti alhaiseksi. Naisjärjestöt korostivat äänestämistä kansalaisvelvollisuutena. Naisehdokkaitten esille saaminen oli ensimmäisiä eduskuntavaaleja lukuunottamatta sivuseikka. Vaikuttaisi siltä, että naisjärjestöt pyrkivät opastamaan potentiaalista kuulijakuntaansa käyttämään äänioikeuttaan "oikein". Se, että kunnallishallintoon tai kansanedustuslaitokseen valittaisiin "oikeamielisiä" edustajia, johtaisi myös naisten erillistavoitteiden toteutumiseen. Ilmeistä on, että käytännössä naisjärjestöjen vaikutus äänestäjien mielipiteeseen jäi vähäiseksi. Äänestysprosenttien alahaisuuteen saattoi vaikuttaa myös se, että äänestäminen yhteiskunnallisen vaikuttamisen muotona oli etäisempää kuin toiminta naisten erillisjärjestöissä. Tätä kuvaa Jyväskylän Naisyhdistyksen vuonna 1917 tekemä päätös, että yhdistyksen oli keskityttävä siveellisyytilaisuuksien järjestämiseen vaalien alla.

Naisten poliittisen kulttuuriin muotoutumiseen vaikutti ennen kaikkea erillisaseman järjestäminen puoluelaitoksessa ja naisten ajamien erilliskysymysten nousu osaksi puoluepolitiikkaa. Olennaista on, että samaan aikaan kun puolueet vierastivat naisten erilliskysymysten ottamista ohjelmaan erillisjärjestäytyminen vahvisti naisten yhteiskunnallista asemaa ja sitä kautta kansalaistumisprosessia. Toisaalta naisten erilliskysymysten korostaminen ei johtanut siihen, että eri puolueita edustaneet naiskansanedustajat tai naisjärjestöt olisivat lähentyneet merkittävästi. Vaikka kotitalouteen sekä naisten ja lasten asemaan liittyvät kysymykset olivat näennäisesti puoluepolitiikan ulkopuolella, niitä ajaneille naisjärjestöillä oli selkeä käsitys ajamiensa asioiden poliittisesta luonteesta.

Siirryttäessä oikeistosta vasemmistoon poliittisen toiminnan kulttuuriset perustelut heikkenivät poliittisten vaatimusten kustannuksella. Keskeisenä taustasyynä oli, että Jyväskylästä kehittyi 1800-luvun kuluessa suomalaisen sivistyksen keskus. Jyväskylässä kansallisuusaate olikin johtava järjestäytymistä ohjaava elementti aina vuoden 1905 suurlakkoon saakka. Porvarillisten naispiirien keskuudessa isänmaallisuus säilyi järjestäytymisen käyttövoimana aina tutkimusajanjakson loppuun saakka. Sitoutuminen kansallisuusaatteeseen merkitsi sitä, että he saattoivat vakuuttaa toimivansa, ei vain kaikkien naisten, vaan koko kansan äänenä.

Vaikka kansallisuusliike oli koettanut korostaa yhtenäisen kansakunnan merkitystä väestön yhteiskunnallisen orientaation perustana, järjestäytymisessä paikallisuus oli tärkeä ulottuvuus. Tämä näkyi maakuntahengen nousuna. Maakuntaherätys näkyi sekä puoluepoliittisessa että nk. yleishyödyllisessä

järjestäytymisessä. Paikallisuus muuttaa myös käsitystä järjestölaitoksen hierarkisuudesta ja ennen kaikkea hierarkisuuden merkitystä vapaaseen kansalaistointintaan. Järjestölaitos ei ollut niin keskusjohtoinen, mitä järjestöeliitti mielellään antoi ymmärtää.

Jyväskylän Naisyhdistyksellä, Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haarasastolla ja Jyväskylän Sosialidemokraattisella Naisyhdistyksellä oli 1900-luvun alussa paikallisyhteisössä kaksi päätehtävää. Ne välittivät jäsenkunnalleen keskusjärjestöiltä tullutta informaatiota ja aatteellista sanomaa. Paikallisyhteisössä yhdistykset osallistuivat niihin prosesseihin, jotka muotoilivat eri yhteiskuntaryhmien naisten kansalaiskulttuuria siinä mielessä, että niiden valitsemat toimintamuodot heijastivat käsityksiä naisten yhteiskunnallistumisesta laajemminkin.

Keskusjärjestöjen sanomaa ei muotoiltu paikallistasolla, vaan se esitettiin sellaisenaan. Tämä johti ajoittain ristiriitaisiin tilanteisiin. Jyväskyläläisnaisilla ei realistisia mahdollisuuksia toteuttaa kaikkia keskusjärjestöiltä tulleita ehdotuksia. Järjestöeliitti saattoikin luoda vain perustan ihanteelliselle kansalaiskuvalle, mutta kansalaiskulttuuri muovaantui paikallisyhteisöjen ehdoilla. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että naisten poliittinen toiminta jakautui puolueittain, vaikka 1900-luvun alussa keskustelu naisten korporatiivisesta, puoluepolitiikkaan sitoutumattomasta, edustuksesta saivatkin julkisuudessa kannatusta. Myöskään kotitalous- ja äidillisyyssideologista ei tullut sellaista yhteiskunnallista ohjenuoraa, joka oli kelvannut paikallistason järjestäytymisen perusteeksi.

Esimerkiksi Jyväskylän Naisyhdistykselle kirkon suhtautuminen naisiin oli osoitus yhteiskunnan tasa-arvottomuudesta. Sen sijaan kunnallisen äänioikeuden puuttuminen tai avioliittolain jälkeensä jääneisyys eivät heitä juurikaan kiinnostanut. Professori Alma Söderhjelm in vuonna 1927 esille nostamaan kysymykseen naimattoman naisten sosiaalisesta tasa-arvottomuudesta avioituneisiin kansasisariin nähden Jyväskylän Naisyhdistyksen jäsenet eivät ottaneet kantaa, koska asia ei jyvaskyläläisessä yhteisössä ollut millään tavalla ajankohtainen. Paikallisyhdistykselle suhde keskusjärjestöön merkitsi ennen kaikkea yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistamista ja tietoisuutta siitä, että toiminnalla oli laaja yhteiskunnallinen ulottuvuus.

Jyväskylän Naisyhdistyksen aatteellinen ja yhteiskunnallinen viitekehitys liittyi lähinnä liberaalis-konservatiivisiin virtauksiin. Vaikka yhdistyksen toiminta painottui hyväntekeväisyystyöhön, yhdistys vieroksui sellaisia yhteiskunnallisia kannanottoja, jotka liittyivät köyhyyden syiden poistamiseen. Yhdistyksen jäsenistön käsitys yhteiskunnasta perustui näkemykseen yhteiskunnan luonnollisesta hierarkisuudesta, jossa epätasa-arvoa ei voinut olla. Eri yhteiskuntaryhmien nauttima sosiaalinen arvostus oli kohtalon määräästä, johon ei voinut vaikuttaa. Niinpä yhdistys pyrki keskittymään hankekohtaisiin avustustoimintoihin, joilla ensisijaisesti lievennettiin köyhyyden aiheuttamia ongelmia.

Asennoitumisensa Jyväskylän Naisyhdistys oli perinyt 1800-luvun lopussa kukkoistuskautta eläneestä rouvasväentoiminnasta, jossa armeliaisuus oli kietoutunut ylempien yhteiskuntaryhmien velvollisuuteen alempiaan kohtaan. Armeliaisuus yhteiskunnallisena ilmiönä alkoi menettää merkitystään 1910-luvulla sitä mukaa kun käsitys köyhäinhoidosta muuttui. Naisyhdistyksessä hyväntekeväisyystyö vaihtui julkisen moraalien ja yleisten siveellisyysohjelmien valvonnaksi. Jyväskylän Naisyhdistyksen katsantokannassa lähdettiin liikkeelle siitä, että naisten paikka oli koti. Toiminta järjestöelämässä ja kunnallisissa luottamustoimissa oli myös suotavaa, jos perheolot sen sallivat.

Jyväskylän Naisyhdistyksestä vuoden 1905 suurlakon innostamana irrottautunut selkeämpää naisasialinjaa vaatinut ryhmä perusti Suomalaisen Naisliitolla Jyväskylän haaraosaston vuonna 1907. Jyväskylän Naisliitolle oli koko tarkasteluajanjakson leimallista, että se oli omaksunut tehtäväkseen toimintamuotoja, jotka olivat ainakin näennäisesti ristiriidassa keskenään. Yhdistys ilmoitti sekä edustavansa nuorsuomalais-edistysmielisiä liikettä että toimivansa ei-poliittisena sivistysliittona. Lisäksi yhdistyksen sisäisenä ongelmana oli toiminnan painopistealueen määrittäminen. Osa yhdistyksen jäsenistöstä kaipasi käytännöllistä toimintaa kuten ompeluiltoja ja osa varsinaiseen naisasiatyöhön keskittymistä. Jyväskylän Naisliiton jäsenistö ei poikennut Jyväskylän Naisyhdistyksestä, sillä molempia yhdistyksiä yhdisti keskiluokkaisuus, johon sekoittui sivistyneistön läsnäolon vaikutus. Kummankin yhdistyksen keskeisenä ryhmätunnusmerkkinä olikin asettuminen yhteiskunnallisten kysymysten yläpuolelle siinä mielessä, että yhdistyksissä käsiteltiin vähän sellaisia yhteiskunnallisia ongelmia, jotka suoranaisesti koskettivat omaa jäsenistöä.

Yhdistyksien ero paljastui ennen kaikkea toimintaperiaatteissa. Siinä missä Jyväskylän Naisyhdistys oli sulkeutunut, Naisliitto oli avoin. Jyväskylän Naisyhdistys tavoitteli kollektiivista, kaikkia yhteiskuntaryhmiä yhdistävää naistoimintaa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että naisliittolaiset pyrkivät saamaan aloitteidensa taakse mahdollisimman laajan naisjärjestöjen tuen. Laaja-alaisen sisarusverkoston luominen organisaatiotasolla onnistui vain osittain. Suurimpana esteenä oli työläisnaisyhdistyksen omaksuma periaatteellinen kanta, että yhdistys ei tukenut porvarillisista piireistä tulleita aloitteita.

Jyväskylän Naisliiton luentopäivätraditiolla oli loppujen lopuksi enemmän merkitystä maakunnan porvarillisten naispiirien yhdistäjänä kuin paikallisyhteisössä toimineiden naisyhdistyksien toiminnan rationaalistajana. Jyväskylässä samankaltaista toimintaa harrastaneiden naisyhdistyksen yhteisenä ongelmana säilyi koko tarkasteluajanjakson jäsenistön päällekkäisyys, minkä vuoksi lähes jokainen yhdistys kärsi aktiivisten jäsenten vähyydestä.

Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistyksen toiminnassa oli keskeisellä sijalla työläisnaisten ryhmätunteen rakentaminen sekä vahvistaminen. Tämän vuoksi eron tekeminen porvarillisiin naisjärjestöihin ja oman toiminn-

tapiirin erottaminen paikallisesta työväenyhdistyksestä oli tärkeää. Yhdistyksen ryhmätunnusmerkkinä oli vahva toveruushenki. Toisin kuin porvarilliset naisyhdistykset työläisnaisyhdistys ei pyrkinyt laajentamaan vaikutustaan oman yhteiskuntaryhmänsä ulkopuolelle, vaan yhdistys suuntasi sekä avustustoimintansa että yleisötilaisuudet omalle jäsenistölleen. Tässä mielessä yhdistys oli ennen kaikkea ryhmäetua ajava liittymä. Työläisnaisyhdistyksen kielteinen suhtautuminen porvarillisten naisjärjestöjen yhteistyöyrityksiin osoitti, että työläisnaiset eivät luottaneet porvarillisten naispiirien kollektiivisen sisarusajattelun perustuvan aitoon tasa-arvoisuuteen.

Työläisnaisyhdistys ei myöskään pyrkinyt saavuttamaan porvarillisten naisyhdistyksiensä hyväksyntää sosiaalisen arvostuksen saavuttamiseksi. Työläisliiton ja sen alaisten paikallisosastojen keskittyminen lastenhuoto- ja kotitalouskysymyksiin on tulkittu merkinneen sitä, että työläisnaisliike omaksui keski-luokkaisia arvoja sosiaalisen arvostuksensa lisäämiseksi. Kuitenkin porvarillisten naispiirien ja työläisnaisten käsitykset etenkin yhteiskunnallisesta lastenkasvatuksesta poikkesivat niin merkittävästi toisistaan, että lastenhuotokysymyksen luonnehtiminen eri naispiirejä yhdistäväksi asiaksi, on ehdottomasti virheellinen. Kotitalouskysymyksen nousua työläisnaisliikkeen yhteiskunnalliseksi ohjelmaksi tulisi tulkita loogiseksi jatkoksi sille, että järjestäytyneet työläisnaiset pyrkivät vaikuttamaan työläisnaisten arkipäivästä selviytymiseen. Työläisnaisille ansiotyö ei ollut merkinnyt vapautumista perinteisistä sopivuuskäsityksistä, jonka mukaan naisen paikka oli koti. Sen sijaan mahdollisuus irrottautua ansiotyöstä merkitsi työläisnaisille mahdollisuutta keskittyä lasten kasvatukseen ja kodinhoitoon. Kotitalouskysymyksen merkityksen kasvu työläisnaisliikkeessä 1920- ja 1930-luvuilla merkitsi myös naisten erillisaseman vahvistumista työväenliikkeessä. Työläisnaisten tavoitteita tukivat taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset muutokset siinä mielessä, että yhteiskunnallisena arvona ajatus hyvinvointivaltiosta saavutti eri poliittisten puolueiden tuen.

Jyväskyläläisissä naisjärjestöissä käsitys naisten asemasta oikeussubjektina ymmärrettiin eri asiaksi kuin naisen asema ja tehtävä paikallisyhteisössä tai laajemmin suomalaisessa yhteiskunnassa. Toisin sanoen naisten yhteiskunnallistumista ja kansalaistumista ei juurikaan pohdittu naisten vaikutusvallattomuuden näkökulmasta. Sen sijaan julkisessa keskustelussa oli korostetusti esillä naisten yhteiskunnallisen toiminnan vahvuusalueet. Jyväskylässä, jossa suomalaisuusliikkeellä oli ollut vahva vaikutus kansalaisjärjestäytymisen luonteeseen, sukupuolten tasa-arvoisuuskysymykset peittyivät, sillä suomalaisten nostaminen sivistyskansojen joukkoon vaati molempien sukupuolten työpanoksen. Tasa-arvokysymyksen yhteiskunnallista ulottuvuutta heikensi se, että ylempien yhteiskuntaryhmien naiset nauttivat jo säätynsä puolesta korkeaa sosiaalista arvostusta, millä oli paikallisyhteisön sosiaalisessa elämässä suurempi merkitys kuin poliittisella ja sosiaalisella yhdenvertaisuudella alemmien yhteiskuntaryhmi-

en miehien kanssa. Työläisille kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä merkitsi suurempaa riskiä joutua alisteiseen asemaan kuin mitä työväenliikkeen miesten hallitsema yhteiskuntajärjestelmä saattoi merkitä. Tämä ei tarkoita sitä, että naisjärjestöissä sukupuolen merkitys yhteiskunnallisissa käytännöissä olisi ollut epäselvää. Sukupuoli oli 1900-luvun alussa moderniin kansalaisuuteen itsestäänselvyytenä omaksuttu elementti, joka määräsi sukupuolen mukaisen kansalaiskulttuurin sisällön. Tämä tarkoittaa sitä, että 1900-luvun alussa toimineille naisjärjestöille sukupuolen sosiaalinen ja biologinen ulottuvuus olivat toisiinsa limittyviä kansalaiskulttuurin aineksia.

SUMMARY

SISTERS, COMRADES

The organization of women, group consciousness and the culture of citizenship in Jyväskylä from the end of the 19th century to 1930s

Points of departure

This thesis deals with women's rise to citizenship as a part of the breakdown of the estates system and the formation of civil society. The rise to citizenship refers to the historical process during which subject statuses of different population groups, defined in terms of respective rights and duties, were transformed into democratic citizenship. The study ends with the year of 1939 since the fact that Finland drifted into the Second World War caused a rupture in voluntary activities of the citizens. They were harnessed to become tool in home front service. The rise to citizenship is considered from the organizational point of view, and the study concentrates on women's organization in political parties, on their diverse organization in associations for (formally) promoting public utility and on their activities in municipal government.

This study concerns Jyväskylä town only. Jyväskylä does not represent a typical turn of the century Finnish town but the urban society of Jyväskylä serves as a key to the period under view. Jyväskylä was founded almost out of nothing in 1837. The national movement was exceptionally influential there because the first elementary school teachers' seminar in Finland was opened in the town in 1883. What was remarkable was that Finnish was the language of instruction. Jyväskylä became the centre of Finnish Finland after the middle of the century, since the language strife did not reach central Finland. The seminar and other educational establishments in town continuously brought people dedicated to voluntary civil activities into town. The thesis places Jyväskylä in the context of modern urban studies. Above all, the urban society of Jyväskylä was a mediator of innovations, a focal point for social meetings and a scene for showing off social hierarchy.

Women's organization is mainly studied in three women's associations. They are the Women's Society of Jyväskylä (Jyväskylän Naisyhdistys, founded in 1899), the Women's Social Democratic Association (Jyväskylän Sosiaalidemokraattinen Naisyhdistys, 1906) and the Jyväskylä branch of the Finnish Women's Federation (Suomalainen Naisliitto, 1907). Only the Socialdemocratic association

was a proper party branch. The two other societies were, however, close to bourgeois parties in their ideology and in organization.

Close relations of the societies with political parties undermine the concept of 'women's movement' put forward in previous studies on women's organization. The societies are primarily studied the concept of group consciousness in mind which purports to mean that women's societies pursued some typical activities, held up typical practises, values and used rhetoric pertinent to them.

Results

The main result concerns re-evaluation of the relations between women's organizations, the breakdown of the society of estates and the formation of the civil society. In the end of the 19th century were few and chosen women got organized. Involved in societal activities and via them in public discussion were primarily ladies and the learned who represented the *fennomane intelligentsia*.

This group belonged to ladies associations, societies promoting Finnishness, temperance societies, volunteer fire-brigades and to workers' associations. The impetus was given mainly by national revival and the ideas of popular enlightenment. The women who joined them were privileged in comparison to other women in the sense that they had the chance to assume some public positions of trust. The general strike of 1906 awakened also working women to societal action. The espousal of the socialist world-view meant for them that by appealing to international socialism they could challenge the paternalism prevailing in bourgeois women's associations. It is also notable that the reform bill of 1906 created for 'lower strata' of the society an opportunity to expand their organization to become a part of activities within the state. The reform of municipal representation of the year 1917 opened an avenue for women to get organized in central areas of civil society. This was decisive for the women living at the lower levels of the society. Before municipal democratization took place, they had not gained such social respect of the ruling elite with the help which they could have expanded their organization to local government. The main change in the period under scrutiny can be specified as follows: in comparison to the beginning of the period under study all population groups were in the end endowed with the right to take part in organization on various levels of social life and, furthermore, had an opportunity to formulate the social programme guiding their organization.

The women of different social classes got organized in different time-periods and following a different historical rhythm. Bourgeois women had become members of civil society during the times of the estates system and through corporative representation. This tradition was carried forward to new

women's associations which are represented here by the Women's Society of Jyväskylä and the Jyväskylä branch of the Finnish Women's Federation. The women belonging to the higher echelons of the society did not demand the right to become candidates in general elections or the right to take part in municipal government and gain positions of trust. This was the case because in a local society they commanded social respect, and this affected indirectly the way in which they were offered posts of trust without their own initiative. In Jyväskylä where bourgeoisie held sway, the hegemony of the bourgeois women's associations was also acknowledged.

The study also shows that emancipation and rise to citizenship did not mean the same thing. For bourgeois women's associations emancipation was connected to the social right to make oneself heard in public discussion. Political rights of citizenry and their use were not necessarily equal. Bourgeois women were involved in party-politics but this way of organization did not feature as prominently in public as their activities in formally non-political organizations. Their politization was manifested in civil activities of public utility which were channelled to endorse the social values of the bourgeoisie. One reason for this was that after the birth of political party system in Finland, party organizations were not able to incorporate special women's programmes into their own programmes although they avowed support to the equality of sexes. Women's special activities were regarded as harmful for the party politics, foremostly since proper party organizations and their women's associations fought over the very same supporters.

It was characteristic for the process of gaining citizenship in bourgeois women's associations that various factions did not lay out any social programme which involved vested group interest. Their process of socialization and rise to citizenship was primarily determined, on one hand, by their duty to carry on the public argument about the status of their sex and, on the other hand, to pursue the issues of the women of the lower social strata in the organizations of local government. For the women of lower strata emancipation meant a demand for equal rights, not equal opportunities. The bourgeois women's view of society held that although all women should have equal citizen's rights, it was appropriate that the women whose time was not spent in everyday survival should assume the responsibility to take care of women's social problems and their solution.

For working women political rights meant social responsibility to participate in the activities of workers associations. Their organization was struggle over social, political and cultural hegemony which was in the hands of bourgeois elite and cultivated in accordance of the traditions of the national movement. The politization of social life showed that activities in its various spheres were legitimated by the political values adopted by associations. The precondition for

working women's participation in socialization process was organization. Organization compensated the handicap that working women did not in the early decades of the 20th century enjoy the same respectability as bourgeois women did. As a group, organized working women had better opportunities to become noticed on different levels of social life than as individuals.

In women's associations in Jyväskylä the conception of woman as a legal subject was understood to be a different matter than a woman's status or role in local community or in Finnish society in general. In other words, the introduction of women into socializing process or their assumption of citizenship was not pondered from the standpoint of lacking power to exert influence in the society. One important background factor in explaining this was that in Jyväskylä the Finnish nationalist movement powerfully shaped the form the organization for citizenship took. Besides, it has to be taken into account that for the women of the middle and high classes, the hegemonic status provided by the class ensured social respectability which was more important in the life of local community than equality with men in politics of power. For workers the capitalist system was a graver risk than to become subjects of a state ruled by men. This does not mean to say that in women's associations the significance of sex as reflected in social practises would have been left unspecified. In the beginning of this century sex was an element in modern citizenship which was taken for granted; it determined the contents of sexually defined culture of citizenship. In the women's associations social and biological dimensions of the sex overlapped and remained intermingled elements in the culture of citizenship.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

KANSALLISARKISTO (KA)

Vuoden 1905 suurlakkoa koskeva aineisto/Jyväskylä

Ek-Valpo

Henkilökortti

Takala Aino Emilia, Jyväskylä

Tuomi Lempi Maria, Jyväskylä

Kansallisen Edistyspuolueen arkisto

Paikallisjärjestöjen vuosikertomukset

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin tietoja

Jyväskylän Kansallinen Edistysseura

Paikallisjärjestöjen vuosikertomukset Mf 86

Jyväskylän Kansallisen Edistysseuran vuosikertomukset 1935

Naisasiakomitean mietintö 1948 Mf 50

Marttajärjestö III.

Keski-Suomen Marttapiiri. Vuosikertomukset. Jyväskylän Seudun Marttayhdistys 1930–1939

TYÖVÄENARKISTO (TA)

Suurlakkokokoelma, kansio P 4 1905–1906, Jyväskylä

Muistitieto

Elli Lehtinen, Jyväskylä

Toivo Lehto, Jyväskylä

Aino Takala, Jyväskylä

Sosialidemokraattisen Naisliiton arkisto.

Naisliittotoimikunnan pöytäkirjat 1899–1939

Paikallisosastojen toimintakertomukset 1919–1937

Sosialidemokraattisen puolueen arkisto. Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1899–1939

PORVARILLISEN TYÖN ARKISTO (PTA)

Kansallisen Kokoomuksen arkisto
Naisvaliokunta.

Naisvaliokuntien vuosikertomukset. Jyväskylän Suomalaisen puolueen naisvaliokunnan vuosikertomukset 1906–1918

Jyväskylän Kokoomuksen naisjärjestön vuosikertomukset 1919-1939.

EDUSKUNNAN KIRJASTON ARKISTO (EK)

Jättiläisänous väkijuomakieltolaki- ja kunnalliskielto-oikeus-asiassa. Nide 6 Vaasan lääni, Jyväskylän kaupunki.

SOTA-ARKISTO (SARK)

Lotta Svärd järjestön arkisto

Jyväskylän Lotta Svärd -yhdistyksen jäsenkorttiluettelot 19–1939

HELSINGIN KAUPUNGIN ARKISTO (HKA)

Suomen Naisyhdistyksen arkisto

Johtokunnan pöytäkirjat 1899–1939

Paikallisyhdistysten vuosikertomukset. Jyväskylän Naisyhdistyksen vuosikertomukset 1899–1939

Kertomus Jyväskylän Naisyhdistyksen toiminnasta 1899–1923. Kirjoittanut Ada Ojala.

Jyväskylän Naisyhdistyksen 40-vuotishistoriikki (Katsaukseen on lisätty myöhemmin seuraavat kymmenen vuotta)

Suomalaisen Naisliiton arkisto

Haaraosastojen vuosikertomukset. Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston vuosikertomukset 1908–1939

JYVÄSKYLÄN MAAKUNTA-ARKISTO (JyMa)

Laukaan kihlakunnan henkikirjoittajan arkisto. Jyväskylän kaupungin henkikirjat 1898.

Jyväskylän Suomalaisen Seuran arkisto
Jäsenluettelo 1865, 1908–1915.

Keski-Suomen Raittiuden Ystävät arkisto (vuodesta 1903 Jyväskylän Raittiusseura)
Jäsenluettelo 1884–1939

Jyväskylän Seudun Marttayhdistyksen arkisto
Johtokunnan ja vuosikokousten pöytäkirjat 1924–1939

Jyväskylän Nuorten Naisten Kristillisen Yhdistyksen arkisto
Pöytäkirjat 1897–1939
Jäsenluettelot 1897–1939

Jyväskylän Sosialidemokraattisen Naisyhdistyksen arkisto
Pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1906–1939 (sisältää myös Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosiaalidemokraattisen naispiiritoimikunnan aineistoa)

Jyväskylän Työväenyhdistyksen arkisto
Jäsenkirjat 1888–1939
Johtokunnan pöytäkirjat 1910–1939
Vuosikertomukset 1905–1939

Onni Tuomen arkisto
Aino Takala. Isoäidin muistio.
Yrjö Puttosen kirjeitä Ida Lamppiselle.

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Suomalaisen puolueen arkisto
Suomalaisen puolueen ja piiritoimikuntien pöytäkirjat 1908–1916

Suomalaisen Naisliiton Jyväskylän haaraosaston arkisto.
Historiikki (päiväämätön)

JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN ARKISTO (JKA)

Jyväskylän kaupunginhallituksen arkisto

Valtuusmiesten/Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1875-1939

Jyväskylän sosiaalilautakunnan arkisto

Vaivahoitohallituksen pöytäkirjat 1894–1913

Köyhäinhoitohallituksen pöytäkirjat 1914–1925

Köyhäinhoitolautakunnan pöytäkirjat 1926–1936

Huoltolautakunnan pöytäkirjat 1937–1939

Jyväskylän kaupungin väliaikaisen kansakoulun arkisto

Johtokunnan pöytäkirjat 1894–1897

Naisten Työhuoneen arkisto

KESKI-SUOMEN MUSEO (KSM)

Jyväskylän Naisyhdistyksen arkisto

Pöytäkirjat 1899-1939

Jyväskylän kaupungin kulttuuritoimiston perinnekselyt

Arkista elämän menoa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON HISTORIAN LAITOKSEN MIKROFILMIKO-KOELMA

Suuri adressi, nide 20, kortti 201, Vaasan lääni, Jyväskylän kaupunki.

PAINETUT LÄHTEET

Jyväskylän Juomalakko kesäkuun 1. pnä 1898. Jyväskylä 1898.

Jyväskylän Juomalakko syyskuun 1. pnä 1899. Jyväskylä 1899.

Pöytäkirja Sosialidemokratisen naisliiton edustajakokouksesta Lahdessa 5,6 ja 7 päivinä syyskuuta 1909. Mikkeli 1909.

Suomen Sosialidemokratisen Naisliiton seitsemännen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella lokak. 23–25 p. 1913. Porvoo 1914.

Suomen Sosialidemokrattisen Työläisnaisliiton kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja Helsingissä lokak. 4–6 p:nä 1917. Mikkeli 1917.

Suomen Sosialidemokrattisen puolueen viidennen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Oulussa 20–27 p:nä Elokuuta 1906. Tampere 1906.

Pöytäkirja Suomen Sosialidemokrattisen puolueen XVII puoluekokouksesta Helsingissä 25–28.5.1936. Helsinki 1936.

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokrattisen piirikokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Myllymäen Työväentalolla huhtikuun 7–8 päivinä 1912. Jyväskylä 1912.

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokrattisen piirikokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Jyväskylän Työväentalolla huhtikuun 12–13 p:nä 1913. Jyväskylä 1913.

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokrattisen piirikokouksen pöytäkirja 12-13 IV 1914. Jyväskylä 1914.

Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokratisen piirijärjestön kokouksesta 24–25. IV. 1915. Jyväskylä 1915.

Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokratisen vaalipiirijärjestön kokouksessa huhtikuun 14 ja 15 päivinä vuonna 1916 Jyväskylän Työväentalolla. Jyväskylä 1916.

Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sos.dem. piirijärjestön edustajakokouksen pöytäkirja v. 1917. Jyväskylä 1917.

Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen Piirijärjestön vuosikokouksesta Jyväskylässä 24 ja 25 päivinä toukokuuta 1931. Jyväskylä 1931.

Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen Piirijärjestön vuosikokouksesta Jyväskylässä 28 ja 29 päivinä toukokuuta 1932. Jyväskylä 1932.

Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin Sosialidemokraattisen Piirijärjestön vuosikokouksesta Jyväskylässä toukokuun 12 päivänä 1935. Jyväskylä 1935.

Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokraattisen piirijärjestön vuosikokouksesta Jyväskylässä huhtikuun 18 p:nä 1938

Pöytäkirja Vaasan läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokraattisen piirijärjestön vuosikokouksesta Jyväskylässä huhtikuun 9–10 p:nä 1939. Jyväskylä 1939.

ASETUSKOKOELMA. Asetus 27/6.8.1889.

PAINAMATON KIRJALLISUUS JA OPINNÄYTTEET

Eliala Maija-Leena, Puoluejärjestöjen piiriorganisaatioiden kehitys Keski-Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1967.

Fredrikson 1978, Fredrikson Erkki, Ravintolatoiminta Jyväskylässä 1800-luvulla. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1978.

Hänninen Helena. Kultivoitumisen tiellä. Näkökulma Jyväskylän seminaarin opettajakasvatukseen. Lisensiaatin tutkielma. Tampereen yliopisto. Kansanperinteen laitos 1994.

Kokko Marja, Yhdistysten kautta yhteiskuntaan. Jyväskyläläisnaisten osallistuminen yhdistys- ja kunnalliselämään 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1939. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1992.

Kokko Marja, Edistysuskoa ja ennakkoluuloja. Naisliike Jyväskylässä vuoteen 1905. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1995.

Paunu Eira, Impi Sirkka ja Keski-Suomen Naistenpäivät. Suolahden opiston toimittama Impi Sirkka -kirja 5.5.1995. Käsikirjoitus.

Peltola Kirsi, Kirjavalinta Jyväskylän, Lappeenrannan ja Kuusankosken kaupunginkirjastoissa Suomen historian murroskausina. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1998.

Rautama Pauli, Pohjalaisten työväenjärjestöjen omatoimiset kulttuuriharrastukset 1900-luvun alussa. Suomen historian lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto. Historiatieteen laitos 1993.

Valtonen Heli, Neiti ja neuvoja, vaimo ja vaatetustyöntekijä. Ammattinimike jyväskyläläisnaisten identifioitumismuotona 1900-luvun alkupuolella. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1996.

Veijola Jorma, Nuorsuomalainen puolue ja kansallinen edistyspuolue Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä 1907–1939. Suomen historian sivulaudaturtyö. Jyväskylän yliopisto. Suomen historian laitos 1981.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Keski-Suomi 1871–1918
 Keski-suomalainen 1918–1939
 Suomalainen 1889–1918
 Sisä-Suomi 1924–1939
 Sorretun Voima 1906–1918
 Työn Voima 1919–1939
 Koti ja Yhteiskunta 1899–1911
 Naisten Ääni 1905–1939
 Toveritar 1922–1939
 Työläisnainen 1906–1917

KIRJALLISUUS

- Aalto 1996, Aalto Seppo, Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijana. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700. Helsinki 1996.
- Aatteen arkipäiviä ja juhlahetkiä. 50-vuotias Jyväskylän Sosialidemokraattinen Naisyhdistys. 1906–1956. Jyväskylä 1956.
- Aho 1993, Aho Jouko, Parapsykologiat. Ulkopuolisen näkemys poikkeavan tieteen suomalaiseen historiaan. Hist. Tutk. 176. Tampere 1993.
- Ahtiainen & Tervonen 1996, Ahtiainen Pekka & Tervonen Jukka, Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen. Vammala 1996.
- Ahtisaari 1997, Ahtisaari Eeva, Hilda Käkikoski: Opettaja, puhuja ja poliitikko naisen asialla. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähteenmäki Maria & al. Helsinki 1997.
- Ala 1997, Ala Juha, Äänioikeus kansallisen ihanteen palautumisyrityksenä. Naistutkimus 1/1997.
- Alanne 1972, Alanne Kauko, Raittiusliike joukkoliikkeenä. Teoksessa Politisoituva Tampere 1899–1905. Tampereen yliopisto. Historian laitos. Monistesarja B n:o 1. Tampere 1972.
- Alapuro & Stenius 1987, Alapuro Risto & Stenius Henrik, Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro Risto & al. Vaasa 1987.
- Alapuro 1994, Alapuro Risto, Suomen synty. Suomen synty paikallisena ilmiönä. Porvoo 1994.
- Alfthan 1996, Alfthan Märta von, Seitsemän vuosikymmentä Naisasialiitto Unionin historiaa. Joensuu 1966.

- Anttila 1993, Anttila Jorma, Käsitukset suomalaisuudesta, traditionaalisuus ja modernisuus. Teoksessa *Mitä on suomalaisuus*. Toim. Korhonen Seppo. Suomen Antropologinen Seura. Helsinki 1993.
- Anttonen 1994, Anttonen Anneli, Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa *Naisten hyvinvointivaltio*. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994.
- Asikainen 1994, Asikainen Sari, Me toivoimme ihannemaata. Hilja Pärssisen varhainen aatemaailma ennen kansanedustajuutta. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Naistutkimusyksikkö. Julkaisusarja N 9/1994.
- Blom & Siisiäinen 1992, Blom Raimo & Siisiäinen Martti, Poliittikan sosiologia. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 52. Jyväskylän yliopisto 1992.
- Borg 1965, Borg Olavi, Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880–1964. Porvoo 1965.
- Canth 1884, Canth Minna, Naiskysymyksestä. *Valvoja* 4/1884.
- Davis 1996, Davis Natalie Zemon, Sosiaalishistorian haasteet. Teoksessa *Matkoja moderniin*. Toim. Rahikainen Marjatta. *HArk.* 107. Helsinki 1996.
- Ehrnrooth 1992, Ehrnrooth Jari, Sanan voimalla, vihan vallassa. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. *Hist. Tutk.* 167. Jyväskylä 1992.
- Elävä kaupunki. Toim. Knuutti Liisa. Espoo 1996.
- Eskelinen 1997, Eskelinen Sanna, Jyväskylän Naisvoimistelijat 80 vuotta 1917–1997. Jyväskylä 1997.
- Fredrikson 1986, Fredrikson Erkki, Wolmar Schildt ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Jyväskylän haaraosasto 1865–1871. *Keski-Suomi* 18. Keski-Suomen museon julkaisuja. Saarijärvi 1986.
- Gripenberg 1909, Gripenberg Aleksandra, Naisasian kehitys eri maissa 4. Suomi. Porvoo 1909.
- Haapala 1986, Haapala Pertti, Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920. *Hist. Tutk.* 133. Vammala 1986.
- Haapala 1989, Haapala Pertti, Sosiaalishistoria. Johdatus tutkimukseen. Jyväskylä 1989.
- Haapala 1995, Haapala Pertti, Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920. Helsinki 1995.
- Haavio-Mannila Elina, Suomalainen nainen ja mies. Asema ja muuttuvat roolit. Porvoo 1970.
- Hagman 1889, Hagman Lucina, Naisten äänioikeudesta. Keskustelun perusteeksi. Helsinki 1889.
- Hagman 1906a, Hagman Lucina, Naisten ohjelma tulevissa vaaleissa. Porvoo 1906.

- Hagman 1906b, Hagman Lucina, Minna Canthin elämäkerta 1. Helsinki 1906.
- Hagman 1918, Hagman Lucina, Muistelmia äänioikeuteni ensiajoilta. Teoksessa Muistoja ja kokemuksia II. porvoo 1918.
- Halila 1949, Halila Aimo, Suomen vanhin kansakouluopettajisto. Yhteiskunta-historiallinen tutkimus. Helsinki 1949.
- Halila 1963, Halila Aimo, Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo 1963.
- Halila 1962, Halila Anja, Naisen asema ja naisasialiike Suomessa. Teoksessa Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. Toim Linkomies Edwin. Helsinki 1962.
- Halila 1975, Halila Anja, Suomen Naisyhdistyksen paikallisosastot. HArk 67. Forssa 1975.
- Halmesvirta 1995, Halmesvirta Anssi, Kansallisen vastustuskyvyn puolesta. Konrad ReijoWaara ja degeneraation idea 1880–1918. HArk. 105. Helsinki 1995.
- Heikkilä 1979, Heikkilä Markku, Kirkollisen yhdistysaktiivisuuden leviäminen Suomessa. Virallisen järjestöorganisaation kehitys 1900-luvun alusta toiseen maailmansotaan. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 112. Helsinki 1979.
- Heikkilä & Seppo 1987, Heikkilä Markku & Seppo Juha, Uskonnollinen liike, esivalta ja "maailma". Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro Risto & al. Vaasa 1987.
- Heinonen 1998, Heinonen Visa, Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Helsinki 1998.
- Heininen & Heikkilä 1996, Heininen Simo & Heikkilä Markku, Suomen kirkko-historia. Helsinki 1996.
- Hentilä 1989, Hentilä Marja Liisa, Maa jossa piiatkin saavat äänestää. Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdissä 1906–1914. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Laine Leena & Markkola Pirjo. Mänttä 1989.
- Hentilä & Lähteenmäki 1990, Hentilä Marja-Liisa & Lähteenmäki Maria, Kansainvälinen naistenpäivä 1910–1990. Työväenarkiston julkaisuja 2. Helsinki 1990.
- Hietala 1992, Hietala Marjatta, Innovaatioiden ja kansainvälistymisen vuosikymmenet. Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. HArk 99:1. Helsingin kaupungin tietokeskuksen Tutkimuksia 1992:5:1. Jyväskylä 1992.
- Hinkkanen & Lintunen 1997, Hinkkanen Merja-Liisa & Lintunen Maija, Aleksandra Gripenberg - Taistelija ja kansainvälinen naisasianainen. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset Toim. Lähteenmäki Maria & al. Helsinki 1997.

- Hoikka & Borg 1990, Hoikka Paavo & Borg Sami, Suomalaisen kunnallishallinnon arvot. Tutkimus paikallisen itsehallinnon historiallisesta kehityspiirteistä ja arvoista. Tampereen yliopisto. Kunnallistieteiden laitos. Julkaisusarja 4/1990. Tampere 1990.
- Hokkanen 1987, Hokkanen Ritva, Suomalainen Naisliitto 1907–1987. Helsinki 1987.
- Häggman 1994, Häggman Kai, Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Hist. Tutk. 179. Helsinki 1994.
- Häggman 1996, Häggman Kai, Johdatus perhehistoriaan. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Helsinki 1996.
- Hämäläinen 1968, Hämäläinen Pekka Kalevi, Kielitaistelu Suomessa 1917–1939. Porvoo 1939.
- Hölttä 1982, Hölttä Outi, Suomen puolueiden organisaatiot vuosina 1918–1939. Turun yliopisto. Poliittinen historia. Julkaisusarja C:17. Turku 1982.
- Innala 1967, Innala Aune, Suomen naisen alkutaival lainsäätäjänä. Joensuu 1967.
- Jaakkola 1994, Jaakkola Jouko, Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Toim. Jaakkola Jouko & al. Jyväskylä 1994.
- Jaakkola 1990, Jaakkola Kerttu, Tampereen Naisyhdistys 1890–1990. Tampere 1990.
- Jallinoja 1983, Jallinoja, Riitta, Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteiden muutoksen ja yhteiskunnallisaatteellisen murroksen heijastajana. Juva 1983.
- Jokipii 1984, Jokipii Mauno, Wolmar Schildtin asema suomalaisuusliikkeessä. Jyväskylän yliopiston maisteri- ja tohtoripromootio 2. kesäkuuta 1984. Jyväskylä 1984.
- Jokipii Mauno 1993, Jokipii Mauno, Keski-Suomen maakunta- ja läänikehitys. Teoksessa Keski-Suomen historia 3. Keski-Suomi itsenäisyyden aikana. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1993.
- Jutikkala 1968, Jutikkala Eino, Sääty-yhteiskunnan hajoaminen. Teoksessa Suomen talous- sosiaalhistorian kehityslinjoja. Porvoo 1968.
- Juva 1950, Juva Mikko, Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848–1869. Helsinki 1950.
- Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomukset 1906–1939
- Kaarninen 1990, Kaarninen Mervi, Punaorpojen huolto - köyhäinapua ja kasvatusta. Teoksessa Väki voimakas 4. Suomi 1917–1918. Työväenhistorian ja perinteen tutkimuksen Seura. Hämeenlinna 1990.
- Kaarninen 1995, Kaarninen Mervi, Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Helsinki 1995.
- Kalemaa 1992, Kalemaa Kalevi, Sylvi-Kylikki Kilpi. Sörnäisten tyttö. Poliittinen elämäkerta. Juva 1992.

- Karjalainen 1990, Karjalainen Merja, Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan. Jyväskylän kaupungin sosiaalitoimen historia vv. 1880–1956. Jyväskylän kaupunki. Sosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1990. Jyväskylä 1990.
- Karlsson 1996, Karlsson Gunnel, Från broderskap till systemskap. Det socialdemokratiska kvinnoförbundets kamp för inflytande och makt i SAP. Lund 1996.
- Karpio 1938, Karpio Vihtori, Vuoden 1898 "yleinen juomalakko" Suomessa. Vammala 1938.
- Katajainen 1998, Katajainen Johanna, Jyväskylän Akateemiset Naiset 1928–1998. Jyväskylä 1998.
- Katainen 1990, Katainen Elina, Akkain aherruksesta aatteen hyväksi. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944–1990. Tampere 1990.
- Katainen 1997, Katainen Elina, Wapoon ja Wapauteen! Maria Raunio. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähtenmäki Maria & al. Helsinki 1997.
- Kaupunki. Elämän kohtauspaikka. Toim. Kajaste Kimmo. Tampere 1992.
- Keskeneräinen kansanvalta. Teoksessa Naiset Pohjoismaiden politiikassa. Toim. Haavio-Mannila Elina 6 al. Oslo 1983
- Keskinen 1997, Keskinen Esko, Maailmankuvan rakennusaineet: kokemukset ja kulttuuri. Teoksessa Maailmankuvaa etsimässä. Toim. Rydman Jan. Helsinki 1997.
- Keski-Suomen Naistenpäivät 10-vuotiskautena 1924–1933. Jyväskylä 1933.
- Kettunen 1994, Kettunen Pauli, Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisessa ajattelu- ja toimintatavoissa. Hist. Tutk. 189. Vammala 1994.
- Kiiski 1978, Kiiski Venla, Tekla Hultin, poliitikko. Studia Historica Jyväskylän-isiä 15. Jyväskylä 1978.
- Kivinen 1996, Kivinen Osmo, Keskustelua kansalaisuudesta ja valtiosta. Tiedepolitiikka 3/1996
- Kilpi 1953, Kilpi Sylvi Kyllikki, Suomen työläisnaisliikkeen historia. Pori 1953.
- Koivunen & Liljeström 1996, Koivunen Anu & Liljeström Marianne, Kritiikki, visiot, muutos - feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. Teoksessa Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Koivunen Anu & Liljeström Marianne. Tampere 1996.
- Kolbe 1993, Kolbe Laura, Kaupunkihistorian uusia tuulia Euroopassa - ja Helsingissä. HAik. 3/1993.
- Korhonen 1954, Korhonen Arvi, Suomalaisen kansanvallan juuret. Teoksessa Suomalaisen kansanvallan kehitys. Toim. Renvall Pentti. Porvoo 1954.
- Korppi-Tommola 1990, Korppi-Tommola Aura, Fighting together for freedom. Nationalism, Socialism, Feminism, and Women's Suffrage in Finland 1906. Scandinavian Journal of History. 1990. Vol. 3/15.

- Kotkan Naistenpäivät 1926–1936. Kotka 1936.
- Koskinen 1997, Koskinen Pirkko K., Äänoikeuden lainsäädäntöhistoriaa. Teoksessa *Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset*. Toim. Lähteenmäki Maria & al. Helsinki 1997.
- Kuusanmäki 1983, Kuusanmäki Jussi, Kunnallisen kansanvallan kehitys ja kunnallishallinnon organisaatio 1875–1917. Teoksessa *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvun lopusta autonomian ajan loppuun*. Toim. Tommila Päiviö. Vantaa 1983.
- Kuusanmäki 1992, Kuusanmäki Jussi, Sosiaalipolitiikkaa ja kaupunkisuunnittelua. *Tieto, taitoa, asiantuntemusta 2*. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. HArk 99:2. Helsingin kaupungin tietokeskuksen Tutkimuksia 1992:5:2. Jyväskylä 1992.
- Kuusipalo 1989, Kuusipalo Jaana, Naisena politiikan huippupaikoilla. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen julkaisuja. Sarja A. Tutkimuksia 13. Tampere 1989.
- Kuusipalo 1994, Kuusipalo Jaana, Emännät ja työläisnaiset 1930–1950-lukujen politiikassa. Oppaina Vieno Simonen ja Tyyne Leivo-Larsson. Teoksessa *Naisten hyvinvointivaltio*. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994.
- Laine 1989, Laine Leena, Käsi kädessä siskot veikot? Naiset ja työväenurheiluliike. Teoksessa *Tuntematon työläisnainen*. Toim. Laine Leena & Markkola Pirjo. Mänttä 1989.
- Laitinen 1988a, Laitinen Erkki, Väestö ja yhteiskunta. Teoksessa *Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan*. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1988.
- Laitinen 1988b, Laitinen Erkki, Hallinto ja poliittis-yhteiskunnallinen kehitys. *Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan*. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1988.
- Laitinen 1993, Laitinen Erkki, Väestö. Teoksessa *Keski-Suomen historia 3. Keski-Suomi itsenäisyyden aikana*. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1993.
- Lappi 1997, Lappi Tiina-Riitta, Mielikuvia kaupungista. Ympäristösuhteen tarkastelua Jyväskylän Kuokkalassa. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 32. Jyväskylä 1997.
- Latikka 1987, Latikka Olavi, Järjestäytyminen ja yhteiskunnan muutos. Järjestötoiminnan alkuvaiheet ja laajentuminen suomenkielisellä Etelä-Pohjanmaalla vuoteen 1908. *Studia Historica Jyväskyläläensia 35*. Jyväskylä 1987.
- Lehtinen 1967, Lehtinen Erkki, Kielestä suomalaisten ryhmätuntomerkinä Ruotsin vallan kaudella. HAik. 1/1967.
- Lehtonen 1994, Lehtonen Eeva-Liisa, Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. Hist. Tutk. 184. Vammala 1994.

- Leino-Kaukiainen 1994, Leino-Kaukiainen Pirkko, Suomalainen Puolue 1905–1918. Teoksessa Suomalais-Kansallinen Kokoomus. Suomalaisen Puolueen ja Kansallinen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929. Leino-Kaukiainen Pirkko & Uino Ari. Vammala 1994.
- Liikanen 1995, Liikanen Ilkka, Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Hist. Tutk. 191. Jyväskylä 1995.
- Lilius 1885, Lilius Anna, Emäntien henkinen vaikutus ympäristöönsä. Kansanvalistusseuran toimituksia XLVII. Helsinki 1885.
- Liljeström 1996, Liljeström Marianne, Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Avain sanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere 1996.
- Lindman 1969, Lindman Sven, Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1919. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia 5. Helsinki 1968.
- Lähtenmäki 1989, Lähtenmäki Maria, Pohjoinen mallimaa". Suomen työläisnaisliikkeen kansainvälistyminen. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Laine Leena & Markkola Pirjo. Mänttä 1989.
- Lähtenmäki 1990, Lähtenmäki Maria, Poliittinen kotitalous. Työläisnaisliikkeen kotitalouspoliittisen ohjelman muotoutuminen 1920-luvun Suomessa. Teoksessa Jännittävää työväenhistoriaa. Työväenarkiston julkaisuja no. 3. Helsinki 1990.
- Lähtenmäki 1995, Lähtenmäki Maria, Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–1930-luvun Suomessa. Saarijärvi 1995.
- Lönnqvist 1992, Lönnqvist Bo, Kaupunki käsitteenä ja näyttämönä. Teoksessa Kaupunki. Elämän kohtauspaikka. Toim. Kajaste Kimmo. Suomen kaupunkiliitto. Tampere 1992.
- Lönnqvist 1998, Lönnqvist Bo, Etnologia ja historiallinen antropologia. Teoksessa "Toinen sivilisaatio". Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000. Toim. Junkala Pekka & Kiuru Elina. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 36. Jyväskylä 1998.
- Lönnqvist & Junkala 1998, Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000. Teoksessa "Toinen sivilisaatio". Arkielämä, sivilisaatio ja kansankulttuuri Suomessa noin 1500–2000. Toim. Junkala Pekka & Kiuru Elina. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 36. Jyväskylä 1998.
- Markkola 1994, Markkola Pirjo, Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Hist. Tutk. 187. Vammala 1994.
- Markkola 1995, Markkola Pirjo, Miehet, naiset ja historiallinen muutos: sukupuoli historiantutkimuksessa. HAik. 4/1995.
- Marshall 1996, Marshall T.H., Citizenship and Social Class. Marshall T.H. & Bottomore Tom. London. Pluto 1996.

- Moving on. New Perspectives on Women's Movement. Toim. Andreasen Toya & al. Acta Jutlandica LXVII:1. Humanities Series 66. Aarhus: Aarhus University Press 1990.
- Murtorinne 1995, Murtorinne Eino, Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900–1990. Porvoo 1995.
- Mustakallio 1983, Mustakallio Hannu, Säätyläispapista kansalaiseksi. Papiston poliittis-yhteiskunnallinen rooli demokratisoitumisen murrosvaiheessa 1905–1907. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura 126. Helsinki 1983.
- Mustakallio 1988, Mustakallio Sinikka, Naisten itsenäisyys historiaa Suomessa. Vantaa 1988.
- Mäkikossa 1947, Mäkikossa Oma, Yhteiskunnalle omistettu elämä. Miina Sillanpään elämän ja työn vaiheita. Helsinki 1947.
- Mönkkönen 1988, Mönkkönen Mauri, Sivistyselämä. Teoksessa Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1988.
- Mylly 1989, Mylly Juhani, Traditio, järjestelmä, symbolit. Tutkielma Suomen poliittisesta kulttuurista 1800- ja 1900-luvuilla. Turun yliopiston julkaisusarja. Sarja C 76. Turku 1989.
- Naiset ja sosialidemokratia Suomessa. 25-vuotismuistio. Helsinki 1925.
- Naiset ja valta. Toim. Saarinen Aino & al. Jyväskylä 1987.
- Naumanen 1990, Naumanen Päivi, Kansalaiskuva Suomessa. Kansalaista koskevat käsitykset opettajien ammattilehdessä 1880-luvulta 1980-luvulle. Koulutussosiologian tutkimusyksikön tutkimusraportteja 6. Turun yliopisto 1990.
- Norrena 1993, Norrena Leevi, Talonpoika, pohjalainen - ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järviseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Hist. Tutk. 178. Tampere 1993.
- Nousiainen 1980, Nousiainen Jaakko, Suomen poliittinen järjestelmä. Juva 1980.
- Nummela 1989, Nummela Ilkka, Kuopion historia 3. Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875–1918. Kuopio 1989.
- Nummela 1995, Nummela Ilkka, Keski-Suomen varallisuuskuva autonomian ajan lopulla. Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämätkuvaajina. Toim. Pitkänen Timo & Roiko-Jokela Heikki. Jyväskylä 1995.
- Oittinen 1989, Oittinen Riitta, Ompelu naisten työnä ja naisten työn symbolina. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Laine Leena & Markkola Pirjo. Mänttä 1989.
- Ollila 1986, Ollila Anne, Naimaton perheellinen nainen: Lucina Hagmanin perhe. Teoksessa Yksilö ja yhteiskunta. Juhlakirja Viljo Rasilan täyttäessä 60 vuotta. Acta Universitatis Tamperensis. Ser A vol 202. Tampereen yliopisto. Tampere 1986.

- Ollila 1993, Ollila Anne, Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Hist. Tutk. 173. Tampere 1993.
- Ollila 1994, Ollila Anne, Perhe - ura vai vankila. Teoksessa Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Toim. Immonen Kari. Keuruu 1994.
- Ollila 1997, Ollila Anne, Vahvojen naisten puolestapuhujat: Lucina Hagman ja Alli Nissinen. Teoksessa Yksi kamari - kaksi eduskuntaa. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähteenmäki Maria. Helsinki 1997.
- Palmunen 1992, Palmunen Ritva, Aitan polulta yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Keskustalaisen naisliikkeen toimintaa 1906–1985. Iisalmi 1992.
- Paunu 1985, Paunu Eira, 85-vuotta kristillistä naistyötä. Jyväskylän NNKY ry vuosina 1897–1982. Helsinki 1985.
- Piirteitä Jyväskylän Sosiaalidemokraattisen Naisyhdistyksen toiminnasta vuosilta 1906–1936. Jyväskylä 1936.
- Pohls 1997, Pohls Maritta, Eleliina Ala-Kulju ja Hilma Räsänen - Kaksi maalaisnaista eduskunnassa. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähteenmäki Maria & al. Helsinki 1997.
- Poimintoja Naisten Päiviltä Vaasassa huhtikuun 4–5. p:nä 1925. Vaasa 1925.
- Pulkkinen 1985, Pulkkinen Tuija, Tavallinen elämä, valtio ja patrioottisuus J. V. Snellmanin ajattelussa. Teoksessa Patriotismi, historia ja sosiaalireformismi. Historiallisen Yhdistyksen julkaisuja n:o 2. Helsinki 1985.
- Pulkkinen 1987, Pulkkinen Tuija, Kansalaisyhteiskunta ja valtio. Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro Risto & al. Vaasa 1987.
- Pulma 1987, Pulma Panu, Kerjuuluvasta perhekuntoukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Suomen lastensuojelun historia. Pulma Panu & Turpeinen Oiva. Kouvola 1987.
- Pulkkinen 1993, Pulkkinen Tuija, Naiset, kansalaiset ja kansakunnat. Ancien régimeistä moderniin aikaan ja sen ohi. Teoksessa Historian alku. Historian filosofia, aatehistoria, maailmanhistoria. Toim. Seppä Tuomas & al. Helsinki 1993.
- Pöykkö 1994, Pöykkö Kalevi, Suomalaisen Suomen sivistyselämän kehto. Teoksessa Maailmannavan elämää. Keski-Suomen merkitys kansallisen kulttuurin ja taiteen muovaantumisvaiheessa vuosina 1880–1917. Toim. Mäkinen Marketta. SKS. Jyväskylä 1994.
- Rahikainen 1996, Rahikainen Marjatta, Giovanni Levi ja todellisuuden moninaisuus. HAik. 4/1996.
- Rajainen 1959, Rajainen Maija, Yleiset äänioikeusteoriat ja naisten äänioikeusliike Suomessa. HAik. 1/1959.

- Rajainen 1978a, Rajainen Maija, Maamme varhaisimman järjestäytyneen naisliikkeen suhtautumisesta kirkollisiin kysymyksiin. Teoksessa Aate ja yhteiskunta. Mikko Juvalle omistettuja tutkielmia. Keuruu 1978.
- Rajainen 1978b, Rajainen Maija, Maamme naisasialiikkeen ulottuvuudesta työväestön naisten keskuuteen ennen eduskuntalaitoksemme uudistamista v. 1906. HArk. 74. Helsinki 1978.
- Rajala 1991, Rajala Panu, Taiteesta ja taistelusta. Tampereen Työväenteatteri 1901–1918. Tampere 1991.
- Ramsay 1993, Ramsay Aleksandra, Huvudstadens hjärta. Filantropi och social förändring i Helsingfors - två fruntimmersföreningar 1848–1865. Bidrad tillle kändedom av Finlands natus och folk. Finska Vetenskaps-Societen. Ekenäs 1993.
- Rantalaiho 1994, Rantalaiho, Liisa, Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Naisten Hyvinvointivaltio. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994.
- Rantatupa 1979, Rantatupa Heikki, Elintarvikehuolto ja säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921. Studia Historica Jyväskyläläensia 17. Jyväskylä 1979.
- Rantatupa 1993, Rantatupa Heikki, Keski-Suomen puolue-elämä ja poliittinen ilmasto. Teoksessa Keski-Suomen historia 3. Keski-Suomi itsenäisyyden aikana. Toim. Jokipii Mauno. Jyväskylä 1993.
- Reagin 1995, Reagin Nancy R, A German Women's Movement. Class and Gender in Hannover, 1880–1933. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press 1995.
- Repo 1978, Repo Onni A. A., Jyväskylän vapaaehtoisen palokunnan historian vaiheita (V.P.K.) 1878–1928. Jyväskylä 1978.
- Rosenhaft 1997, Rosenhaft Eve, Kaksi sukupuolta - yksi historia?. Naistutkimus 2/1997.
- Räisänen 1995, Räisänen Arja-Liisa, Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalitusoppaissa 1865–1920. Vammala 1995.
- Saari 1994, Saari Juho, Mistä puhumme kun puhumme kansalaisuudesta. Janus 2/1994.
- Saarinen 1994, Saarinen Aino, Naiset sosiaalisena vapaapalokuntana. Filantropia 1800-luvun lopun Tampereella. Teoksessa Naisten hyvinvointivaltio. Toim. Anttonen Anneli & al. Tampere 1994.
- Salmela-Järvinen 1950, Salmela-Järvinen Martta, Työläisnaiset nousevat poliittiseen toimintaan. Teoksessa Työn naisen juhluvuosi. Helsinki 1950.
- Seitkari 1958, Seitkari O., Eduskuntalaitoksen uudistus 1906. Teoksessa Suomen kansaneduslaitoksen historia 5. Helsinki 1958.
- Siltala 1996, Siltala Juha, Fennomaaninaisten siveellinen kilvoitus ja haudatut toiveet. HAik. 1/1996.

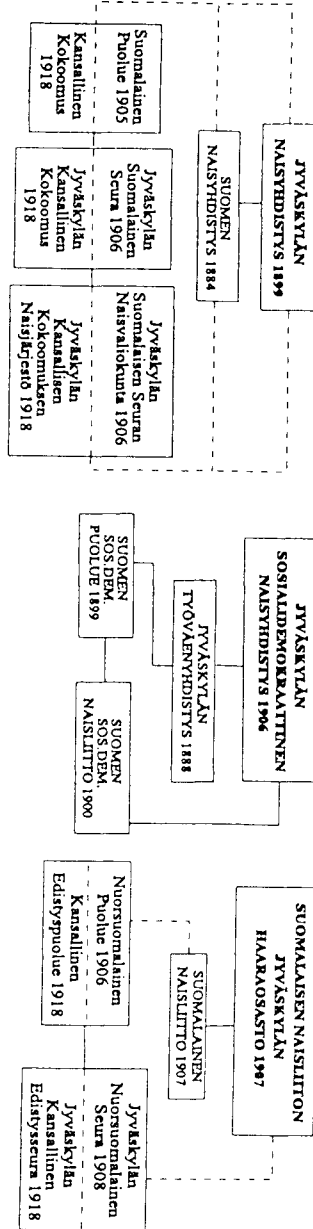
- Simpanen 1994, Simpanen Marjo-Riitta, Suomalaisuuden kipinät. Teoksessa Maailmannavan elämää. Keski-Suomen merkitys suomenkielisen kansallisen kulttuurin ja taiteen muovaantumisvaiheessa vuosina 1880–1917. Toim. Mäkinen Marketta. SKS. Jyväskylä 1994.
- Smeds 1987, Smeds Kerstin, Nuorisoseurat "kunnan kansalaisen" kasvattajina. Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro & al. Vaasa 1987.
- Smeds & Stenius 1987, Smeds Kerstin & Stenius Henrik, Yhdistymisvapauden rajat. Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro Risto & al. Vaasa 1987.
- Soikkanen 1961, Soikkanen Hannu, Sosialismin tulo Suomeen. Porvoo 1961.
- Soikkanen 1966, Soikkanen Hannu, Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perustana. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki 1966.
- Stenius 1987, Stenius Henrik, Suurimmat joukkojärjestöt. Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro & al. Vaasa 1987.
- Sulamaa 1995, Sulamaa Kaarle, "Enemmän oikealle" - Hilja Riipinen Suomen poliittisessa historiassa. Helsinki 1995.
- Sulkunen 1986, Sulkunen Irma, Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Hist. Tutk. 134. Jyväskylä 1986.
- Sulkunen 1987a, Sulkunen Irma, Järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Kansa liikkeessä. Toim. Alapuro Risto & al. Vaasa 1987.
- Sulkunen 1987b, Sulkunen Irma, Kvinnans rösträtt och medborgarorganisering. Historisk Tidskrift för Finland 3/1987
- Sulkunen 1989, Sulkunen Irma, Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Juva 1989.
- Sulkunen 1991, Sulkunen Irma, Retki naishistoriaan. Helsinki 1991.
- Sulkunen 1995, Sulkunen Irma, Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita. Hämeenlinna 1995.
- Sulkunen 1996, Sulkunen Irma, Paradoksien äänioikeus. Teoksessa Boken om vårt land 1996. Festskrift till professor Matti Klinge, juhlakirja professori Matti Klingelle. Helsinki 1996.
- Sulkunen 1997, Sulkunen Irma, Naisten äänioikeus meillä ja muualla. Teoksessa Yksi kamari - kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Toim. Lähteenmäki Maria & al. Helsinki 1997.
- Suomalainen 1979, Suomalainen Marja, Jyväskylän talouskouluvaiheita 1929–1979. Jyväskylä 1979.
- Suomen poliittisten puolueiden julkaisuja filmikortilla 1880–1994. Helsingin yliopiston kirjasto 1994.
- Taito, tietoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. HArk 99:1-3. Helsingin kaupungin tietokeskuksen Tutkimuksia 1992:5:1-3. Jyväskylä 1992.

- Tapiola 1968, Tapiola Hannu, Jyväskylä Työväenyhdistys 80-vuotta. 1888–1968. Tampere 1968.
- Tarvanen 1984, Tarvanen Eila, Suomen Naisyhdistys 100 vuotta. Helsinki 1984.
- Tiilikainen 1950, Tiilikainen Ulla, Nuorena vitsa väännettävä. Teoksessa Työn naisen juhlavuosi. Helsinki 1950.
- Tiirakari 1997, Tiirakari Leena, Taistelevat lukumallit. Minna Canthin teosten vastaanotto. SKS. Helsinki 1997.
- Toivainen 1975, Toivainen Kalevi, G.O. Schöneman ja hänen seurakuntansa. Jyväskylä 1975.
- Tommila 1970, Tommila Päiviö, Jyväskylän kaupungin historia 2 1873–1965. Jyväskylä 1970.
- Tommila 1972, Tommila Päiviö, Jyväskylän kaupungin historia 1 1837–1965. Jyväskylä 1972.
- Totro 1979, Totro Timo, Uskontokasvatus kansalais- ja kotikasvatusliikkeessä. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 112. Helsinki 1979.
- Tuominen 1958, Tuominen Uuno, Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta 1907–1916. Teoksessa Suomen kansanedustuslaitoksen historia 5. Helsinki 1958.
- Tuulio 1975, Tuulio Tyyni, Suomen Naisyhdistyksen yhdeksän vuosikymmentä. HArk 67. Forssa 1975.
- Uino 1994, Uino Ari, Kansallinen Kokoomus 1918–1929. Teoksessa Suomalais-Kansallinen Kokoomus. Suomalaisen puolueen ja kansallisen kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929. Leino-Kaukiainen Pirkko & Uino Ari. Vammala 1994.
- Urponen 1994, Urponen Kyösti, Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Toim. Jaakkola Jouko & al. Jyväskylä 1994.
- Valjakka 1971, Valjakka Sirkka, Jyväskylän kaupungin rakennukset ja asukkaat 1837–1880. Keski-Suomen museoyhdistyksen julkaisuja 10. Jyväskylä 1971.
- Waljakka 1939, Waljakka U., Piirteitä Minna Canthin Jyväskylän-ajasta. Keski-Suomi 3. Jyväskylä 1939.
- Vallinharju 1967, Vallinharju Maarit, Miina Sillanpää. Teoksessa Tiennäyttäjät 2. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin. Toim. Soikkanen Hannu. Rauma 1967.
- Vapaus-sisaruu-tasa-arvo. Valikoima naisasiakirjallisuutta filmikortilla. Helsingin yliopiston kirjasto 1989.
- Vehvilä 1956, Vehvilä Salme, Jyväskylän Naisseura. Keski-Suomi 5. Keski-Suomen museon julkaisuja. Jyväskylä 1956.
- Westermarck 1913, Westermarck Helena, Aamunkoitteessa. Teoksessa Murrosajoilta. Muistoja ja kokemuksia I. Porvoo 1913.

- Wilkama 1938, Wilkama Sisko, Naissivistyksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvuilla. Pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus. Hist. Tutk. 23. Helsinki 1938.
- Wirilander 1974, Wirilander Kaarlo, Herrasväkeä. Suomen säätyläistä 1721–1870. Hist. Tutk. 93. Helsinki 1974.
- Virtanen 1972, Virtanen Teuvo, Tamperelaisten Venäjän-poliittinen mielipidekehitys vuosina 1899 ja 1901. Teoksessa Politisoituva Tampere 1899–1905. Tampereen yliopisto. Historian laitos. Monistesarja B n:o 1. Tampere 1972.
- Wrede 1913, Wrede R.A., Vaikutelmia yksikamarisesta eduskunnasta. Teoksessa Murrosajoilta. Muistoja ja kokemuksia I. Porvoo 1913.
- Åström 1961, Åström Sven-Erik, Kuinka herrasväenrouvat löysivät köyhälistön. Heikki Waris ja 15 tohtoria. Juhla Heikki Wariksen täyttäessä 60 vuotta. Sosialipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 7. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Porvoo 1961.

LIITTEET

Kaavio 1 Jyväskyläläiset naisjärjestöt valtakunnallisessa järjestöverkostossa

- 1 HISTORICA I. Hrsg. von MAUNO JOKIPII, 475 p. Referat 27 p. 1962.
- 2 MÄKINEN, TIMO, Die aus frühen böhmischen Quellen überlieferten Piae Cantiones-Melodien. 178 p. 1964.
- 3 KEMILÄINEN, AIRA, Nationalism. Problems concerning the word, the concept and classification. 252 p. 1964.
- 4 NYHOLM, PEKKA, Maatalouden ryhmäetu eduskunnassa vuosien 1930-39 ja 1945-51 vaalikausina. - The Agrarian group interest in the Finnish Parliament during the years 1930-51. 122 p. Summary 3 p. 1965.
- 5 HISTORICA II. Hrsg. von PEKKA LAPPALAINEN, 304 p. Referat 15 p. 1967.
- 6 KUUSI, SAKARI, Miten Jyväskylän yliopisto syntyi? Jyväskylän yliopistokysymyksen ja yliopistoyhdistyksen historia. - Wie entstand die Universität Jyväskylä? Eine Geschichte der Universitätsfrage und der Universitätsgesellschaft. 213 p. Referat 4 p. 1967.
- 7 KULHA, KEIJO K., Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944-1948. - Public Discussion of the Settlement of the Displaced Karelian Population in the years 1944-1948. 317 p. Summary 15 p. 1969.
- 8 TIAINEN, JORMA, Napoleon und das napoleonische Frankreich in der öffentlichen Diskussion des 'dritten Deutschland' 1797-1806. 248 p. 1971.
- 9 HISTORICA III. Hrsg. von MAUNO JOKIPII. 189 p. Referat 16 p. 1972.
- 10 LAPPALAINEN, JUSSI T., Kaarle X Kustaan Venäjän-sota v. 1656-1658 Suomen suunnalla. 'Räikkä, häikkä ja ruptuuri'. - La guerre de Russie de Charles X Gustave sur le front de Finlande en 1656-1658. 351 p. + 12 cartes. Résumé 12 p. 1972.
- 11 HOKKANEN, KARI, Krieg und Frieden in der politischen Tagesliteratur Deutschlands zwischen Baseler und Lunéviller Frieden (1975-1801). 288 p. 1975.
- 12 LAPPALAINEN, JUSSI T., Elämää Suomen sotaväessä Kaarle X Kustaan aikana. - La vie dans l'armée finlandaise à l'époque de Charles X Gustave. 214 p. Résumé 8 p. 1975.
- 13 AHVENAINEN, JORMA, The history of Star Paper 1875-1960. 106 p. 1976.
- 14 MARKKANEN, ERKKI, Maaseutuväestön varallisuusolot ja luottosuhteet Sisä-Suomessa elinkeinoelämän murroskaudella v. 1850-1914. - The conditions of wealth and credit relationships of the rural population in the Central Finland during a period of changes in the economic situation in the years 1850-1914. 263 p. Summary 5 p. 1977.
- 15 KIISKI, VENLA, Tekla Hultin, poliitikko. - Tekla Hultin, a politician. 320 p. Summary 4 p. 1978.
- 16 LÄNTINEN, AARRE, Turun keskiaikainen piispanpöytä. - The Turku Bishops' "Table": Income and Property in Medieval Turku's Bishopric. 308 p. Summary 6 p. 1978.
- 17 RANTATUPA, HEIKKI, Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914-1921. - Approvisionnement et rationnement des vivres en Finlande la période 1914-1921. 276 s. Resume 6 p. 1979.
- 18 WIE ES EIGENTLICH GEWESEN. Aira Kemiläiselle omistettu juhlakirja. 200 s. 1979.
- 19 NYGÅRD, TOIVO, Itä-Karjalan pakolaiset 1917-1922. - The East-Karelian Exiles in 1917-1922. 137 s. Summary 4 p. 1980.
- 20 KAIKKONEN, OLLI, Deutschland und die Expansionspolitik der USA in den 90er Jahren des 19. Jahrhunderts. Mit besonderer Berücksichtigung der Einstellung Deutschlands zur spanisch-amerikanischen Krise. 209 p. Tiivistelmä 5 s. 1980.
- 21 LÄNTINEN, AARRE, Kuninkaan "perintöä ja omaa" (arv och eget). Kameraalihistoriallinen tutkimus Kustaa Vaasan maaomaisuudesta Suomessa vuosina 1531-1560. - Kungens "arv och eget". En kamerallhistorisk studie i Gustav Vasas jordegendom i Finland åren 1531-1560. 211 s. Referat 4 s. 1981.
- 22 UR NORDISK KULTURHISTORIA, XVIII Nordiska historikermötet i Jyväskylä 1981. Mötesrapporter. Red. av MAUNO JOKIPII O. ILKKA NUMMELA. 1. Universitetsbesöken i utlandet före 1660. 216 s. 1981. 2. Den kritiska tanken i vetenskapen på 1700- och 1800-talen. 148 s. 1981. 3. Läskunnighet och folkbildning före folkskoleväsendet. 267 s. 1981.
- 23 KALLIO, REINO, Pohjanmaan suomenkielisten kylien oltermannihallinto. Tutkimus vuoden 1742 kyläjärjestysohjeen toteuttamisesta. - The administrative role of village elders in the Finnish-speaking villages of Ostrobothnia. A study of the implementation of the 1742 directive concerning village ordinances. 330 s. Summary 6 p. 1982.
- 24 MANNINEN, TURO, Vapaustaistelu, kansalais-sota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. - War of Liberation, Civil War and Revolt. The Nature of the Conflict in White War Propaganda in 1918. 269 s. Summary 4 p. 1982.
- 25 NYGÅRD, TOIVO, Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot. - The Finnish Extreme Right between the World Wars. Ideological Roots, Organizational Basis and Forms of Activity. 154 s. Summary 3 p. 1982.
- 26 VIITANIEMI, MATTI, Suomen linja-autoliikenteen historia tutkimuskohteena. - The History of Motor-Coach Traffic in Finland as the Topic of Research. 48 s. Summary 4 p. 1983.
- 27 HISTORICA IV, Föredrag vid det XVIII Nordiska historikermötet. Red. av MAUNO JOKIPII O. ILKKA NUMMELA. 316 s. 1983.
- 28 KERÄNEN, JORMA, Kainuun asuttaminen. - The settling of Kainuu. 282 s. Summary 4 p. 1984. - 2 p. 1984.

- 29 TŠOKKINEN, ANJA, Suomen sokeainkoulut ja niiden oppilaat vuosina 1865-1917. - Finnish schools for the blind and their pupils 1865-1917. 299 s. Summary 11 p. 1984.
- 30 HISTORIOITSIJÄ - TAAKSEPÄIN KATSOVA PROFEETTA. Mauno Jokipiille omistettu juhla-kirja. 360 s. - Geschichtsschreiber - die zurückschauenden Propheten. Festschrift für Mauno Jokipii. Referate. 1984.
- 31 NYGÅRD, TOIVO, Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa. - Vagrancy and its control in Finland in the beginning of the 19th century. 162 s. Summary 6 p. 1985.
- 32 HAIKALA, SISO, "Britische Freiheit" und das Englandbild in der öffentlichen deutschen Diskussion im ausgehenden 18. Jahrhundert. - "British freedom" and the image of England in public discussion in Germany at the end of the 18th century. 346 p. 1985.
- 33 TOIVIAINEN, HILLEVI, Search for Security: United States citizens in the Far East, 1890-1906. A comparative study of problems related to safeguarding Americans in China and Japan. 424 p. 1986.
- 34 VÄLIMAA, JUSSI, (toim.), Hovikulttuuri, Mani erismi, Mika Waltari - tutkimuksia taiteesta ja taiteilijoista. - Court Culture, Mannerism, Mika Waltari - Research on Art and Artist. 185 s. Abstract 3 p. 1986.
- 35 LATIKKA, OLAVI, Järjestäytyminen ja yhteiskunnan muutos. Järjestötoiminnan alkuvaiheet ja laajentuminen suomenkielisellä Etelä-Pohjanmaalla vuoteen 1908. - Organization and change in society. The initial phases of organizational activities in Finnish-speaking southern Ostrobothnia extending to the year 1908. 419 s. Summary 5 p. 1987.
- 36 HUOVILA, TAPANI, Germaanisuus Ranskan poliittisessa historiankirjoituksessa 1800-luvulla. Germanism in Nineteenth-Century French Political Historiography. 253 s. 1987.
- 37 MARKKANEN, ERKKI, Perukirja tutkimuslähteenä. Probate inventories as sources for research. 94 s. Summary 3 p. 1988.
- 38 HARJU, AARO, Maalaiskansakoulujen tarkastustoimi vuosina 1861-1921. - The Inspection of the rural elementary schools during 1861-1921. 520 s. Summary 6 p. 1988.
- 39 TUOMAINEN, TUULIKKI, Versailles'ta maailmanherruuteen. Versailles'n rauhansopimus johtavien kansallissosialistien propagandas- sa 1919-23 ja Hitlerin ulkopolitisessa konseptiossa. - From Versailles to world domination. The Treaty of Versailles in the propaganda of leading National Socialists from 1919-1923 and in Hitler's conception of foreign policy. 230 s. 1988.
- 40 PYSY LUJANA OMALLA MAALLA! Erkki Lehtiselle omistettu juhla-kirja. Festschrift for Erkki Lehtinen. 354 s. 1989.
- 41 SITÄ KUUSTA KUULEMINEN. Jorma Ahvenaiselle omistettu juhla-kirja. Festschrift for Jorma Ahvenainen. 301 s. 1990.
- 42 KOURI, ERKKI, Historiankirjoitus, politiikka, uskonto. - Historiography, politics, religion. 534 s. 1990.
- 43 WILMI, JORMA, Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella. - Taloudellispohjainen tutkimus Turun ja Porin sekä Pohjanmaan läänien maaseudulta. - Masters and the maintenance of hired labour in the seventeenth century and at the beginning of the eighteenth century. - A socio-economic study of the rural areas in the provinces of Turku, Pori and Ostrobothnia. 372 s. Summary 10 p. 1991.
- 44 KANGAS, LASSE, Jyväskylän yliopistokysymys 1847-1966. Tutkimus korkeakoulun perustamisesta ja kehityksestä yliopistoksi. - Die Universitätsfrage Jyväskylä 1847-1966. Untersuchung zur Gründung der Hochschule und ihrer Entwicklung zur Universität. 317 s. Zusammenfassung 5 S. 1992.
- 45 RUUSKANEN, PEKKA, Koivikoista maailmanmarkkinoille - Suomen rullateollisuus vuosina 1873-1972. - The Rise and Fall of the Finnish Spool Industry 1873-1972. 435 p. Summary 9 p. 1992.
- 46 NUMMELA, ILKKA, Inter arma silent revisores rationum. Toisen maailmansodan aiheuttama taloudellinen rasitus Suomessa vuosina 1939-1952. - The Financial Burden Imposed on Finland by the Second World War During the Period 1938-1952. 336 p. Summary 11 p. 1993.
- 47 VUOLLE, TUULA, Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi. Aistivallias- ja raajarikkoiskoulutus Suomessa 1846-1892. - From local charity to government matter. The Organization of Education for the persons with sensory defects and cripples in Finland 1846-1892. 217 p. Sammanfattning 6 p. 1993.
- 48 KARONEN, PETRI, Kämnerinoikeudet Suomen kaupungeissa suurvalta-ajan alkupuolella (noin 1620-1660). - Treasurer's courts in Finnish towns in the beginning of the age of greatness (circa 1620 to 1660). 324 p. Summary 19 p. 1994.
- 49 HUOTARI, KAARLO, Mehiläishoidon kotiutuminen Suomeen ja vaiheet järjestäytymiseen asti itsenäisyyden ajan alulla. - History of the introduction of apiculture to Finland, and its adaptation to suit Finnish conditions, in the early years of Independence. 153 p. Summary 3 p. 1994.
- 50 NYGÅRD, TOIVO, Itsemurha suomalaisessa yhteiskunnassa. - Suicide in Finnish society. 157 p. Summary 7 p. 1994.
- 51 KARONEN, PETRI, "Raastuvassa tavataan". Suomen kaupunkien hallinto- ja oikeuslaitoksen toimintaa ja virkamiehiä suurvalta-aikana. - "See you in court". The judicial and administrative systems and officials in the towns of Finland during the Great Power period. 204 p. Summary 17 p. 1995.
- 52 ROIKO-JOKELA, HEIKKI, Ihanteita ja reaali-politiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918-1922. - Ideals and practical -

- The activities of Rudolf Holsti for the establishing of the international status of Baltic countries from 1918 to 1922. 327 p. Summary 13 p. 1995.
- 53 KOMPPA, JUKKA, Walter Frank ja taisteleva tiede. Aseena Ranskan historia. - The historian Walter Frank and his concept of "battling science" (Kämpfende Wissenschaft). 174 p. Zusammenfassung 11 S. 1995.
- 54 KORPELA, JUKKA, Beiträge zur Bevölkerungsgeschichte und Prosopographie der Kiever Rus´ bis zum Tode von Vladimir Monomah. 296 p. 1995.
- 55 KYLLÖNEN, MATTI, Pohjois-Suomen varhaissozialismi. Sen leviäminen ja sosialistisen perinteen synty noin vuosina 1900-1910. 292 p. 1995.
- 56 PÄÄRNILÄ, OSSI, Race, religion and history in the one-Ireland and partition arguments, 1833-1932. - Rotu, uskonto ja historia Irlannin jako- ja yhtenäisyyskiistan argumentteina 1833-1932. 210 p. Yhteenvedo 8 p. 1998.
- 57 KOKKO, MARJA, Sisaret, Toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. - The women's social democratic association. 249 p. Summary 4 p. 1998.